

ORLEU

БІЛІКТІЛІКТІ АРТТЫРУ
ҰЛТТЫҚ ОРТАЛЫҒЫ

ISSN: 2959-4073

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ОҚУ-АҒARTY МИНИСТРЛІГІ
«ӨРЛЕУ» БАҒО» ФИЛИАЛЫ «АҚМОЛА ОБЛЫСЫ БОЙЫНША
КӘСІБИ ДАМУ ИНСТИТУТЫ»

№4
2025

МҰҒАЛІМ ЖУРНАЛЫ

*Жаңа жыл
құтты болсын!*

УЧИТЕЛЬСКИЙ ЖУРНАЛ

1999

2025

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ФИЛИАЛ АО «НЦПК «ӨРЛЕУ» ИНСТИТУТ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО
РАЗВИТИЯ ПО АҚМОЛИНСКОЙ ОБЛАСТИ»

МҰҒАЛІМ ЖУРНАЛЫ УЧИТЕЛЬСКИЙ ЖУРНАЛ

Республикалық ғылыми-әдістемелік журналы

Құрылтайшы: «Өрлеу» БАҰО» АҚ
(Қазақстан)

Ақмола облысы бойынша Кәсіби даму институтының
«Мұғалім журналы» ақпараттық-
әдістемелік бюллетенінің мұрагері
болып табылады (1999 жылдан)

2012 жылдан бастап шығарыла
бастады
Шығу жиілігі – жылына 4 рет
(тоқсанына 1 рет)

ҚР Мәдениет және ақпарат
министрлігі
Ақпарат және мұрағат комитетіне
есепке қою туралы
2012 жылдың 30 қарашасындағы
№ 13201 – Ж куәлік

ISSN: 2959-4073

Журнал «Өрлеу» БАҰО» АҚ
электронды кітапханасында
орналастырылған
сайтында: www.library.orleu-edu.kz

Қолжазба редакциялық өңдеуден
өтеді.
Редакциялық алқа мен авторлық
көзқарастар сәйкес келмеуі мүмкін

Дәйексөздер келтірген кезде журналға
сілтеме жасау міндетті.
Журналдың басылып шығарылатын
нұсқасы жоқ

Республиканский научно-методический журнал

Учредитель: АО «НЦПК «Өрлеу»
(Казахстан)

Является преемником информационно-
методического бюллетеня
«Учительский журнал»
Института профессионального
развития по Акмолинской области
(с 1999 г.)

Издается с 2012 года
Периодичность – 4 раза в год
(1 раз в квартал)

Свидетельство № 13201 – Ж
от 30 ноября 2012 г. о постановке
на учет периодического печатного
издания в Комитете информации и
архивов Министерства культуры
и информации РК

ISSN: 2959-4073

Журнал размещается на сайте в
электронной библиотеке
АО «НЦПК «Өрлеу»
адрес: www.library.orleu-edu.kz

Рукописи подвергаются редакционной
обработке. Точки зрения авторов и
редакционной коллегии могут не
совпадать

Ссылки на журнал при цитировании
обязательны.
Журнал печатной версии
не имеет

Мазмұны Содержание

КОЛОНКА ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Обращение к читателям.....5

КЕЙС-МАРАФОН

Халел Марзия, Бастауыш сынып оқушыларының негізгі оқу дағдылары мен оқу мотивациясын дамытуға бағытталған тиімді педагогикалық кейстер.....6

ӨРЛЕУ В ДЕЙСТВИИ

Жалмуханова Ж.У., Актанова С.А, Энергия наставничества и рефлексия педагога как мотивационные ресурсы инновационной образовательной деятельности в школах Республики Казахстан.....12
Сагындыкова Г.М., Мукушева К.С., Soft Skills в начальной школе: профессиональная мобильность педагога.....16
Сагындыкова Г.М., Шокаева С.Б., «Күзгі асар» жәрмеңкесі –адал еңбек пен ізгілікке тәрбиелеудің тиімді тәжірибесі.....20
Жамантаева Ж.К., Оқу сауаттылығын дамытуда цифрлық технологиялар мен жасанды интеллектінің мүмкіндіктері: қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарындағы инновациялық тәсілдер.....23
Самуратова Р.Т., Инклюзивті ортада жұмыс істейтін педагогтің сыни тұрғыдан ойлау қабілетін қалыптастыру жолдары.....27
Кабдушева А.Ж., Білім беру менеджменті: тиімді басқарудың негізі.....30

ИННОВАЦИИ В ОБРАЗОВАНИИ

Исмадиева Л.М, Ойындар мен жаттығулар арқылы математикалық ұғымдарды меңгеру.....33
Фешук Е.Д., Создание педагогических условий для развития ловкости детей дошкольного возраста с использованием подвижных игр и игровых упражнений с мячом37
Мукушева Н.С., Мектепке дейінгі білім беру ұйымындағы кәсіптік практика: тәжірибе және даму мүмкіндіктері.....41
Нурбаева Р.А., Қол моторикасы арқылы балалардың тілін дамыту 46
Рыженко Н.Н., Формирование здорового образа жизни у детей дошкольного возраста в условиях Республики Казахстан.....51
Айнекова Ж.М., Бастауыш сыныптағы эмоционалды интеллектті (эи) дамытудың алғашқы әрі ең маңызды қадамдары....54
Кожамбетова К.Ж., Сейтимова Ю.М., «Каллиграфия как инструмент когнитивного развития в условиях цифровой трансформации».....58
Папаева О.В., Формирование читательской грамотности на уроках литературного чтения в начальных классах.....63
Саурыкова Ш.М., «Ханталапай» ұлттық ойыны арқылы оқушылардың математикалық ұғымын қалыптастыру.....67
Бабич Н.Т., Формирование положительной мотивации учения младших школьников.....71
Кайсарбекова Ж.С., Қазақ тілі мен әдебиеті сабағында оқушылардың эмоционалды интеллектін дамытуға арналған әдіс түрлері.....76
Нурмухаметов А.Н., Мектеп оқушыларының қазақ тілі сабағы аясында сөйлеу мәдениетін қалыптастыру.....81

«Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» акционерлік қоғамының «Ақмола облысы бойынша Кәсіби даму институты» филиалы республикалық ғылыми-әдістемелік журналы
Республиканский научно-методический журнал филиала АО «НЦПК «Өрлеу»
«Институт профессионального развития по Акмолинской области»

Бас редактор /Главный редактор
Байгаринова Ж.К., директор
ФАО «НЦПК «Өрлеу»
«ИПР по Акмолинской области», магистр педагогических наук
Ответственный секретарь
Айнышева М.Ж., зам.директора
ФАО «НЦПК «Өрлеу»
«ИПР по Акмолинской области», Докторант КУ им.Ш.Уалиханова по программе «Иностранный язык: два иностранных языка»

Редакциялық алқа мүшелері:
Члены редакционной коллегии:
Яфасова В.Г., проректор дошкольного и предшкольного образования
ГАУ ДПО Институт развития образования Республики Башкортостан, доктор пед. наук
Стукаленко Н.М., профессор кафедры педагогики и психологии Кокшетауского университета имени Ш. Уалиханова, доктор пед. наук, академик Академии педагогических наук Казахстана
Костангельдинова А.А., зав. кафедрой математики, физики, информатики Кокшетауского университета имени Ш. Уалиханова, к.п.н.
Киншель А.Е., учитель биологии
КГУ «Школа-гимназия № 6 имени Абая Кунабаева города Степногорск отдела образования по городу Степногорск управления образования Акмолинской области», педагог-мастер, победитель Республиканского конкурса "Уздік педагог", магистр педагогических наук
Таласпаева Г.М., заместитель руководителя КГУ "Методический центр управление образования Акмолинской области", магистр педагогических наук
Жанбергенцова А.К., учитель русского языка и литературы КГУ «Многопрофильная гимназия № 5 «Тандау» г.Кокшетау отдела образования по городу Кокшетау управления образования Акмолинской области», педагог-мастер

Технический редактор:
Адиянова Г.К., ведущий специалист по библиотечно-информационной и редакционно-издательской деятельности ФАО «НЦПК «Өрлеу» «ИПР по Акмолинской области»
Компьютерде беттеген /Компьютерная верстка
Жумабаев М.М., IT-специалист ФАО «НЦПК «Өрлеу» «ИПР по Акмолинской области»
Адиянова Г. К., ведущий специалист по библиотечно-информационной и редакционно-издательской деятельности ФАО «НЦПК «Өрлеу» «ИПР по Акмолинской области»
Журнал Казахстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігінің Ақпарат және мұрағат комитетінде тіркелді. 2012 жылғы 30 қарашада №13201 – Ж куәлігі берілген. Журнал зарегистрирован Комитетом информации и архивов Министерства культуры и информации Республики Казахстан. Свидетельство № 13201 - Ж от 30 ноября 2012 года. Журнал издается с 2012года.

ISSN: 2959-4073
Шығу жиілігі тоқсанына 1 рет
Периодичность издания
1 раз в квартал
Журнал размещен на сайте ФАО «НЦПК «Өрлеу» «ИПР по Акмолинской области»
<https://library.orleu-edu.kz/>

Редакцияның мекен-жайы:
Адрес редакции:
г.Кокшетау, ул. Абая, 71.

Дуйсенбаева А.С., Искусственный интеллект как инструмент комплексного развития языковых навыков: современные подходы к интеграции ИИ в преподавание английского языка.....	85
Ержанова Г.С., От идеи к успеху: использование gpt-ботов для развития письменной речи на уроках английского языка.....	89
Смаилов К.О., Ағылшын тілі пәні сабақтарында жасанды интеллектің (ai) көмегі.....	93
Бутьковец С.И., Использование элементов геймификации для повышения эффективности изучения языка.....	98
Нурмаканова А.Е., Адалдыққа негізделген қоғам құру жолында: «адал азамат» бағдарламасының мәні мен маңызы.....	101
Актаева А.Е., Кросс-дисциплинарный подход в преподавании химии в организациях технического и профессионального образования сферы искусства и культуры.....	106
Кахабаева А.А., Современные подходы к обучению через развитие функциональной грамотности на уроках естествознания.....	111
Сағатай А.А., Химия пәнін ағылшын тілінде оқытуда дарынды балаларды қолдау.....	115
Тажибаева З.К., Дежурный звук в логопедии, от автоматизации до коммуникации.....	120
Оврочарова О. Ю., Укрепление детско-родительских отношений как основа формирования эмоционального интеллекта и профилактики буллинга у младших школьников.....	124
Гельманова А.Е., Ташманова Ж.Д., Иовашвили Т.В., Педагогтердің кәсіби дамуын басқару: бірыңғай педагогтер деректер базасының (бпдб) талдауы негізіндегі мақсатты біліктілікті арттыру.....	130
Ұсынған мақалаларға қойылатын талап.....	132
Требования к оформлению статей.....	134

БАС РЕДАКЦИЯНЫҢ БАҒАНЫ

Байгаринова Жанна Калымкановна,
«Өрлеу» БАҰО» АҚ
«Ақмола облысы бойынша КДИ»
филиалының директоры
педагогика ғылымдарының магистрі

Құрметті әріптестер, қымбатты оқырмандар!

Кәсіби педагогикалық қауымдастықты біріктіретін және білім берудегі идеялармен, тәжірибелермен және заманауи тәсілдермен алмасу алаңы ретінде қызмет ететін журналымыздың беттерінде Сіздерді қарсы алуға қуаныштымыз. Біздің журнал дәстүрлі түрде кәсіби дамуға, инновацияларды енгізуге және қазіргі мектептің өзекті мәселелерін түсінуге ұмтылатын мұғалімдердің мақалаларын жариялайды.

Осы шығарылымның көптеген мақалалары бүгінгі күннің ең өзекті тақырыптарының бірі — әртүрлі оқу пәндерін оқытуда жасанды интеллектті қолдануға арналған. Авторлар білім беру процесінде цифрлық құралдарды қолдану мүмкіндіктері мен перспективалары туралы практикалық тәжірибелерімен, әдістемелік тұжырымдарымен және ойларымен бөліседі.

Нөмірдің екінші маңызды және маңызды тақырыбы-білім берудегі тәрбиелік аспект. Білім алушылардың адамгершілік құндылықтарын, азаматтық жауапкершілігін және тұлғалық дамуын қалыптастыруға бағытталған "Адал азамат" бағдарламасын іске асыруға ерекше назар аударылды.

Сондай-ақ, журналда филиал ұйымдастырған "курстан кейінгі сүйемелдеу арқылы педагогтердің кәсіби құзыреттілігін дамыту" кейс-марафонына қатысқан облыс педагогтарының тәжірибесі ұсынылған. Қатысушылар заманауи оқыту әдістерін, цифрлық білім беру ресурстарын, жасанды интеллект элементтерін қамтитын кейстерді көрсетті.

Сонымен қатар, оқырмандар "Педагогикалық идеялар панорамасы – 2025" байқауының жеңімпаздарының әдістемелік идеяларымен таныса алады.

Осы шығарылымның материалдары сіздің қызметіңізде пайдалы болады деп үміттенеміз.

Уважаемые коллеги, дорогие читатели!

Рады приветствовать вас на страницах нашего журнала, который объединяет профессиональное педагогическое сообщество и служит площадкой для обмена идеями, опытом и современными подходами в образовании. Наш журнал традиционно публикует статьи педагогов, стремящихся к профессиональному развитию, внедрению инноваций и осмыслению актуальных вызовов современной школы.

Большинство статей данного выпуска посвящено одной из наиболее актуальных тем сегодняшнего дня — использованию искусственного интеллекта в преподавании различных учебных предметов. Авторы делятся практическим опытом, методическими находками и размышлениями о возможностях и перспективах применения цифровых инструментов в образовательном процессе.

Второй важной и значимой темой номера является воспитательный аспект в образовании. Особое внимание уделено реализации программы «Адал азамат», направленной на формирование нравственных ценностей, гражданской ответственности и личностного развития обучающихся.

В журнале также представлен опыт педагогов области, принимавших участие в кейс-марафоне «Развитие профессиональной компетенции педагогов через посткурсовое сопровождение», организованном филиалом. Участники продемонстрировали кейсы, включающие современные обучающие методы, цифровые образовательные ресурсы, элементы искусственного интеллекта.

Кроме того, читатели смогут познакомиться с методическими идеями победителей конкурса «Панорама педагогических идей – 2025», которые заслуженно получили высокую оценку экспертного сообщества.

Надеемся, что материалы данного выпуска будут полезны в вашей деятельности.

КЕЙС-МАРАФОН

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ НЕГІЗГІ ОҚУ DAҒДЫЛАРЫ МЕН ОҚУ МОТИВАЦИЯСЫН ДАМУҒА БАҒЫТТАЛҒАН ТИІМДІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КЕЙСТЕР

Халел Марзия,

бастауыш сынып мұғалімі,

«Ақмола облысы білім басқармасының Атбасар ауданы бойынша білім бөлім Атбасар қаласының № 2 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

Қазіргі білім беру жүйесінде бастауыш мектеп оқушыларының оқу дағдыларын қалыптастыру мен олардың оқу мотивациясын арттыру басты міндеттердің бірі болып табылады. Ерте жастағы оқушылардың оқу әрекетіне қызығушылығын қалыптастыру – кейінгі білім деңгейлеріндегі академиялық жетістіктің негізі. Сондықтан оқу үдерісін нәтижелі ұйымдастыру үшін педагог тиімді әдістер мен оқу кейстерін қолдануы қажет. Соңғы жылдары педагогикалық практикада оқушының белсенді оқу үдерісіне негізделген технологиялар басымдыққа ие болуда. Соның ішінде **кейс-технология** – бастауыш сыныпта да, жоғары буында да тиімділігі дәлелденген әдіс. Кейс-технологиялардың басты артықшылығы – нақты жағдайларға негізделген оқу тапсырмаларын орындау барысында оқушылардың талдау, салыстыру, шешім қабылдау, шығармашылықпен жұмыс істеу дағдылары дамиды. Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының негізгі оқу дағдыларын дамытуға және оқу мотивациясын қалыптастыруға бағытталған педагогикалық кейстердің мазмұны, құрылымы және практикада қолдану жолдары қарастырылады.

1. Бастауыш сыныптағы негізгі оқу дағдылары, бастауыш мектеп оқушылары үшін маңызды базалық оқу дағдылары мыналар:

- оқу техникасы (дұрыс, түсініп, шапшаң оқу)
- мәтін мазмұнын түсіну және талдау қабілеті
- ақпаратты іріктеу, салыстыру және қорытынды жасай білу
- жазылым дағдылары (сауатты жазу, ойын жазбаша жеткізу)
- коммуникативтік дағдылар (тыңдай білу, пікір айту)
- өзіндік бақылау және өзіндік бағалау дағдылары

Осы дағдыларды дамыту үшін оқушы әрекетіне негізделген белсенді әдістер мен кейс-технологиялар тиімді нәтиже береді.

2. Оқу мотивациясын қалыптастырудың маңызы

Оқу мотивациясы – оқушының білім алуға деген ішкі қызығушылығы мен қажеттілігі. Оқушылардың мотивациясы жоғары болған жағдайда:

- оқу материалы жеңіл меңгеріледі;
- шығармашылық белсенділік артады;
- өздігінен білім алуға ұмтылысы қалыптасады;
- табандылық, жауапкершілік дағдылары дамиды.

Бастауыш сыныпта мотивацияны қалыптастыру әсіресе маңызды, себебі бұл кезең оқушының мектепке деген көзқарасы мен оқу әрекетіне ықыласын қалыптастыратын сәт.

Кейс-технология дегеніміз не?

Кейс — белгілі бір жағдайға негізделген оқу тапсырмасы. Оқушы мәселені шешу үшін талдау, бағалау, салыстыру, шығармашылық ұсыныс жасауға мәжбүр болады. Кейс-технологияның басты ерекшеліктері:

- өмірлік ситуацияға ұқсастығы;
- практикалық бағыттылығы;
- оқушының белсенді рөлі;

Педагогикалық кейстерді қолданудың тиімділігі

Зерттеулер мен практика көрсеткендей, кейс-технологияларды жүйелі пайдалану:

- оқу дағдыларын кешенді дамытуға;
- оқушылардың белсенді оқу әрекетін жандандыруға;
- оқыту процесін өмірмен байланыстыруға;
- мотивацияны ішкі қызығушылық деңгейіне дейін көтеруге;
- оқушының жеке оқу жолын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Кейс сипаттамасы: Бұл тақырып оқушылардың ішкі мотивациясын арттыруда тиімді әдіс-тәсілдерді қолдану, оқу қызығушылығын қолдау және жалғастыру стратегиялары қарастырылады.

Тақырыптың басты мақсаты – мұғалімдер үшін тәжірибеде қолдануға болатын нақты, өмірлік жағдайларға негізделген педагогикалық кейстер әзірлеу және олардың нәтижелілігін анықтау. Бұл кейстер оқушылардың жас ерекшеліктерін, психологиялық даму кезеңдерін, оқу қиындықтарын, сондай-ақ жеке және дербес оқу стилін ескеруге бағытталады.

Тақырыптың өзектілігі

Бастауыш мектеп – баланың оқу мәдениетінің, оқу дағдысының, өзіндік білім алу қабілетінің қалыптасатын ең маңызды кезеңі

Оқу дағдылары мен мотивациясын арттыруға арналған тиімді педагогикалық кейстер

Кейс 1: «Мәтіндік лабиринттің құпиясы» (Оқу сапасы мен мотивацияны біріктіру)

Проблемалық жағдай:

Менің сыныбымның аталмыш бір оқушысы оқуды жақсы меңгерген, бірақ әдеби шығармалардағы жасырын мағынаны (идеяны) немесе кейіпкерлердің ішкі сезімін түсінуге қиналады. Ол мәтінді оқып біткен соң, "Жай оқиды да, бітті" деп қарайды. Оның оқуға деген мотивациясы – тапсырманы орындау ғана, бірақ шынайы қызығушылық жоқ. Осы проблемалық жағдайды ескере отырып мен өз тәжірибемме мынадай әдіс-тәсіл түрлерін енгіздім.

Әдіс-тәсілдер: "Эмоциялық болжау"

1. **"Сұрақ қою машинасы" әдісі:** Айзереге мәтінді оқымас бұрын тақырыпқа қарап 5 сұрақ (кім? неге? қалай?) сұрақтарын құрастыртуды ұсыну.

2. **Эмоциялық карта:** Мәтіннің әр бөлігін оқығаннан кейін, Айзереге кейіпкердің сол сәттегі эмоциясын (қуаныш, қорқыныш, реніш) сәйкес эмоция белгісімен смайликпен немесе түспен белгілеуді ұсыну.

3. **Кейіпкермен сұхбат:** Мәтін аяқталған соң, Айзере ден "Егер сен сол кейіпкер болсаң, не істер едің? Неге олай істедің?" деп сұрау.

Кейс Тапсырмасы:

▪ Мәтіндегі кейіпкердің ең күшті 3 эмоциялық сәтін тауып, неліктен ол эмоцияны сезінгенін 2 сөйлеммен түсіндір.

▪ Оқиғаның соңын басқа эмоциямен (мысалы, қуанышты оқиғаны мұңды етіп) аяқтауға тырыс немесе мұңды оқиғаны қуанышты етіп аяқтауға тырыс деген тапсырмалар ұсынып көрдім.

Кейс 2: «Зейінділік чемпионы» (Оқу жылдамдығы мен зейінді дамыту)

Проблемалық жағдай:

Сыныбымдағы аталмыш білім алушы мәтінді өте баяу оқиды, ал зейіні тез ауып кетеді. Ол бір сөйлемді бірнеше рет қайталап оқуы мүмкін. Негізгі дағды — жылдамдық пен шоғырлануды арттыру.

Әдіс-Тәсілдер: "Көру аймағын кеңейту"

1. **"Көлеңкелі оқу" әдісі:** Инкөрдан мәтінді мұғалімнің дауысына ілесіп, бірге оқуды сұрау. Бұл оны жылдамдыққа итермелейді.

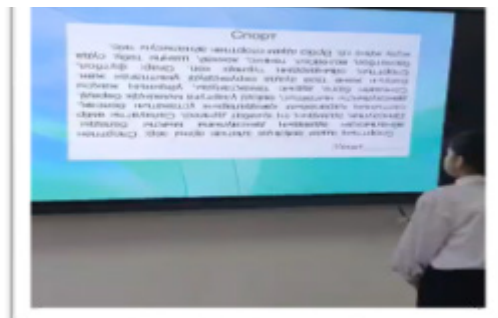
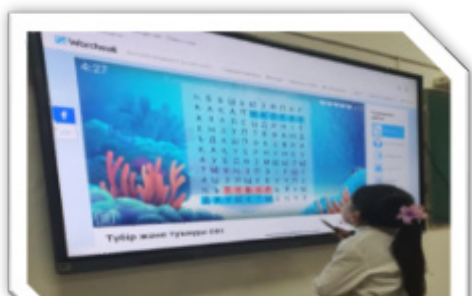
2. **"Жылдамдық шырағы":** Оқу барысында мәтіннің үстінен жылжып отыратын шағын қағазды немесе курсорды қолдану. Бұл оның көзінің артқа қайтпауына және тек алға жылжуына көмектеседі.

3. **Шульте кестесінің нұсқасы:** Сөздер орналасқан кестедегі сөздерді тез тауып, оны оқыған мәтінмен байланыстыру.

4. **Төңкерілген мәтін құпиясы әдісі** арқылы білім алушының зейіні мен оқу жылдамдығын арттыра алдым.

Сурет 1

Сурет 2

Кейс Тапсырмасы:

- Берілген мәтінді 2 минут ішінде оқы. Уақыт біткен соң, мәтіндегі барлық сандарды (немесе белгілі бір әріптерді) жылдам дөңгелектеп шығу тапсырылады. (Оқу жылдамдығы мен зейінділікті бірдей тексереді).
- Мәтінге қатысты 5 сурет беріледі. Оқушы мәтінді оқу барысында, қай суреттің мәтіннің қай бөлігіне сәйкес келетінін жылдам белгілеп отыруы керек.

Міне осы әдіс –тәсілдер арқылы оқушыларымның алға жылжу қарқынын көре алдым.

"Болжау стратегиясы"

Бұл әдістің сипаттамасы:Оқушыларға тақырыпқа, суретке қарап немесе мәтіннің басын оқығаннан кейін оқиғаның немен аяқталатынын болжауды ұсыну.

Нәтижесі: Сыни ойлауды, белсенді оқуды және мәтінмен байланыс орнатуды дамытады.

"Бес Саусақ" әдісі

Бұл әдістің сипаттамасы:Әр абзацты оқығаннан кейін: 1) Негізгі ой; 2) Қолдаушы дерек; 3) Сұрақ; 4) Жаңа сөз; 5) Өз пікірінді/ сезімінді айту. Нәтижесі: Мәтінді терең талдау және синтездеу дағдысын қалыптастырады.

Мысалы мына шығарманы «Бес саусақ» әдісі бойынша талдау жасау барысы.

Б. Соқпақбаев – «Менің атым Қожа»

1.Негізгі ой

Қожа – тентек болса да, жүрегі таза, жақсы болғысы келетін бала.

2.Қолдаушы дерек

Қожа кейде бұзықтық жасайды, бірақ кейін қатесін түсініп, өкініп қалады.

3.Сұрақ

Қожа неге үнемі жақсы болуға тырысады?

4.Жаңа сөз

Тентек – тәртіпті көп бұзатын бала.

5.Өз пікірім / сезімім

Маған Қожа ұнады. Себебі ол өз қателігін түсінеді және түзелгісі келеді.

Жасанды интеллект көмегімен оқушыларға арналған жеке кітаптарды жасау мүмкіндігіде көп әсер берді.

Бұл оқушылардың қызығушылығын арттырып, оқу процесін жекелендіруге мүмкіндік береді. <https://gemini.google.com/share/d48492f262e3>

Сабақта қолданылған кейстерге қолданылған әдіс-тәсілдер нәтижесі. Сурет 3

Педагогикалық кейстердің тиімділігіне арналған тәжірибелік талдау

Зерттеулер көрсеткендей, кейс-технология қолданылған сыныптарда:

- оқу шапшаңдығы 20–30% артады;
- мәтін мазмұнын түсіну 1,5–2 есе жақсарады;
- оқуға деген ішкі мотивация нығаяды;
- топта жұмыс істеу қабілеті дамиды;
- жазылым сапасы жақсарады.

Бұл мәліметтер кейстерді бастауыш мектепте қолданудың педагогикалық құндылығын дәлелдейді.

Күтілетін нәтижелер

- Мұғалімдер бастауыш сыныпта қолдануға болатын нақты педагогикалық кейстерді меңгереді.
- Оқушылардың оқу дағдысы сапалы дамып, мәтінді түсіну деңгейі артады.
- Баланың оқу процесіне деген ынтасы күшейеді, дербес оқуға қызығушылығы қалыптасады.
- Оқу үдерісі оқушының жеке ерекшелігіне бейімделген тиімді форматта ұйымдастырылады.
- Бастауыш сынып оқушыларының оқу дағдыларын дамыту мен мотивациясын арттыру – сапалы білім берудің негізгі көрсеткіштерінің бірі. Педагогикалық кейстерді қолдану оқыту процесін оқушы үшін қызықты, нәтижелі және өмірмен байланысты етеді. Әр кейс оқушының жеке ерекшелігін ескеруге, оқу әрекетін белсендіруге және оқуға деген тұрақты қызығушылық қалыптастыруға ықпал етеді.
- Сондықтан мұғалімдерге инновациялық, интерактивті және практикалық мәні жоғары кейстерді оқу үдерісіне енгізу ұсынылады.

Қорыта айтқанда, бастауыш сынып оқушыларының негізгі оқу дағдылары мен оқу мотивациясын дамыту – білім беру үдерісіндегі ең маңызды міндеттердің бірі. Өз тәжірибемде әлі де оқу дағдыларын дамытуға және оқу мотивациясын қалыптастыруға бағытталған педагогикалық кейстерді тиімді қолданып, қолдану жолдарын айқындай келе бастауыш сынып оқушыларының негізгі оқу дағдыларын жетілдіріп қана қоймай, олардың оқу әрекетіне деген қызығушылығын арттырып, тұлғалық дамуына оң әсер береріне сенімім мол.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Нұрғалиева, Г.Қ. (2023). Цифрлық білім беру кеңістігінде жасанды интеллекттің рөлі. Алматы: Қазақ университеті.
2. Әлмұхамбетова, А.Т. (2022). Білім беру жүйесінде жасанды интеллект технологияларын қолдану. ҚР БҒМ ғылыми журналы.
3. Интернет ресурстар: bilimland.kz, nao.kz, docs.google.com/presentation, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі.
4. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2023 жыл

ПЕДАГОГИ АКМОЛИНСКОЙ ОБЛАСТИ — ПОБЕДИТЕЛИ РЕСПУБЛИКАНСКОГО КОНКУРСА «ПАНОРАМА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИДЕЙ»!

Конкурс «Панорама педагогических идей — 2025» завершен! В Астане на торжественной церемонии награждения отмечены наши победители, педагоги Акмолинской области: Кайвар Сайра, учитель математики средней школы села Бозайгыр Шортандинского района, занявшая 2 место, и обладатель диплома 3 степени Гульнур Ержанова, учитель английского языка школы № 2 города Щучинск Бурабайского района! Их идеи использования искусственного интеллекта в обучении математике и английскому языку высоко оценены членами жюри. В этом году конкурс, организованный Национальным центром повышения квалификации «Өрлеу» совместно с министерством просвещения РК, бьет рекорды по количеству участников — 16 000 педагогов со всей страны, 816 работ в семи направлениях, 140 педагогов, прошедших на республиканский этап. В конкурсе приняли участие педагоги дошкольных, средних, дополнительного образования, а также организаций технического, профессионального и послесреднего образования всех регионов страны.

Победители будут представлять Казахстан на Международном фестивале педагогического мастерства стран СНГ. Результаты конкурса учитываются при аттестации педагогов. Желаем нашим призерам и всем участникам дальнейших профессиональных достижений!

Предлагаем вам ознакомиться с идеями наших педагогов, получивших высокую оценку жюри республиканского конкурса.

МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ҚОЛДАНУ

Қазіргі таңда білім беру жүйесінде оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру – әрбір ұстаздың басты мақсаты. Әсіресе математика пәні көбіне абстрактілі болғандықтан, оқушылар оны жаттанды есептер жиынтығы ретінде қабылдайды. Осы мәселені шешу жолында мен өз тәжірибемде жасанды интеллект мүмкіндіктерін қолдана отырып, оқулық тапсырмаларын креативті форматта ұсынуды қолға алдым.

Осы авторлық педагогикалық идеямды «Педидеялар панорамасы» республикалық байқауына ұсынып, жүлделі орынға ие болдым. Бұл мен үшін үлкен жетістік қана емес, еңбегімнің тәжірибе жүзінде тиімді екенін дәлелдеген маңызды кезең болды.

Ұсынған әдісімнің негізгі ерекшелігі – бір ғана математикалық есепті үш түрлі дәуірге негіздеп құрастыру. Атап айтқанда, тапсырмалар ата-бабалар дәуірі, қазіргі заман және болашақ контекстінде ұсынылады. Мұндай тәсіл оқушылардың тарихи, логикалық және шығармашылық ойлау қабілеттерін қатар дамытуға мүмкіндік береді. Оқушы есепті жай сандық амал ретінде емес, белгілі бір оқиға мен өмірлік жағдаяттың бір бөлігі ретінде қабылдайды.

Тапсырмалар тек мәтін түрінде ғана емес, жасанды интеллект көмегімен дайындалған суреттермен және бейнебаяндармен толықтырылды. Бейнематериалдар QR-код арқылы қолжетімді болып, оқушыларға ақпаратты көру, тыңдау және елестету арқылы меңгеруге жағдай жасалды. Барлық материалдар жинақталып, әдістемелік кітапша ретінде әзірленіп, қазіргі уақытта оқулықпен бірге сабақ барысында қолданылып жүр. Бұл тәсілді жүйелі қолдану нәтижесінде оқушылардың математика пәніне деген қызығушылығы артып, сабақтағы белсенділігі жоғарылады. Логикалық ойлау, функционалдық және цифрлық сауаттылық дағдыларының дамығаны айқын байқалды.

Мен үшін бұл тәжірибе – жасанды интеллектті дұрыс әрі мақсатты қолдану арқылы оқу үдерісін тиімді ұйымдастыруға болатынын көрсеткен маңызды қадам. Алдағы уақытта да осы бағыттағы ізденістерімді жалғастырып, оқушылардың сапалы білім алуына өз үлесімді қоса беруді мақсат етемін.

Кайвар Сайра,
Шортанды ауданы, Бозайгыр ауылының жалпы білім беретін мектебінің
математика пәні мұғалімі "Педагогикалық идеялар панорамасы - 2025" республикалық байқауының
жүлдегері.

Гульнур Сарсенбаевна Ержанова, учитель английского языка в КГУ «Общеобразовательная школа № 2 г. Щучинска отдела образования Бурабайского района управления образования Акмолинской области», победитель республиканского конкурса «Панорама педагогических идей - 2025» III место.

Мой проект был посвящён использованию GPT-ботов для развития письменной речи и грамматики. Почему именно это? Потому что письмо – часто самый сложный и «нелюбимый» навык для учеников. Страх ошибки, «чистый лист», скучные шаблонные задания – всё это мы, учителя, хорошо знаем. Я решила, что пора менять подход, и предложила детям в сотрудничество умного цифрового напарника.

Как мы работаем с ботом на уроках:

- Он – не решебник, а тренажёр. Мы не просим его написать за нас эссе. Мы пишем сами, а потом просим его выступить в роли «внимательного носителя языка»: указать на ошибки и, что самое ценное, объяснить, почему это ошибка, простым языком. Это даёт моментальную обратную связь, которую я физически не могу обеспечить каждому из 15 человек за 45 минут урока.

- Он – генератор вдохновения. Тема «Мой питомец» или «Летние каникулы» может наскучить. А как насчёт «Напиши начало детективной истории про исчезновение торта из школьной столовой»? Бот за секунды предлагает 3-4 варианта завязки, и даже самый неуверенный ученик находит точку, с которой можно начать своё творчество.

- Он – персональный собеседник 24/7. Хочешь обсудить новый альбом любимой группы или тонкости игры в футбол на английском? Пожалуйста. Бот поддерживает диалог, используя актуальную лексику. Это снимает главный барьер – страх сказать что-то не так.

Мой главный принцип: контроль и цель остаются за учителем.

Я чётко ставлю задачу: «Сегодня мы тренируем Past Continuous. Напишите диалог, где два персонажа оправдываются, что они делали вчера в 5 вечера, и используйте бота для проверки». Бот становится инструментом, как тетрадь или учебник, только интерактивным. Я остаюсь главным проводником, стратегом и, в конечном итоге, оценщиком конечного результата.

Что это дало?

Я увидела, как у ребят ушёл страх перед чистым листом. Письменные работы стали длиннее, смелее и, что важно, грамотнее, потому что они начали рефлексировать над ошибками. Они перестали воспринимать грамматику как свод сухих правил, а увидели её как рабочий механизм для построения мысли.

Жюри конкурса оценило именно этот практический, взвешенный подход. Я не просто привезла рассказ о модной технологии, а привезла работающую методику с конкретными приёмами, которые уже дали результат в моём классе.

Я бесконечно благодарна организаторам конкурса за площадку для обмена опытом и моей школе за поддержку. Если моя история вдохновит хотя бы одного коллегу не бояться новых технологий, а начать их осваивать и «приручать» для наших общих педагогических целей, то это будет для меня лучшей наградой вдобавок к диплому.

Ержанова Гульнур Сарсенбаевна,

**учитель английского языка общеобразовательной школы №2 города Щучинск,
призёр республиканского конкурса «Панорама педагогических идей - 2025».**

ӨРЛЕУ В ДЕЙСТВИИ

ЭНЕРГИЯ НАСТАВНИЧЕСТВА И РЕФЛЕКСИЯ ПЕДАГОГА КАК МОТИВАЦИОННЫЕ РЕСУРСЫ ИННОВАЦИОННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ШКОЛАХ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Жалмуханова Жанылсын Утегеновна,
старший преподаватель кафедры общественно-гуманитарного направления,
магистр педагогических наук,
филиал АО «НЦПК «Өрлеу» Институт профессионального развития
по Акмолинской области»

Актанова Светлана Анатольевна,
заместитель директора по УВР,
КТУ «Общеобразовательная школа имени героя советского союза, халық қаһарманы
С. Нурмагамбетова, села Енбек отдела образования
по Аккольскому району управления образования Акмолинской области»

Современная школа Казахстана представляет собой динамичную и многослойную образовательную экосистему, в которой педагог выступает не просто транслятором учебной информации, а ключевой фигурой, обеспечивающей развитие личности обучающегося. Сегодня учитель становится навигатором в мире знаний, наставником, способным направить, поддержать и вдохновить учащихся на осознанное обучение и личностный рост. В условиях постоянных реформ системы образования, активного внедрения цифровых технологий, реализации обновлённого содержания обучения, а также усиления направлений, связанных с инклюзией и STEAM-подходом в рамках Национального проекта, существенно возрастает роль внутренней устойчивости и профессиональной самоидентичности педагога.

Современный педагог Казахстана сталкивается с рядом вызовов: необходимостью адаптации к быстро меняющимся образовательным условиям, освоением новых методик и цифровых инструментов, повышением качества учебного процесса и формированием комфортной, инклюзивной среды для каждого ребёнка. В этих условиях особенно важно сохранять высокую профессиональную мотивацию, эмоциональную устойчивость и творческий потенциал, которые позволяют учителю не только выполнять свои функции, но и быть источником вдохновения для обучающихся.

Секрет поддержания профессиональной энергии и внутреннего ресурса педагога во многом заключается в развитии двух стратегически значимых направлений - наставничества и педагогической рефлексии. Наставничество, являясь эффективным инструментом передачи опыта, профессиональной социализации и поддержки молодых специалистов, способствует укреплению корпоративной культуры школы и формированию атмосферы доверия и сотрудничества. Рефлексия же обеспечивает осознанное осмысление профессиональной деятельности, позволяет педагогу анализировать собственный опыт, выявлять зоны роста и строить индивидуальную траекторию профессионального развития.

Обе эти составляющие - наставничество и рефлексия - глубоко укоренены в традициях казахстанской педагогической культуры, основанной на взаимопомощи, преемственности и коллективном созидании. Их системное развитие становится не только условием повышения качества образования, но и мощным мотивационным ресурсом, обеспечивающим устойчивость и инновационность образовательной среды.

Цель статьи - раскрыть значение наставничества и педагогической рефлексии как ключевых мотивационных ресурсов инновационной образовательной деятельности в школах Казахстана, а также

обозначить их роль в формировании профессионального потенциала современного педагога и укреплении духовно-нравственных основ национальной образовательной системы. В педагогической культуре Казахстана наставничество, издавна считалось краеугольным камнем профессионального становления учителя. Оно выступало не просто как инструмент передачи знаний, но как система формирования ценностных ориентиров, духовного и интеллектуального развития ученика и молодого педагога. «Учитель не только обучает, но и формирует личность, воспитывая в ученике стремление к знанию» - эти слова отражают философию наставничества как интегральной части образовательного процесса, направленного на гармоничное развитие личности и профессиональное совершенствование педагога.

Традиционная модель наставничества в Казахстане строилась на вертикальной иерархии: опытный педагог передавал знания, навыки и ценности начинающему учителю. Такой подход обеспечивал преемственность педагогической культуры, сохранение профессиональных стандартов и коллективной ответственности за качество образования. Однако современные вызовы, связанные с реформированием системы образования, внедрением цифровых технологий, развитием STEAM-направлений и инклюзивного обучения, требуют трансформации этой модели.

Современное наставничество в казахстанской школе приобретает новые формы, ориентированные на партнёрское взаимодействие и профессиональную коллаборацию. Оно перестаёт быть исключительно вертикальной структурой «опытный-молодой» и превращается в сетевое взаимодействие, где каждый педагог активно участвует в обмене опытом, совместном решении педагогических задач и развитии инновационных практик. Такая модель создает пространство для профессионального диалога, взаимной поддержки и коллективного роста, что особенно важно в условиях ускоренной цифровизации и постоянных реформ образовательного процесса.

Основные формы современного наставничества:

Peer-to-peer наставничество - равное взаимодействие коллег, обмен опытом и совместный анализ уроков (МО, МС, творческие группы).

Цифровое наставничество - использование онлайн-платформ, блогов и цифровых сообществ. Практическое применение: Telegram-чаты, Google-диск для методических материалов, вебинары и онлайн-мастер-классы.

Проектное наставничество - совместная реализация инновационных и исследовательских проектов, проведение мини-исследований, подготовка конкурсных и проектных работ.

Наставничество-коучинг - развитие личностного и профессионального роста, постановка целей и поиск ресурсов для их достижения, совместная рефлексия, формирование открытого диалога и доверия. Наставничество создаёт атмосферу поддержки, доверия и сотрудничества, помогает педагогу не выгорать и чувствовать причастность к развитию школы.

Параллельно с развитием наставничества особое значение приобретает педагогическая рефлексия - осознанный процесс анализа и оценки собственной профессиональной деятельности. В отличие от внешних стимулов (оценок, наград, административного контроля), рефлексия активизирует внутренние ресурсы педагога, помогает выстраивать личностно-значимую траекторию развития и укрепляет профессиональную идентичность. Для более глубокого понимания механизмов педагогической рефлексии обратимся к моделям, описывающим её процессуальную структуру.

Модель рефлексии Д. Шона рассматривает размышление как непрерывный процесс, включающий три взаимосвязанных уровня: Reflection-for-action - размышление до действия, направленное на прогнозирование возможных ситуаций и выбор стратегий; Reflection-in-action - осознание и корректировка действий в процессе деятельности; Reflection-on-action - анализ опыта после завершения действия с целью совершенствования будущей практики. Такая триединая структура отражает динамику профессионального мышления педагога, который учится осмысленно управлять собственной деятельностью.

Если модель Шона акцентирует внимание на временных аспектах рефлексии, то модель Д. Кольба раскрывает её как цикл обучения через опыт. Он включает четыре взаимосвязанных этапа: конкретный опыт (Concrete Experience), рефлексивное наблюдение (Reflective Observation), абстрактную концептуализацию (Abstract Conceptualization) и активное экспериментирование (Active Experimentation). Расширенная версия модели Кольба добавляет критическую фазу - глубокое осмысление собственных установок, ценностей и предпосылок, что превращает процесс рефлексии в трансформационное обучение, способствующее личностному и профессиональному развитию педагога.

Таким образом, опора на модели Д. Шона и Д. Кольба позволяет педагогу выстраивать целостную систему рефлексивной практики, сочетающую анализ опыта, осмысление его смыслов и преобразование профессионального поведения. Освоение навыков рефлексии способствует повышению профессиональной зрелости - педагог более осознанно выбирает методы и подходы, анализирует собственные достижения и ошибки; развитию критического мышления - рефлексивный анализ помогает выявлять причины успехов и неудач, прогнозировать последствия педагогических решений; укреплению личной устойчивости - осознание источников стресса и внутренних ресурсов помогает сохранять эмоциональное равновесие в образовательной среде.

Через рефлексию педагог получает возможность ответить на ключевые профессиональные вопросы: Методология и педагогические подходы: Какие методы обучения и педагогические стратегии я выбираю и почему? Насколько они соответствуют целям образования и потребностям учащихся?

Внутренняя мотивация: Какие факторы вдохновляют меня в профессиональной деятельности? Как я могу поддерживать высокий уровень внутренней мотивации и профессионального энтузиазма?

Воздействие на результаты и коллектив: Как мои действия влияют на учебные достижения учеников и социально-психологический климат в коллективе? Какие изменения я могу внести для улучшения этих аспектов?

Реализация ценностей: Какие личные и профессиональные ценности я реализую в образовательной практике? Как они отражаются на формировании учебной культуры и морально-этической среды в классе или школе?

Рефлексивная практика может включать: ведение профессионального дневника с регулярным анализом успешных и проблемных ситуаций; групповые обсуждения и обмен опытом с коллегами; анализ обратной связи от учеников и родителей; целеполагание и оценку собственных профессиональных достижений через SMART-подход.

Рефлексия позволяет педагогу не только корректировать образовательные стратегии, но и выявлять личные зоны роста, укреплять внутреннюю мотивацию и сохранять творческую энергию. В сочетании с наставничеством рефлексия становится мощным механизмом устойчивого профессионального развития: опыт, переданный наставником, осмысливается через призму личного профессионального опыта и индивидуальной траектории роста.

Ключевым фактором профессионального роста учителя является сочетание внешней поддержки через наставничество и внутренней устойчивости, формируемой рефлексией. Наставничество обеспечивает обмен опытом и практическую поддержку, в то время как системная рефлексия способствует осознанности и способности критически анализировать собственную практику. На пересечении этих процессов формируется педагог-исследователь - специалист, который умеет:

- внедрять инновационные методики, включая CLIL, STEM и проектные технологии;
- анализировать результаты обучения и адаптировать педагогические практики под индивидуальные особенности учеников;
- активно участвовать в профессиональных сетевых сообществах, делиться результатами и транслировать успешные кейсы.

Примеры практической реализации в нашей школе:

1. Программа «Педагогический тандем» - опытные преподаватели сопровождают молодых специалистов, предоставляя поддержку в разработке уроков, оценке результатов и внедрении новых методик
2. Рефлексивные форматы работы - проведение педагогических советов и «кругов роста» с применением SWOT-анализа, метода «5 Почему?» и рефлексивных карт. После внедрения комплекса аналитических инструментов в систему проектной деятельности педагогического коллектива были достигнуты значимые результаты. В частности, применение SWOT-анализа позволило учителям выявить и скорректировать проблемные аспекты проектной работы, что способствовало повышению вовлечённости учащихся на 20%. Данный метод обеспечил системное осмысление сильных и слабых сторон образовательного процесса, а также позволил определить возможности для его дальнейшего совершенствования.

Использование метода «5 Почему?» обеспечило выявление корневых причин проблемных ситуаций.

В ходе анализа был установлен следующий причинно-следственный ряд:

- 1) Почему проект не вызвал интереса учащихся? - Сложная тема.
- 2) Почему тема оказалась сложной? - Недостаточно связана с жизненным опытом учащихся.
- 3) Почему связь с опытом не была учтена? - При планировании не проводился опрос интересов.
- 4) Почему не проводился опрос? - Не было времени на подготовительном этапе.
- 5) Почему не хватило времени? - Планирование началось поздно.

Таким образом, метод «5 Почему?» позволил определить ключевую причину проблемы - несвоевременное планирование проектной деятельности - и на этой основе сформулировать конкретные управленческие решения, направленные на оптимизацию временных и организационных ресурсов.

Дополнительно для формирования у педагогов и учащихся навыков самоанализа и рефлексии была внедрена «Рефлексивная карта», представляющая собой инструмент структурированного осмысления опыта. Она включает следующие вопросы:

- 1) Что я сделал(а)? (фаза конкретного опыта)
- 2) Что получилось и что не удалось? Почему? (фаза рефлексивного наблюдения)
- 3) Какие выводы я могу сделать? (фаза абстрактной концептуализации)
- 4) Что я изменю в следующий раз? (фаза активного экспериментирования)

Комплексное применение SWOT-анализа, метода «5 Почему?» и рефлексивной карты обеспечивает научно обоснованный подход к управлению проектной деятельностью, способствует развитию профессиональной компетентности педагогов и повышает мотивацию обучающихся за счёт осознанного включения в образовательный процесс.

3. Цифровая рефлексия - использование Google-форм, Jamboard и Miro для регулярного самоанализа и обмена опытом позволяет учителям фиксировать прогресс и получать обратную связь от коллег в режиме онлайн.

4. Наставничество через инновационные проекты - учителя совместно реализуют STEAM-уроки и мини-исследования, сочетая наставническую поддержку с внедрением практико-ориентированных задач. Это

позволяет молодым специалистам быстрее осваивать инновационные подходы и применять их в работе с учащимися.

5. Развитие гибких навыков (soft skills) является одним из приоритетных направлений совершенствования профессиональной компетентности педагогических кадров. Программы, ориентированные на развитие эмоционального интеллекта, креативности и навыков управления стрессом, способствуют формированию у педагогов психологической устойчивости, способности к конструктивному взаимодействию и эффективному реагированию на профессиональные вызовы.

В рамках реализации программы личностно-профессионального развития были проведены регулярные тренинги по управлению стрессом, что позволило снизить уровень профессионального выгорания среди участников на 15%. Кроме того, целенаправленная работа по развитию эмоционального интеллекта обеспечила улучшение показателей командного взаимодействия: уровень удовлетворённости совместной деятельностью в педагогических коллективах повысился на 18%.

Отдельное внимание было уделено формированию креативного потенциала и наставнических компетенций. По итогам мониторинга профессионального роста, доля педагогов, повысивших квалификационную категорию в течение года после участия в программе, увеличилась на 12%, а число педагогов-наставников, активно вовлечённых в межшкольные проектные сообщества, возросло на 20%.

Таким образом, внедрение системных программ развития soft skills способствует укреплению психологической устойчивости педагогов, стимулирует их профессиональный рост и повышает качество взаимодействия в образовательной среде. Полученные результаты подтверждают значимость комплексного подхода к формированию личностных и коммуникативных компетенций как важнейшего условия успешной реализации образовательных целей. Современные образовательные практики Казахстана подтверждают, что эффективное сочетание наставничества и рефлексии является стратегическим направлением развития профессионального потенциала педагогов. Эти два взаимодополняющих механизма создают условия для устойчивого профессионального роста, обмена опытом и формирования современной образовательной культуры, ориентированной на качество и инновации.

На практике синергия наставничества и рефлексии проявляется в нескольких ключевых направлениях:

- передача и приумножение профессионального опыта. Наставничество способствует сохранению педагогических традиций, обеспечивая преемственность и развитие профессиональных ценностей. Опытные педагоги передают знания, методики и подходы коллегам, что способствует укреплению корпоративной культуры и поддержанию высокого уровня педагогического мастерства.
- формирование внутренней мотивации и профессиональной идентичности. Рефлексивная практика позволяет педагогам осознанно анализировать собственную деятельность, выявлять сильные стороны и зоны роста. Это формирует устойчивую профессиональную позицию, повышает вовлечённость и ответственность за результаты образовательного процесса.
- развитие культуры сотрудничества и взаимопомощи. Наставничество и рефлексия формируют среду, в которой педагогическое сообщество становится пространством обмена опытом и совместного поиска решений. Коллективные обсуждения, методические объединения, коучинговые сессии и профессиональные мастерские способствуют росту доверия, открытости и взаимной поддержки.
- инновационное обновление образовательной практики.

Современный педагог, активно использующий наставничество и рефлексии, способен не только осваивать новые технологии и методики, но и адаптировать их к особенностям своих учеников. Это повышает гибкость образовательного процесса и способствует внедрению индивидуальных образовательных траекторий. В современных условиях, когда школа становится пространством постоянных изменений, именно наставничество и рефлексия обеспечивают педагогам устойчивость, способность адаптироваться и при этом сохранять качество обучения. Педагог, владеющий этими инструментами, становится не только транслятором знаний, но и инициатором развития, способным проектировать образовательную среду, мотивировать коллег и учеников, внедрять инновации и анализировать их эффективность.

Учитель Казахстана - это профессионал, который учится сам, чтобы научить учиться других. Эта позиция отражает новую философию педагогического труда, где личностное и профессиональное развитие педагога становится основой успешности всей образовательной системы. Изложенные материалы могут быть использованы для разработки и совершенствования программ наставничества в образовательных организациях; формирования внутришкольных систем профессионального роста и методической поддержки; подготовки модулей повышения квалификации педагогов с акцентом на рефлексивные и коучинговые практики; организации внутреннего мониторинга профессионального развития педагогических кадров.

Таким образом, синергия наставничества и рефлексии становится не только инструментом профессионального совершенствования, но и важным фактором устойчивого развития образовательной среды, способствующим формированию школы нового типа - школы, где каждый педагог является носителем опыта, исследователем и создателем будущего образования Казахстана.

Кроме того, развитие наставничества и рефлексии помогает педагогам эффективно подготовиться к глобальным трендам в образовании, таким как цифровизация, внедрение искусственного интеллекта, использование аналитики данных и персонализированных образовательных технологий. Освоение этих инструментов через рефлексию и наставничество позволяет учителям не просто адаптироваться к новым условиям, но и активно использовать возможности ИИ для повышения качества обучения, создания

интерактивной образовательной среды и формирования у учеников навыков будущего, включая критическое мышление, творческое решение задач и цифровую грамотность. Таким образом, профессиональное развитие педагога через наставничество и рефлексию становится фундаментом не только устойчивости образовательной системы, но и её инновационного лидерства на глобальной образовательной арене.

Используемая литература:

1. Постановление Правительства РК от 12.10.2021 года №726 Об утверждении национального проекта «Качественное образование» «Образованная нация»
2. «Об утверждении Профессиональных стандартов педагогов организации образования» приказ Министра просвещения РК от 24.12.2025 года №31.
3. Методические рекомендации по реструктуризации содержания среднего образования на основе stem-технологии
4. <https://casestudyhelp.com/blog/schons-reflective-model/>
5. Образование и саморазвитие. Том 15, № 4, 2020
6. <https://4brain.ru/blog/soft-skills-dlya-pedagogov/>

SOFT SKILLS В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ: ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ МОБИЛЬНОСТЬ ПЕДАГОГА

Сагындыкова Гульдана Мырзабековна,

жаратылыстану-математикалық бағыт кафедрасының меңгерушісі,
«Өрлеу» БАҰО АҚ филиалы «Ақмола облысы бойынша кәсіби даму институты»

Мукушева Каракоз Сериковна,

жаратылыстану-математикалық бағыт аға оқытушысы,
«Өрлеу» БАҰО АҚ филиалы «Ақмола облысы бойынша кәсіби даму институты»

Аннотация:

В статье рассматриваются особенности профессиональной мобильности и непрерывного образования педагогов начальных классов как ключевых факторов обеспечения качества современного образовательного процесса. Раскрываются направления развития профессиональных компетенций, soft skills и эмоционального интеллекта педагогов в рамках курсов повышения квалификации и посткурсового сопровождения. Отмечается значимость системной поддержки педагогов в период профессиональных изменений и формирования мотивации к саморазвитию в условиях трансформации российского образования.

Ключевые слова: профессиональная мобильность, непрерывное образование, учитель начальных классов, soft skills, эмоциональный интеллект, посткурсовое сопровождение, профессиональное развитие. Формируя Soft Skills, мы формируем будущее.

В условиях Республики Казахстан профессиональное развитие педагогов начальных классов также получает системную нормативно-правовую и методическую поддержку. Так, Постановление Правительства Республики Казахстан № 471 от 8 июля 2021 г. утвердило Концепцию обучения в течение всей жизни (непрерывное образование) как основу государственной политики в сфере образования. В исследовании казахстанских авторов подчёркивается, что переход от парадигмы повышения квалификации к парадигме непрерывного профессионального развития педагога — одна из базовых задач модернизации педагогической системы страны. Для учителей начальных классов это означает расширение спектра форм профессионального

обучения (курсы, сетевые сообщества, цифровые платформы) и усиление роли посткурсового сопровождения с учётом национальных особенностей и образовательных инициатив Казахстана. Их основная цель — не просто обновление знаний, а формирование метакомпетенций, которые обеспечивают способность педагога действовать в изменяющейся образовательной среде

Понятие профессиональной мобильности в педагогической деятельности сегодня приобретает особую актуальность. Оно включает не только способность педагога адаптироваться к изменениям, но и готовность активно осваивать новые навыки, методы, технологии, проявлять инициативу в самообразовании и профессиональном общении. В совокупности с идеей непрерывного образования профессиональная мобильность формирует основу устойчивого профессионального развития педагога и напрямую влияет на качество образовательного процесса [2].

Профессиональная мобильность — это способность специалиста оперативно реагировать на изменения в социально-профессиональной среде, осваивать новые технологии, адаптироваться к инновациям и эффективно применять их в своей деятельности. Для педагога она предполагает гибкость мышления, вариативность методов обучения, открытость инновациям, готовность к профессиональной рефлексии и самооценке.

В контексте педагогики профессиональная мобильность проявляется в нескольких аспектах:

- когнитивном — овладение современными педагогическими знаниями и инструментами;
- деятельностном — готовность к применению инновационных методик искусственного интеллекта в образовательном процессе;
- личностном — развитие мотивации к самосовершенствованию, эмоциональной устойчивости и лидерских качеств [3].

Для учителей начальных классов профессиональная мобильность особенно важна, поскольку они работают с детьми, находящимися на этапе формирования базовых учебных и коммуникативных навыков. Гибкость, адаптивность и способность выстраивать индивидуальные образовательные маршруты становятся определяющими показателями профессиональной компетентности.

Принцип непрерывного образования педагога отражает идею постоянного профессионального и личностного совершенствования. Сегодня этот процесс выходит за рамки курсов и включает различные формы самообразования, наставничества, участия в профессиональных сообществах, сетевых проектах, исследовательской и инновационной деятельности.

Современные программы повышения квалификации для учителей начальных классов включают модули, направленные на развитие следующих направлений:

- цифровая грамотность и использование электронных образовательных ресурсов;
- проектная и исследовательская деятельность обучающихся начальных классов;
- формирование функциональной грамотности и образовательных действий;
- развитие soft skills и эмоционального интеллекта педагога;
- методы психолого-педагогической поддержки обучающихся [4].

Таким образом, непрерывное образование становится фактором не только профессионального роста педагога, но и повышения качества образовательного процесса в целом.

Повышение квалификации педагогов — ключевой инструмент реализации концепции непрерывного профессионального образования. Для учителей начальных классов важным является практико-ориентированный подход, позволяющий соотносить полученные знания с реальными задачами педагогической практики.

Ключевые задачи курсов повышения квалификации:

1. Реализация ценностно-ориентированного подхода в начальной школе.
2. Развитие исследовательской и проектной деятельности обучающихся начальной школы.
3. Формирование читательской грамотности на уроках литературного чтения.
4. Развитие эмоциональной устойчивости и культуры педагогического общения.
5. Поддержка мотивации педагога к саморазвитию и педагогическому исследованию.

В ходе курсов создаются условия для активного взаимодействия слушателей, обмена опытом, проведения мастер-классов, проектной и исследовательской деятельности. Особое внимание уделяется формированию soft skills — критического мышления, креативности, коммуникации и сотрудничества, что является основой педагогического успеха.

Практические результаты прохождения курсов выражаются в повышении качества методической подготовки, развитии уверенности в использовании цифровых инструментов, а также в укреплении личностных позиций педагога как субъекта образовательных преобразований.

Одним из актуальных направлений системы повышения квалификации становится посткурсовое сопровождение педагогов. Его цель — создание условий для закрепления и развития полученных компетенций, а также для оказания методической и психологической поддержки педагогу в период внедрения новых практик в свою деятельность.

Формами посткурсового сопровождения являются:

- индивидуальные консультации и наставничество;
- дистанционные методические семинары, вебинары, воркшопы;
- профессиональные сообщества и форумы педагогов;

- практикумы, сетевые мастер-классы и педагогические кейс-студии;
- участие в программах педагогического коучинга и супервизии.

Для учителей начальных классов посткурсовое сопровождение особенно ценно, так как оно позволяет получить обратную связь, обменяться результатами внедрения новых технологий, скорректировать профессиональные действия. Такая форма работы способствует формированию профессиональной рефлексии и развитию эмоциональной устойчивости, снижая риск профессионального выгорания.

Современная педагогическая практика требует от учителя не только предметных знаний, но и развитых гибких навыков (soft skills), обеспечивающих эффективность взаимодействия, управление эмоциями и умение работать в команде.

Ключевые soft skills для педагога начальной школы включают:

- коммуникацию — способность налаживать доверительные отношения с детьми, родителями и коллегами;
- эмпатию — умение понимать эмоциональное состояние обучающегося и корректно реагировать на него;
- креативность — поиск нестандартных подходов к обучению;
- саморегуляцию — управление своими эмоциями и поведением в стрессовых ситуациях;
- лидерство и наставничество — способность вдохновлять и направлять.

Эмоциональный интеллект (EQ) является неотъемлемой частью профессиональной культуры педагога. Он обеспечивает способность осознавать собственные эмоции, понимать чувства других людей и использовать это понимание для эффективного взаимодействия.

Развитие эмоционального интеллекта в системе повышения квалификации педагогов осуществляется через:

Жәрменкелі ұйымдастыру кезендері

Дайындық кезеңі – сынып жетекшілері мен оқушылар арасында кездесулер өткізіліп, өнім түрлері, жауапкершіліктер мен қауіпсіздік ережелері талқыланды.

Өнім дайындау – әр сынып өз өнімін әзірледі: тағам, колөнер бұйымдары, экологиялық таза заттар. Жәрменке күні – мектеп залы безендіріліп, оқушылар өз өнімдерін адал түрде ұсынды. интерактивные тренинги и психолого-педагогические практикумы;

- моделирование педагогических ситуаций;
- техники эмоциональной саморегуляции и стресс-менеджмента;
- групповую рефлексию и кейс-анализ.

Так как развитие эмоционального интеллекта является одним из ключевых направлений в системе повышения квалификации педагогов, поскольку от способности педагогов понимать и регулировать собственные эмоции, а также эффективно взаимодействовать с окружающими, во многом зависит психологический климат в коллективе и качество образовательного процесса. Для формирования этих компетенций в рамках программ профессионального развития используются различные подходы и практические инструменты [4]. Например, техники эмоциональной саморегуляции помогают педагогам осознавать и контролировать собственные эмоциональные состояния. Например, упражнение «Эмоциональный барометр» позволяет участникам отслеживать уровень своего эмоционального напряжения, анализировать причины стрессовых ситуаций и осваивать способы восстановления внутреннего равновесия. Кроме того, эффективным методом является кейс-анализ, который способствует развитию навыков эмпатии и конструктивного реагирования в сложных педагогических ситуациях. В ходе разбора конкретных кейсов, например, конфликтов между педагогом и родителями, педагоги учатся распознавать эмоции всех участников взаимодействия, выявлять причины недопонимания и находить пути для эмоционально грамотного разрешения конфликтов.

Эти подходы способствуют формированию благоприятного эмоционального климата в классе, укрепляют доверие между педагогом и обучающимися, повышают качество педагогического взаимодействия. Профессиональная мобильность и непрерывное образование педагога являются системообразующими факторами качества современного образовательного процесса. Для учителя начальных классов, выполняющего ключевую роль в становлении личности ребёнка, профессиональное развитие становится неотъемлемым условием успешной педагогической деятельности.

Курсы повышения квалификации и система посткурсового сопровождения обеспечивают комплексную поддержку педагогов, направленную не только на обновление знаний, но и на развитие эмоциональной устойчивости, soft skills и профессиональной рефлексии. Для успешной реализации этих задач важно, чтобы педагоги умели целенаправленно формировать универсальные навыки у обучающихся в ходе каждого этапа урока.

Ниже представлены практические материалы, которые могут стать инструментом для педагогов в организации уроков, направленных на развитие soft skills у обучающихся.

Таблица 1 демонстрирует примеры приёмов, способствующих развитию мягких навыков на разных этапах урока, а Таблица 2 — конкретные виды заданий по предметам, направленные на формирование ключевых компетенций обучающихся.

Этап урока	Пример приёма	Развиваемые Soft Skills
Мотивация	Игра «Комплимент»	Эмпатия, коммуникация
Целеполагание	Мозговой штурм	Саморегуляция
Изучение нового	Сторителлинг, мини-кейс	Критическое мышление
Рефлексия	Метод «Светофор»	Самоанализ

Таблица 2: Примеры заданий для уроков

Soft Skill	Пример задания	Предмет
Коммуникация	Интервью с одноклассником	Русский язык, Познание мира, Естествознание
Креативность	Придумать новое правило игры	Математика, Естествознание, Физическая культура
Эмпатия	Как помочь герою рассказа	Русский язык, Литературное чтение
Сотрудничество	Групповая аппликация «Smart Bala»	Естествознание, Художественный труд

Создание условий для непрерывного образования педагога, его вовлечения в профессиональные сообщества и поддержку инициативы — важная задача современного института развития образования. Именно педагог, обладающий профессиональной мобильностью, способен эффективно отвечать на вызовы времени и обеспечивать качество образования в условиях постоянных изменений.

Использованная литература:

1. «Об утверждении Концепции обучения в течение всей жизни (непрерывное образование)». Дата публикации: 08.07.2021. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000471>
2. Койшигулова, Л., Шугаева, Г., Курмангазиева, Г., Нурсултанова, Г. Условия, механизмы перехода от парадигмы «повышение квалификации» к парадигме «непрерывное профессиональное развитие педагогов». Journal of Educational Sciences, 2024.
3. Сардарова Ж. И., Аутаева А. Н., Рсалдинова А. К., Кемешева А. М. Эмоциональный интеллект как основной показатель готовности современных педагогов к профессиональной деятельности в условиях цифровизации и инклюзивного образования // Journal of Educational Sciences. — 2021. — Том 67, № 2. — С. 28-37. DOI:10.26577/JES. 2021.v67.i2.04.
4. Тургунбаева Б.А., Агыбай К.Е. «Сущность и содержание понятия «профессиональная мобильность». Вестник КАЗНПУ имени Абая. Серия: педагогические науки. Том 73 № 1 (2022)

«КҮЗГІ АСАР» ЖӘРМЕНКЕСІ – АДАЛ ЕҢБЕК ПЕН ІЗГІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ТИІМДІ ТӘЖІРИБЕСІ

Сагындыкова Гульдана Мырзабековна,

п.ғ.магистрі, жаратылыстану-математикалық бағыт кафедрасының меңгерушісі,
«Өрлеу» БАҰО «АҚ Ақмола облысы бойынша кәсіби даму институт филиалы»

Шокаева Салтанат Бекеновна,

директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары,

«Ақмола облысы білім басқармасының Зеренді ауданы бойынша білім бөлімі
Ақкөл ауылының жалпы білім беретін мектебі» КММ

Андатпа:

Мақалада «Адал азамат» бағдарламасы аясында өткізілген «Күзгі асар» қайырымдылық жәрменкесінің тәрбиелік және әдістемелік тиімділігі қарастырылған. Іс-шараның негізгі мақсаты – білім алушыларды адал еңбекке, бірлікке және ізгілікке баулу. Мақалада педагогикалық процестегі еңбек тәрбиесінің, адалдық пен әлеуметтік жауапкершілік дағдыларының қалыптасу жолдары талданған. Авторлар тәжірибелік деректер мен ұлттық дәстүрді сабақтастыра отырып, мектептегі тәрбие жұмысының мазмұнын байытудағы «Күзгі асардың» маңызын айқындайды. Зерттеу нәтижелері бұл іс-шараның құндылыққа бағытталған тәрбиенің тиімді моделі екенін көрсетеді.

Кілт сөздер: Адал азамат, тәрбие, мектеп, күзгі жәрменке, әлеуметтік дағдылар, кәсіпкерлік, моральдық құндылықтар.

Қазіргі қоғамда тұлғаның табысты болуын қамтамасыз ететін басты факторлардың бірі – оның құндылықтық және адамгершілік бағдарларының қалыптасуы. Білім беру процесі енді тек академиялық білім берумен шектелмей, рухани-адамгершілік және әлеуметтік құзыреттерді дамытуға бағытталып отыр. Осы тұрғыда Қазақстан Республикасының білім саясатының маңызды бағыты — тәрбиенің тұжырымдамалық жаңа үлгісі болып табылатын «Адал азамат» бағдарламасы [1]. Бұл бағдарлама білім алушылардың адалдық, еңбекқорлық, жауапкершілік, әділдік және ізгілік қасиеттерін тәрбиелеуге негізделген. Бағдарлама аясындағы «Еңбегі адал жас өрен» жобасы балаларды еңбек арқылы тәрбиелеу идеясын жаңғыртады, ұлттық салт-дәстүрмен байланыстыра отырып, тұлғаның әлеуметтік белсенділігін арттырады. Бағдарлама аясында арнайы жобалар мен іс-шаралар қатары оқушылардың белсенділігін арттыратын және әлеуметтік жауапкершілігін қалыптастыратын жобалар енгізілген. Олардың ішінде «Қамқор» – мейірімділік пен жанашырлыққа баулу, «Шабыт» – шығармашылық пен өнерді дамыту, «Еңбегі адал – жас өрен» – еңбекқорлыққа тәрбиелеу.

Осы бағыттағы ең тиімді іс-шаралардың бірі — «Күзгі асар» қайырымдылық жәрменкесі, ол тек мерекелік сипатта ғана емес, сонымен қатар құндылыққа бағытталған тәрбиенің тәжірибелік алаңы ретінде де қарастырылады.

Тәрбиенің теориялық іргетасы Ж. Аймауытов, М. Жұмабаев, А. Байтұрсынұлы, Л. С. Выготский, В. А. Сухомлинский сынды педагог-ғалымдардың еңбектерінде қаланған. Олар баланың дамуы мен тұлғалық қалыптасуында еңбек пен ұжымдық әрекеттің шешуші рөл атқаратынын атап көрсетеді.

Қазақ педагогикасының классигі Жүсіпбек Аймауытов еңбегінде:

«Еңбек тәрбиенің негізгі өзегі, бала еңбексіз адамдық қадірді түсінбейді», – деп атап өткен [2].

Л. С. Выготскийдің мәдени-тарихи теориясы бойынша, баланың жеке тұлға болып қалыптасуы оның әлеуметтік тәжірибеге енуімен тығыз байланысты. Демек, жәрменке сияқты ұжымдық іс-шаралар оқушының қоғамдық өмірге араласуын қамтамасыз етіп, оның әлеуметтену деңгейін арттырады.

В. А. Сухомлинскийдің гуманистік педагогикасы еңбектің тұлғаның рухани байлығын қалыптастырудағы рөлін ерекше көрсетеді:

«Адам еңбексіз рухани биіктікке көтеріле алмайды, еңбек — адамгершіліктің қайнар көзі» [3].

Сондықтан мектеп тәжірибесінде еңбек пен ізгілікті ұштастыру білім алушының адамгершілік болмысын дамыту құралы ретінде қаралады. Демек, «Күзгі асар» секілді ұжымдық еңбекке негізделген жоба ұлттық педагогиканың қағидаттарымен толық үйлеседі. Бүгінгі таңда тұлға тәрбиесі құндылыққа негізделген білім беру тұжырымдамасымен ұштасуда. Бұл тәсіл білім алушылардың азаматтық, моральдық және әлеуметтік жауапкершілігін арттыруға бағытталған. «Адал азамат» бағдарламасы осы тұжырымдаманы жүзеге асыратын ұлттық үлгі болып табылады.

«Күзгі асар» іс-шарасының негізгі идеясы – адал еңбек арқылы қоғамға пайда әкелу және бірлік құндылығын сезіну.

Іс-шара үшін негізгі кезеңдеуі: Дайындық кезеңі. Мұғалімдер мен сынып жетекшілерінің басшылығымен оқушылар өнім түрлерін анықтап, жоспар құрды. Бұл кезеңде балалардың ұйымдастырушылық қабілеті,

жауапкершілігі, топта жұмыс істеу дағдылары дамыды. Негізгі кезеңде, мектеп алаңы мен сынып бұрыштары жәрмеңкеге арналған тақырыптық безендірумен көркейтілді. Әр сынып өз өнімін ұсынып, сауда жүргізу барысында қатынас мәдениеті, қаржы сауаттылығы, адал бәсекелестік ұғымдарымен танысты. Қорытынды кезең, әрине іс-шара соңында белсенді сыныптар марапатталып, жиналған қаражат қайырымдылық қорына аударылды. Бұл кезең балалардың ішкі уәжін, өз еңбегіне деген мақтаныш сезімін арттырды. 1-ші кестеде тәрбиелік тиімділік және әдістемелік талдау кестесіне назар аударайық.

Кесте 1. Тәрбиелік тиімділік және әдістемелік талдау

	Тәрбие/дағды бағыты	Мазмұны
1	Еңбек тәрбиесінің күшеюі	Білім алушылар өз қолымен жасаған өнімнің құндылығын түсініп, еңбектің рухани және материалдық нәтижесін сезінді. Бұл еңбекке құрмет пен табандылық сезімін тудырады.
2	Адалдық пен әділдік дағдыларын дамыту	Жәрмеңке барысында әділ сауда жүргізу, нақты есеп-қисапты сақтау арқылы білім алушылар адал әрекеттің өмірдегі маңызын тәжірибе жүзінде меңгереді. Бұл олардың азаматтық ұстанымын қалыптастырады.
3	Ұжымдық және коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру	Топтық жұмыс білім алушылар өз пікірін білдіру, тыңдау, келісу, бір-біріне көмектесу мәдениетін үйретеді. Бұл — эмоционалды интеллект пен бірлескен шешім қабылдау дағдыларын дамыту құралы.
4	Ұлттық құндылықтарды жаңғырту	«Асар» дәстүрі — қазақ халқының рухани мұрасының көрінісі. Мектеп тәжірибесінде бұл дәстүрді жаңғырту балаларды ұлттық мәдениетке, рухани сабақтастыққа және елжандылыққа тәрбиелейді [4].
5	Қайырымдылық пен әлеуметтік жауапкершілік	Жиналған қаражаттың игі іске жұмсалуды білім алушылардың бойында мейірімділік, ізгілік және әлеуметтік жауапкершілік сезімдерін оятады. Бұл – тұлғаның адамгершілік дамуының көрсеткіші.

Осы сияқты іс-шаралар білім алушылардың тұлғалық дамуына, құндылықтық бағдарын қалыптастыруға және ұжымдық мәдениетін жетілдіруге ықпал етті. Еңбек, адалдық, ізгілік және әлеуметтік жауапкершілік идеялары арқылы тәрбиенің тұтастығы мен өмірмен байланысы айқын көрініс тапты.

Педагог бұл процесте тек ұйымдастырушы емес, құндылықтық бағыт беруші тұлға болып табылады. Ол іс-шараны жоспарлау, жүзеге асыру және рефлексия кезеңдерінде оқушыларды жүйелі ойлауға, өз әрекетіне баға беруге баулиды. Педагогикалық тұрғыдан мұндай іс-шара оқыту мен тәрбиенің интеграциясын қамтамасыз етеді. Мұғалімнің басты міндеті – әр білім алушының әлеуетін ашу және оның қоғам алдындағы жеке жауапкершілігін сезіндіру.

Ақмола облысы білім басқармасының Зеренді білім бөлімі бойынша білім бөлімі Сейфуллин ауылының жалпы орта білім беретін мектебі 2025-2026 оқу жылында ұйымдастырған жәрмеңкенің мақсаты мен міндеттеріне тоқталайық.

Күзгі Асар – еңбектің, бірліктің және ізгіліктің мерекесі. Күз – молшылық пен берекенің, ал адал еңбек – табыстың бастауы. Осы ұстанымды басшылыққа алған «Еңбегі адал жас өрен» жобасы аясында Сакен Сейфуллин ауылының жалпы орта білім беретін мектебінде «Күзгі Асар» атты қайырымдылық жәрмеңкесі ұйымдастырылды. Шараның басты мақсаты – білім алушылардың еңбексүйгіштік қасиетін арттыру, өз қолымен жасаған еңбегінің қадірін түсінуге баулу және жиналған қаражатты игі іске бағыттау болды.

Жәрмеңкені ұйымдастыру кезеңдері

1. Дайындық кезеңі – сынып жетекшілері мен оқушылар арасында кездесулер өткізіліп, өнім түрлері, жауапкершіліктер мен қауіпсіздік ережелері талқыланды.

2. Өнім дайындау – әр сынып өз өнімін әзірледі: тағам, қолөнер бұйымдары, экологиялық таза заттар.

3. Жәрмеңке күні – мектеп залы безендіріліп, оқушылар өз өнімдерін адал түрде ұсынды.

Жәрмеңке күні мектеп қабырғасы ерекше көңіл-күйге бөленді. Әр сынып өз бұрышын әсем безендіріп, түрлі тағамдар мен қолдан жасалған бұйымдарын ұсынды. Қолдан жасалған тосаптар, піскен бөліштер, көкөністер мен жемістер — бәрі де күздің берекесін сездірді. Білім алушылар ағаш, жапырақ, күзгі дәнді дақыл, жеміс-жидектерден әзірлеп әкелген өз еңбектерін паш етті. Кейбір сыныптар табиғи өнімдерден жасалған сусындар мен тәттілер сатса, енді біреулері ұлттық тағамдар мен қолөнер бұйымдарын дәм татуға ұсынды. Жәрмеңке барысында «Ең үздік өнім», «Көркем безендірілген бұрыш», «Ең белсенді қатысушы» сияқты номинациялар бойынша жеңімпаздар анықталды. Бұл іс-шара білім алушылардың жүрегіне мейірім ұялатты, адал еңбектің қадірін ұғынуға себеп болды.

«Күзгі Асар» жәрмеңкесі – тек өнім сату емес, ізгілік пен еңбектің мерекесі. Мұндай шаралар

оқушыларды ынтымаққа, жауапкершілікке, адал еңбек етуге баулиды. «Еңбегі адал жас өрен» жобасы арқылы өсіп келе жатқан ұрпақ еңбектің қадірін түсініп, қоғамға пайдалы болуға ұмтылатыны сөзсіз.

Жәрмеңке барысында оқушылар топ ішінде үйлесімді жұмыс істеді, өз пікірін білдіруді, әріптестерін тыңдауды үйренді. Сонымен қатар, сауда процесі әлеуметтік тәжірибені байытты: тұтынушы мен сатушы рөлін тәжірибеден өткізу балаларға коммуникацияны, икемділік пен жауапкершілікті үйретті.

«Адал азамат» тәрбие жоспары аясында әр әрекет моральдық тұрғыдан қаралды: өнімді адал түрде дайындау; сауда кезінде дұрыс баға белгілеу; табыс пен шығынды адал есептеу; қайырымдылыққа бөлісу (кірісті мектеп жобаларына бағыттау). Осы арқылы оқушылар адалдық, жауапкершілік, әділдік сияқты құндылықтарды практикада көрді.

Күзгі жәрмеңке «Адал азамат» тәрбие жоспарының негізінде өткізілген іс-шара ретінде мектепте тәрбиелік, әлеуметтік және кәсіпкерлік мәні бар шара болды. Бұл іс-шара білім алушылардың еңбексүйгіштік қасиеттерін қалыптастырумен қатар, олардың қоғамдағы әлеуметтік жауапкершілігін арттырды.

Педагогикалық ұсыныстар

1. Әр сыныпқа жеке жауапкершілік беру;
2. Өнімді дайындау және ұсынуда адалдық принципін сақтау;
3. Қайырымдылық пен әлеуметтік жобаларды міндетті түрде қосу;
4. Нәтижелерді талдау арқылы рефлексия жүргізу.

«Күзгі асар» іс-шарасы — дәстүр мен заманауи тәрбиенің өзара үйлесім тапқан үлгісі. Ол тек мереке ғана емес, практикалық құндылықтық білім берудің тиімді моделі.

Іс-шараның теориялық және тәжірибелік нәтижелері төмендегідей:

- оқушылардың еңбексүйгіштік, адалдық және әлеуметтік жауапкершілік қасиеттері нығайды;
- ұлттық құндылықтар мен қазіргі заманғы азаматтық тәрбие өзара тоғысты;
- ұжымдық әрекет арқылы тұлғаның коммуникативтік және эмоционалдық құзыреттілігі дамыды;
- мектептің тәрбие кеңістігі ізгілік пен еңбектің мәдениетін бекітті.

Осылайша, «Күзгі асар» іс-шарасы білім алушыларды құндылыққа бағытталған тұлға ретінде тәрбиелеудің тиімді тәжірибесіне айналды. «Күзгі асар» іс-шарасы — мектептегі тәрбиенің теориясы мен тәжірибесін біріктіретін тиімді үлгі. Оның басты ерекшелігі — ұлттық құндылықтар мен қазіргі заманғы құзыреттілікке бағытталған тәрбиенің өзара үйлесімі. Іс шара барысында білім алушылар еңбек дағдыларын меңгеріп қана қоймай, адалдық, әділдік, ұжымдық бірлік және мейірімділік ұғымдарының өмірлік мәнін түсінеді. Бұл іс-шараның педагогикалық құндылығы — оқушының жеке тәжірибесі арқылы моральдық қасиеттерді қалыптастыруында. Ұжымдық әрекетке негізделген жәрмеңке барысында балалар жауапкершілік, табандылық және өз еңбегіне деген құрмет сезімін бойына сіңіреді. Сонымен қатар, әлеуметтік жауапкершілікті дамытуға бағытталған қайырымдылық элементі оқушыларды қоғамға пайдалы іс атқаруға ынталандырады. Мұғалім үшін «Күзгі асар» іс-шарасы оқыту мен тәрбиенің интеграциясын жүзеге асырудың нақты құралы болып табылады. Ол педагогқа білім алушылардың әлеуетін ашуға, құндылыққа негізделген көзқарас қалыптастыруға мүмкіндік береді. Қорытындылай келе, «Күзгі асар» тәжірибесі оқушыларды ұлттық мәдениетке сүйенген ізгілікке, адал еңбек пен азаматтық санаға тәрбиелеудің заманауи әдістемелік шешімі ретінде қарастырылады. Бұл модель мектептегі тәрбие жұмысының инновациялық және өмірмен байланысты бағытын айқындайды.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. ҚР Оқу-ағарту министрлігі. «Адал азамат» бағдарламасы. 26.05.2025ж., № 123 — Астана, 2025.
2. Аса көрнекті қаламгер, ағартушы, педагог, журналист Жүсіпбек Аймауытұлының 135 жылдығына орай «Алаш ардақтысы Жүсіпбек Аймауытұлының рухани мұрасы: ұлттық идея, мәдениет және көркемдік құндылықтар» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының ғылыми мақалалар жинағы. — Шымкент, 2023 жыл. — 158 бет.
3. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. — Москва: Педагогика, 1982. <https://www.ospu.ru/about-university/biblioteka/virtualnyie-vyistavki/serdce-otdayu-detyam.-ko-dnyu-uchitelya>
4. Сыздықова Р. С. Құндылыққа бағытталған білім берудің әдістемесі. — Алматы: Қазақ университеті, 2020.

ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУДА ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР МЕН ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІНІҢ МҮМКІНДІКТЕРІ: ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕР

Жамантаева Жанар Катаевна,

қоғамдық-гуманитарлық бағыт кафедрасының меңгерушісі

«Өрлеу» БАҰО «АҚ филиалы Ақмола облысы бойынша кәсіби даму институты»

Оқу сауаттылығы функционалдық сауаттылықтың құрамдас бөліктерінің бірі ретінде жеке мақсаттарға жету және қоғамдық өмірге қатысу үшін мәтіндерді түсіну, пайдалану және талдау қабілеті ретінде анықталады. Қазіргі білім беру жағдайында мәтіндерді талдау және түсіндіру дағдыларын қалыптастыру өте маңызды, бұл әсіресе PISA зерттеуінің бөлігі ретінде маңызды. Алайда, мектепте әр түрлі іс-шаралар болып табылатын «талдау» және «түсіндіру» ұғымдарының өзгеруі жиі кездеседі. Мәтінді талдау - оның құрылымын, қақтығысын және бейнелі жүйесін зерттеу, ал интерпретация - мазмұнды шығармашылық түсіндіру. Соңғысы әдеби процестің маңызды бөлігі болып табылады және шығармашылық тапсырмаларды орындауға негізделген. Бұл ретте оқытуға жаңа мүмкіндіктер ашатын білім беруді цифрландыруды қоса алғанда, заманауи сын-қатерлерді ескеру маңызды. Сондай-ақ, сыни тұрғыдан ойлау, ақпаратпен жұмыс істей білу және мәселелерді шешуге креативті көзқарас дағдылары сияқты Мета-пәндік құзыреттіліктерді дамытуға баса назар аудару қажет.

Мәтінмен жұмыс істеу кезеңдері үш негізгі қадамды қамтиды. Біріншісі - дайындық жұмыстарын, алғашқы оқуды және мәтінді эмоционалды бағалауды қамтитын бастапқы синтез. Екіншісі-шығарманы талдау, оның барысында композиция, хронотоп, сюжет, қақтығыс және кейіпкерлердің бейнелері зерттеледі. Ол үшін көркем бөлшектерді егжей-тегжейлі бекітетін кестелерді пайдалануға болады. Мұғалім оқушыларға процесті жеңілдету үшін әдістемелік нұсқаулар мен талдау үлгілерін ұсына алады. Үшіншісі-қайталама синтез, оның нәтижесі иллюстрациялар, диафильмдер, комикстер, сценарийлер немесе Mind Map жасау сияқты шығармашылық тапсырмаларды орындау болып табылады. Материалды бекітуге және оны оқушылардың жеке тәжірибесімен байланыстыруға көмектесетін практикалық әрекеттер арқылы оқуды түсіну қажеттілігін атап өту маңызды.

Оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыру үшін мәтінді мұқият оқу, әсерлерді жазбаша бекіту, авторлық идеяны анықтау үшін мәтінмен диалог, шығарманың өзіндік түсіндірмесін жасау, сыни әдебиеттермен жұмыс жасау және мәтіннің шығармашылық интерпретациясының қорытынды дизайны бар алгоритм ұсынылады.

Бұл алгоритмді қадамдарды қосу немесе жеңілдету арқылы оқушылардың әртүрлі дайындық деңгейлеріне бейімдеуге болады. Рефлексия кезеңіне ерекше назар аудару керек, осылайша студенттер өздерінің жетістіктерін түсініп, жақсарту бағыттарын анықтай алады.

Шығармашылық тапсырмалардың мысалдарына диафильмдер жасау, мәтіннің негізгі оқиғаларын көрсететін кредиттері бар иллюстрациялар сериясы жатады. Жұмыс істеу үшін PowerPoint, Movavi және Tilda сияқты сандық құралдар қолданылады. Комикстер шығармашылық және сыни ойлауды дамыта отырып, кейіпкерлердің диалогтары мен әрекеттеріне баса назар аудара отырып, иллюстрациялар арқылы сюжеттер жасауға мүмкіндік береді. Mind Map Xmind және Mindomo құралдарын пайдаланып мәтіннің композициялық ерекшеліктерін визуализациялауға көмектеседі. Әңгімелеу дағдыларын дамытатын Animate бағдарламаларын қолдана отырып, мәтінге негізделген цифрлық әңгімелер құруды қамтиды. Бейнелер мәтін мазмұнын медиа арқылы түсіндіреді және Adobe Premiere немесе Canva Video сияқты құралдармен жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Интерактивті көрмелер оқушыларға командалық жұмыс дағдыларын дамыта отырып, ArtSteps немесе Google Slides платформаларын қолдана отырып, оқылған мәтінге негізделген макеттерді жасауға мүмкіндік береді.

Цифрлық технологиялар мен ұсынылған шығармашылық тапсырмалар қазақ тілі сабақтарында оқу және тілдік сауаттылықты дамыту үшін сәтті пайдаланылуы мүмкін. Мысалы, Абай Құнанбаевтың немесе басқа авторлардың шығармалары негізінде диафильмдер жасау шығарманы тереңірек түсінуге, негізгі оқиғаларды түсінуге және көрнекі құралдар арқылы мәтінге деген көзқарасыңызды білдіруге көмектеседі. Қазақ тіліндегі комикстер кейіпкерлердің диалогтары арқылы эпостың немесе «Қозы Көрпеш пен Баян Сұлу» сияқты халық ертегілерінің мазмұнын көрсете алады. Mind Map көмегімен күрделі мәтіндерді визуализациялау қазақ тілінің грамматикасын, мысалы, етістік категорияларын немесе синтаксистік конструкцияларды есте сақтауды жеңілдетеді. Сторителлинг зерттелетін мәтіндер негізінде Қазақстанның маңызды оқиғалары немесе мәдени дәстүрлері туралы цифрлық әңгімелер жасауға, мысалы, көрнекті қазақ ақынының өмірбаянын

ұсынуға мүмкіндік береді.

Қазақ тіліндегі шығармалардан үзінділер оқылатын бейнероликтер сияқты мультимедиялық жобалар мәнерлеп оқу және аудиовизуалды ресурстармен жұмыс істеу дағдыларын дамытады. LearningApps сияқты платформаларды пайдалана отырып, қазақ ертегілері немесе мифтері негізінде жасалған интерактивті квесттер оқушыларды ойын форматы арқылы тілді белсенді үйренуге тартады. Цифрлық технологияларды пайдалану мектепте шығармашылық жобаларды жүзеге асыруға жаңа мүмкіндіктер ашады.

Бұл тәсіл оқу сауаттылығын дамытуға, сыни ойлауды қалыптастыруға және бірегей өнімдер-интерпретацияларды жасауға ықпал етеді. Мұғалімнің міндеті-көркем мәтіндерді мағыналы және қызықты зерттеуге ықпал ете отырып, заманауи құралдарды білім беру процесіне біріктіру. Сонымен қатар, сараланған тәсіл үшін жағдай жасай отырып, оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеру қажет.

Қазіргі білім беру процесінде оқу сауаттылығы оқушылардың жалпы білім беру деңгейінің ажырамас бөлігі ретінде маңызды орын алады. Оқу сауаттылығы мәтінді қабылдау, түсіну, түсіндіру және сыни тұрғыдан түсіну қабілетін қамтиды. Білім беруді цифрландыру жағдайында бұл дағды әсіресе өзекті болады, өйткені қазіргі қоғам адамнан үлкен көлемдегі ақпаратпен жұмыс істеу, мәтіндерді тез қабылдау және талдау дағдыларын талап етеді. Қазақ тілі мен әдебиетін қоса алғанда, тіл пәндерін оқыту процесіне цифрлық технологияларды енгізу материалдарды тереңірек түсінуге, сыни ойлауды дамытуға жаңа мүмкіндіктер ашады және оқушылардың ынтасын арттырады.

Қазіргі мектеп оқушылары ерте жастан бастап цифрлық ресурстармен белсенді өзара әрекеттеседі, бұл олардың ақпаратты қабылдауын көп тапсырмалы және көп қабатты етеді. Қазақ тілі мен әдебиетін оқытуға цифрлық технологияларды енгізу оқу сауаттылығын дамытуға ықпал ете отырып, сабақтарды қызықты әрі серпінді етуге мүмкіндік береді. Мультимедиялық, интерактивті және ойын элементтері сияқты сандық құралдарды қолдану мәтіндерді оқу және талдау процесін байытады. Бейнелер, презентациялар, анимациялар және инфографика сияқты мультимедиялық ресурстар оқу сауаттылығын дамытуда шешуші рөл атқарады, өйткені олар мәтінді қабылдауды күшейтетін визуалды және аудиовизуалды бейнелер жасайды. Мысалы, С.Сейфуллиннің «Заманның ұлы» сияқты қазақ әдебиетінің шығармаларын зерделеу кезінде мәтінде сипатталған маңызды тарихи және мәдени оқиғаларды бейнелейтін тұсаукесерлерді пайдалануға болады. Авторлардың өмірі мен шығармашылығы туралы бейнероликтер оқушыларға шығармалардың мәнмәтінін жақсы түсінуге және уақыт атмосферасына енуге мүмкіндік береді.

Мысалы, қазақ халық эпосын зерделеу кезінде оқушыларға мәтінді нақты мәдениетпен байланыстыруға және талдау дағдыларын дамытуға көмектесетін маңызды көріністерді визуализациялау үшін анимацияны пайдалануға болады. Мұндай мультимедиялық элементтер қабылдауды жақсартуға көмектеседі және оқығандарыңызды тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Padlet, Google Docs және Edmodo сияқты интерактивті платформалар да оқу сауаттылығын дамытуда маңызды рөл атқарады.

Мұндай құралдарды қосу шығармаларды ұжымдық талқылауды ұйымдастыруға мүмкіндік береді, әр оқушыға мәтінді талдау процесін динамикалық ете отырып, өз көзқарасын білдіруге мүмкіндік береді. Мысалы, Абай Құнанбаев сияқты қазақ жазушыларының шығармаларын талдау кезінде мұғалім оқушыларға мәтіннің негізгі тұстарын бөліп көрсететін, кейіпкерлердің сезімдерін сипаттайтын және авторлық әңгімелеу техникасын талқылайтын бірлескен құжат жасауды ұсына алады. Платформада жұмыс аяқталғаннан кейін оқушылар өз жазбаларын ұсынып, оларды сыныпта талқылай алады, бұл шығарманы тереңірек түсінуге көмектеседі. Электрондық кітаптармен және мәтіндік редакторлармен жұмыс істеу оқушыларға шығармаларды оқып қана қоймай, мәтінмен өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді: жазбалар жасау, маңызды үзінділерді бөлектеу, сонымен қатар өз ойларын басқа қатысушылармен бөлісу. Бұл оқушыларға талдау дағдыларын дамытуға көмектеседі, өйткені олар қайта түсіну үшін мәтіннің күрделі бөліктеріне орала алады.

Мысалы, қазақ тілі мен әдебиеті сабағында, «Қобыланды батыр» шығармасын оқу кезінде оқушылар аннотация үшін электрондық мәтінді пайдалана алады. Олар кейіпкердің мінезін ашатын негізгі ойларды бөліп көрсете алады және автордың өз ойлары мен эмоцияларын жеткізу үшін тілді қалай қолданатынын түсінуге көмектесетін түсініктемелер жаза алады.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында ойын технологияларын қолдану оқушылардың оқуға деген қызығушылығын арттыруда және оқу сауаттылығын дамытуда да өзінің тиімділігін дәлелдеді. Kahoot және Quizlet сияқты платформалар мұғалімдерге оқылған материалға негізделген викториналар, тесттер мен пікірталастар ұйымдастыруға арналған құралдарды ұсынады. Ойын әдістері оқушыларды мәтіндермен белсенді жұмыс істеуге ынталандырады және оқу процесіне қатысуды арттырады. Мысалы, Абай Құнанбаевтың өлеңдеріне арналған сабақта мұғалім Kahoot платформасында викторина құра алады, онда оқушылар өлеңнің негізгі тұстары туралы сұрақтарға жауап береді. Мұндай интерактивті элементтер оқушылардың білімін тексеріп қана қоймай, олардың мәтінді терең талдау қабілетін дамытуға көмектеседі.

Заманауи цифрлық ресурстар электрондық деректер базасына және ғылыми жарияланымдарға қол жеткізуге мүмкіндік береді, бұл оқушыларға қазақ авторларының шығармаларын терең зерттеуге мүмкіндік береді. Мұндай платформаларды пайдалану оқушылардың ақпаратты өз бетінше іздеу және талдау дағдыларын дамытуға көмектеседі, бұл оқу сауаттылығының маңызды бөлігі болып табылады. Мысал: Мұхтар Әуезовтің шығармашылығын зерттеу кезінде оқушылар Google Scholar оның шығармаларын талдауға арналған ғылыми мақалаларды іздеу үшін қолдана алады. Қажетті материалдарды тапқаннан кейін оқушылар Әуезовтің қазақ әдебиетінің дамуына және оның әлемдік әдебиеттегі орнын талқылай отырып, өз зерттеулерін сыныпта ұсына алады.

Сонымен қатар, ғалымдардың зерттеулері оқу сауаттылығын дамытуда цифрлық технологияларды қолданудың тиімділігін растайтынын атап өткен жөн. Мысалы, М.И.Кузнецованың (2021) зерттеуі мультимедиялық және интерактивті технологияларды қолдану мәтіндерді қабылдау мен талдау деңгейін едәуір арттыруға мүмкіндік береді деп тұжырымдайды. Сондай-ақ, А.А. Дьякованың (2020) зерттеуіне сәйкес, білім беру процесін цифрландыру оқушылардың сыни ойлауын дамытуға ықпал етеді, бұл оқу сауаттылығының ажырамас бөлігі болып табылады. Цифрлық технологияларды оқу процесіне сәтті біріктіру үшін әртүрлі ресурстарды пайдалану ғана емес, оларды оқу мақсаттарына дұрыс бейімдеу де маңызды. Мұғалім уақыт талабына сай болу және оқушыларға цифрлық дәуірде оқу сауаттылығын дамытуға көмектесу үшін цифрлық құралдар арсеналын үнемі жаңартып отыруға дайын болуы керек. Абай Құнанбаевтың өлеңдерін талдау кезінде Quizle платформасын пайдалануға болады.

Абай Құнанбаевтың өлеңдерін талдау кезінде Quizlet платформасын ақын философиясымен байланысты терминдер мен ұғымдармен карточкалар жасау үшін пайдалануға болады. Оқушылар материалды өз бетінше қайталай және бекіте алады, сонымен қатар өз нәтижелерін сыныптастарымен бөлісе алады. Білім беруді цифрландыру оқу сауаттылығын дамыту үшін жаңа көкжиектер ашады.

Мультимедиялық материалдар, интерактивті платформалар, электрондық кітаптар және дерекқорлар сияқты заманауи цифрлық ресурстар оқушылар сыни ойлауды дамыта алатын, қазақ әдебиеті туралы білімдерін тереңдете алатын және мәтіндерді талдау дағдыларын жетілдіре алатын бай білім беру ортасын жасайды. Педагогтер цифрлық ресурстарды қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарына біріктіре отырып, оқушылардың зерттелетін шығармаларға деген қызығушылығын едәуір арттырады, олардың оқу процесіне белсенді қатысуына ықпал етеді және мәтінмен мағыналы жұмыс істеу қабілетін дамытады. Заманауи технологиялар оқушыларды оқуды терең түсінуге ынталандыру және олардың ақпаратты өз бетінше іздеу, мәтінді сыни тұрғыдан түсіну және цифрлық әлем жағдайында ақпаратпен тиімді өзара әрекеттесу қабілетін дамыту арқылы оқу процесін қол жетімді және қызықты етеді.

Жасанды интеллект (ЖИ) қазіргі білім беру үдерісінде қазақ тілі мен әдебиетін оқытудың жаңа көкжиегін ашады. ЖИ технологиялары оқытуды жекелендірілген, интерактивті және тиімді етуге мүмкіндік береді. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында оқушылардың оқу сауаттылығы мен аналитикалық ойлауын дамытуға ықпал ететін бейімделген білім беру платформаларын құру, мәтіндерді Автоматты талдау, интерактивті жаттығулар мен оқытудың басқа да инновациялық әдістерін әзірлеу үшін ЖИ пайдалануға болады. ЖИ пайдаланудың негізгі артықшылықтарының бірі - оқытуды жекелендіру мүмкіндігі. ChatGPT сияқты платформалар оқушылардың білім деңгейіне байланысты тапсырмаларды бейімдей алады. Мысалы, қазақ тілінің грамматикасын зерделеу кезінде ЖИ әр оқушының біліміндегі жеке олқылықтарды ескере отырып, автоматты түрде жаттығулар жасай алады. Егер оқушы белгілі бір грамматикалық құрылымды түсінуде қиындықтарға тап болса, ЖИ материалды тереңірек игеруге ықпал ететін қосымша мысалдар мен түсініктемелер бере алады.

ЖИ мәтіндерді автоматты түрде талдау үшін де қолданыла алады, бұл әдебиеттерді зерттеуде пайдалы. Мысалы, табиғи тілді өңдеу алгоритмдерінің көмегімен оқушылар қазақ авторларының шығармаларының мәтіндерін талдай алады. ЖИ негізіндегі бағдарламалар мәтіннің негізгі ойларын бөліп көрсетуге, жасырын мағыналарды табуға, кейіпкерлердің мінезін талдауға және шығармалардың негізгі идеяларын анықтауға қабілетті. Бұл студенттерге әдеби шығармаларды тереңірек түсінуге және сыни ойлау дағдыларын дамытуға көмектеседі. Қазақ тілін оқыту үшін ЖИ оқушыларға оқу, жазу, сөйлеу және тыңдау дағдыларын жетілдіруге көмектесетін виртуалды ассистенттер немесе репетиторлар түрінде де қолданыла алады.

Мысалы, сөйлеуді тану бағдарламаларының көмегімен оқушылар қазақ тілінің нормаларына қаншалықты сәйкес келетіні туралы лезде кері байланыс ала отырып, сөздер мен сөз тіркестерінің айтылуын пысықтай алады. Бұл әсіресе қазақ тілін ана тілі ретінде үйренушілер үшін пайдалы, өйткені мұндай тәжірибе ауызша сөйлеу дағдыларын тез жақсартуға көмектеседі. Duolingo немесе LingQ сияқты ЖИ негізіндегі интерактивті платформалар қазірдің өзінде тілдерді оқытуда белсенді қолданылады және оларды қазақ тіліне бейімдеуге болады.

Бұл платформалар лексикалық және грамматикалық дағдыларды дамытуға бағытталған жаттығуларды оқу, тыңдау, аудару және орындауды қамтитын тапсырмаларды ұсынады. Мұндай қосымшаларды пайдалану оқушыларға тапсырмаларды ойын түрінде орындау арқылы жаңа материалды тиімді игеруге көмектеседі. Тағы бір инновациялық шешім - шығармашылық тапсырмаларды жасау үшін генеративті ЖИ модельдерін қолдану. Мысалы, оқушыларға қазақ тілінде эссе жазу, содан кейін мәтінді грамматикалық қателер мен стилистикалық сәйкессіздіктерге тексеру үшін ЖИ қолдану ұсынылуы мүмкін. Сонымен қатар, ЖИ оқушыларға жазу дағдыларын дамытуға көмектесу арқылы сюжетті немесе дәлелді дамыту идеяларын ұсына алады. Бұл әсіресе мәтінмен мағыналы және шығармашылық өзара әрекеттесуді қажет ететін әдебиеттерді зерттеу кезінде өте маңызды. ЖИ негізіндегі виртуалды симуляциялар мен чат-боттар қазақ тіліндегі диалогтарды ұйымдастыру үшін пайдаланылуы мүмкін. Мұндай құралдар студенттерге күнделікті әңгімелерден бастап күрделі әдеби тақырыптарды талқылауға дейінгі әртүрлі өмірлік жағдайларда қарым-қатынас дағдыларын қолдануға мүмкіндік береді. Мысалы, оқушылар виртуалды сұхбаттасушымен диалогқа қатыса алады, ол зерттелген шығарманың мазмұны туралы сұрақтар қояды, оларды мәтінді талдауға және өз ойларын қазақ тілінде білдіруге шақырады. Жасанды интеллект автоматтандырылған тесттер жасау және бағалау үшін де қолданыла алады.

Жасанды интеллект автоматтандырылған тесттер жасау және бағалау үшін де қолданыла алады.

Мысалы, ЖИ негізіндегі жүйелер қазақ тілі мен әдебиеті бойынша тест тапсырмаларын жасауға, олардың орындалуын тексеруге және егжей-тегжейлі кері байланыс беруге қабілетті. Бұл мұғалімдерге жұмысты тексеруге уақытты үнемдеуге және әдістемелік жұмысқа назар аударуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мұндай жүйелер бағалаудың объективтілігін қамтамасыз етеді, бұл әсіресе жаппай оқыту жағдайында маңызды. Оқу сауаттылығын кеңейту үшін оқушылардың қызығушылықтары мен дайындық деңгейіне байланысты қазақ тілінде кітаптар мен мақалалар ұсынатын жасанды интеллект негізіндегі ұсынымдық жүйелерді пайдалануға болады. Мұндай жүйелер оқушыларды жаңа мәтіндерді үйренуге және сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамытуға ынталандыру арқылы оқудың жекелендірілген тәсілін жасауға көмектеседі.

Заманауи зерттеулер білім беру процестерінде жасанды интеллектті қолданудың тиімділігін растайды. Мысалы, Educational Technology Research and Development (2022) журналында жарияланған зерттеу деректеріне сәйкес, ЖИ технологияларын қолдану оқушылардың мотивациясын арттыруға, оқу нәтижелерін жақсартуға және сыни ойлауды дамытуға ықпал етеді. Қазақ тілі мен әдебиеті контекстінде бұл артықшылықтар ерекше маңызды, өйткені олар тілді меңгеруге ғана емес, зерттелетін шығармалардың мәдени және тарихи аспектілерін тереңірек түсінуге ықпал етеді.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында жасанды интеллектті пайдалану оқушылар мен педагогтардың алдында оқытуға кең мүмкіндіктер ашады. Жасанды интеллект технологиялары студенттер жаңа материалды игеріп қана қоймай, талдау, сыни ойлау және шығармашылық дағдыларын дамыта алатын инновациялық білім беру ортасын құруға көмектеседі. АИ-ді білім беру процесіне енгізу оқуға деген қызығушылықты арттыра отырып, оқуды әр оқушының жеке қажеттіліктеріне бейімдеуге мүмкіндік береді.

Осылайша, цифрлық технологиялар оқу процесін жеңілдетіп қана қоймайды, сонымен қатар қазіргі қоғамда қажетті құзыреттерді қалыптастыруға ықпал етеді. Сонымен қатар, олар мектеп оқушыларының жұмысының нәтижелері үшін жауапкершілік сезімін дамытады, бұл әсіресе кәсіби өмірге дайындық жағдайында маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2022 жылғы 5 тамызда № 29031 болып тіркелді.
2. Абишева М.Т. Қазақ әдебиетін талдау арқылы метапәндік дағдыларды қалыптастыру. – Алматы: Ана тілі, 2019ж.
3. Айтжанова Г.К. Қазақ мектептерінде әдебиетті оқытудың интерактивті әдістері.. – Шымкент: М. Ауэзов ат. университет, 2022ж.
4. Баймуханова Л.Р. Цифрлық білім беру платформаларының қазақ тілін үйренуге әсері. Қарағанды: Болашақ - Баспа, 2023.
5. Грахова С.И. Диафильм как прием интерпретации народной сказки. – 2023ж.
6. Епарская Е.В. Читательская грамотность: материалы всероссийского форума. – 2020ж.
7. Зерттеу «Мектептер үшін PISA». Оқырман нұсқаулығы. – 2020ж.
8. Жолдыбаева А.С. Цифрлық технологияларды қазақ тілін оқытуға интеграциялау: заманауи тәсілдер – Алматы: Қазақ университеті, 2020ж.
9. Сулейменова Э.Д. Білім берудің цифрлық трансформациясы жағдайындағы оқу сауаттылығы. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2021ж.

ИНКЛЮЗИВТІ ОРТАДА ЖҰМЫС ІСТЕЙТІН ПЕДАГОГТІН СЫНИ ТҰРҒЫДАН ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Самуратова Рауза Туkenовна,
қоғамдық-гуманитарлық бағыт кафедрасының аға оқытушысы,
педагогика және психология ғылымдарының магистранты
«Өрлеу» БАҰО «АҚ филиалы Ақмола облысы бойынша кәсіби даму институты»

Қазіргі білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – баршаға тең мүмкіндіктер ұсынатын инклюзивті ортаны құру. Мұндай ортада педагог тек пәндік біліммен шектелмей, сонымен қатар сыни ойлау, шығармашылық шешім қабылдау, рефлексия және психологиялық бейімделу қабілеттерімен қарулануы қажет.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы (2023) және 2020–2025 жылдарға арналған білім беруді дамытудың тұжырымдамасы сыни тұрғыдан ойлауды, инклюзивті білім беруді және мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін дамыту міндеттерін нақтылап береді. Бұл құжаттарда «педагогтің кәсіби дербестігін арттыру», «білім алушылардың жеке әлеуетін дамыту», және «инклюзивті орта қалыптастыру» бағыттары айқындалған. Осы тұрғыдан заңнамалық негіз ғылыми-теориялық тұжырымдарды білім саясаты және практика деңгейінде жүзеге асырудың шарттарын белгілейді.

Инклюзивті ортадағы педагогтің кәсіби дамуы мен шешім қабылдау үдерісінде сыни тұрғыдан ойлаудың рөлі айрықша. Бұл ұғымның теориялық негіздері әлемдік педагогикалық ойдың классиктері — Джон Дьюи (John Dewey, 1933) мен Роберт Эннис (Robert Ennis, 2011) еңбектерінде терең қарастырылған. Дьюи сыни тұрғыдан ойлауды тәжірибеге негізделген рефлексивті ойлау үдерісі ретінде сипаттайды. Оның пікірінше, адам өз іс-әрекетіне талдау жасап, дәлел мен салдар арасындағы байланысты іздеген кезде ғана шынайы білім қалыптасады (How We Think). Бұл көзқарас педагогтің кәсіби тәжірибесін ұдайы талдап, оны жетілдіруге ұмтылуының маңызын көрсетеді.

Эннис Дьюидің идеясын дамытып, сыни тұрғыдан ойлауды білім мен іс-әрекет сапасын арттыратын когнитивтік қабілет жүйесі ретінде қарастырады (Critical Thinking: Reflection and Perspective). Оның тұжырымдамасы мұғалімнің ақпаратты бағалау, талдау, дәлелдерді саралау және негізделген шешім қабылдау дағдыларын жетілдіруге қажеттілігін айқындайды.

Осы екі ғалымның еңбектері қазіргі педагогикадағы сыни тұрғыдан ойлаудың теориялық және әдіснамалық негізін қалыптастырып, мұғалімнің ойлау мәдениеті мен кәсіби рефлексиясын дамытуда негізгі тірек болып табылады. Бұл идеялар қазақстандық ғалымдар еңбектерінде (Қ.Құдайбергенова, С.Мирсейітова, М.Жадрина, Ә.Жүнісбек) жалғасын тауып, педагогтің кәсіби ойлау мәдениетін ұлттық контексте дамыту бағытында маңызды рөл атқарады.

Осы бағыттағы еңбектердің ішінде С. Мирсейітова (2014) зерттеуі ерекше орын алады. Ғалым Дьюи мен Эннис идеяларына сүйене отырып, сыни тұрғыдан ойлауды дамыту технологиясын қазақстандық мектеп тәжірибесіне бейімдеді. Ол мұғалімнің кәсіби дамуы оның ойлау мәдениетінің өзгеруінен басталатынын дәлелдеп, сыни ойлауды тұлғалық және кәсіби рефлексияның өзегі ретінде қарастырады. Оның ұсынған моделі бұл үдерісті құндылықтық, рефлексивті және практикалық компоненттер арқылы жүзеге асырады. Осылайша, Дьюи мен Эннистің теориялық тұжырымдамалары Мирсейітованың тәжірибелік-әдістемелік моделінде нақты педагогикалық құралға айналып, мұғалімнің кәсіби ойлау мәдениетін жетілдірудің тиімді жолдарын көрсетеді. Бұл байланыс инклюзивті білім беру жағдайында педагогтің сыни және рефлексивті ойлау құзыреттілігін дамытуға берік ғылыми-тәжірибелік негіз қалайды.

С.Мирсейітова өз еңбектерінде: «Мұғалімнің кәсіби дамуы – оның ойлау мәдениетінің өзгеруінен басталады», – деп атап көрсетеді. Бұл тұжырым қазіргі инклюзивті білім беру жағдайында ерекше мәнге ие. Себебі мұғалімнің ойлау тәсілі мен педагогикалық шешім қабылдау ерекшелігі әр баланың жеке әлеуетін ашуға тікелей ықпал етеді. Егер педагогтің ойлауы догматикалық, қалыптасқан стереотиптерге негізделсе, ол түрлі оқушылардың дара мүмкіндіктерін ескеруде қиналады. Ал сыни тұрғыдан ойлай алатын педагог әр баланы жеке тұлға ретінде қабылдап, оқу процесін бейімдеудің тиімді жолдарын іздейді.

Инклюзивті сыныптағы педагогтің қызметі күрделі, көпқырлы және эмоционалды жүктемесі жоғары. Мұндай жағдайда мұғалімнің тек әдістемелік құзыреттілігі ғана емес, сонымен қатар когнитивтік, этикалық және рефлексивтік ойлау дағдылары да ерекше маңызға ие. Сыни тұрғыдан ойлайтын педагог оқу процесінде туындайтын әрбір жағдаятты талдап, дәлелдерге сүйене отырып, баланың мүддесіне сай шешім қабылдайды. Мысалы, ерекше білім беруді қажет ететін оқушы тапсырманы орындаудан бас тартқан жағдайда, мұғалім бұл әрекетті біржақты тәртіп бұзу деп емес, күрделі педагогикалық жағдаят ретінде қабылдайды. Ол ең алдымен әрекеттің себептерін — уәждің төмендігі, қорқыныш, өзіндік сенімсіздік немесе әлеуметтік факторлар

— тұрғысынан талдап, тиісті педагогикалық қолдау стратегиясын таңдайды. Бұл — сыни ойлаудың тәжірибедегі нақты көрінісі.

Қ.Құдайбергенова сыни тұрғыдан ойлауды педагогтің кәсіби автономиясының негізі ретінде қарастырады. Оның пікірінше, мұғалім өз тәжірибесіне сырт көзбен қарап, оны талдай алмаса, кәсіби жаңару жүзеге аспайды. Сондықтан сыни тұрғыдан ойлау педагогті өз тәжірибесін үздіксіз жетілдіруге итермелейтін кәсіби өзін-өзі дамыту тетігі болып табылады.

М.Жадрина өз еңбектерінде педагогикалық рефлексияны білім берудің инновациялық даму факторы ретінде сипаттап, мұғалімнің ойлау мәдениеті мен инклюзивті ортадағы кәсіби бейімделу арасында тығыз байланыс бар екенін дәлелдейді. Ғалым мұғалімнің рефлексивті және аналитикалық ойлау қабілеттерін инклюзивті мектептердегі табысты практиканың негізгі шарты ретінде қарастырады.

Ал Ә.Жүнісбек сыни тұрғыдан ойлаудың ұлттық дүниетаныммен байланысын ерекше атап өтеді. Оның пікірінше, шынайы сыни ойлау тек логикалық талдауға ғана емес, рухани-адамгершілік пайымдауға да негізделуі тиіс. Бұл идея инклюзивті білім берудің гуманистік және адамгершілік қағидаттарымен үндес келеді.

Осылайша, қазақстандық ғалымдардың еңбектері көрсетіп отырғандай, сыни тұрғыдан ойлау — педагогтің кәсіби дамуының, тұлғалық кемелденуінің және инклюзивті қоғамға бейімделуінің негізгі факторы. Сыни тұрғыдан ойлайтын мұғалім:

- әр баланың даралығын мойындайды;
- шешім қабылдауда эмоция мен дәлелдің арасындағы тепе-теңдікті сақтайды;
- өз тәжірибесін үнемі сараптап, жетілдіріп отырады;
- оқыту процесін тек білім берудің емес, құндылық қалыптастырудың алаңы ретінде қарастырады

Мұндай ойлау мәдениеті педагогтің кәсіби әрекетін автоматтандырылған дағдылар деңгейінен шығарып, оны зерттеуші, рефлексивті және саналы шешім қабылдай алатын тұлғаға айналдырады. Сондықтан инклюзивті білім берудің сапасы мен нәтижелілігі ең алдымен педагогтің сыни тұрғыдан ойлау құзыреттілігіне тікелей байланысты.

Осындай кәсіби ойлау мәдениетін дамыту бағытында «Өрлеу» Біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» акционерлік қоғамы (БАҰО) ұйымдастыратын курстардың рөлі ерекше. Инклюзивті білім беру бағытындағы бұл курстардың мазмұнында педагогтердің сыни тұрғыдан ойлау құзыреттілігін дамытуға арналған инновациялық және креативті әдістер кеңінен қолданылады. Курстың басты ерекшелігі — дәстүрлі дәріс пен практикалық тапсырмаларды шығармашылық, зерттеушілік және рефлексивтік форматта ұштастыруында. Курс барысында тыңдаушылар тек ақпарат алушы емес, өз тәжірибесін сын тұрғысынан зерделейтін, шешім табушы, жобалаушы тұлға ретінде әрекет етеді.

Осы мақсатта келесі заманауи тәсілдер тиімді қолданылады:

1. Дизайн-ойлау (Design Thinking) әдісі — нақты педагогикалық мәселені шешудің креативті жолдарын табуға бағытталған бес кезеңді шығармашылық цикл: эмпатия — мәселені анықтау — идея ұсыну — прототип жасау — сынақтан өткізу. Мысалы, ерекше білім беруді қажет ететін оқушының оқу мотивациясын арттыру бойынша бейімделген тапсырмалар мен визуалды құрал үлгілерін әзірлеу мұғалімдердің креативті және сыни ойлау қабілеттерін ұштастырады.
2. Эдьютейнмент (Edutainment) элементтері — оқыту үдерісіне ойын, бейнеқұрал, ситуациялық театр, квест сияқты форматтарды енгізу арқылы эмоционалды эмпатия мен рефлексияны арттыру. Мысалы, «Инклюзивті мектеп күні» атты ойын барысында тыңдаушылар түрлі рөлдерде (оқушы, ата-ана, психолог, мұғалім) әрекет етіп, инклюзивті ортадағы өзара байланыстарды талдайды.
3. Фасилитациялық сессиялар — топтық ойталқы мен пікірталасқа негізделген сабақтар. Мұнда қатысушылар бірлесіп идея ұсынып, дәлел мен қарсы дәлел келтіреді, баламалы шешімдер іздейді. Бұл тәсіл педагогтердің бір-біріне сенім білдіру және сындарлы қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырады.
4. Визуалды сторителлинг (Visual Storytelling) — нақты инклюзивті тәжірибені постер, комикс, инфографика сияқты визуалды форматта бейнелеу арқылы аналитикалық және шығармашылық ойлауды дамыту әдісі.
5. «Мұғалім-зерттеуші» (Teacher Inquiry) жобасы — курс соңында тыңдаушылар өз тәжірибесіндегі нақты мәселе бойынша шағын зерттеу жүргізіп, қорытынды мен ұсыныс әзірлейді. Бұл олардың дерек талдау, пайымдау және шешім қабылдау қабілеттерін жетілдіреді.

Осы инновациялық тәсілдердің барлығы педагогтердің сыни тұрғыдан ойлауын дамытудың тәжірибелік алаңы ретінде қызмет етеді. Нәтижесінде тыңдаушылар инклюзивті білім беру жағдайында мәселелерді кешенді талдап, деректер мен дәлелдерге сүйеніп, тиімді педагогикалық шешім қабылдай алатын кәсіби тұлғаға айналады.

Мұндай әдістер мұғалімнің тек білімін толықтырумен шектелмей, оның кәсіби рефлексиясын, шешім қабылдау мәдениетін және зерттеушілік ойлау қабілетін дамытады. Сонымен қатар, инклюзивті ортада аса қажет эмпатия, икемділік және ашық ойлау қасиеттерін қалыптастырады. Осы бағыттағы курстардың нәтижесінде тыңдаушылар оқу процесіне жаңаша көзқараспен қарап, әр баланың ерекшелігіне бейімделген әдістемелерді өз тәжірибесіне енгізіп, сын тұрғысынан және креативті ойлайтын кәсіби тұлғаға айналады. Мысалы, курс барысында тыңдаушыларға мынадай жағдаят ұсынылады: «Сыныпта оқитын ерекше білім беруді қажет ететін оқушы сабақта тапсырманы орындаудан бас тартады. Мұғалімнің әрекеті қандай болу керек?» Бұл тапсырма қатысушыларды проблемалық ойлау, эмпатиялық түсіну және рефлексивті шешім

қабылдау тұрғысынан ойлануға жетелейді. Осындай жағдаяттық тапсырмалар сыни ойлау дағдыларын нақты практикалық контексте дамытуға мүмкіндік береді.

Инклюзивті ортада жұмыс істейтін педагог тек білім беруші емес, сонымен қатар бағалаушы, кеңесші, зерттеуші және рефлексивті практик болып табылады. Мұндай рөлдерді тиімді орындау үшін мұғалімнің сыни тұрғыдан ойлау құзыреттілігі жоғары болуы шарт. Сондықтан біліктілікті арттыру курстарында осы құзыреттілікті дамытуға бағытталған тренингтер, тәжірибелік талдаулар мен шағын зерттеу жобалары кеңінен қолданылуы қажет.

Сыни тұрғыдан ойлау педагогке білім беру процесін адамгершілік пен дәлелге сүйене отырып ұйымдастыруға, әр оқушының даралығын ескеруге және әділ шешім қабылдауға мүмкіндік береді. Бұл – инклюзивті педагогиканың негізі болып табылатын теңдік пен құрмет қағидаттарымен үйлесетін кәсіби ойлау моделі.

Қорыта айтқанда, инклюзивті білім беру табысты болуы үшін педагогтердің кәсіби ойлау мәдениеті сыни және рефлексивті бағытта дамуы қажет. Сыни тұрғыдан ойлау – инклюзивті мұғалімнің басты кәсіби құралы ғана емес, сонымен бірге оның адамгершілік ұстанымының, кәсіби автономиясының және шығармашылық әлеуетінің көрсеткіші. Демек, педагогтің сыни тұрғыдан ойлау құзыреттілігін дамыту – инклюзивті білім берудің сапасын арттырудың және әрбір баланың табысты әлеуметтенуінің кепілі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы. – Астана, 2023.
2. 2020–2025 жылдарға арналған Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың тұжырымдамасы.
3. Ennis, R. (2011). Critical Thinking: Reflection and Perspective. Inquiry Journal, 26(1).
4. Dewey, J. (1933). How We Think. Boston: D.C. Heath.
5. Mirseitova, S. (2014). Сыни тұрғыдан ойлауды дамыту технологиясы және оны сабақта қолдану. Алматы.
6. Gardner, H. (2011). Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. Basic Books.
7. Выготский, Л.С. (1991). Мышление и речь. Москва: Педагогика.
8. Құдайбергенова, Қ. (2018). Мұғалімнің кәсіби дамуы және сыни ойлау мәдениеті. Алматы.

ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТІЛДІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ИНТЕРАКТИВТІ ТӘСІЛДЕРДІҢ ЫҚПАЛЫ

Кабдушева Алия Жумадиловна,
қоғамдық-гуманитарлық бағыт кафедрасының аға оқытушысы,
«Өрлеу» БАҰО «АҚ филиалы Ақмола облысы бойынша кәсіби даму институты»

Аннотация

Бұл мақалада шет тілін оқыту үдерісінде оқушылардың тілдік қарым-қатынас құзыреттілігін қалыптастырудағы интерактивті тәсілдердің рөлі мен маңызы қарастырылады. Автор коммуникативтік құзыреттіліктің құрылымдық компоненттерін, интерактивті әдістердің түрлерін және олардың сабақ барысында қолданылу тиімділігін талдайды. Тәжірибе барысында “Think–Pair–Share”, рөлдік ойын, жобалық жұмыс, дебат сияқты әдістердің оқушылардың тілдік белсенділігін арттыруға ықпал ететіні анықталды. Эксперименттік жұмыс нәтижелері интерактивті тәсілдердің оқушылардың сөйлеу дағдыларын, сөздік қорын және ынтасын дамытудағы жоғары тиімділігін дәлелдеді.

Түйін сөздер: шет тілі, интерактивті тәсілдер, тілдік қарым-қатынас, коммуникативтік құзыреттілік, оқыту әдістері.

Abstract

This article examines the role and significance of interactive methods in developing students' linguistic communicative competence in foreign language teaching. The author analyzes the structural components of communicative competence, as well as the types and effectiveness of interactive methods applied in the classroom. The study reveals that methods such as “Think–Pair–Share”, role play, project work, and debates enhance students' speaking activity and motivation. The experimental results prove the high efficiency of interactive approaches in improving students' communication skills, vocabulary, and engagement in the learning process.

Keywords: foreign language, interactive methods, linguistic communication, communicative competence, teaching techniques.

Нормативтік сілтемелер

Бұл мақала келесі нормативтік құжаттарға сүйенеді:

- Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы (2020 ж. толықтыруларымен);
- ҚР Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты (МЖМБС, 2022 ж.);
- «Шет тілі» пәні бойынша оқу бағдарламасы (орта білім беру деңгейі);
- «Дифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы (2018–2025 жж.);
- ҚР Оқу-ағарту министрлігінің әдістемелік нұсқау хаттары.

Анықтамалар

Коммуникативтік құзыреттілік – тұлғаның тілдік білімін қарым-қатынас жағдайында тиімді пайдалана білу қабілеті.

Интерактивті оқыту тәсілдері – мұғалім мен оқушының өзара әрекеттестігіне негізделген, оқушының белсенді танымдық іс-әрекетін арттыратын әдістер жиынтығы.

Тілдік қарым-қатынас құзыреттілігі – тілдік, әлеуметтік-мәдени, стратегиялық және дискурстық дағдылардың кешені, ол оқушыға өмірлік жағдаяттарда шет тілінде еркін қатынас жасауға мүмкіндік береді.

Кіріспе

Қазіргі таңда білім беру жүйесінің басты бағыты – оқушының функционалдық сауаттылығын және коммуникативтік қабілеттерін дамыту. Шет тілін оқытудағы басты мақсат – оқушыларды шынайы өмірде тілдік құралдарды еркін қолдануға үйрету. Осы тұрғыдан алғанда, интерактивті тәсілдер оқушылардың белсенді қатысуына, ынтымақтастықта жұмыс істеуіне және тілдік дағдыларды табиғи ортада қалыптастыруына ықпал етеді.

Коммуникативтік құзыреттілік ұғымы және құрылымы

Коммуникативтік құзыреттілік – шет тілін меңгерудің түпкі нәтижесі болып табылатын, тілдік білім мен дағдыны түрлі қарым-қатынас жағдаяттарында тиімді қолдану қабілеті. Ол тіл үйренушінің өз ойын нақты, түсінікті және мәдени контекстке сай жеткізуіне мүмкіндік береді.

Ғалымдар Д. Хаймз, М. Канал және М. Суэйннің зерттеулерінде коммуникативтік құзыреттілік бірнеше өзара байланысты компоненттерден тұрады:

Тілдік (linguistic competence) – грамматикалық құрылымдарды, сөздік қорды, фонетикалық және орфографиялық нормаларды меңгеру;

Дискурстық (discourse competence) – мәтін мен байланысты сөйлеуді логикалық, құрылымды түрде

ұйымдастыра білу;

Социомәдени (sociocultural competence) – сөйлеу мәдениетін, ұлттық ерекшеліктерді, этикет нормаларын түсіну және сақтау;

Стратегиялық (strategic competence) – тілдік қиындықтарды жеңу үшін коммуникация стратегияларын (қайта сұрау, синоним қолдану, ым-ишара пайдалану т.б.) қолдану қабілеті.

Осы компоненттердің біртұтас дамуы оқушының шет тілінде еркін және сенімді қарым-қатынас жасауына жағдай жасайды. Коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру үшін сабақта тілдік білімді жаттанды емес, **нақты қарым-қатынас жағдаяттарында қолдану** маңызды.

Интерактивті тәсілдердің маңызы

Қазіргі әдістемеде интерактивті тәсілдер шет тілін үйретудің ең тиімді жолдарының бірі болып саналады. «Интерактивті» ұғымының түбірі interaction — өзара әрекет, байланыс деген мағынаны білдіреді. Демек, интерактивті оқыту – бұл мұғалім мен оқушының, сондай-ақ оқушылардың өзара белсенді қарым-қатынасы арқылы жүзеге асатын оқыту процесі.

Интерактивті тәсілдер оқушылардың тілдік қатысымға қатысу белсенділігін арттырады, сөйлеу және тыңдау дағдыларын табиғи жолмен дамытады. Мұндай әдістерде оқушы — тек тыңдаушы немесе орындаушы емес, **белсенді қатысушы**, яғни оқу үдерісінің субъектісі.

Интерактивті әдістердің негізгі түрлеріне мыналар жатады:

▪ **жұптық және топтық жұмыс (Pair & Group Work)** – ынтымақтастық, өзара көмек және тілдік жауапкершілікті қалыптастырады;

▪ **рөлдік ойындар (Role-play)** – нақты өмірлік жағдаяттарды модельдеу арқылы сөйлеу машығын жетілдіреді;

▪ **дебат пен пікірталас (Debate & Discussion)** – сыни және логикалық ойлауды дамытады;

▪ **добалық әдіс (Project Work)** – зерттеу, жоспарлау және шығармашылық жұмыс арқылы тілдік дағдыларды пәнаралық деңгейде дамытады;

▪ **«Brainstorming»** – еркін ойлау, идея ұсыну және топтық шешім қабылдау дағдыларын қалыптастырады.

Зерттеулер көрсеткендей (Harmer, 2015; Richards & Rodgers, 2014), интерактивті тәсілдер қолданылған сабақтарда оқушылар материалды **70–80% тиімдірек меңгереді**, өйткені олар білімді тәжірибе арқылы, яғни әрекет барысында игереді.

Интерактивті оқыту кезінде мұғалімнің рөлі өзгереді — ол **ақпарат көзі емес, бағыттаушы және ұйымдастырушы**. Мұғалім оқушыға сұрақ қою, талқылау, салыстыру, шешім қабылдау сияқты әрекеттер арқылы тілдік ойлау мен шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

Осылайша, интерактивті тәсілдер оқушылардың **тілдік қарым-қатынас құзыреттілігін қалыптастыруда** маңызды құрал ретінде қарастырылады. Олар оқушылардың сөйлеу белсенділігін арттырып қана қоймай, сонымен бірге **функционалдық сауаттылықты, коммуникативтік мәдениетті және сыни ойлау дағдыларын** дамытады.

Интерактивті тәсілдерді іске асыру жолдары

Интерактивті тәсілдерді тиімді іске асыру үшін мұғалім тек әдісті тандап қана қоймай, оны сабақтың мақсаты мен оқушылардың деңгейіне сай бейімдей білуі қажет. Төменде шет тілін оқытуда жиі қолданылатын негізгі интерактивті әдістер мен олардың ерекшеліктері көрсетілген:

“Think–Pair–Share” (Ойлан – жұптас – бөліс)

Бұл әдіс оқушыларды өз ойын еркін жеткізуге, басқаның пікірін тыңдауға және оны салыстыруға үйретеді.

Ойлан (Think) – оқушы сұраққа немесе тапсырмаға жеке ойланып жауап дайындайды.

Жұптас (Pair) – көршісімен пікір алмасады.

Бөліс (Share) – өз идеяларын бүкіл топқа ұсынады.

Бұл тәсіл әсіресе **сөйлеу белсенділігін арттыруға** және ұялшақ оқушыларды тартуға тиімді.

Рөлдік ойын (Role Play)

Рөлдік ойын оқушыларды өмірлік жағдаяттарда шынайы тілдік қарым-қатынас жасауға үйретеді.

Мысалы, “At the airport”, “In a restaurant”, “At the doctor’s” тақырыптары бойынша оқушылар түрлі рөлдерді орындайды.

Мұндай жұмыс **лексикалық материалды нақты контексте қолдануға, эмоциялық қатысымды күшейтуге және мәдениетаралық құзыреттілікті дамытуға** ықпал етеді.

Дебат және пікірталас (Debate & Discussion)

Бұл әдіс оқушылардың сыни ойлауын, логикалық дәлелдеу қабілетін және тілдік сенімділігін дамытады.

Мысалы: “Technology makes our life easier” немесе “Homework should be optional” тақырыптары бойынша екі жақ өз көзқарасын қорғайды.

Мұғалім модератор рөлін атқара отырып, пікірталас мәдениетін сақтауды және дәлелді сөйлеуді қадағалайды.

Жобалық әдіс (Project Work)

Жобалық әдіс — оқушылардың зерттеу, жоспарлау және нәтижені таныстыру қабілетін дамытатын тиімді құрал.

Мысалы: “My Dream City”, “Kazakhstan through the Eyes of Teenagers” сияқты жобалар барысында

оқушылар ақпарат жинайды, слайдтар әзірлейді, сөйлеу және жазу дағдыларын біріктіреді. Бұл әдіс **тілдік интеграцияны** (reading, writing, listening, speaking) жүзеге асырады.

“Brainstorming” (Ой шабуылы)

Бұл тәсіл қысқа уақытта көптеген идея ұсынуға бағытталған.

Мұғалім мәселе қояды (мысалы, “How can we make English lessons more interesting?”) және барлық идеялар жазылады.

Топтағы әрбір қатысушы өз ойын еркін айтады, сын айтуға тыйым салынады.

Бұл әдіс **шығармашылық ойлауды, бірлескен шешім қабылдауды және белсенді тыңдау мәдениетін** дамытады.

Интерактивті тәсілдерді сабақ процесінде тиімді пайдалану

Интерактивті оқыту әдістерін тиімді қолдану үшін мұғалім келесі педагогикалық шарттарды ескеруі қажет:

Мақсат пен нәтиженің айқын болуы.

Әрбір интерактивті тапсырма оқушылардың тілдік қарым-қатынас дағдыларын (тыңдау, сөйлеу, оқу, жазу) дамытуға бағытталуы тиіс.

Қатысушылардың тең белсенділігі

. Жұптық және топтық жұмыс кезінде әр оқушы өз рөлін атқарып, ортақ нәтижеге үлес қосуы керек.

Тілдік ортаны қалыптастыру.

Сабақта барынша ағылшын тілін қолдану, оқушыларды ойларын еркін айтуға ынталандыру маңызды.

Кері байланыс және рефлексия.

Әр тапсырмадан кейін мұғалім оқушылармен бірге не сәтті болды, нені жақсартуға болатынын талдайды

Интерактивті сабақ үлгілері мен тапсырмалар жүйесі

Сабақ тақырыбы: “Healthy Lifestyle”

Мақсаты: денсаулық сақтау мәдениеті туралы сөздік қорды кеңейту және сөйлеу дағдысын дамыту.

Әдісі: “Think–Pair–Share”

Тапсырма:

- Оқушылар жеке ойланып, салауатты өмір салтына қажетті үш әдетті жазады.

- Жұптарда пікір алмасады.

- Топ алдында ең тиімді ұсыныстарды бөліседі.

Сабақ тақырыбы: “Travelling around the World”

Мақсаты: саяхат тақырыбы бойынша сөйлеу дағдысын жетілдіру.

Әдісі: Рөлдік ойын “Travel Agency”

Тапсырма:

Бір топ – туристер, екінші топ – туристік агенттік қызметкерлері.

Туристер сапар бағытын таңдайды, агенттер кеңес береді.

- Әр жұп өз диалогын сахналайды.

Сабақ тақырыбы: “Environment and Ecology”

Мақсаты: экологиялық проблемалар туралы сыни ойлау мен пікір айту дағдыларын дамыту.

Әдісі: Дебат “Plastic should be banned”.

Тапсырма:

Қатысушылар екі жаққа бөлініп, дәлелдер дайындайды.

- Пікірталасдан кейін сынып «ең негізді аргументті» анықтайды.

Қорытынды

Интерактивті тәсілдер шет тілі сабақтарында оқушылардың тілдік белсенділігін, ынтасын және өзіндік ойлау қабілетін дамытады. Мұндай әдістер арқылы оқушы оқу үдерісінің белсенді субъектісіне айналып, өз тәжірибесін тілдік әрекет арқылы тереңдетеді. Интерактивті оқыту — заманауи білім берудің тиімді бағыты және коммуникативтік құзыреттілікті дамыту құралы болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2020.
2. ҚР МЖМБС. Орта білім беру стандарты. – Астана, 2022.
3. Littlewood, W. Communicative Language Teaching: An Introduction. – Cambridge University Press, 1981.
4. Richards, J.C., Rodgers, T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. – Cambridge University Press, 2014.
5. Сарбасова Г.Ш. Интерактивті әдістердің тиімділігі. – «Білім» журналы, 2023.
6. Harmer, J. The Practice of English Language Teaching. – Pearson, 2015.

ИННОВАЦИИ В ОБРАЗОВАНИИ

ОЙЫНДАР МЕН ЖАТТЫҒУЛАР АРҚЫЛЫ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ҰҒЫМДАРДЫ МЕНГЕРУ

Исмадиева Ляззат Мантаевна,
тәрбиеші,

Ақмола облысы білім басқармасының Ерейментау ауданы бойынша білім бөлімінің
жанындағы Ерейментау қаласының «Сказка» бөбекжайы» МКҚК

Мектепке дейінгі кезең – балалық шақтың ең қызықты шағы. Осы уақытта бала заттармен және қоршаған ортамен танысып, ондағы түрлі байланыстарды түсіне бастайды. Тәрбие мен білім беру барысында балаға белсенді болуға және өзін толық көрсетуге мүмкіндік беретін басты құрал – ойын. Ойын ересектер мен балалар арасындағы еркін өзара әрекетке негізделіп, баланың өміріндегі маңызды әрекет түріне айналады.

Ойын – балалардың негізгі әрі сүйікті ісі, олардың «еңбегі». Оқыту үдерісінде дидактикалық ойындар мен ойын жаттығуларын қолдану тиімді. Олардың басты ерекшелігі – тапсырманың ойын түрінде берілуі. Бала ойын арқылы білімін кеңейтіп, түрлі заттармен жұмыс жасау дағдыларын байқамай-ақ меңгереді.

Математикалық дамытушы дидактикалық ойындардың, ойын жаттығулардың артықшылығы – бала өз жұмысын бірден көріп, нәтижеге жеткеніне қуанады және өзгеге көмектесуге ынтасы оянады.

Математика – танымдық дамудың маңызды бөлігі. Мектепке дейінгі ұйымдарда математикалық білім беру балалардың есте сақтауын, зейінін, логикалық ойлауын, шығармашылық қабілетін және ой-өрісін жетілдіруге бағытталады. Осы тұрғыдан ойын мен ойын жаттығулары баланың қызығушылығын арттырып, алған білімін бекітудің ең тиімді тәсілдерінің бірі болып саналады. Бала ойын арқылы танымдық әрекетке белсенді қатысып, жаңа материалды, тапсырмаларды, ұғымдарды жеңіл әрі қызығушылықпен меңгереді.

Балабақшадағы оқу – тәрбие жұмысын ұйымдастырғанда балалардың шаршамауы үшін сабаққа ойын элементтерін, ойын жаттығуларын енгізу қажет. Олар оқу процесін жандандырып, баланың оқуға деген ынтасы мен қызығушылығын арттырады. Балалардың жасы неғұрлым кіші болса, сабақта ойын элементтерін соғұрлым көбірек қолдану маңызды. Сонымен қатар әрбір ұсынылатын ойын мен ойын жаттығуы тәрбиелік мәнге ие болып, баланың қабілеті мен ой-өрісінің дамуына ықпал етуі тиіс. Балалар логикалық ойлауды дамытуға арналған білімдерді меңгереді.

Олар математикалық тілде сөйлей білуге дағдыланып, ой – өрісін дамытады; психикалық қасиеттері, коммуникативтік дағдылары, математикалық қабілеттері жетіледі; өз жұмысын талдауды, түсінуді және түзетуді үйренеді. Ойын мен ойын жаттығулары арқылы балалар бір – бірінен тапқырлықты, білімділікті, есептілікке үйренеді.

Математикалық дидактикалық ойындар оларды зерттеуге бақылауға, салыстыруға баулиды; зейін, ойлау, есте сақтау, шапшандық сияқты психикалық сапаларын дамытады; математикалық қабілеттерін шыңдайды; баланың ойын дамытып, шыдамдылыққа еңбекқорлыққа және талпынысқа тәрбиелейді.

Ойын – балалар өмірінің қуаты мен талпынысы, ал ойын жаттығулары арқылы бала өмірге дайындалып, логикалық ойлауды дамытатын білімді меңгереді.

Балабақшадағы ойын мен ойын жаттығуларының ерекшелігі:

- математикаға деген, ұйымдастыратын танымдық іс-әрекетке қызығушылықты арттырады;
- зерттеу арқылы тиімді шешу дағдыларын жетілдіреді. Математикалық ойындардың, ойын жаттығулардың арқасында тапсырмаларды, есептерді тез, әрі дұрыс шешуге үйренеді;

Төзімділікпен табандылықты арттырады. Есептерді шешу барысында қателерімен жұмыс жасауды және

дұрыс жауапқа қол жеткізуге деген талпынысын дамытады.

- Баланың математикаға деген қызығушылығын ашады және жылдам түсінуге бейімдейді;

- Шығармашылық ойлауды дамытады.

Ойын, ойын жаттығулар – бала дамуының ең табиғи және қуатты құралы. А.Н.Леонтьев, Л.С.Выготский Д.Б.Эльконин сынды ғалымдар ойынды баланың дамуының жетекші әрекеті ретінде қарастырған. Ойын барысында бала өз тәжірибесін қолданады, жаңа білім алады және оны өмірімен байланыстырады. Психологиялық тұрғыдан алғанда, ойын баланың ойлау, есте сақтау, зейін және қиялдау процестерін белсендіреді. Педагогикалық тұрғыдан – ойын арқылы тәрбиеші балаларға күрделі ұғымдарды қарапайым түрде түсіндіре алады.

Мектепке дейінгі жастағы балалардың математикалық дамуы олардың жас ерекшелігіне, қабылдау қабілетіне және қызығушылығына байланысты. Мектепке дейінгі жастағы балалар нақты әрекеттер арқылы, көру және есту арқылы тез қабылдайды. Сондықтан математикалық ұғымдарды, тапсырмаларды тек сөзбен түсіндіру жеткіліксіз, оны ойын әрекетімен бекіту қажет. Мысалы, бала пішіндерді тек көріп қана қоймай, оларды қолымен ұстап, салыстырып, түсін ажыратып үйрену керек. Осылайша, балаларда кеңістік түсінігі, сандық және сапалық қатынастарды тану дағдылары қалыптасады.

Балалардың математикалық дамуы келесі бағыттар бойынша жүзеге асады:

- санау және сандармен таныстыру;
- уақыт туралы түсініктерді қалыптастыру;
- пішін мен өлшем ұғымдарын меңгеру;
- заттарды салыстыру, топтастыру және жүктеу.

Ойын, ойын жаттығулардың өзектілігі:

- сабаққа деген көңіл - күйін қалыптастырады;
- ойын-оқу материалын қызықты етуге көмектеседі;
- балаларды қызығушылық танытады;
- қиялды дамытады;
- білімді меңгеру процесін жеңілдетеді.
- математикалық ұғымдарды меңгеруде ойын технологиясын қолдану балалардың белсенділігін арттырады.

Ойын арқылы білім беру барысында, оқу процесінде тәрбиеші келесі әдістерді қолдана алады:

- Командамен жұмыс жасау;
- «Біртұтас тәрбие» математикалық іс-әрекетте кіріктірілген ойындар арқылы ұлттық ойындарының элементтерін қолдану.
- Дидактикалық ойындар- сандар мен пішіндері таныстыру, санауға үйрету;
- Қозғалыс ойындары – кеңістікте бағдарлау, уақытты сезіну;
- Үстел – үсті ойындар – топтастыру, салыстыру және логикалық ойлауды дамыту;
- Сюжеттік – рөлдік ойындар – өмірлік жағдаяттарды математикалық тұрғыдан түсіндіру;
- Авторлық ойындар, ойын жаттығулар, ауызша есептер – логикалық ойлау.
- Зерттеу технологиясы – проблемалық ізденіске жаңалықтар ашуға құрылады. Жетекші әдісі – проблемалық әдісі.
- Командамен жұмыс жасау;
- Серуенде (математикалық ойындар);
- Ертегілер қолдану;

Оқу процесінде ойын элементтерін тиімді қолдану үшін тәрбиеші әр баланың жас ерекшелігін, даму деңгейін, және қызығушылығын ескеруі тиіс. Ойын барысында баланың жетістігі мадақталып, өзіне деген сенімділігі артады.

Логика дұрыс ойлаудың заңдары мен жүйелі де дәлелді түрде пайымдауға қойылатын талаптар туралы ғылым. Дәлелдеме анықтама, , пайымдау жіктеп – саралау сияқты тағы басқа логикалық амалдарын әр бір бала өзінің ойлау қызметінде қолданып отырады.

Оқыту практикасын көрсетіп отырғандай, логикалық білім беруді мектепке дейінгі мекемеден бастау қажет. Балалардың логикалық ойлауын дамытуды, логикалық байланыстардың мағынасын түсіндіруге ересек, даярлық тобының математикасында мүмкіншіліктер өте көп. Балаларға сандар мен есептеулерге байланысты жаттығулардан басқа логикалық жаттығуларды да шығарған жөн екендігіне аса назар аудару тиіс.

Ұйымдастырылған іс – әрекеттерде қолданатын логикалық жаттығулар, есептер кеңірек ойлауды қажет етеді. Есеп жауабы, математикалық жаттығулардың жауабы бір немесе бір неше болуы мүмкін. Логикалық есепті, тапсырмаларды шешу қатаң дәлелге сүйенеді. Сондықтан қысқа есептей салу, көрнекілікпен астарластыру болуы ықтимал. Ойын ретінде математикалық есептер, тапсырмалар логикалық ойлауға, ұстамдылыққа, қиялдауға еңбектену білуге тәрбиелейді.

Сонымен логикалық ойын дамытуға, шапшандыққа арналған авторлық есептеріне, тапсырмалардың біразына тоқтала кетейін:

1. Серуендеп ойнап жүрді сегіз бала
Екі ұл бала жүгіріп ойнады
Бір қыз бала жүгіріп ойнады
Серуенде ойнап жүрген сегіз баладан
Нешеуі жүгірді?
2. Асан ойнап отыр
Серік жүгіріп жүр

Арлан ойнап отыр
 Алтынбек жүгіріп жүр
 Қанша бала ойнап отыр
 Қанша бала жүгіріп жүр?

3. Төрт асықтың біреуін құрбын сұрап алды
 Айтшы онда нешеуі
 Өз қолында қалады?

4. Көлден ұшып кетті бес қаз
 Қайтып қонды екі қаз
 Көлге нешеуі қайтып қонды?

Математика негіздері бойынша төмендегідей ұстанымдарды ескере арқылы жүзеге асырылды:

- Ізгілендіру
- Интеграция
- Дидактикалық бірліктерді ірілендіру.

Сонымен қатар инновациялық оқу оқудың түсіндірмелі иллюстрациялық түрінен әрекетшілдікке ауысуы арқылы жүзеге аса отырып, баланың оқу әрекетін белсенді субъектісі болуына мүмкіндік беретінің айта кеткен жөн. Оның өзі іс-әрекетте әр – түрлі технологиялар бойынша жобалауды қажет етеді. Ересек, даярлық тобында ойындық, коммуникативтік, зерттеушілік сияқты технологияларды қолданудың тиімді болмаған іс – тәжірибе жүзінде байқадым.

1. Логикалық ойлау операцияларын қалыптастыру жолдары:

- Заттардың сөздерін, сандардың қасиеттерін сипаттау;
- Берілген қасиеттерге сай заттарды тану;
- Заттардың мәңгі қасиеттерін белгілеу;
- Қарама-қарсы құбылыстар жайлы пайымдау;
- Әр-түрлі ұғымдарға анықтама беру.

2. Ойлау белсендігін, өзегтілігін дамыту жолдары:

- Проблемалық жағдайлар туғызу;
- Шағын пікір талас жүргізу;
- Командамен жасайтын авторлық ойындар пайдалану.

3. Ұсынылып отырған анықтаманың негізінде даярлық топтарында логикалық ойлауды, интеллектуалдық даму жүйесі анықталады:

- Интеллект – бақылайды;
- Талдау, синтез жүргізеді;
- Біріктіреді;
- Топтастырады, бақылайды;
- Жалпылау жасайды;
- Салыстырады, реттейді.

Баланың интеллектуалының дамуы тек белгілі бір көлемін ғана емес, танымдық іс – әрекет амалдары мен тәсілдерін игерумен бірге есте сақтау, ойлау, елестеу, танымдылық шығармашылық қабілеттерін дамуын тұтас қамтиді.

Барлығы математикамен тығыс қатысты екенін байқауға болады. Қандай да болмасын математикалық ойындар адамның интеллектуалдық, логикалық және математикалық қабілеттерін дамытудағы атқаратын рөлін байқаймыз. Олар проблемаларды шешу, есте сақтау және шоғырлану қабілеттерін жетілдіріп қана қоймай, оқытудың қызықты әрі тиімді әдісін ұсынады. Ойындардың болашақтағы дамуымен цифрлік технологиялармен интеграциясы білім беру процесінде жаңа деңгейге шығуға мүмкіндік береді. Ал бұл математикалық білім мен дағдыларды одан әрі жетілдіруге жағдай жасайды.

Балалардың интеллектуалдық даму деңгейін және логикалық ойлау қабілеттерінің математика сабағындағы іс – ірекеттер мен ойындар арқылы дамыту барысында авторлық ойын түрлерін, ойын-жаттығуларды және халқымыздың дәстүрлі өлшем жүйесін де қолдануға болады. Санамақтар да осы мақсатқа қызмет етеді, себебі олар негізінен балаларға сан үйрету, сандық реттілікті үйрену үшін пайдаланылады. Ойын түріндегі санамақтар арқылы сандардың жүйесін түсінеді. Мысалы: «Апта күндері» атты санамақта бала ойнай отырып санайды, үйренген сандарын ойын арқылы есте сақтайды және апта күндерінің атауларын жаттап алады.

Халқымыздың тарихи-мәдени мұрасы аса бай, оның әрбір қазынасы адам өміріне, оның қажетіне қызмет етуге бағытталған. Сол құндылықтардың ішінде ерекше бағалысы – ұлттық ойындар. Қазақтың ұлттық ойындары тақырыптық жағынан да, тәрбиелік мәні жағынан да орасан мол. Жастарды заман талабына тәрбиелеу үшін тәрбиеші оқу-тәрбие жұмысында шығармашылық танытып, жаңа әдіс – тәсілдерді ұтымды қолдану қажет. Осындай озық тәсілдердің бірі – ұлттық ойындарды оқу – тәрбие процесінде пайдалану. Балалардың математикаға деген қызығушылығын арттыруда қазақ халық педагогикасының идеяларын орынды еңгізудің маңызы зор. Сондықтан математика сабақтарында ойын элементтерін неғұрлым жиірек пайдалансақ, соғұрлым ұйымдастырылған іс-әрекет қызықты және тартымды өтеді.

Ұлттық ойындардың математикадан ұйымдастырылған іс-әрекетте атқаратын рөлі ерекше. Ол балалардың қызығушылығымен қатар, оқушыларды белсенділікке, тез ойлауға, ауызша есептеуге, логикалық

ойлау қабілетін арттыруда маңызы зор.

Тарихи-математикалық ұзындық өлшемдерді дидактикалық ойындар мен байланыстырғанда балалар қызығушылықпен тындап, жадыларына сақтап отырады.

Тарихи-математикалық ұзындық өлшемдері.

1. Саусақпен өлшенетін ұзындық өлшемдері:

- Сүйем – бас бармақпен сұқ саусақ аралығымен;
- Елі-саусақтың көлденең қалыңдығы, еңі;
- Қарыс – сүйем – бас бармақпен ортан саусақтың аралық мөлшері.

2. Қолымен өлшенетін ұзындық өлшемдері:

- Білем – саусақтың ұшы мен қолдың бірінші буының аралығы;
- Шынтақ – қолдың басы мен шынтақ аралығы.

3. Аяқпен өлшенетін ұзындық өлшемдері:

- Табан – аяқтың өкшесі мен башпайдың ұшының аралығы;
- Адым (қадам) жүру кезіндегі екі аяқтың аралық қашықтығы.

4. Саусақпен өлшенетін сыйымдылық өлшемдері:

- Шымшым – ұсақ затты бас бармақ және сұқ саусақпен қысып алғандағы өлшем;
- Шөкім – ұсақ затты үш саусақтың ұшымен қысып алғандығы өлшем;
- Бір уыс.

Ойын мен жаттығулар мектепке дейінгі тәрбиенің маңызды бөлігі болып табылады. Олар арқылы балалар тек қана жаңа білім алып қоймай, оны күнделікті өмірде қолдануға дағдыланады. Ойын барысында бала өз ойын еркін жеткізіп, салыстыруға шешім қабылдауға, шығармашылық қабілетін көрсетуге үйренеді. Олар баланы тәртіпке, жауапкершілікке, өз әрекетін бағалай білуге үйретеді. Әр ойын сонында жетістікке қол жеткізген бала мадақталып, өзгелерге үлгі болады. Бұл балада өзін-өзі бағалау дағдысының қалыптасуына ықпал етеді. Сондықтан әрбір тәрбиеші өз тәжірибесінде ойын технологияларын кеңінен қолданып, математикалық білімді, қызықты әрі нәтижелі түрде қалыптастыруы қажет. Жүйелі ұйымдастырылған ойындар әр баланың жеке дамуына қолайлы жағдай жасайды.

Сонымен қатар, ойын, ойындық жаттығулар балалардың ұсақ моторикасын, сенсорлық қабылдауын, көру және есту қабілеттерін жетілдіреді. Мысалы, санау таяқшаларымен, пішіндермен немесе түрлі-түсті қақпақшалармен ойнау кезінде бала сандар мен формаларды көзбен көріп, қолымен ұстап, әрекет арқылы таниды. Бұл абстрактілі математикалық ұғымдарды нақты тәжірибемен байланыстырудың бірі. Ойын кезінде балалардың сөйлеу тілі де дамиды. Мысалы, тәрбиеші «Неге бұл пішін артық деп ойлайсың?», «Қайсысы үлкен?», «Қанша алма бар?» сияқты сұрақтар қойып, олардың өз ойларын математикалық тілде жеткізуіне мүмкіндік береді.

Педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, оқу процесіне ойын, ойын жаттығулар енгізілсе, балалардың білім алуға деген қызығушылығы артады. Өйткені ойын-еркін іс әрекет. Сондықтан тәрбиеші оқу іс-әрекетін ұйымдастырғанда міндетті түрде ойын элементтерін қолдануы тиіс.

Қорытындылай келе, математикалық дидактикалық ойындар мен, жаттығулар баланың математикалық түсінігін кеңейтіп, тереңдетеді, алған білімін бекітеді. Ойын барысында психологиялық процестеріде дамиды. Қуаныш, эмоциялық әсер баланың оқуға деген мотивациясын арттырады. Тәрбиеші күнделікті оқу әрекетін жаңа әдіс – тәсілдермен байытып, әр баланың қызығушылығын арттыру арқылы оқу процесін қызықты және нәтижелі етеді. Математиканы оқыту әдістерін жетілдірудің негізгі бағыттарының бірі – дидактикалық ойындарды сабақ процесінде тиімді пайдалану.

Әр топтың жас ерекшелігіне қарай математикалық ойындарды, ойын жаттығуларды, логикалық тапсырмаларды пайдалана отырып балалармен тәуелсіз және жеке логикалық ойлау қабілеттерін математикалық ұғымдар арқылы дамытамыз. Ұйымдастырылған іс-әрекеттерде, оқу процесінде дидактикалық материалмен жұмыс істеу маңызды. Дидактикалық материал ойлаудың дамуына көмектеседі. Оқыту ісінде дидактикалық мақсатына, міндеттеріне, әдіс - тәсілдеріне көңіл бөлсек жақсы нәтижелерге жете аламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Балалар журналы. Алматы: «Балдырған», «Бала мен балабақша»
2. А.Б. Ақпаева, Л.А. Лебедева. Қарапайым математикалық түсініктерді қалыптастыру. Алматы: Алматыкітап, 2016. – 80б.
3. Балаларды тәрбиелеу мен оқытуға арналған бағдарламасы
4. З.А. Михайлова. Игровые занимательные задачи для дошкольников. Москва: Просвещение, 1985. – 96с
5. Е.В. Пузик. Неверова С.С. Әдістемелік құрал.
6. Ә.Б. Ақпаева, Л.А. Лебедева. Әдістемелік құрал. Алматы: Алматыкітап, 2014ж.

СОЗДАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ЛОВКОСТИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ПОДВИЖНЫХ ИГР И ИГРОВЫХ УПРАЖНЕНИЙ С МЯЧОМ

Фещук Елена Дмитриевна,

инструктор по физической культуре,

ГККП «Ясли-сад «Сказка» города Ерейментау при отделе образования по Ерейментаускому району управления образования Акмолинской области»

В статье рассматриваются педагогические условия, обеспечивающие развитие ловкости у детей дошкольного возраста средствами подвижных игр и игровых упражнений с мячом. Раскрываются теоретические основы, практические методы и диагностические подходы, позволяющие повысить эффективность физического воспитания в дошкольных организациях Республики Казахстан. Ключевые слова: ловкость, физическое развитие, подвижные игры, дошкольный возраст, мяч, сенсомоторика, педагогические условия.

Современные условия развития дошкольного образования требуют от педагогов поиска эффективных форм и методов физического воспитания детей. Физическая культура в детском саду должна решать задачи не только укрепления здоровья, но и всестороннего развития двигательных способностей. Особое значение среди них имеет развитие ловкости, так как именно это качество обеспечивает ребёнку успешность в игре, обучение различным видам спорта, умение быстро ориентироваться и действовать в нестандартных ситуациях. Для развития ловкости полезны упражнения с мячами, которые совершенствуют навыки точных движений. Этому способствуют метание в цель, упражнения с малыми мячами – удары о пол, броски в стену, подбрасывание и ловля мяча с различными дополнительными движениями, различные сложные манипуляции с мячами.

Таким образом, использование подобранных игровых упражнений и подвижных игр способствует значительному обогащению двигательного опыта детей дошкольного возраста, увеличению резерва условно-рефлекторных связей. На их основе эффективнее не только развивается ловкость как психофизическое качество, но и повышаются показатели статического равновесия и общий уровень физической подготовленности. На мой взгляд использование подвижных игр и упражнений в физическом воспитании является важным педагогическим условием развития ловкости у детей дошкольного возраста.

Актуальность опыта заключается в том, что развитие ловкости наиболее эффективно происходит именно в дошкольном возрасте. Подвижные игры и упражнения с мячом являются оптимальными средствами для её формирования, так как они сочетают в себе двигательную активность, эмоциональную вовлечённость и возможность варьировать задания в зависимости от уровня подготовленности ребёнка.

Цель опыта:

Выявить педагогические условия, способствующие развитию ловкости у детей дошкольного возраста средствами подвижных игр и упражнений с мячом.

Задачи опыта:

- изучить особенности развития ловкости у дошкольников;
- определить педагогические условия, необходимые для формирования данного качества;
- подобрать и апробировать комплексы подвижных игр и упражнений с мячом;
- обобщить результаты работы и определить эффективность предложенной системы.

Теоретическая основа опыта

В психолого-педагогической литературе (Л.С. Выготский, В.В. Давыдов, Н.А. Фомина, Л.И. Пензулаева и др.) подчеркивается значение развития координационных способностей дошкольников как базы для формирования всех физических качеств. Ловкость рассматривается как умение быстро перестраивать движения в соответствии с изменяющейся ситуацией, координировать действия, сохранять равновесие, точно выполнять двигательные задания.

Развитие ловкости у дошкольников осуществляется преимущественно через игровые формы деятельности. Мяч в данном случае выступает универсальным пособием, позволяющим формировать глазомер, быстроту реакции, умение согласовывать движения рук и ног, ориентацию в пространстве и коллективное взаимодействие.

Педагогические условия, способствующие развитию ловкости

1. Создание игровой мотивации. Игровая деятельность является ведущей в дошкольном возрасте. Поэтому каждое упражнение должно быть включено в сюжет или иметь соревновательный характер.

- Например: «Кто быстрее соберёт урожай мячей?», «Попади в корзину» и др.
2. Учёт возрастных особенностей. Для детей 3–4 лет предлагаются простые задания (катание, перекачивание, ловля двумя руками). Для 5–6 лет – более сложные: ведение, броски в движении, взаимодействие в парах.
 3. Постепенное усложнение заданий. Педагог варьирует высоту, расстояние, темп, направление движения. Это позволяет детям постепенно осваивать новые двигательные действия.
 4. Разнообразие форм организации. Используются индивидуальные упражнения, игры в парах, групповые и командные соревнования.
 5. Интеграция игр с мячом в режим дня. Упражнения могут проводиться на прогулке, в зале, в группе – в форме подвижных пауз, утренней гимнастики, самостоятельных игр.
 6. Создание безопасной развивающей среды. Необходимо обеспечить наличие мячей разного размера и веса, обручей, корзин, кеглей, мягких модулей, что повышает интерес детей и расширяет возможности для организации игр.

Практическая часть:

Комплекс игр и упражнений с мячом

В работе использовался комплекс подвижных игр и упражнений, направленных на развитие ловкости.

Примеры:

- «Поймай и верни». Дети становятся в круг и перебрасывают мяч друг другу. Задача – не уронить мяч. Цель: развитие глазомера, реакции, согласованности движений.
- «Охотники и утки». Один ребёнок – «охотник», который старается мягким мячом попасть в убегающих. Цель: развитие реакции, меткости, умение избегать столкновений.
- «Брось в цель». Дети метают мячи в корзину или обруч. Постепенно расстояние увеличивается. Цель: развитие точности и контроля силы движения.
- «Сбей кеглю». Ребёнок катит мяч и старается сбить предмет. Цель: координация движений и контроль траектории.
- «Ведение змейкой». Ведение мяча между предметами (кубики, кегли). Цель: развитие ловкости, умения контролировать мяч в движении.
- «Не дай мячу упасть». Дети отбивают мяч вверх, стараясь удержать его в воздухе как можно дольше. Цель: развитие реакции, внимания, командного взаимодействия.
- Эстафеты с мячом. Дети передают мяч над головой, между ног, перебрасывают в парах. Цель: развитие согласованности действий и соревновательного духа.

Роль педагога в организации игр и упражнений

Роль педагога заключается в том, чтобы создать условия для активного участия детей, обеспечить безопасность, постепенно усложнять задания, формировать положительный эмоциональный настрой. Важно поддерживать инициативу детей, поощрять их выдумку и самостоятельность в придумывании новых вариантов игр с мячом.

Тесты для оценки ловкости у детей дошкольного возраста (5–6 лет).

Эти тесты просты, безопасны и позволяют объективно оценить уровень развития ловкости.

1. Тест «Поймай мяч двумя руками»

Цель: оценка координации и реакции.

Оборудование: детский мяч (резиновый, лёгкий)

Ход выполнения:

- Ребёнок стоит на расстоянии 1,5 м от взрослого (или от стены).
- Взрослый бросает мяч в грудь ребёнка 10 раз.
- Ребёнок должен поймать мяч двумя руками.

Оценивание:

- 9–10 успешных ловель — высокий уровень ловкости
- 6–8 ловель — средний уровень
- 5 и менее — низкий уровень

2. Тест "Метание мяча в цель"

Цель: оценка глазомера, точности и ловкости рук

Оборудование: обруч, корзина или коробка, мяч среднего размера

Ход выполнения:

- Ребёнок стоит на расстоянии 2 метра от цели.
- Выполняет 5 бросков мячом.

Оценивание:

- 5 попаданий — очень хорошо
- 3–4 — хорошо
- 1–2 — удовлетворительно
- 0 — требуется развитие навыка

3. Тест "Змейка с мячом"

Цель: оценка координации, управления телом, пространственного ориентирования

Оборудование: 5–6 стоек (фишек, конусов), мяч

Ход выполнения:

- Ребёнок ведёт мяч (руками или ногами, в зависимости от задачи) между стоек змейкой.
- Засекается время прохождения.

Оценивание: (примерные нормативы, зависят от возраста)

- до 10 сек — высокий уровень
- 11–15 сек — средний уровень
- свыше 15 сек — низкий уровень

4. Тест "Прокатка мяча по прямой"

Цель: оценка точности движений, контроля над мячом

Оборудование: лента/верёвка длиной 3–5 м, мяч

Ход выполнения:

Ребёнок должен прокатить мяч по прямой линии от старта до финиша, не выходя за границы.

Оценивание:

- Мяч остаётся на линии — отлично
- 1 отклонение — хорошо
- Более 2 отклонений — требуется тренировка

5. Тест "Прыжки через мяч"

Цель: развитие точности прыжка и координации

Оборудование: мяч

Ход выполнения:

Положить мяч на пол. Ребёнок выполняет 5 прыжков вперёд и назад через мяч.

Оценивание:

- Все прыжки точны, без касаний мяча — высокий уровень
- 2 касания — средний
- 3 и более — низкий

6. Тест "Полоса ловкости" (комбинированный)

Цель: комплексная оценка ловкости

Пример маршрута:

- Прыжки через обруч
- Ведение мяча
- Метание в цель
- Проползание под перекладиной
- Засекается общее время и оценивается точность выполнения.

Оформление результатов:

Можно использовать карту индивидуального наблюдения, например:

Таблица

Ф.И.ребёнка	Поймай мяч	Метание	Змейка	Прокатка	Прыжки	Итог
Омарова А.	8	3	12 сек	1 откл.	1 кас.	ср.
Ахметов Б.	10	5	9 сек	0 откл.	0 кас.	выс

Диагностика уровня ловкости

Проводится в начале и в конце учебного периода:

Таблица 2.

Тестовое задание	Описание
«Поймай мяч»	Ребёнок бросает и ловит мяч 10 раз.
«Меткий бросок»	5 бросков в обруч/корзину с 2 м.
«Полоса препятствий с мячом»	Ведение мяча между фишками (время).

Практика показала, что регулярное использование подвижных игр и упражнений с мячом способствует:

- улучшению координации движений у детей;
- развитию глазомера, меткости, чувства равновесия;
- повышению интереса к занятиям физической культурой;
- формированию положительного эмоционального фона в группе.

Таким образом, создание педагогических условий для развития ловкости с использованием подвижных игр и упражнений с мячом является эффективным направлением работы с дошкольниками. Оно

обеспечивает гармоничное физическое развитие, формирует двигательный опыт и способствует успешной адаптации ребёнка к школьному обучению.

Использованная литература:

1. Вавилова Е. Н. Развивайте у дошкольников ловкость, силу, выносливость. М.: Просвещение, 1981.
2. Осокина Т. И. Физическое воспитание детей в детском саду. М.: Просвещение, 1986.
3. Степаненкова Е. Я. Теория и методика физического воспитания и развития ребенка: учебное пособие. М.: Академия, 2006.
4. Выготский Л.С. Психология развития ребёнка. – М., 2021.
5. Фомина Н.А. Физическое воспитание дошкольников. – СПб., 2018.
6. Пензулаева Л.И. Подвижные игры в детском саду. – М., 2020.
7. Сатова Г.А. Физическое развитие дошкольников в условиях ДО. – Алматы, 2019.
8. Министерство образования и науки РК. Государственный общеобязательный стандарт дошкольного воспитания и обучения. – Астана, 2021.
9. Молдабекова С.К. Организация физического воспитания детей в ДО. – Нур-Султан, 2022.

МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМЫНДАҒЫ КӘСІПТІК ПРАКТИКА: ТӘЖІРИБЕ ЖӘНЕ ДАМУ МҮМКІНДІКТЕРІ

Мукушева Нургуль Сериковна,
 бастауыш сынып мұғалімі, педагог - зерттеуші,
 «Ақмола облысы білім басқармасының Ақкөл ауданы бойынша
 білім бөлімі Кеңес ауылының жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

«Білікті маман – елдің ең үлкен байлығы» демекші, қазіргі кезеңде білім беру жүйесінің негізгі мақсаттарының бірі – кәсіби деңгейі жоғары мамандарды қалыптастыру. Әсіресе мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту саласында бұл міндет ерекше мәнге ие, себебі баланың тұлғалық негіздері дәл осы шақта қаланады. Болашақ тәрбиеші үшін тек теориялық біліммен шектелу жеткіліксіз. Нағыз маман қалыптасу жолында практикалық тәжірибе ерекше рөл атқарады. Мектепке дейінгі білім беру – баланың тұлғалық негізі қаланатын аса жауапты кезең. Сондықтан болашақ жас мамандар үшін тек білім нәрімен сусындап қана қоймай, оны тәжірибеде қолдана білу де ерекше маңызға ие. Осы тұрғыдан алғанда, кәсіптік практика студенттерге мектепке дейінгі ұйымдарда шынайы педагогикалық үдерісті сезінуге, өз білімін іс жүзінде сынап, кәсіби дағдыларын жетілдіруге кең мүмкіндік беретін бағалы тәжірибе алаңы болып табылады.

Кәсіптік практиканың негізгі мақсаты – студенттердің кәсіби құзыреттілігін дайындау, педагогикалық қабілеттерін шыңдау, балалармен жұмыс істеу дағдыларын жетілдіру. Сонымен қатар, практика барысында студенттер тәрбиеші қызметінің мәнін тереңірек түсініп, болашақ мамандығына деген көзқарасын қалыптастырады. Практика барысында студенттер мектепке дейінгі топтармен жұмыс істеп, келесі бағыттарда тәжірибе жинақтайды:

- балалармен күнделікті ұйымдастырылған оқу қызметтерін жүргізу;
- тәрбиелік іс-шаралар ұйымдастыру;
- ата-аналармен жұмыс жүргізу тәжірибесі;
- баланың психологиялық және физикалық дамуын бақылау;
- тәрбиешінің құжаттамаларын жүргізу дағдылары.

2021 жылы білім мазмұнын жаңғыртуды көздейтін Мектепке дейінгі тәрбие беру мен оқытуды дамыту моделі (бұдан әрі – Модель) қабылданды. Модель ғылыми деректер негізінде балаларды дамыту мен оқытуға қойылатын өзгермелі талаптарға сәйкес МТО-ны трансформациялау, оның сапасын арттыру үшін қажетті өзгерістердің бағыттарын айқындайды.

Практика кезінде студенттер өздерінің шығармашылық қабілеттерін қолдана отырып, әртүрлі тақырыптағы ұйымдастырылған іс-әрекетті өткізеді, балалармен тіл табысып, қарым-қатынас жасау жолдарын меңгереді. Сонымен қатар, ұжыммен жұмыс жасау, педагогикалық этика, кәсіби жауапкершілік секілді маңызды қасиеттерді де бойына сіңіреді. Студент өз жұмысында балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, ұйымдастырылған іс-әрекеттерін ойын түрінде, қызықты әрі мазмұнды өткізуге тырысады. Балалармен жылы қарым-қатынас орнату, оларды назарда ұстау, эмоциялық қолдау көрсету – басты назарда болады. Болашақ маман мамандыққа бейімделуі, кәсіптік практика барысында студент нақты жұмыс орнындағы тәрбиеші қызметімен тікелей танысады. Бұл үдеріс студенттің алдағы кәсібіне деген көзқарасын айқындап, оған бейімделуіне көмектеседі. Сонымен қатар, педагогикалық міндеттер мен жауапкершіліктерді толық түсінуге мүмкіндік береді.

Педагогикалық құжаттармен жұмыс істеу де студенттер практика барысында келесі құжаттармен танысып, оларды толтыруды үйренеді:

- тәрбиешінің күнделікті жоспарлары;
- баланың жеке даму картасы;
- оқу-тәрбие жұмысының күнтізбелік жоспары;
- ата-аналармен жұмыс жоспары;
- бақылау және диагностика парақтары.

Мектепке дейінгі ұйымдарда тәрбиелеу мен оқыту барысында баланың жас ерекшеліктерін ескеру – негізгі талаптардың бірі. Өйткені бұл кезеңдегі балалардың танымдық қабілеттері, эмоциялық әлемі мен қимыл-қозғалыс дағдылары әртүрлі қарқынмен дамып, өзіне тән кезеңдер арқылы қалыптасады.

Педагогика ғылымында мектепке дейінгі шақ – адамның танымдық ізденісі оянып, сөйлеу дағдылары жетіліп, айналамен әлеуметтік қатынасы орныға бастайтын, сондай-ақ эмоционалдық интеллектінің негізі қаланатын ең маңызды кезеңдердің бірі ретінде қарастырылады.

Баланың дамуы ересектермен және құрдастарымен әлеуметтік өзара әрекеттесу барысында жүреді. Танымдық процестер ойын әрекеті арқылы белсенді қалыптасады. Тіл дамуы – когнитивтік дамудың негізгі

детерминанты. Осы ғылыми тұжырымдар қазіргі Қазақстандағы мектепке дейінгі білім беру стандарттарында көрініс тапқан.

Мектепке дейінгі балаларға логикалық ойлауды дамыту жолдарын негізге алу қажет етеді. Логикалық ойлау – адамның ақпаратты талдап, салыстырып, қорытынды жасау қабілеті. Педагогика ғылымында мектепке дейінгі кезең баланың танымдық дамуының негізі қаланатын, логикалық ойлаудың бастапқы дағдылары қалыптасатын сатысы деп қарастырылады. Осы тұрғыдан алғанда, логикалық ойлауды дамыту мектепке дейінгі ұйымдардағы тәрбие мен оқытудың негізгі міндеттерінің бірі болып табылады. Логикалық ойлауды қалыптастырудағы жас ерекшеліктерін ескеру де, мектепке дейінгі балалардың ойлау қабілеті кезеңдік сипатқа ие: жас ерекшеліктеріне сәйкес баланың танымдық белсенділігі, ұғымдық қабілеті және салыстыру дағдылары әртүрлі деңгейде дамиды. 3–4 жас аралығындағы балалар заттардың қасиеттерін бақылау және қарапайым байланыстарды түсіну қабілетін меңгереді, ал 5–6 жасында балалар себеп-салдар байланыстарын түсініп, салыстыру мен классификациялау дағдыларын меңгере бастайды. Осы ерекшеліктерді ескере отырып, педагогтар логикалық ойындар мен тапсырмаларды кезеңге сай таңдау қажет.

Мектепке дейінгі балаларда логикалық ойлауды дамыту үшін педагогикада бірнеше тиімді әдістер ұсынылады:

Салыстыру және классификациялау – балаларға заттарды белгілері бойынша топтастыру, ұқсастық пен айырмашылықты анықтау дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Логикалық ойындар мен есептер – пазлдар, конструкторлар, түрлі басқатырғыштар баланың ойлау белсенділігін арттырады және шешім қабылдау дағдыларын қалыптастырады.

Тәжірибелік әрекеттер – тәжірибе жасау, заттарды зерттеу және бақылау баланың логикалық ойлау қабілетін нығайтады.

Логикалық ойлауды дамыту үшін мектепке дейінгі ұйымдарда арнайы жағдайлар құру маңызды:

- ойын бөлмелерінде құрылымдалған логикалық тапсырмаларды орналастыру;
- топтық және жеке сабақтарда ойын мен тәжірибелік әрекеттерді үйлестіру;
- балалар арасында проблемалық жағдаяттар шешу жолдарын қарастыру;
- педагог пен бала арасындағы коммуникативті диалог арқылы логикалық дағдыларды бекіту.

Бұл тәсілдер баланың ойлауын белсенді етуге, ойдағы тұжырымды қорытынды шығару қабілетін қалыптастыруға ықпал етеді. Мектепке дейінгі кезең – логикалық ойлаудың алғашқы дағдылары қалыптасатын маңызды уақыт. Логикалық ойлауды дамыту үшін педагогикалық әрекеттерді жас ерекшеліктерін ескере отырып жүйелеу керек. Салыстыру, классификациялау, логикалық ойындар және тәжірибелік әрекеттер, проблемалық жағдаяттар, мектепке дейінгі балалардың танымдық белсенділігін арттырып, олардың кәсіби дайындыққа негізін қалайды. Студент тәрбиеші балаға жас ерекшеліктеріне сәйкес тәсіл қолдануды да үйренеді. Мұндай тәжірибе оның болашақ кәсіби шеберлігін дамытып, педагогикалық қабілеттерін шыңдауға мүмкіндік береді. Шығармашылық және ойын әдістерін қолдану, мектепке дейінгі тәрбие – ойын арқылы жүзеге асырады. Мектепке дейінгі жастағы балалар үшін ойын – қоршаған ортаны танып-білу, әлеуметтену, тіл дамыту, ойлау қабілетін қалыптастырудың табиғи жолы.

Ойын баланың негізгі әрекеті ретінде қарастырылады. Ойын – баланың табиғи қажеттілігі мен психикалық белсенділігін арттыратын әрекет. Ол танымдық үдерістердің дамуына, әлеуметтік тәжірибенің қалыптасуына, эмоциялық тұрақтылық пен еркін қарым-қатынасқа жағдай жасайды. Педагогикада ойын тек көңіл көтеру құралы емес, ол оқыту мен тәрбиелеудің тиімді әдісі ретінде қолданылады. Ойын барысында бала қоршаған ортадағы құбылыстарды модельдейді, ересектердің әлеуметтік рөлдерін меңгереді, түрлі жағдайларда шешім қабылдауға үйренеді. Бұл оның шығармашылық қабілетін дамытады, өзіндік «Мен» сезімін қалыптастырады. Сюжеттік-рөлдік ойындарда бала белгілі бір рөлге еніп, әлеуметтік қарым-қатынастарды имитациялайды. Мұндай ойындар коммуникативтік дағдыларды, қиял мен сөйлеу мәдениетін дамытады. Балалар өзара келісімге келуді, ынтымақтаса әрекет етуді үйренеді. Педагог бұл ойындарды оқыту процесінің тиімді әдісі ретінде жүйелі қолданады. Бұл ойындар моторлық белсенділік пен дене дайындығын арттырады. Балалардың ірі және ұсақ моторикасы дамып, қозғалыс координациясы қалыптасады. Сонымен қатар ұлттық ойындар мен санамақтар қазақ мәдениетінің маңызды құрамдас бөлігі болып, тарихи тұрғыдан қалыптасқан математикалық ұғымдарды, санау, өлшеу және есептеу дағдыларын меңгертетін педагогикалық құрал ретінде қызмет етеді. Қазақтың дәстүрлі қоғамында санамақтар мен ойындар балалардың ойлау қабілетін, логикалық ойлау дағдыларын және негізгі математикалық түсініктерді дамытуда маңызды рөл атқарған. Ұлттық ойындар мен математикалық дағдылар көптеген ұлттық ойындар балаларға заттарды санау, топтау, салыстыру, жылдамдық пен қашықтықты бағалау сияқты негізгі математикалық операцияларды үйретуге бағытталған. Мысалы, «Асық ату», «Ойыншық бәсекесі» сияқты ойындарда есептеу, өлшеу және салыстыру дағдылары белсенді қолданылады. Мұндай ойындарда балалар заттарды, қадамдарды немесе уақыт бірліктерін санау арқылы математикалық логиканы меңгереді. Ұлттық санамақтардың рөлі – санамақтар көбінесе өлең түрінде жасалып, ойын барысында балаға реттеу, санау және уақытты бағалау қабілетін қалыптастырады. Сонымен қатар, санамақтар балаға символдық ойлау, есептеу дағдылары және әріптер мен сандар арасындағы байланыс туралы алғашқы түсініктерді береді.

Ойынның тиімділігі көбіне педагогтың ұйымдастырушылық қабілетіне байланысты. Тәрбиеші:

- ойынның мақсаты мен мазмұнын жас ерекшелігіне сай анықтайды;
- дамытушы ойын ортасын құрастырады;
- балалардың еркін әрекетіне жағдай жасайды;

- ойын барысында туындаған қиындықтарды педагогикалық тұрғыда бағыттады;
- балалардың өзара қарым-қатынастарын бақылап, түзетіп отырады.

Педагог ойын арқылы білім беру мақсаттарын жүзеге асырып қана қоймай, баланың жеке тұлғалық дамуына қолдау көрсетеді. Сондықтан педагогтар үшін ойын технологияларын меңгеру, оларды оқыту процесінде тиімді қолдану – кәсіби міндеттердің маңызды бөлігі болып табылады. Ойын барысындағы танымдық, коммуникативтік, эмоционалдық және моторлық белсенділіктер баланың тұлғалық қалыптасуына тікелей әсер етеді.

Ойын – бала дамуының табиғи формасы. Педагогикалық зерттеулерде ойын арқылы балалар әлеуметтік рөлдерді меңгеріп, қоршаған әлемді таниды, сөйлеу мәдениетін және шығармашылық қабілеттерін дамытады.

Студенттер келесі бағыттарды меңгереді:

- сюжеттік-рөлдік ойындарды ұйымдастыру;
- қолөнер, сурет салу, мүсіндеу;
- музыкалық-ырғақты жаттығулар;
- дене тәрбиесі ойындары;
- сюжеттік-рөлдік ойындар;
- коммуникативтік тренинг элементтері;
- жұптық және топтық ойындар.

Осы аталған бағыттар балалардың қарым-қатынасқа түсуін ынталандырады.

Қарым-қатынас – адамның әлеуметтік табиғатын айқындайтын негізгі психикалық процесс. Ол мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту жүйесінде баланың жеке тұлға ретінде қалыптасуының негізгі факторы болып есептеледі. Психология ғылымында қарым-қатынас адамның басқа адамдармен ақпарат алмасуы, эмоциялық байланыс орнатуы және бірлескен әрекетке қатысуы арқылы жүзеге асатын күрделі феномен ретінде түсіндіріледі.

Педагогтың коммуникативтік құзыреттілігі білім беру процесінің тиімділігіне тікелей әсер етеді. Тәрбиеші:

- жылай шырай танытып, сенімді атмосфера қалыптастырады;
- балалардың эмоцияларын ескеріп, қолдау көрсетеді;
- белсенді тыңдау, диалогқа тарту, сұрақ қою әдістерін қолданады;
- конфликт жағдайларын педагогикалық тәсілдермен шешеді.

Педагогикалық қарым-қатынас демократиялық стильде болғанда балалардың өз-өзіне сенімділігі артып, танымдық белсенділігі күшейеді. Мектепке дейінгі жастағы балалардың қарым-қатынасы — олардың тұлғалық дамуының, әлеуметтенуінің және танымдық белсенділігінің негізгі тетігі болады. Қарым-қатынас арқылы бала қоғам нормаларын, әлеуметтік рөлдерді, эмоциялық және тілдік дағдыларды меңгереді. Педагог қарым-қатынасты дамытуда маңызды рөл атқарады және оның коммуникативтік қабілеті білім беру процесінің сапасын айқындайды. Қарым-қатынасты мақсатты түрде дамыту мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту ұйымдарының басты педагогикалық міндеттерінің бірі. Студенттер әр сабағында қарым-қатынас жасау қабілетін және дағдысын де үйрену қажет. Коммуникативтік дағдыларды дамыту да практика студентке тек балалармен емес, сонымен қатар әріптестерімен, ата-аналармен және әкімшілікпен қарым-қатынас жасауды үйренеді. Бұл болашақ педагог үшін өте маңызды.

Кәсіби өзін-өзі бағалау да практика соңында студент өз жұмысын саралап, SWOT талдауы арқылы күшті және әлсіз тұстарын анықтайды. Бұл өзінің болашақта кәсіби өсу мен өзін-өзі жетілдіру үшін қажет. Кейбір ЖОО-ларда студенттер тарапынан практикадан кейін рефлексиялық есеп немесе өзіндік талдау жазып, қорытынды конференция өткізіп, төмендегі қағидаларды ескереді:

Коммуникативтік дағдылар мен кәсіби қарым-қатынас.

- Кейбір қиындықтар туындағанымен, олар тәжірибелік жолмен шешіледі;
- кейбір балалардың тәртіп бұзуы – ойын арқылы назарын аудару арқылы шешілді;
- ҰІӨ-ті уақытқа сай өткізбеу – алдын ала нақты жоспарлау арқылы түзетілді;

алғашқы ұйымдастырылған іс-әректте өзін сенімсіз ұстау – тәжірибе жинақтау арқылы азайды.

Мектепке дейінгі ұйымдардағы кәсіптік практика – болашақ педагог үшін үлкен өмір мектебі. Бұл тәжірибе студентке теориялық білімін практикамен ұштастырып, кәсіби дағдыларын қалыптастыруға көмектесті. Практика нәтижесінде студенттің тәрбиеші мамандығына деген қызығушылығы артып, болашақ кәсібіне деген жауапкершілік сезімі қалыптасты. Алған тәжірибе – студенттің кәсіби дамуының берік іргетасы деп сеніммен айтуға болады.

Осы орайда, жыл сайын әр жаңа оқу жылының басында әлеуметтік серіктестікпен келісім шарттар жасалып, Көкшетау қаласының бірнеше балабақшаларымен жұмыс жасалады. Атап өтсек: «Нұрбала» бөбекжайы, «Қарлығаш» балабақшасы, «Алтынбала» бөбекжайы, «Көктем» бөбекжайы, «Еркем-ай» балабақшасы, «Қуаныш» балабақшасы және т.б. Сонымен қатар Ақмола облысында балабақшалардың көптеп ашылуы, қуантады. Өйткені, оқу аяқтағаннан кейін түлектерді жұмыспен қамтамасыз ету – мақсатымыз. Осы мақсатта бірнеше ауқымды жұмыстар жасалады. Мысалы: аудандармен байланыс, түлектердің сұранысы және т.б.

Студенттер балабақшаның оқу бағдарламаларымен танысып, оқу сабақтары және тәрбие сағаттарына қатысып, тәрбиешінің еңбегіне назар аударып, оның қыры мен сырын үйренуге мүмкіндік болады.

Әр практиканың алдында оқу семинарлары жүргізіледі, техника қауіпсіздігімен танысады. Теорияны практикамен ұштастыра отырып әр түрлі бағыттағы тақырыптарды қамти отыра қалалық, облыстық, республикалық іс-шараларда ұйымдастырылады. Мәселен, «ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШЕБЕРЛІК ШЫҒЫНА ЖЕТУ ЖОЛДАРЫ» атты облыстық семинар-практикум өтті. Соған тоқталып өтсем:

Мақсаты: Мектепке дейінгі ұйымдарда оқу-тәрбие әрекеттерін ұйымдастыруды цифрландыру мәселелері мен оны шешу жолдарын, іс-әрекетті ұйымдастырудың жаңашыл әдіс-тәсілдерін практика жүзінде көрсетіп, тәжірибесімен бөлісу.

Міндеттері:

- мектепке дейінгі ұйымдарда оқу-тәрбие әрекеттерін ұйымдастыруды цифрландыру мәселелерін шешу жолдарын көрсету;
- мектепке дейінгі ұйымдарда іс-әрекетті ұйымдастырудың жаңашыл әдіс-тәсілдерімен бөлісу;
- мектепке дейінгі ұйымдардағы «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы негізінде мектеп жасына дейінгі балаларды ұлттық мәдениет пен дәстүр, рухани-адамгершілік құндылықтар арқылы баланың жеке қасиеттерін қалыптастыруға бағытталған озық тәжірибелерді анықтау, насихаттау.

Семинар аясында әр өңірден келген педагогтар мен студенттер тәжірибе алмасты.

Сурет 1. Іс-шарадан көріністер

Студенттердің қазіргі тәрбиеші-педагог мамандығының қоғамдағы сұранысын, бағдарламалар мен оқу-әдістемелік құралдармен қамтамасыз етілуін, ата-аналармен жұмыс түрлерін ғылыми-теориялық, практикалық-әдістемелік тұрғыдан толық меңгеруін қамтамасыз етуде. Қойылатын талаптар студенттерді оқытудың жаңа түрлерімен қаруландыра отырып, қазіргі уақыттағы кәсіптік дағдыларды игеруге бағытталған оқытудың жаңа жолдарын енгізуді көздейді. Сонымен қатар, практика кезінде студенттер өздерінің шығармашылық қабілеттерін қолдана отырып, әртүрлі тақырыптағы ұйымдастырылған оқу іс-әрекеттерін өткізеді, балалармен тіл табысып, қарым-қатынас жасау жолдарын меңгереді. Сонымен қатар, ұжыммен жұмыс жасау, педагогикалық этика, кәсіби жауапкершілік секілді маңызды қасиеттерді де бойына сіңіреді. Болашақ мамандарды елжандылыққа, азаматтық-патриоттық, ізгілікке тәрбиелеу бағытында пікірталас, дебат, ашық дәрістер, әртүрлі іс-шаралар ұйымдастырылуда. Студенттер «Сиқырлы әлем» -куыршақ театры үйірмесіне қатысып, кәсіби шығармашылық қабілеттерін шыңдауда, педагогикалық машықтану кезінде балабақшаларда қойылымдар қойып, қуанышқа бөлейді.

Қазіргі білім беру кеңістігінде мектепке дейінгі ұйымдарда жұмыс істейтін педагогтардың кәсіби құзыреттілігіне қойылатын талаптар күшейіп келеді. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі білім беру саласын дамытудың негізгі бағыттары баланың жан-жақты дамуын қамтамасыз ете алатын педагогтерді даярлаудың маңыздылығын алға тартады. Осыған сәйкес, педагогикалық мамандықтардағы оқу процесінің ажырамас бөлігі болып саналатын кәсіптік практика білім алушының кәсіби қалыптасуы мен педагогикалық шеберлігінің дамуына шешуші әсер етеді.

Кәсіптік практика студенттің теориялық білімдерін нақты педагогикалық ортада пайдалануына зор ықпалын тигізеді. Мектепке дейінгі тәрбие және оқыту мамандығы бойынша оқитын студенттер үшін бұл тәжірибе баланың психофизиологиялық ерекшеліктерін терең тануға, дамытушы әрі қауіпсіз орта құруға, түрлі педагогикалық жағдаяттарда шешім қабылдауға үйрететін маңызды орта. Қоғамның әлеуметтік-экономикалық және мәдени даму деңгейі ең алдымен жас ұрпақтың сапалы білім алуына тәуелді. Бұл тұрғыда тұлғаның психологиялық, әлеуметтік және танымдық дамуының бірі – мектепке дейінгі шақ. Сондықтан «Мектепке дейінгі тәрбие және оқыту» мамандығы білім беру жүйесінің өзегі болып саналады. Осыған байланысты аталған мамандықтың мазмұнын ғылыми талдау оның қоғамдағы өзектілігін, кәсіби дайындық құрылымын және болашақ педагогтардың құзыреттілігін қалыптастыру механизмдерін анықтай алады.

Студенттердің логикалық ойлауын, өзінің танымдық көзқарасын ұстануын, оны дәлелдеуін, ұстаздық, яғни кәсіби мінез-құлық сапаларын қалыптастырып, сондай-ақ білімдік мақсаттарды жүзеге асыруға әрекет

жасалуда. Ұстаздық мамандықтың беделі, біліктілігі мен шеберлігі студенттік кезеңнен басталып, оның бастамасын педагогикалық тәжірибе кезінде меңгеретіні белгілі.

Тобықтай сөздің түйіні, Өл-Фараби айтқандай «Ісім оңсын десеңіз, сол істің маманы болыңыз. Даңқым шықсын десеңіз, көпшіліктің адамы болыңыз» - дей келе, мектепке дейінгі тәрбие және оқыту мамандығы – қоғамның болашағын қалыптастыруда стратегиялық мәні бар кәсіби бағыт. Бұл мамандық тек баланың физиологиялық және психологиялық дамуын қамтамасыз етумен шектелмей, оның тұлғалық қалыптасуының негізін қалайды.

Болашақ маманның рөлі:

Қадағалаушы және бағыттаушы: Тәрбиеші балалардың әрекеттерін бақылап, оларды дұрыс бағыттауға, логикалық ойлау мен шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

Үлгі-өнеге көрсетуші: Тәрбиеші өзінің іс-әрекеті, сөйлеуі және қарым-қатынасы арқылы балаларға әлеуметтік және эмоционалдық дағдыларды үйретеді.

Қолдаушы және ынталандырушы: Балалардың білім алуына деген қызығушылығын арттырып, табысты әрекеттерін мақтау арқылы олардың өзін-өзі бағалауы мен мотивациясын күшейтеді.

Жеке дамуға жағдай жасау жолдары:

Көрнекі және тәжірибелік құралдар пайдалану: Балалар заттарды өз бетінше зерттеп, салыстыру, санау, топтау арқылы ойлау қабілеттерін жетілдіреді.

Ойын және шығармашылық тапсырмаларды ұйымдастыру: Логикалық ойындар, пазлдар, конструкторлар балалардың қиялын дамытып, танымдық белсенділігін арттырады.

Диалог және сұрақ-жауап әдісі: Балаларға «неліктен?», «қалай?» сияқты сұрақтар қою арқылы ойлау қабілетін белсендіру.

Жеке жетістіктерді тану және ынталандыру: Балалардың әрқайсысының қабілетіне сәйкес тапсырмалар беру, жетістіктерін мойындап, ынталандыру.

Топтық және жеке әрекеттерді үйлестіру: Топтық жұмыстар арқылы әлеуметтік дағдыларды дамыту, жеке тапсырмалар арқылы дербестік пен өзіндік жауапкершілікті қалыптастыру.

Қазіргі ғылыми-педагогикалық тұжырымдар, инновациялық технологиялар, цифрландыру үрдісі болашақ педагогтың кәсіби құзыреттілігіне қойылатын талаптарды арттыра түсуде. Болашақта мектепке дейінгі білім беру саласында цифрлық технологияларды интеграциялау педагогикалық үдерісті тиімді әрі қызықты етуге зор мүмкіндік береді. Цифрлық құралдар мен платформалар арқылы тәрбиешілер:

- Балалардың танымдық және логикалық дағдыларын интерактивті ойындар, виртуалды конструкторлар мен қосымшалар арқылы дамытуға;
- Жеке оқу траекторияларын құру арқылы әр баланың қабілеті мен қызығушылығына сәйкес білім беру процесін жекелендіруге;
- Деректерді жинақтау және талдау арқылы балалардың оқу жетістіктерін, дамуын бақылауға;
- Оқу материалын мультимедиа (бейне, анимация, виртуалды модельдер) арқылы визуалды және тәжірибелік тұрғыда ұсынуға;
- Тәрбиешінің кәсіби дағдыларын арттыру, жаңа педагогикалық әдістерді меңгеру және онлайн тренингтер арқылы тәжірибе алмасуға мүмкіндік алады.

Цифрлық технологияларды дұрыс интеграциялау педагогикалық үрдісті тиімді, мотивациялық және жеке дамуға бағытталған етеді. Сонымен қатар, бұл балаларды болашақта ақпараттық қоғамға бейімдеп, шығармашылық ойлау, проблемаларды шешу және цифрлық сауаттылық сияқты маңызды дағдыларға үйретуге жағдай жасайды.

Сондықтан жоғары оқу орындарында маман даярлау жүйесі заман талабына сәйкес жаңартылып, педагогтың теориялық білімі мен практикалық дағдысын үйлесімді дамытуға бағытталуы қажет.

Мектепке дейінгі тәрбие – ұлт болашағының тірегі. Осы сала мамандарының кәсіби деңгейін арттыру - Қазақстанның адами капиталын дамытудың басты тетігі. Мектепке дейінгі ұйымдардағы кәсіптік практика – болашақ мамандарды кәсіби қызметке даярлаудың маңызды бөлігі. Әр студенттер, болашақ мамандар теориялық білімін практикамен ұштастырып, кәсіби шеберлігін дамытуға зор үлес қосса, нұр үстіне нұр болары сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы, 2023 жылғы 28 наурыздағы № 249 қаулысы, Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы
2. Алшынбаева С.Е., Төлеген А.А. Мектеп жасына дейінгі балалардың ойын арқылы логикалық ойлау қабілетін дамыту. 2023. rep.ksu.kz
3. Абилова К.М. Дидактикалық ойындар арқылы мектепке дейінгі жастағы балалардың логикалық ойлауын дамыту. bilimger.kz А.Алимова – Мектепке дейінгі балалардың логикалық ойлау қабілеттерін дамыту.
4. Әбиев Ж.Ә., Бабаев С.Б., Құдиярова А.М. – Педагогика, Астана.
5. Жұмабекова, Ф. Мектепке дейінгі педагогика: оқулық / Ф. Жұмабекова. - Астана: Фолиант, 2014.

ҚОЛ МОТОРИКАСЫ АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМУЫ

Нурбаева Раушан Аскарбековна,
тәрбиеші,

«Ақмола облысы білім басқармасының Көкшетау қаласы бойынша
білім бөлімінің жанындағы Көкшетау қаласының «ZEREK» балабақшасы» МКҚК

Баланың тілін дамыту – мектепке дейінгі кезеңдегі басты міндеттердің бірі. Тіл – ойды жеткізудің, қарым-қатынас орнатудың негізгі құралы. Ал тілдің дұрыс әрі толық дамуы үшін баланың қол моторикасы ерекше рөл атқарады. Педагогикалық және психологиялық зерттеулерде қолдың ұсақ қозғалыстары мен сөйлеу қабілетінің өзара байланысы дәлелденген. Бұл байланыстың мәні – баланың саусақтарының қимыл белсенділігі оның миының сөйлеу орталықтарына тікелей әсер етуінде. Демек, қол моторикасын дамыту – тіл дамытудың тиімді жолдарының бірі болып табылады. Осы мақалада қол моторикасын дамыту арқылы балалардың тілін жетілдіру жолдары қарастырылады.

Менің мақсатым – балалардың тілін дамыту барысында қол моторикасын жетілдіруді ұлттық ойындармен ұштастыру. Бұл жұмыс арқылы баланың сөйлеу қабілетін, сөздік қорын, ойлау дағдыларын арттыруға, сондай-ақ ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын қалыптастыруға болады. Қол моторикасы мен тіл арасындағы байланыс ғылыми тұрғыдан дәлелденген. Саусақ қимылдарының дамуы ми қыртысының сөйлеу орталықтарын белсендіреді, сөйтіп бала жаңа сөздерді тез меңгереді, сөйлем құру дағдыларын қалыптасады.

Қазіргі таңда мектепке дейінгі тәрбиеде баланың жан-жақты дамуына ерекше көңіл бөлінуде. Әсіресе, тілдің дамуы – тұлғаның қалыптасуындағы ең маңызды көрсеткіштердің бірі. Тіл арқылы бала өзінің ойын жеткізіп, қоршаған ортамен байланыс орнатады, қарым-қатынас дағдыларын меңгереді. Алайда көптеген балаларда сөйлеу қабілетінің кешігуі немесе сөздік қорының жеткіліксіздігі байқалады. Бұл мәселе ата-аналарды да, педагогтарды да алаңдатып отыр.

Осы орайда балалардың тілін дамытуда қол моторикасының ерекше рөлі бар екендігі ғылыми тұрғыда дәлелденген. «Қол – екінші жүрек» дегендей, саусақ қимылдарының икемділігі мидың сөйлеу орталығына тікелей әсер етеді. Яғни ұсақ моториканы дамыта отырып, баланың ойлау, есте сақтау қабілеттерін, сөздік қорын, байланыстырып сөйлеу дағдыларын жетілдіруге болады.

Мәселенің өзектілігі – қазіргі заманғы педагогикада тіл дамыту жұмыстары тек дәстүрлі әдістермен шектелмей, ойын, жаттығу, қимыл-қозғалыс арқылы кешенді түрде жүзеге асырылуы тиіс. Қол моторикасына арналған арнайы ойындар мен жаттығуларды пайдалану арқылы балалардың сөйлеу белсенділігі артып, тіл үйренуге деген қызығушылығы күшейеді.

Балалардың тілін дамытуда қол моторикасы маңызды рөл атқарады. Саусақ пен қол қимылдарын дамыту арқылы баланың ойлау қабілеті, есте сақтау, сөздік қоры мен сөйлеу дағдылары жақсарады. Ұсақ моторикалық жаттығулар мен ойындар тек қолдың икемділігін дамытып қана қоймай, сонымен бірге балалардың тілге деген қызығушылығын арттырады. Бұл тәсіл педагогикада дәстүрлі әдістермен бірге қолданылып, балалардың жан-жақты дамуына мүмкіндік береді.

Ғалымдардың зерттеулерінде ұсақ моторика мен сөйлеу қабілетінің дамуы арасында тікелей байланыс бар екендігі көрсетілген [2]. Саусақ жаттығулары, құммен ойнау, мозаика құрастыру сияқты әрекеттер баланың миының сөйлеу аймағына белсенді ықпал етеді. Осылайша, моторикалық қимылдар арқылы балалардың сөздік қоры кеңейеді, сөйлем құрау дағдылары нығаяды.

Психолог А.Р. Лурияның еңбектерінде баланың сөйлеу дамуы мен қол саусақтарының қозғалысы арасында жүйке байланыстарының күшті екендігі дәлелденген. Ғалымдардың айтуынша, саусақ қимылының жетілуі ми қыртысының сөйлеу аймағын белсендіреді. Мысалы, мектепке дейінгі жастағы балаларға күнделікті саусақ жаттығуларын жүргізілгенде олардың сөйлем құрау қабілеті 30%-ға, жаңа сөздерді меңгеруі 25%-ға артқаны зерттеу нәтижелерінде көрсетілген [3]. Бұл қол моторикасын дамыту тек қана қозғалысқа емес, тілге де тікелей ықпал ететінін айғақтайды.

Баланың алғашқы тілдік дағдылары қозғалыспен, әсіресе ұсақ моторикамен тығыз байланысты. Бұл құбылысты алғашқылардың бірі болып Л.С. Выготский зерттеп, баланың дамуы әлеуметтік орта мен әрекет арқылы жүзеге асатынын атап өткен [3]. Ал А.Р. Лурияның тәжірибелері саусақ қимылының сөйлеу орталықтарын белсендіретінін дәлелдеді [2].

Мысалы, баланың 3 жасында сөйлеу қабілеті баяу дамыса, ұсақ моторика жаттығулары енгізілгенде сөйлеу белсенділігі едәуір артады. Бұл ғылыми деректер қол моторикасының тіл дамуына әсерін нақты айғақтайды.

Баланың дамуында қол моторикасы мен сөйлеу қабілетінің қатар жетілуі – табиғи процесс. Психологтар мен педагогтардың зерттеулерінде ми қыртысындағы сөйлеу орталықтары мен қол саусақтарының қозғалысын басқаратын орталықтар бір-бірімен тығыз байланысты екендігі анықталған. Сондықтан саусақ қимылдарын дамыту баланың сөздік қорына, дыбыстарды дұрыс айтуына, сөйлем құрауына оң ықпал етеді. Мақсатқа жетудің практикалық тәсілдері:

- Әр ойыннан кейін балалардан не істегенін сөзбен сипаттау сұралады.
- Жаттығуларды тақпақ, өлең шумақтарымен үйлестіру арқылы сөйлеуді ынталандыру.
- Ұлттық ойындардың әр қимылын сөзбен атауды талап ету – сөйлеуді жетілдірудің негізгі әдісі.

Саусақ бұлшықеттерінің дамуы сөйлеу мүшелерінің бұлшықеттерін де белсендіреді. Мысалы, бала жіпке моншақ тізгенде немесе мозаика құрастырғанда сөйлеуге қажетті моторикалық жүйке байланыстары жетіледі.

Бұл – тілдің табиғи дамуы үшін маңызды негіз. Баланың саусақ қимылдары сөйлеу қабілетіне әсер ететінін зерттеулер дәлелдеген. Ұлттық ойындардың ішінде де дәл осы ұсақ қимылдарды дамытатын түрлері көп. Олар:

- **Асық ойындары** – баланың саусақтарын икемді етіп, дәлдікке үйретеді. Ойын барысында балалардың сөздік қоры кеңейеді, себебі әр қимылда сөзбен сипаттап, бір-біріне түсіндіреді.
- **Тоғызқұмалақ** – ойлау қабілетін ғана емес, ұсақ моториканы дамытады. Әрбір қадамды түсіндіріп айту баланың тілін жетілдіреді.
- **Саусақ ойындары (санамақтар, тақпақтар)** – қазақ халқының ауыз әдебиетінде кең тараған. Саусақпен бірге айтылатын тақпақтар сөйлеудің ырғағын қалыптастырады.
- **Қол еңбегіне байланысты ұлттық дәстүрлі әрекеттер** – жіп иіру, өрмек тоқу, түйін түйю. Бұлар да ұсақ моториканы жетілдіре отырып, сөздік қормен байланысты.

Мысалы:

1. «АСЫҚ АТУ»

Балалар асықты дәл көздеп атып, кейін оны сипаттайды: “Мен үлкен асықты аттым”, “Қызыл асық менікі болды”. Бұл ойында моторикалық дағды мен тіл бір мезетте дамиды.

2. «САНАМАҚТАР»

Саусақпен бірге айтылатын санамақтар:

- Бір дегенім – білеу,
- Екі дегенім – егеу...

Мұнда әр саусақ белгілі бір затпен байланыстырылып, баланың ойлау қабілеті де, сөздік қоры да дамиды.

3. «ТОҒЫЗҚҰМАЛАҚ»

Ойын кезінде балалар жүрісін сөзбен айтады: «Мен төрт құмалақты алдым», «Бір отауға салдым». Бұл сөйлемдер қысқа әрі нақты, сөйлеу қабілетін қалыптастырады.

Балалардың тілін дамытуда қолданылатын әдістер

1. Саусақ жаттығулары

Саусақ гимнастикасы тіл дамыту жұмысының ең қарапайым әрі тиімді түрі. Қимылдар белгілі бір өлең шумақтарымен немесе тақпақтармен сүйемелденсе, баланың есте сақтау қабілеті мен сөйлеу белсенділігі артады. Мысалы, «қоянның құлағы» немесе «алақанды ашу-жабу» жаттығулары сөйлеумен қатар жүруі шарт.

2. Құм және су ойындары

Табиғи материалдармен ойнау баланың сөйлеу қабілетін арттырады. Құммен сурет салу, құмнан пішін жасау барысында тәрбиеші сұрақтар қойып, әңгімелесіп отырады. Бұл әдіс баланы еркін сөйлетуге, жаңа сөздерді қолдануға ынталандырады.

3. Қолөнер және шығармашылық жұмыстар

Қағазды жырту, жапсыру, қиып-жапсыру, пластилиннен пішін жасау – ұсақ моториканы дамытатын таптырмас құрал. Мұндай әрекеттер барысында тәрбиеші баладан не істеп жатқанын сұрайды. Мысалы, «Қандай пішін шықты?», «Бұл түсті қалай атаймыз?» деген сұрақтар бала тілін дамытуға көмектеседі.

4. Моторикалық ойындар

Саусақпен қуыршақ ойнату, тақырыптық рөлдік ойындар балалардың сөздік қорын кеңейтеді. Әр бала ойында өз рөлін сөйлеп жеткізуге тырысады. Бұл сөйлеудің дамуына тікелей әсер етеді.

Жаңашыл педагогикалық тәсілдер: Қазіргі педагогикалық тәжірибеде ұсақ моториканы дамытуға арналған арнайы технологиялар қолданылады. Мысалы:

- монтессори әдістемесі – түйме қадау, шнурлау, түрлі ұсақ заттарды сұрыптау арқылы моторика мен сөйлеуді қатар дамыту.
 - логоритмика – қимыл мен сөзді музыка арқылы үйлестіру. Бұл әдіс баланың сөйлеу ырғағын қалыптастыруға көмектеседі.
 - саусақ театры – ертегі кейіпкерлерін саусақ қуыршақтары арқылы көрсету. Бұл әдіс баланың ойлауын, қиялын және тілін жетілдіреді.
- Мектепке дейінгі ұйымдарда жүргізілген педагогикалық бақылауларда:
- ұсақ моторика жаттығуларына қатысқан балалар жаңа сөздерді тез меңгеріп, сөйлем құрау жылдамдығы артқан.
 - қатыспаған топтарда сөйлеу қабілеті баяу дамып, сөздік қор кедей болған.

Осы деректер тәжірибеде қол моторикасы арқылы тіл дамытудың тиімділігін дәлелдейді.

Әдіс түрі	Қолданылуы	Тілге әсері
Саусақ жаттығулары	Саусақтарды бұту, ашу, белгілі қимылдар жасау	Сөзді қайталау, ырғақпен сөйлеу, есте сақтау артады
Құм және су ойындары	Құмға әріп жазу, пішін жасау, суды құю	Жаңа сөздер меңгеру, сөйлем құру, қиялды дамыту
Қолөнер жұмыстары	Қағазды қиып-жапсыру, моншақ тізу	Өрекетті сипаттау арқылы сөздік қор байиды
Саусақ театры	Қуыршақтармен ертегі сахналау	Диалогтық сөйлеу дамиды, әңгімелеу дағдысы қалыптасады
Логоритмика	Музыкаға қимыл жасап, сөз айту	Сөйлеу ырғағы, дыбыстарды дұрыс айту жақсарады

Тәрбиешілер жүргізген бақылауларға сүйенсек, аптасына 3–4 рет ұсақ моторикаға арналған жаттығулар жасаған балалардың тіл дамуы айқын алға жылжиды:

- дыбыстарды дұрыс айту көрсеткіші 20–25% жақсарған;
- сөйлем құрау дағдылары тез қалыптасқан;
- сөздік қордың байлығы артқан;
- әңгімелесу кезінде белсенділік байқалған.

Бұл деректер қол моторикасын дамыту жұмыстарын тіл дамыту үдерісінде жүйелі жүргізудің тиімділігін көрсетеді.

Баланың тілін дамытуда қол моторикасының рөлі орасан зор. Саусақ жаттығулары, қолөнер, табиғи материалдармен ойындар мен жаңашыл педагогикалық әдістерді жүйелі қолдану сөйлеу қабілетін кешенді түрде жетілдіреді.

Практикалық ойындар мен жаттығулар:

1. «Саусақ театры»

Мақсаты: Саусақ қимылдарын жетілдіру, сөйлеу интонациясын дамыту.

Құралдар: Саусақ қуыршақтары (жануарлар, адамдар, ертегі кейіпкерлері).

Өткізу:

- Тәрбиеші кішкентай ертегі айтады, ал балалар саусақ қуыршақтарын қимылдата отырып, кейіпкерлердің сөздерін айтады.

Мысал:

«Қоян орманда жүріпті,

Сәбіз іздеп көріпті...»

2. «Мақта терейік»

Мақсаты: Саусақтардың ұсақ моторикасын дамыту, дыбыстарды анық айту.

Құралдар: Мақта, пинцет, себет.

Өткізу:

Балалар пинцетпен мақтаны жинап, себетке салады. Әр бала мақта салғанда «М» дыбысын анық айтады:

«Мақта алдым – м-м-м, жұмсақ екен!»

3. «Сиқырлы құм»

Мақсаты: Сенсорлық сезімді және сөздік қорды байыту.

Құралдар: Кинетикалық құм, ұсақ ойыншықтар, әріптер.

Өткізу:

Балалар құмнан әріптерді немесе заттарды табады. Табылған әр затты атап, сөйлем құрайды.

Мысалы: «Бұл – алма. Алма қызыл».

4. «Мүсінде және айт!»

Мақсаты: Саусақ бұлшықеттерін дамыту, сөз байланысын үйрету.

Құралдар: Сазбалшық, тұзды қамыр немесе ермексаз.

Өткізу:

Балалар жануарлар, жемістер, көкөністер мүсіндейді. Әр бала өз жасаған заты туралы айтады:

«Мен алмұрт жасадым. Ол тәтті және сары.»

5. «Түймелер әлемі»

Мақсаты: Түстерді ажырату, санау, сөйлеу белсенділігін арттыру.

Құралдар: Түрлі түсті түймелер, жіп, ыдыс.

Өткізу:

Балалар түймелерді түстері бойынша сұрыптайды және атайды:

«Бұл қызыл түйме. Мен оны жіпке тіктім.»

6. «Саусақ жаттығулары» (саусақ гимнастикасы)

Мақсаты: Қол қимылы мен сөйлеуді үйлестіру.

Мысал жаттығу:

«Бұл — менің үйім, (алақанды ашу)

Мұнда тұрамын мен. (саусақтарды бүгеміз)

Есігім бар, терезем,

Қонақ келсе — күлем мен!» (алақанмен күлімдеу қимылы)

7. «Киім ілейік»

Мақсаты: Қол қозғалысын жетілдіру, сөйлеуді дамыту.

Құралдар: Кішкентай киімдер мен қысқыштар.

Өткізу:

Балалар киімдерді қысқыштармен іледі және сөйлем құрайды:

«Мен көйлекті ілдім. Ол көк түсті.»

8. «Жіпке моншақ тізейік»

Мақсаты: Саусақтың дәлдігін дамыту, түстер мен санауды бекіту.

Құралдар: Түрлі түсті моншақтар, жіп.

Өткізу:

Балалар моншақ тізіп отырып түстерді атап, сөйлем құрайды:

«Қызыл моншақ – алмадай, сары моншақ – күндей.»

9. «Құмдағы әріптер»

Мақсаты: Әріптерді тану, айту және есте сақтау.

Құралдар: Құм салынған қорап, әріп үлгілері.

Өткізу:

Балалар саусақпен құмға әріптерді салады және оны айтып отырады:

«Бұл – А әрпі. А – алма.»

10. «Жіппен сурет саламыз»

Мақсаты: Қол үйлесімділігін арттыру және сөйлеу белсенділігін дамыту.

Құралдар: Жіп, желім, қағаз.

Өткізу:

Балалар жіппен сурет жабыстырады (мысалы, гүл, күн, үй). Әр бала өз суреті туралы айтып береді.

11. «Саусақ гимнастикасы» (тақпақ түрінде)

Бұл — бас бармақ,

Бәріне бас.

Бұл — балан үйреншек,

Істейді көп іс.

Бұл — ортан терек,

Ортада тұрар ерек

Бұл — аты жоқ,

Ешкімге тимей, тыныш отырар көп.

Ал бұл — кішкентай бөбек,

Барлығына көмек!

Мақсаты: Саусақ атауларын есте сақтау және сөйлеу ырғағын дамыту.

12. «Қолмен сурет салу»

Мақсаты: Қимыл арқылы ойлау мен сөйлеуді байланыстыру.

Құралдар: Гуашь, қағаз.

Өткізу:

Балалар саусақпен бояумен сурет салады. Сурет бойынша сөйлейді.

«Мен гүл салдым. Ол қызыл. Күн жылы.»

Қосымша сөздік: сурет, гүл, күн, бояу, саусақ, жылы, әдемі.

13. «Жіппен өрнек»

Мақсаты: Қол үйлесімділігін дамыту және логикалық байланыс орнату.

Құралдар: Түрлі түсті жіптер, қағаз.

Өткізу:

Балалар жіппен өрнек жабыстырып, не салғанын сипаттайды.

«Мен жіппен жүрек жасадым. Ол қызыл және әдемі.»

Қол моторикасы жаттығулары — тіл дамытудың тиімді құралы.

Саусақ қимылының дәлдігі баланың артикуляциялық және сөйлеу орталықтарының дамуына тікелей әсер етеді. Ойын арқылы бала сөздерді, түстерді, пішіндерді, қимылдарды үйреніп, өз ойын еркін жеткізе алады. Педагогтар үшін бұл бағыт:

- тіл дамыту әдістерін байытады;
- балалардың ойлауын, есте сақтауын жетілдіреді;
- сөйлеу кемшіліктерінің алдын алуға мүмкіндік береді.

Ата-аналар үшін бұл тәсіл үй жағдайында баламен ойнау арқылы сөйлеу дағдысын дамытудың қарапайым әрі қолжетімді жолы болып табылады.

Қазақтың ұлттық ойындарын қол моторикасын дамытуға пайдалану – тіл дамытудағы ең тиімді жолдардың бірі. “Асық ату”, “Тоғызқұмалақ”, санамақтар мен саусақ ойындары арқылы балалардың сөйлеу белсенділігі артады, сөздік қоры кеңейеді, ойлау қабілеті жетіледі. Сонымен қатар, ұлттық мәдениет пен салт-дәстүрді бала бойына сіңіруге мүмкіндік береді.

Менің мақсатым – қол моторикасы мен тіл дамуын ұлттық ойындар арқылы ұштастыру. Асық ойнау, тоғызқұмалақ, санамақтар мен саусақ ойындары, саусақ театры мен қолөнер әрекеттері арқылы балалардың тілдік қабілеті және моторикасы қатар жетіледі. Бұл тәсіл:

- Баланың сөздік қорын байытады.
- Сөйлеу қабілетін дамытады.
- Ұлттық мәдениетке деген қызығушылықты арттырады.
- Педагогикалық және үй жағдайында жүйелі қолдануға ыңғайлы.

Қорыта келгенде, қол моторикасы арқылы баланың тілін дамыту – ғылыми тұрғыдан дәлелденген, педагогикалық тәжірибеде өз тиімділігін көрсеткен, болашақта да кеңінен қолданылуға лайық әдіс. Бұл бағытты жүйелі түрде жүргізу – баланың сауатты сөйлеуіне, ойының дамуына, мектепке даярлығының артуына үлкен үлес қосады. Қол моторикасын дамыту арқылы балалардың тілін жетілдіру – педагогикадағы маңызды бағыттардың бірі. Саусақ және қол қимылдарын жаттықтыру баланың сөйлеу дағдыларын ғана емес, ойлау қабілетін, есте сақтау мен зейінін де дамытады. Ұсақ моторика арқылы жүзеге асырылатын ойындар мен жаттығулар балаларда сөздік қордың молаюына, сөйлеу мәдениетінің қалыптасуына, сөйлеуге деген қызығушылық пен сенімділіктің артуына ықпал етеді.

Сонымен қатар, бұл тәсіл тек тіл дамуына емес, балалардың жалпы когнитивтік және шығармашылық қабілеттерін жетілдіруге де қызмет етеді. Сондықтан педагогтар мен ата-аналар баланың күнделікті өмірінде қол моторикасын дамытатын жаттығулар мен ойындарды жүйелі түрде қолдануы қажет. Мұндай әдістің тұрақты қолданылуы балалардың тілін ғана емес, олардың жан-жақты дамуын қамтамасыз етеді және мектепке дайындықты жеңілдетеді.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Аймауытов Ж. Психология. – Алматы: Рауан, 1995.
2. Лурия А.Р. Речь и развитие психических процессов у ребенка. – Москва: Педагогика, 1979.
3. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – Москва: Просвещение, 1991.
4. Тұрғынбаева Б.А. Баланың танымдық қабілеттерін дамыту жолдары. – Алматы: Дарын, 2000.
5. Ерешева М. Ұсақ моторика арқылы сөйлеуді дамыту // Мектепке дейінгі тәрбие. – 2020. №

ФОРМИРОВАНИЕ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В УСЛОВИЯХ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Рыженко Наталья Николаевна,

воспитатель,

ГККП «Ясли-сад «Сказка» города Ерейментау при отделе образования по Ерейментаускому району при управления образования Акмолинской области»

Введение

Одной из приоритетных задач дошкольного образования в Республике Казахстан является формирование у детей основ здорового образа жизни. Актуальность высока из-за общего снижения здоровья детей, включая пониженный иммунитет и недостаток физической активности.

При встречах, расставаниях с близкими и дорогими людьми мы желаем им доброго и крепкого здоровья, так как это – основное условие и залог полноценной и счастливой жизни. Здоровый образ жизни является предпосылкой для развития разных сторон жизнедеятельности человека, достижения им активного долголетия и полноценного выполнения социальных функций. В дошкольном возрасте закладываются базовые привычки и установки, которые во многом определяют дальнейшее развитие ребёнка. Здоровый образ жизни предполагает гармоничное сочетание двигательной активности, правильного питания, соблюдения режима дня, закаливания и воспитания культуры здоровья. «Я не боюсь еще и еще раз сказать: забота о здоровье – важнейшая работа воспитателя. От жизнерадостности, бодрости детей зависит их духовная жизнь, мировоззрение умственное развитие, прочность знаний, вера в свои силы!» В.А. Сухомлинский.

Теоретическая основа

Формирование здорового образа жизни у дошкольников регулируется рядом документов Республики Казахстан:

- Закон Республики Казахстан «Об образовании»;
- Государственный общеобязательный стандарт дошкольного воспитания и обучения (ГОСО РК);

Согласно этим документам, детские сады обязаны создавать условия для укрепления здоровья воспитанников, развития двигательной активности, формирования гигиенических навыков и культуры здорового питания. В настоящее время одной из приоритетных задач, стоящих перед педагогами, является сохранение здоровья детей в процессе воспитания и обучения.

Основные направления работы воспитателя по формированию ЗОЖ:

1. Организация рационального режима дня, включающего чередование активности и отдыха.
2. Сбалансированное питание с акцентом на натуральные продукты, богатые витаминами и минералами.
3. Регулярная физическая активность: утренняя гимнастика, занятия физкультурой, упражнения для глаз, воздушные ванны, подвижные игры.
4. Закаливающие процедуры: проветривание помещений, прогулки на свежем воздухе, водные игры.
5. Формирование гигиенических навыков: мытьё рук, чистка зубов, опрятность.
6. Развитие знаний и навыков безопасного поведения.
6. Психологическое благополучие: релаксационные игры, обучение основам безопасности и первой помощи (простейшим навыкам).
7. Создание среды: обеспечение группы спортивным инвентарём, массажерами, оформление уголков здоровья, дидактические пособия, картотеки игр.
8. Дружелюбное отношение друг к другу, развитие умения слушать и говорить, умения отличать ложь от правды.
9. Взаимодействие с семьёй для укрепления традиций здорового образа жизни дома для создания единой оздоровительной среды.

Примеры практической работы воспитателя:

- Проведение утренней гимнастики в игровой форме с использованием национальных музыкальных мелодий.
- Закаливающие процедуры: ходьба босиком, обливание ножек, воздушные ванны.
- Организация «Дней здоровья» с эстафетами, спортивными играми и конкурсами.
- Использование казахских народных игр: «Асық ату», «Жылдамдоп» («Быстрый мяч»), «Орамал» («Платок»), «Байга» для развития ловкости и силы, тренируют ловкость, координацию и командный дух, а также являются частью культурного наследия.
- Прогулки на природе, оздоровительные занятия на свежем воздухе, наблюдение за природой; обсуждения о чистоте, уходе за окружающей средой.

- Проведение бесед и тематических занятий: «Безопасное поведение дома и на улице», «Как беречь здоровье зимой/летом», «Почему важно соблюдать режим сна и отдыха», выпуск стенгазет, например «Спортивная семья».
- Организация мини-проектов совместно с родителями: «Витаминная неделя», «Моя спортивная семья» и «Семейные прогулки», «Кулинарные мастер – классы здорового питания»
- Работа с детьми с особыми образовательными потребностями. Применение зрительные опоры (схемы, таблицы, картинки). Использование поэтапного разъяснения заданий, повторений инструкций, чередование видов деятельности и предоставление дополнительного времени для выполнения задач.
- Проведение недели посвященную теме ЗОЖ. Понедельник: Утренняя зарядка на свежем воздухе, организованная деятельность физкультура на тему «ЗОЖ в жизни человека».
- Полёт- стоя дети поднимают руки вверх, тянутся, затем имитируют махи крыльями, наклоны в стороны, а затем «салятся» и «взлетают»
- 2. Сенсорные игры
 - Мешочек сюрпризов — угадывание предметов на ощупь.
 - Найди пару — поиск одинаковых предметов.
 - Музыкальный стоп — движение под музыку и остановка при её выключении.
 - Ароматные игры-нюхать разные цветы, травы, специи.
- 3. Двигательная активность дома
 - Тропа здоровья — дорожка из подушек, ковриков, полотенец.
 - Полоса препятствий — проползание под стулом, перешагивание через верёвку.
 - Собери игрушки — сортировка по цвету, размеру, типу.
 - Спортивный уголок-шведская стенка, кольца, канат.
- 4. Дыхательные и расслабляющие упражнения
 - Надуй шарик — медленный выдох в сложенные лодочкой ладони.
 - Дующий ёжик — перекачивание ватного шарика дыханием.
- 5. Игры для развития мелкой моторики
 - Прищепки — прищеплять и снимать по цветам.
 - Пластилиновые дорожки — раскатывание шариков, колбасок и фигур.
 - Нарисуй на спине-пальцем «рисовать» цифры, буквы, фигуры на спине.
- 6. Упражнения для глаз и головы (с фиксацией)
 - Следи за точкой – смотрим на предмет (карандаш мячик) и медленно двигает им влево-вправо, вверх-вниз, следя глазами за предметом.
 - Мельница- ходьба на месте с вращением руками в разных направлениях (вперед-назад) или с поворотами головы при ходьбе.

Заключение

Формирование здорового образа жизни у детей дошкольного возраста в условиях Республики Казахстан — это комплексный, системный и целенаправленный процесс, требующий тесного взаимодействия педагогов, родителей и медицинских работников. Именно в дошкольном возрасте закладываются основы культуры здоровья, формируются полезные привычки, которые становятся фундаментом для дальнейшего развития ребёнка и успешного обучения в школе.

Важную роль играет и воспитание осознанного отношения к собственному здоровью — не в форме назидания, а через игру, личный пример и постоянную поддержку взрослых. Главная задача воспитателя — не вложить в голову ребенка сумму определенных знаний и правил, а помочь ему задуматься о своём здоровье.

Таким образом, систематическая работа педагогов и родителей позволяет не только укрепить физическое здоровье детей, но и сформировать устойчивую потребность в активном, здоровом и гармоничном образе жизни, который станет основой благополучия ребёнка в будущем.

Примеры игр и упражнений для формирования здорового образа жизни у дошкольников

Название игры/упражнения	Цель	Краткое описание
Утренняя гимнастика «Солнышко проснулось»	Развитие гибкости и координации	Дети выполняют наклоны, потягивания и приседания, имитируя пробуждение природы.
Подвижная игра «Асықату»	Развитие меткости, ловкости	Дети бросают асыки (овечьи косточки или их заменители) в цель, соревнуясь между собой.
Эстафета «Кто быстрее»	Развитие скорости и командного духа	Дети делятся на команды и выполняют беговые задания с предметами (мяч, обруч).
Игра «Полезные продукты»	Формирование представлений о здоровом питании	Дети выбирают из картинок продукты, которые полезны для здоровья, и составляют «витаминную корзину».
«Ақ сүйек» («Белая кость»)	Развивать у детей находчивость; тренировать их в беге.	Играющие должны найти «кость» и принести ее ведущему.
«Жаяу тартыс» («Кто сильнее»)	Развивать у детей силу.	Два игрока встают друг к другу спиной. На плечи необходимо повесить веревку и пропустить ее подмышками. Концы веревки связаны, а узел находится между игроками. На счет «три!» игроки одновременно тянут друг друга, каждый в свою сторону. Сильный обязательно перетянет слабого за отметку, которую сделали на земле еще до начала игры.
«Тартып алу» «Кто перетянет»	Развитие у детей силовых навыков.	Дети берутся попарно за руки. Играющие перетягивают соперника на свою сторону.

Использованная литература:

1. Закон Республики Казахстан «Об образовании» (с изменениями и дополнениями).
2. Государственный общеобязательный стандарт дошкольного воспитания и обучения (ГОСО РК).
3. Национальный проект «Здоровая нация».
4. Лях В. И., Зданевич А. А. Физическая культура в детском саду. — Москва, 2019.
5. Белая К. Ю., Доронова Т. Н., Ерофеева Т. И., Короткова Н. А. Методики физического развития дошкольников. — Линка-Пресс, 2002.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТАҒЫ ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ (ЭИ) ДАМУДЫҢ АЛҒАШҚЫ ӘРІ ЕҢ МАҢЫЗДЫ ҚАДАМДАРЫ

Айнекова Жаныл Мешитбаевна,

бастауыш сынып мұғалімі,

«Ақмола облысы білім басқармасының Степногорск қаласы бойынша білім бөлімінің
Бестөбе кентінің № 2 жалпы білім беретін мектебі» КММ

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушының тек академиялық білімін ғана емес, сонымен қатар оның тұлғалық, эмоционалды және әлеуметтік дағдыларын дамыту – басты басымдықтардың бірі болып отыр [1]. Себебі ХХІ ғасыр оқушысы тек білімді ғана емес, өмірлік жағдайларда өзін-өзі реттей алатын, өзге адамдармен тиімді қарым-қатынас орната білетін, түрлі қиындықтарға бейімделе алатын тұлға болуы тиіс. Осы тұрғыдан алғанда эмоционалды интеллект (ЭИ) – адамның өз эмоциясын түсініп, оны басқара білуі, сонымен қатар басқа адамдардың сезімін тану және сол эмоцияларға лайық жауап бере алу қабілеті – қазіргі мектеп өміріндегі табыстың кілті болып саналады [3].

Бастауыш сынып кезеңі – эмоционалды интеллект негізі қаланатын алтын шақ. Себебі дәл осы уақытта баланың мінез-құлқы, өзін-өзі ұстау мәдениеті, қарым-қатынас және эмпатия дағдылары қалыптасады [2]. Бұл жаста мұғалім мен ата-ананың әрбір іс-әрекеті баланың ішкі әлеміне әсер етеді. Егер осы кезеңде эмоционалды интеллектті дамытуға жеткілікті көңіл бөлінбесе, оқушының келешекте стресске төзімділігі төмендеп, эмоциялық тұрақсыздық, қарым-қатынаста қиындықтар туындауы мүмкін.

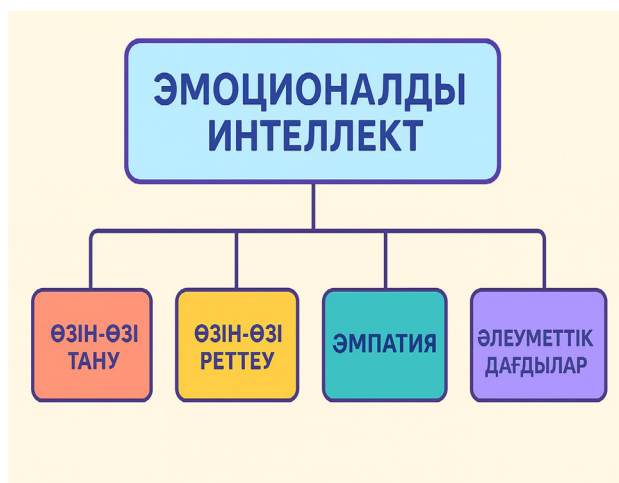
Сондықтан бастауыш мектепте ЭИ дамыту – тек психологиялық емес, педагогикалық міндет [1]. Ол оқушының сабаққа ынтасын арттыруға, өзін-өзі бағалауын қалыптастыруға және ұжымда бейімделуіне тікелей ықпал етеді. Эмоционалды интеллекті жоғары оқушылар өмірлік қиындықтарды жеңіл еңсереді, сыныптастарымен тіл табыса алады және оқу процесінде табысты нәтижелерге жетеді.

Автордың жеке тәжірибесінен: Бастауыш сынып мұғалімі ретінде мен күнделікті сабақ барысында эмоциялық шиеленісті жиі байқаймын. Мысалы, қарапайым ғана ойын кезінде жеңіліске ұшыраған баланың ашуын басқара алмай, затты лақтырып жіберуі немесе қателік жібергенде өзін-өзі айыптап, сабаққа қатысудан бас тартуы – ЭИ-дің төмендігін көрсетеді [2]. Осы орайда, мен эмоцияларды анықтаудың бір минуттық жаттығуын (сабақ басында «Көңіл-күй смайлигін» таңдау) жүйелі түрде енгізу арқылы оқушылардың өзін-өзі тану қабілеті айтарлықтай жақсарғанын көремін. Бұл тәсіл баланы сөзбен жеткізе алмаған сезімін символ арқылы білдіруге үйретеді және мұғалімге әр оқушының ішкі күйін жылдам түсінуге мүмкіндік береді.

II. Эмоционалды интеллекттің құрылымы

Ғалымдар, соның ішінде америкалық зерттеуші Дэниел Гоулманның тұжырымдамасы бойынша, эмоционалды интеллект (ЭИ) – жеке тұлғаның табысты дамуы мен әлеуметтенуінің негізі болып табылатын көпқырлы құбылыс. Ол адамның эмоцияларды түсініп, басқару қабілетін сипаттайтын төрт негізгі компоненттен тұрады [3]. Бастауыш сынып мұғалімі бұл компоненттерді өзінің күнделікті педагогикалық іс-әрекетінде жүйелі түрде қолдануы қажет.

Сурет1

1. Өзін-өзі тану .

Бұл компонент адамның өз сезімдерін, ойлары мен мінез-құлқын тануынан басталады.

Баланың өз эмоцияларын (қуаныш, қорқыныш, реніш, қызығушылық т.б.) дұрыс атау және сипаттай алу қабілеті қалыптасуы керек. Өзін-өзі тану арқылы оқушы өз мінезіндегі күшті және әлсіз тұстарын түсініп, өзін тұлға ретінде қабылдауды үйренеді.

Мысалы, мұғалім балалармен «Мен қазір не сезіп тұрмын?» немесе «Бұл жағдайда мен не істеуім керек еді?» деген сұрақтар арқылы рефлексия жасауға баули алады.

2. Өзін-өзі реттеу .

Бұл – өз эмоцияларын, әсіресе негативті сезімдерді (ашу, ыза, реніш, қорқыныш) тиімді басқара білу қабілеті. Бастауыш сынып оқушылары жиі эмоциясын сыртқа тікелей білдіреді, сондықтан мұғалім балаларды тыныштандыру, ашуды сөз арқылы жеткізу, өз сезімін сурет, қимыл немесе тыныс алу жаттығулары арқылы реттеу жолдарын үйретуі маңызды. Өзін-өзі реттеу дамыған оқушы сыныптағы қиын жағдайларда сабыр сақтай алады және шешім қабылдауда асығыстық танытпайды.

3. Эмпатия

Эмпатия – басқа адамның сезімін түсініп, оның көңіл-күйіне ортақтаса білу қабілеті. Бұл қасиет адамгершілік пен толеранттылықтың негізін қалайды. Мұғалім балаларды өзге адамның орнында өзін елестетуге, достарының сезіміне бейжай қарамауға үйретуі тиіс. Мысалы, топтық ойындарда немесе әңгімелер талдау кезінде «Сен оның орнында болсаң, не істер едің?» деген сұрақтар қою арқылы эмпатиялық ойлауды дамытуға болады.

4. Әлеуметтік дағдылар.

Бұл – баланың қарым-қатынас орната білу, достық байланыстарды сақтау, топпен жұмыс істеу және дау-дамайларды бейбіт жолмен шеше алу қабілеті. Әлеуметтік дағдылар арқылы оқушы ұжым ішінде өз орнын табады, бір-біріне құрметпен қарауды және келісімге келуді үйренеді. Мұғалім бұл бағытта жұптық және топтық тапсырмалар, пікірталастар, бірлескен жобалар ұйымдастыру арқылы оқушылардың коммуникациялық мәдениетін қалыптастыра алады.

Осы төрт компонент өзара тығыз байланысты және бірін-бірі толықтырады. Егер бастауыш сынып мұғалімі сабақтарында бұл бағыттарды **кешенді түрде** дамытса, оқушылардың эмоционалды саулығы мен оқу жетістігі артып, сыныпта **жылы психологиялық климат** орнайды.

III. Бірінші қадам: Сезімдерді тану және атау

Эмоционалды интеллектті дамытудың алғашқы және ең маңызды сатысы – **сезімдерді тану мен оларды дұрыс атау** [1]. Бұл үдеріс «эмоционалды сауаттылықтың» (эмоциялық лексиканың) негізін қалайды. Егер бала өз басынан кешіп жатқан сезімді нақты ажыратып, оны сөзбен жеткізе алмаса, онда ол эмоциясын басқару немесе өзгелердің көңіл-күйін түсіну қабілетін де дамыта алмайды.

Бастауыш сынып кезеңінде эмоцияларды үйрету баланың **өзін-өзі тануына, эмоциялық тұрақтылықтың** қалыптасуына және қарым-қатынас мәдениетінің дамуына әсер етеді. Мұғалім бұл жұмысты ойын, сурет, қимыл және сөз арқылы жүйелі ұйымдастырғаны тиімді.

Эмоционалды сауаттылықты дамыту әдістері:

1. «Эмоциялар сөздігі» әдісі.

Әр сабақтың басында немесе арнайы рефлексия уақытында оқушылармен бірге негізгі эмоцияларды («қуаныш», «реніш», «ашу», «танғалу», «қорқыныш», «ұялу», «мақтаныш» т.б.) талқылау ұсынылады. Балалар эмоция атауын айтып, оның қандай жағдайда пайда болатынын мысалмен түсіндіреді. Мұғалім әр эмоцияның **мимикадағы, дауыс ырғағындағы және дене қимылындағы көрінісін** көрсетіп, балалардан қайталауын сұрайды. Бұл тәсіл баланың эмоционалды сөз қорын байытады және өз сезімін ашық жеткізуге мүмкіндік береді.

2. «Сезімдер дөңгелегі» немесе «Эмоциялар картасы».

Сынып бұрышында түрлі эмоцияларды бейнелейтін суреттер немесе пиктограммалар орналастырылады. Мұғалім балаларға:

- «Қазір сен қандай сезімдесің?»
- «Осы сезімге ұқсайтын суретті көрсетші?»
- «Қай кезде сен осылай сезінесің?»

деген сұрақтар қою арқылы балалардың ішкі күйін тануға мүмкіндік береді.

Бұл әдіс баланың өз сезімін тануға, сонымен қатар өзгелердің эмоциясын түсінуге және эмпатияны дамытуға бағытталған .

3. «Күнделікті эмоция» жаттығуы.

Күн соңында оқушылардан бүгін бастан өткерген ең маңызды бір эмоцияны сурет салу, түспен белгілеу немесе бір сөйлеммен жазу сұралады. Мысалы: «Бүгін мен қуандым, себебі менің суретімді мақтады». Мұндай жаттығулар оқушылардың **рефлексия жасау, өз эмоциясын бақылау және күнделікті сезімдік тәжірибесін түсіну** қабілеттерін дамытады.

IV. Екінші қадам: Өзін-өзі реттеу және басқару

Эмоционалды интеллекттің маңызды құрамдас бөлігі – **өзін-өзі реттеу** (саморегуляция) [1]. Бұл қабілет баланың өз эмоциясын бақылап, оны тиісті жағдайда дұрыс бағытта қолдана білуімен сипатталады. Бастауыш сынып оқушысы үшін ашу, реніш, қорқыныш сияқты күшті сезімдерді басқару оңай емес, себебі бұл жаста эмоционалды тұрақтылық пен өзін-өзі бақылау әлі толық қалыптаспаған. Сондықтан мұғалімнің міндеті – оқушыларға **негативті эмоцияларды женудің тиімді және қауіпсіз тәсілдерін** үйрету.

Өзін-өзі реттеу қабілетін дамыту баланың:

- стресс жағдайында сабыр сақтауына,
- жанжал кезінде дұрыс шешім қабылдауына,
- өз әрекетіне жауапкершілікпен қарауына,
- сыныпта жағымды атмосфераны сақтауға мүмкіндік береді.

Өзін-өзі реттеу мен басқаруға арналған тиімді әдістер

1. «Жауап беруді кідірту» әдісі.

Бұл тәсіл баланы ашу немесе реніш кезінде **бірден әрекет етпеуге**, алдымен эмоциясын реттеуге үйретеді. Мұғалім «Ашуланған сәтте не істеу керек?» тақырыбында рөлдік ойындар өткізіп, балаларға «10-ға дейін санау», «Терең тыныс алу», немесе «су ішіп, орнына отыру» секілді тыныштандыру амалдарын көрсетуі қажет. Мақсат – баланың эмоциялық импульсты тежеп, **ойлануға уақыт беру**. Бұл дағды балалардың өз әрекетіне талдау жасап, кейін өкініш тудырмайтын шешім қабылдауына көмектеседі.

2. «Токта! Ойлан! Әрекет ет!» алгоритмі.

Мұғалім бұл алгоритмді плакат түрінде сынып қабырғасына іліп қоюына болады.

Токта! – Эмоцияны сезген сәтте бір сәт кідір, терең тыныс ал.

Ойлан! – Бұл жағдайды шешудің қандай жолдары бар? Не істесем дұрыс болар еді?

Әрекет ет! – Тек сабыр тапқан соң, ойланып әрекет жаса.

Бұл әдіс баланы өз сезімін бақылауға, ойлануға және **жауапты шешім қабылдауға** баулиды

Сыныпта баланың эмоционалдык шиеленісін азайту үшін арнайы тынышталу аймағын ұйымдастыру өте тиімді.

Онда:

жұмсақ ойыншықтар,
 тыныш әуен қондырғысы,
 бояулар мен сурет дәптерлері,
 сезімдер туралы шағын кітапшалар,
 тыныс алу жаттығуларының суретті нұсқаулары болуы мүмкін.

Бұл бұрыштың мақсаты – жазалау емес, **эмоцияны қауіпсіз жолмен шығару және тынышталу.**

Мұндай тәсіл арқылы бала өз эмоциясын басып тастамай, оны түсініп, бақылауға үйренеді.

V. Үшінші қадам: Эмпатияны дамыту (Басқаны түсіну)

Баланың басқа адамның сезімін түсінуі – сыныптағы ынтымақтастық пен достықтың кепілі [2].

Рөлдік ойындар: Әртүрлі жағдаяттарды (мысалы, біреудің ойыншығын сындыру, жеңіске жету) сахналап, оқушылардан зардап шеккен немесе қуанған адамның рөлінде болып көруді сұрау.

Әдеби шығармаларды талдау: Қазақ тілі және әдебиет сабақтарында кейіпкерлердің іс-әрекеті мен сезімдерін талдауға көңіл бөлу. "Бұл кейіпкер не сезінді?", "Егер сен оның орнында болсаң, не істер едің?" деген сұрақтар қою.

«Мейірімділік әрекеттері» тізімі: Сыныппен бірге апта сайын біреуге көмектесудің немесе мейірімділік танытудың қарапайым жоспарын құру.

VI. Төртінші қадам: Әлеуметтік дағдыларды дамыту (Тиімді қарым-қатынас)

Алдыңғы үш компонент – өзін-өзі тану, реттеу және эмпатия – баланың әлеуметтік дағдыларын дамыту үшін қажетті іргетас болып табылады. Әлеуметтік дағдылар – бұл баланың өзге адамдармен тиімді қарым-қатынас орнату, достық байланысты сақтау, топпен жұмыс істеу және келіспеушіліктерді бейбіт жолмен шеше білу қабілеті [2]. Мұғалімнің міндеті – осы дағдыларды іс жүзінде қолдануға мүмкіндік беретін орта қалыптастыру.

Әлеуметтік дағдыларды дамыту әдістері:

• **«Белсенді тыңдау» жаттығулары.** Көп жағдайда балалар бірін-бірі тыңдамай, өз ойын айтуға асығады.

Әдіс: «Сыныптасыңды тыңда және қайтала» ойыны. Бір оқушы 1-2 сөйлеммен өз ойын (мысалы, демалыс күні не істегенін) айтады. Екінші оқушы оның сөзін бөлмей тыңдап, «Менің түсінуімше, сен...» деп оның айтқанын өз сөзімен қайталауы керек. Бұл балаларды өзге адамның ойын құрметтеуге және мұқият тыңдауға үйретеді.

• **«Мен-хабарлама» (Я-сообщение) әдісі.** Бастауыш сыныпта балалар ренішін «Сен кінәлісің!» немесе «Сен жамансың!» деп тікелей айыптау арқылы білдіреді. Бұл жанжалға алып келеді.

Әдіс: Мұғалім баланы өз сезімін айыптаусыз жеткізуге үйретуі керек.

- «Сен-хабарлама» (Тиімсіз): «Сен менің қаламымды рұқсатсыз алдың!»

- «Мен-хабарлама» (Тиімді): «Менің затымды рұқсатсыз алған кезде, мен ренжідім, себебі ол маған керек еді.

Келесіде алдымен сұрауыңды өтінемін».

- Бұл әдіс баланы өз сезімі үшін жауапкершілікті алуға және жанжалды өршітпей шешуге баулиды.

• **Бірлескен жобалар және рөлдерді бөлу.**

Топтық жұмыс – әлеуметтік дағдыларды дамытудың ең тиімді құралы. Алайда, оны дұрыс ұйымдастыру қажет.

Әдіс:

- Топтық тапсырма бергенде, мұғалім нақты рөлдерді бөліп беруі керек (мысалы: «Топ басшысы» – барлығын үйлестіреді, «Таймкипер» – уақытты бақылайды, «Баяндамашы» – нәтижені қорғайды, «Көркемдеуші» – постер жасайды).

- Бұл әдіс балалардың бір-біріне тәуелді екенін, ортақ мақсатқа жету үшін әркімнің үлесі маңызды екенін түсінуге көмектеседі және ұжымда жұмыс істеу мәдениетін қалыптастырады.

VI. Қорытынды

Бастауыш сыныптағы эмоционалды интеллектті дамыту – бұл бір күндік жұмыс емес, жүйелі және үздіксіз процесс. ЭИ-ді дамыту арқылы мұғалімдер болашақ табысты, өмірге бейім, жоғары әлеуметтік жауапкершілігі бар азаматтарды тәрбиелейді. Эмоционалды сауаттылықты арттыру академиялық үлгерімді жақсартады, себебі баланың зейіні мен шоғырлану қабілеті артады [1].

Мұғалімдерге ұсыныс: Эмоциялық сәттерді (жетістік, қателік, жанжал) оқу процесінен бөлек қарамай, оларды ЭИ-ді дамытуға арналған табиғи сабақтар ретінде қабылдаңыз. Өзіңіздің эмоцияларыңызды басқару арқылы оқушыларға үлгі болыңыз

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Салихова, Н. А. (2018). Эмоционалды интеллекттің дамуы және оны оқушыларға қолдану жолдары. Алматы: Ғылым баспасы.
2. Жакупова, А. Б. (2021). Бастауыш мектеп оқушыларының әлеуметтік-эмоционалды дағдыларын қалыптастыру. Қарағанды: Арко баспасы.
3. Goleman, D. (1995). Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. New York: Bantam Books

«КАЛЛИГРАФИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ КОГНИТИВНОГО РАЗВИТИЯ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ»

Кожамбетова Карлыгаш Жолдасовна,

учитель начальных классов,

КГУ «Основная средняя школа № 15 города Кокшетау

отдела образования по городу Кокшетау управления образования Акмолинской области»

Сейтимова Юлия Михайловна,

учитель начальных классов,

КГУ «Основная средняя школа № 15 города Кокшетау

отдела образования по городу Кокшетау управления образования Акмолинской области»

Аннотация

В статье рассматривается значение каллиграфии в когнитивном и личностном развитии младших школьников в условиях цифровизации образования. Обосновывается роль письма от руки в активизации нейрокогнитивных процессов: внимания, памяти, мышления, речи и воображения. Анализируются современные педагогические подходы к обучению каллиграфии, сочетающие традиционные и цифровые методы. Представлены практические приёмы, направленные на развитие мелкой моторики, зрительно-моторной координации и эмоциональной устойчивости детей.

Ключевые слова: каллиграфия, когнитивное развитие, цифровая трансформация, младший школьник, мелкая моторика, внимание, речь, нейропсихология, педагогика письма.

Введение

В эпоху цифровизации образование претерпевает значительные изменения. Электронные технологии, планшеты, интерактивные доски и виртуальные классы становятся привычным элементом учебного процесса. Однако учёные и педагоги всё чаще отмечают: наряду с техническими достижениями происходит снижение когнитивной активности учащихся, ухудшение концентрации, памяти и почерка.

Одним из способов восстановления баланса между интеллектуальным и моторным развитием становится каллиграфия. Это не просто техника письма, а культурный и психологический феномен, объединяющий мысль, движение и эмоцию в едином акте творчества.

Современная образовательная среда характеризуется активным внедрением цифровых технологий, что приводит к снижению времени, уделяемого письму от руки. Однако исследования нейропсихологов подтверждают, что каллиграфия остаётся важнейшим инструментом развития когнитивных способностей младших школьников. В Республике Казахстан, в условиях обновлённого содержания образования, каллиграфия способствует формированию функциональной грамотности, развитию метапредметных навыков и учебной самостоятельности.

1. Теоретические основы влияния каллиграфии на когнитивное развитие

Письмо от руки активизирует комплекс нейронных связей, стимулирующих развитие внимания, памяти, моторного контроля и пространственного восприятия. Каллиграфические упражнения укрепляют механизмы саморегуляции, развивают планирование и контроль действий.

В условиях цифровизации эти механизмы становятся ещё более значимыми, так как помогают компенсировать перегрузку от цифровой информации и повышают устойчивость внимания.

2. Актуальность каллиграфии в контексте ТУП РК

Требования к учебным программам РК подчеркивают необходимость формирования:

- функциональной грамотности;
- навыков саморегуляции;
- критического и визуального мышления;
- эстетического развития;
- регулятивных и познавательных универсальных учебных действий.

Каллиграфия способствует достижению всех этих образовательных результатов. Она поддерживает развитие письменной речи, аккуратности, внимания, памяти и эмоциональной устойчивости ребёнка.

3. Педагогические условия эффективного использования каллиграфии

Для повышения эффективности педагог должен обеспечить:

- систематичность и постепенность обучения;
- вариативность упражнений;
- сочетание традиционной и цифровой каллиграфии;

- поддержку индивидуального темпа письма;
- применение приёмов развития внимания и моторики.

4. Каллиграфия как педагогическое явление

Каллиграфия в системе начального образования выполняет развивающую, воспитательную и коррекционную функции. Она формирует навыки письма, эстетический вкус, аккуратность, внимание к деталям.

Педагогическая ценность каллиграфии заключается в том, что она требует от ребёнка осознанности и терпения — качеств, которые сложно развивать в цифровой среде мгновенного отклика. Процесс письма становится своеобразной медитацией: ребёнок наблюдает движение руки, слышит шорох пера, видит форму букв.

Через каллиграфию реализуется и воспитательный потенциал — развивается уважение к труду, культуре письменного слова, умение доводить начатое до конца.

5. Нейропсихологические механизмы каллиграфической деятельности

Современные исследования показывают, что письмо от руки активирует зоны головного мозга, отвечающие за зрительно-пространственное восприятие, моторику и речь. Так, при написании букв у ребёнка задействованы:

- лобные доли (планирование действий, внимание, контроль);
- теменные области (ориентация в пространстве, движение кисти);
- височные зоны (звуковое восприятие и внутренняя речь);
- мозжечок (точность движений, координация).

Письмо от руки способствует развитию нейронных связей, что положительно влияет на обучение чтению, математике и иностранным языкам. Исследования нейропсихологов (М. Безруких, В. Ковязина, К. Д'Аннунцио) доказывают: регулярная каллиграфическая практика улучшает рабочую память и скорость обработки информации.

Таким образом, каллиграфия выступает как нейрокогнитивный тренажёр, способствующий гармоничному развитию мозга ребёнка.

Нейропсихологические механизмы каллиграфической деятельности

Рис. 1

Нейропсихологический механизм	Описание процесса	Функции мозга, вовлечённые зоны	Когнитивные эффекты для обучающегося
Сенсомоторная интеграция	Согласование зрительного восприятия, моторных команд и тактильных ощущений при выполнении линий, дуг, штрихов.	Первичная моторная кора (M1), премоторная кора, мозжечок, теменная кора.	Улучшение моторного планирования, координации «глаз–рука», развитие точности и ритма движений.
Формирование и укрепление нейронных следов (энграмм)	Запоминание форм букв через многократные моторно-зрительные повторения.	Гиппокамп, медиальная височная кора, нейросети визуального распознавания.	Повышение долговременной памяти, улучшение чтения, устойчивое распознавание символов.
Активизация зеркальных нейронов	Имитация форм, штрихов, букв — процесс наблюдения и воспроизведения линий.	Премоторная кора, нижняя теменная доля.	Ускорение обучения движениям, повышение точности и выразительности почерка.
Регуляция внимания и исполнительных функций	Постоянный контроль за траекторией, давлением, наклоном пера.	Префронтальная кора, поясная кора.	Развитие концентраций, произвольного внимания, способности к торможению импульсивных действий.
Кинестетическая обратная связь	Ощущение движения руки, давления, трения пера по бумаге.	Соматосенсорная кора, мозжечок.	Формирование тонкой моторики, развитие чувства линии и пропорций.
Межполушарное взаимодействие	Координация пространственного анализа (правое полушарие) и языковой обработки (левое полушарие).	Мозолистое тело, теменно-височные сети.	Улучшение пространственного мышления, гармонизация когнитивных процессов.

Нейропсихологический механизм	Описание процесса	Функции мозга, вовлечённые зоны	Когнитивные эффекты для обучающегося
Эмоциональная и вегетативная регуляция	Ритмичные движения способствуют снижению тревожности.	Лимбическая система, островковая кора.	Снижение стресса, повышение устойчивости к когнитивной нагрузке, улучшение настроения.
Визуально-пространственный анализ	Оценка пропорций, расстояний, композиции, формы линий.	Затылочно-теменная кора.	Развитие визуального мышления, эстетического восприятия, точности визуального анализа.
Процессы моторного обучения	Постепенная автоматизация движений пера до уровня навыка.	Базальные ядра, мозжечок.	Формирование устойчивых автоматизированных навыков письма, повышение скорости и плавности письма.

6. Каллиграфия и развитие речи.

Каллиграфия неразрывно связана с речевым развитием. Формируя графический образ слова, ребёнок осмысливает его звуковую и смысловую структуру.

Во время письма ребёнок проговаривает движения: «вверх», «вниз», «петля» — что усиливает внутреннюю речь и способствует фонематическому анализу. Это особенно важно для детей с трудностями чтения и письма (дисграфией и дислексией).

Таким образом, каллиграфия помогает не только «красиво писать», но и грамотно говорить, слушать и понимать.

7. Каллиграфия в условиях цифровой трансформации

В эпоху планшетов и сенсорных экранов ребёнок чаще взаимодействует с плоским изображением, чем с реальным предметом. Это приводит к ослаблению сенсомоторного опыта. Задача учителя — не противопоставлять традицию и технологию, а найти синтез.

Примеры сочетания традиционного и цифрового подходов:

- использование электронных перьев и планшетов для каллиграфических заданий;
- применение AR-технологий (дополненной реальности) — например, ученик наводит камеру на букву и видит, как она «оживает»;
- онлайн-коллекции почерков и шрифтов, где дети сравнивают и анализируют разные стили письма. Такой подход делает каллиграфию актуальной и привлекательной, сохраняя при этом её развивающую функцию.

Сравнение когнитивных эффектов каллиграфии, письма от руки и цифрового ввода

Рис 2

Критерий	Каллиграфия	Обычное письмо от руки	Цифровой ввод (клавиатура/экран)
Уровень концентрации внимания	Очень высокий: требуется медленный, контролируемый процесс, осознанность, зрительно-моторная координация	Высокий, но ниже, чем при каллиграфии	Низкий: многозадачность, поверхностная обработка информации
Развитие мелкой моторики	Максимальное вовлечение: работа с пером/кисточкой, управление нажимом, углом, ритмом линий	Умеренное развитие моторики	Практически отсутствует; ограничено простыми движениями пальцев
Формирование долговременной памяти	Сильное: медленный темп и моторное кодирование усиливают запоминание	Высокое: письмо от руки стимулирует нейронные связи	Ослабленное: память переносится на устройство, эффект Google
Глубина обработки информации	Максимальная: эстетический анализ, планирование, пространственные операции	Средне-высокая: смысловая обработка, структурирование текста	Низкая: быстрый набор → поверхностное восприятие

Критерий	Каллиграфия	Обычное письмо от руки	Цифровой ввод (клавиатура/экран)
Эмоциональная регуляция	Выраженный антистрессовый эффект, состояние «потока»	Нейтральный или умеренно положительный эффект	Возможно повышение тревожности из-за темпа, уведомлений и отвлечений
Влияние на креативность	Очень сильное: развитие образного мышления, композиции, эстетического восприятия	Среднее: творческое выражение ограничено	Низкое: стандартизированность инструментов цифрового ввода
Образовательная ценность	Высокая: формирует устойчивые когнитивные навыки, дисциплину внимания	Значимая: улучшает понимание и запоминание	Ограниченная: больше поддерживает скорость, чем глубину обучения
Уровень сенсомоторной вовлеченности	Максимальный: зрение + моторика + тактильные ощущения	Средний: моторика и зрение	Низкий: короткие монотонные движения
Развитие пространственного мышления	Сильное: композиция, пропорции, ритм, траектории	Умеренное	Низкое
Риск когнитивной перегрузки	Минимальный: медитативность	Низкий	Высокий: постоянные стимулы, переключение

8. Социально-эмоциональный аспект каллиграфии

Письмо от руки влияет не только на интеллект, но и на эмоциональное состояние ребёнка. Медленное, ритмичное движение руки успокаивает, снижает тревожность, развивает саморегуляцию.

Каллиграфия помогает формировать внутреннюю дисциплину, уверенность в своих силах, чувство успеха. У детей с повышенной возбудимостью каллиграфические задания действуют как терапевтический инструмент.

В коллективе каллиграфические занятия способствуют развитию коммуникации и сотрудничества: учащиеся обсуждают написание букв, помогают друг другу, демонстрируют результаты.

9. Практический опыт и примеры упражнений

Пример 1. «Письмо с эмоцией».

Учитель предлагает написать слово разными почерками — «радостным», «злым», «усталым». После обсуждается, как настроение отражается в линии, наклоне, нажиме.

Пример 2. «Каллиграфическая разминка».

Перед письмом дети выполняют простые движения пальцами: «спирали», «петли», «змейки» — это активизирует мелкую моторику.

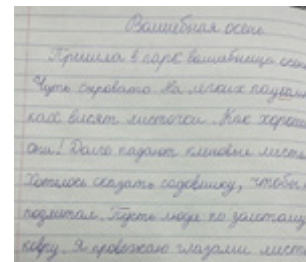
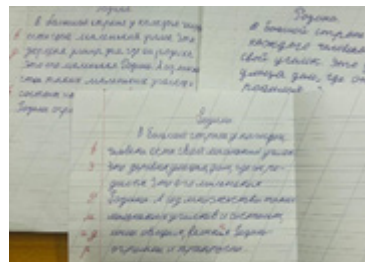
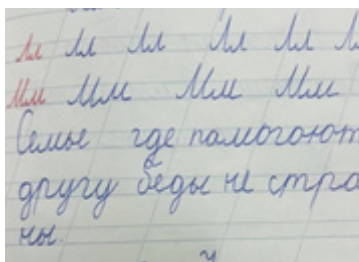
Пример 3. «Музыкальное письмо».

Во время письма включается спокойная классическая музыка (например, Моцарт, Вивальди). Музыкальный ритм помогает формировать плавность движений и внутренний темп письма.

Пример 4. «Цифровая каллиграфия».

На интерактивной доске отображается буква, дети повторяют её на бумаге и сравнивают результат с шаблоном, анализируя ошибки.

Регулярное применение таких упражнений способствует развитию внимания, моторики и положительной учебной мотивации.

10. Педагогические условия эффективности каллиграфии

Для успешного формирования каллиграфических и когнитивных навыков необходимо:

1. Создать мотивационную среду — поддерживать интерес к письму через игры, эстетические примеры,

выставки.

2. **Учитывать индивидуальные особенности** — темп, тип нервной системы, уровень подготовки.
3. **Использовать межпредметные связи** — например, сочетать каллиграфию с изобразительным искусством, музыкой, литературой.
4. **Планировать постепенное усложнение** заданий: от элементов к словам, от слов к текстам.
5. **Проводить самооценку:** ученики анализируют собственное письмо, что развивает рефлексивность.

Заключение

Каллиграфия остаётся важным компонентом когнитивного развития младших школьников и полностью соответствует требованиям обновлённого содержания образования и ТУП РК. Она способствует развитию внимания, памяти, мышления, эстетического восприятия и эмоциональной устойчивости детей.

В условиях цифровой трансформации образования каллиграфия приобретает новое звучание, и становится опорой для роста функциональной грамотности и личностного развития ребёнка. Это не просто учебный предмет, а инструмент нейropsychологической, эмоциональной и когнитивной коррекции. Через каллиграфию ребёнок учится управлять движением, вниманием и мыслью.

Современный педагог должен воспринимать каллиграфию как часть комплексного развития личности — средство воспитания культуры, мышления и внутренней гармонии.

В эпоху технологий каллиграфия напоминает ребёнку, что мысль рождается из движения руки, а знание — из осознанного труда.

Использованная литература:

1. Безруких М. М. Психология ребёнка: развитие функций в процессе обучения. — М.: Владос, 2019.
2. Лурия А. Р. Основы нейропсихологии. — М.: Академия, 2017.
3. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания. — М.: Педагогика, 2016.
4. Выготский Л. С. Мышление и речь. — М.: Лабиринт, 2020.
5. Кудрявцев В. Т. Когнитивное развитие ребёнка в образовательном процессе. — М.: Просвещение, 2018.
6. Безруких М. М., Ефимова С. П. Формирование навыков письма у младших школьников. — М.: ВЛАДОС, 2021.
7. Новикова Т. Г. Каллиграфия как средство развития мелкой моторики. // Начальная школа. — 2022. — №4. — С. 15–19.
8. Херлингер Д. Х. Мозг и рукописное письмо: когнитивные связи. // Journal of Cognitive Studies. — 2021. — №2. — С. 40–48.
9. Ковязина В. В. Нейропсихология детского возраста. — М.: Психология, 2021.
10. Данилова Н. В. Каллиграфия как метод эмоционального равновесия ребёнка. // Начальная школа XXI века. — 2023. — №6. — С. 22–28.
11. Министерство просвещения РК. Требования к учебным программам (ТУП).

ФОРМИРОВАНИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРНОГО ЧТЕНИЯ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Папаева Ольга Владимировна

учитель начальных классов, дефектолог,

КГУ «Общеобразовательная школа села Запорожье отдела образования по Жаксынскому району управления образования Акмолинской области»

Аннотация:

В статье рассматривается опыт формирования читательской грамотности на уроках литературного чтения в начальной школе на основе рассказа казахстанского автора Ж. Карбозина «Алыча». Автор делится личным педагогическим опытом, описывает этапы урока, методические приёмы и результаты работы с младшими школьниками.

Ключевые слова: читательская грамотность, литературное чтение, казахстанская литература, Карбозин Ж

В современном образовании Казахстана одним из важных направлений развития является формирование читательской грамотности у младших школьников. Под читательской грамотностью понимается не только умение декодировать текст, но и способность понимать, интерпретировать, оценивать и использовать информацию, получаемую из прочитанного. На уроках литературного чтения в начальной школе особое значение приобретает подбор таких художественных произведений, которые помогают ребёнку переживать, сопереживать персонажам, понимать смысл текста, задавать вопросы и выстраивать собственное отношение к прочитанному.

Использование рассказа казахстанского автора в качестве текста-основы позволяет не только развивать читательскую грамотность, но и актуализировать национальный контекст, формировать этнокультурное самосознание младших школьников. В статье рассматривается, как на уроках литературного чтения в начальных классах можно организовать работу с художественным рассказом таким образом, чтобы достичь следующих образовательных результатов:

- развитие навыков осознанного чтения (понимание, анализ, выводы)
- улучшение мотивирования к чтению, любви к чтению
- расширение читательского опыта через тексты отечественных авторов
- формирование у младших школьников умения работать с текстом (вопросы, ответы, пересказ, диалог)
- интеграция читательской грамотности в систему уроков литературного чтения.

Далее статья разбита на три части: теоретическую (определение читательской грамотности, особенности ребёнка младшего школьного возраста, значение отечественного текста), методическую (как планировать работу на уроке, этапы работы с рассказом, задания) и практическую (пример урока-разработки на основе рассказа казахстанского автора, рекомендации).

Что такое читательская грамотность? Читательская грамотность — это способность ребенка не просто прочитать текст, но понимать, интерпретировать, оценивать и использовать прочитанное. В международных исследованиях (например, PISA) под этим понятием понимается умение использовать написанный текст в личной, учебной и социальной жизни. В условиях начальной школы это выражается в умении:

- осознанно читать — задавать вопросы к тексту, предсказывать, делать выводы;
- понимать основной смысл, подтекст, тему произведения;
- пересказывать и излагать содержание собственными словами;
- оценивать поступки героев, выражать своё мнение;
- связывать прочитанное с собственным опытом, с жизнью, с другими произведениями.

В контексте уроков литературного чтения в начальных классах акцент делается на формировании именно этих навыков. Современные требования Типовой учебной программы предмета «Литературное чтение» подчёркивают, что обучающиеся 2–4 классов должны не просто воспроизводить содержание, но участвовать в диалоге с текстом, задавать вопросы, осуществлять внутреннюю рефлекссию, способствовать развитию личности ребенка средствами искусства слова, воспитывать потребность в общении с искусством, ввести школьника в мир художественной литературы, приобщая его к духовному опыту человечества, формировать в процессе читательской деятельности навыки функциональной грамотности младших школьников.

При работе с обучающимися 1–4 классов необходимо учитывать их возрастные особенности:

- уровень развития речевой деятельности (слова, понятия, возможность задавать вопросы);
- эмоционально-содержательный уровень (чувствуют, переживают, но ещё не всегда могут абстрактно рассуждать);
- мотивация к чтению: на данном этапе важно пробуждать интерес, радость чтения, ощущение успеха;
- постепенная подготовка к более сложным видам работы с текстом: от простого пересказа к анализу, от

Хочу остановиться на особенностях развития речевой деятельности во 2 и 4 классах. При работе с учащимися 2-4 классов важно опираться на их возрастные особенности в развитии речевой деятельности, особенно в таком ключевом навыке, как формулирование вопросов. Это напрямую влияет на качество учебного диалога и познавательную активность. Второклассники (7–8 лет) находятся на стадии активного формирования устной и письменной речи. Их мышление более наглядно-образное, а речевая деятельность часто носит ситуативный характер. Поэтому, уровень развития задавания вопросов:

Тип вопросов: Преобладают простые, прямые вопросы, направленные на конкретный факт или описание (Что? Где? Когда?). Вопросы часто касаются непосредственно воспринятого материала.

Формулировка: Вопросы могут быть грамматически неполными или синтаксически простыми. Обучающиеся часто используют интонацию для выражения вопроса, а не сложные вопросительные слова.

Цель: Основная цель – уточнение или получение недостающего факта. Пример: После чтения текста о животных, ученик, скорее всего, спросит: «Какого цвета был лис?» или «Сколько у него было детенышей?» (Запросы на факты).

Моя задача, как педагога: Помогать детям переходить от вопросов-фактов к вопросам-суждениям и учить использовать разнообразные вопросительные слова (Почему? Зачем? Каким образом?).

А вот четвероклассники (9–10 лет) демонстрируют переход к словесно-логическому мышлению. Их речь становится более произвольной, развернутой и контекстной. Они уже способны анализировать и обобщать информацию. Уровень развития задавания вопросов:

Тип вопросов: Обучающиеся могут формулировать сложные, проблемные и причинно-следственные вопросы (Почему? Каким образом?). Они способны задавать вопросы, выходящие за рамки представленного материала и требующие анализа и выводов.

Формулировка: Вопросы грамматически верны и синтаксически сложны. Ребенок может построить вопрос, содержащий несколько смысловых частей.

Цель: Цель часто – установление связей, поиск причин, выражение своего отношения и прогнозирование.

Пример: Тот же текст о животных может вызвать вопрос: «Почему именно этот вид лис приспособился жить в таких суровых условиях?» или «Что произойдет, если в их среду обитания вмешается человек?» (Запросы на анализ и причинность).

Задача педагога: Стимулировать дискуссионные вопросы, поощрять критическое мышление и использование вопросов для самостоятельного исследования и выражения оценочных суждений. Вывод: Если для второклассника вопрос – это инструмент для получения конкретной информации, то для четвероклассника – это инструмент для познания мира, анализа и рассуждения.

Поэтому уроки литературного чтения строиться таким образом, чтобы чтение сопровождалось поддержкой: визуальными иллюстрациями, обсуждением, совместной деятельностью, вопросами-наводками, а не чистым самостоятельным чтением ребёнка без сопровождения.

Работая учителем начальных классов, я всё чаще убеждаюсь, что формирование читательской грамотности — одна из важнейших задач современного образования. Сегодня обучающимся недостаточно просто уметь читать. Он должен понимать, что читает, зачем читает и как может использовать полученные знания в жизни. В своей практике стараюсь, чтобы каждый урок литературного чтения был не просто знакомством с текстом, а путешествием в мир смыслов, где обучающиеся становится исследователем, а книга — инструментом для размышления и общения.

Особенно продуктивными оказываются уроки, основанные на произведениях казахстанских авторов, ведь они позволяют не только развивать навыки чтения, но и формировать национальные ценности, любовь к родной культуре и традициям [1].

Использование произведения казахстанского автора на уроках начальной школы имеет ряд преимуществ:

- создаётся ощущение узнаваемого культурного пространства: дети могут увидеть жизнь, быт, характер героев, родной контекст, что усиливает их эмоциональное включение;
- укрепляется национальная идентичность, прививается любовь к отечественной литературе;
- школьники получают возможность работать с текстом, который соответствует их реальности, либо даёт представление о своей стране — Казахстане;
- развиваются межкультурные и этнокультурные компетенции: знакомство с национальным контекстом, традициями, особенностями мышления.

Одним из таких текстов стал рассказ Ж. Карбозина «Алыча» [2]. Передо мной стояла задача: продемонстрировать обучающимся, что чтение — это не просто текст, а живой процесс, где можно чувствовать, задавать вопросы, спорить и делать выводы.

Рассказ Ж. Карбозина «Алыча» я выбрала не случайно. Он небольшой по объёму, но глубокий по содержанию: повествует о девочке, которая мечтала попробовать спелую алычу, но столкнулся с выбором между жадностью и добротой. Этот сюжет даёт прекрасную возможность для формирования читательской грамотности: понимание мотивов поступков героев, анализ их эмоций, вывод нравственного урока.

Цель обучения: 3.1.3.1 прогнозировать развитие сюжета произведения по поступкам, характеристике героев и событиям рассказа Ж. Карбозина «Алыча». 3.2.7.1 сравнивать чувства, поведение главных героев в

различных ситуациях;

Перед собой ставлю такие задачи как, понимать содержание и смысл художественного текста. Формировать умение задавать вопросы и высказывать собственное мнение. Развивать эмоциональный отклик, способность сопереживать героям. Прививать интерес к чтению произведений отечественных авторов

Урок я начала с того, что показала обучающимся фотографию алычи и спросила:

— Кто пробовал этот фрукт? Какой он на вкус? Где растёт? Класс оживился, стали вспоминать дачи, бабушек, лето. Когда я прочитала название рассказа — «Алыча», они сразу стали строить предположения:

— Наверное, там мальчик хочет её сорвать!

— Может, он потерял алычи?

— Или он посадил дерево!

Такое предвосхищение содержания — первый шаг к формированию читательской грамотности. Обучающиеся начинают думать над текстом ещё до того, как откроет книгу.

На этапе первичного чтения прочитала рассказ вслух, а затем предложила ребятам прочитать его по абзацам. В процессе чтения мы отмечали непонятные слова — «урожай», «ветка склонилась», «желанная алыча» — и обсуждали их значение.

После чтения задала вопросы:

- Что почувствовала девочка, когда увидела алычу?
- Почему она не сорвала её сразу?
- Что она сделала в конце рассказа?

Ребята начали обсуждать, спорить, сравнивать свои ощущения. Это осознанное чтение, когда дети не просто повторяют сюжет, а размышляют над действиями персонажей [3].

Для анализа рассказа предложила в парах обсудить и заполнить таблицу 1.

Таблица 1

Герой	Поступок	Что я думаю об этом
Алма		Это естественно, ведь она красивая и спелая
Алма	Увидела, что алыча чужая	
Алма		Молодец, проявил доброту

Затем я попросила детей придумать альтернативный конец: «А что было бы, если бы героиня всё-таки сорвала бы чужую алычу?» Дети начали фантазировать, и мы вместе обсуждали последствия. Такие задания помогают развивать критическое мышление, ведь ребёнок учится видеть разные точки зрения и делать нравственные выводы.

Не менее интересным было задание изобразить «момент, который запомнился больше всего». Одни нарисовали дерево, другие — девочку, а кто-то изобразил солнце и летний сад.

Когда они показывали рисунки, каждый объяснял, почему именно этот момент для него важен. И мы сделали «дерево добрых поступков»: на бумажных листочках дети написали свои примеры доброты и приклеили их на плакат. Так художественный текст стал стимулом для личной рефлексии и осмысления моральных ценностей.

Для меня это был самый ценный результат: дети осмыслили моральный смысл рассказа и выразили его своими словами. Это и есть проявление читательской грамотности — умение делать вывод на основе текста.

Работа с рассказом Ж. Карбозина показала, что чтение отечественных произведений помогает обучающимся не только понимать текст, но и связывать его с личным опытом

Я отметила несколько положительных эффектов:

1. Повышение интереса к чтению. После урока дети спрашивали: «А есть ещё рассказы этого автора?»
2. Развитие речевых навыков. Они смогли сформулировать мнение, задавать вопросы, выражать эмоции.
3. Нравственное воспитание. Через поступки героя обучающиеся рассуждали о добре и честности.
4. Понимание культурного контекста. Рассказ помог им увидеть, что казахстанская литература близка и понятна [5].

Опираясь на свои успехи хочу сделать методические рекомендации коллегам

1. Выбирайте тексты, близкие обучающимся по опыту. Короткие рассказы с простым сюжетом и нравственной проблемой отлично подходят для 2–4 классов.
2. Используйте до-чтение и пост-чтение. Вопросы до текста формируют ожидания, а задания после чтения закрепляют смысл.
3. Разнообразьте формы работы: обсуждения, рисунки, инсценировки, таблицы, чтение по ролям.
4. Давайте обучающимся возможность задавать вопросы самим. Это стимулирует метапознание — осознание процесса чтения.
5. Регулярно оценивайте прогресс: понимание содержания, умение пересказать, делать вывод, использовать текст в жизни [3].

Как учитель начальных классов, я вижу, что формирование читательской грамотности — это не разовый навык, а процесс, требующий системной работы. Каждый урок литературного чтения должен помогать обучающимся не только прочитать текст, но осознать себя через текст. Рассказ Ж. Карбозина «Алыча» стал для моих обучающихся примером того, как маленькая история может научить большому: умению выбирать добро, делиться, быть честным.

Идея формирования гражданственности через читательскую грамотность на уроках литературного чтения в начальной школе реализуется путем акцента не только на понимании текста, но и на его эмоционально-смысловом содержании.

Понимание и чувство: - Работайте с текстами, где ярко выражены моральные дилеммы, поступки героев и их переживания. - Используйте приемы, например, «Вхождение в роль» или «Стул автора», чтобы обучающиеся не просто знали, что чувствует персонаж, но и прочувствовали это. Задавайте вопросы типа: «Как бы ты поступил на месте героя и почему?»

Эмпатия и гражданственность: - Читательская грамотность здесь выступает как инструмент для развития эмпатии. Понимание мотивов другого человека, описанных в книге, напрямую переносится в жизнь, формируя способность понимать и принимать других в обществе. - Обсуждайте, как поступки героев влияют на других, и какие общечеловеческие ценности (доброта, справедливость, ответственность) они отражают. Это закладывает основы гражданского поведения.

Развитие мышления: - Используйте задания на прогнозирование и оценку поступков. Это стимулирует критическое мышление, необходимое для осмысленной гражданской позиции. Таким образом, литературное чтение становится не просто уроком о книгах, а уроком человековедения, формирующим ответственного и мыслящего гражданина.

Использованная литература:

1. Министерство просвещения Республики Казахстан. Типовая учебная программа по предмету «Литературное чтение» для начальных классов. — Астана. от 16 сентября 2022 года № 399
2. Сыздыкова Р. С. Методика формирования читательской грамотности в начальной школе. — Алматы: Казак университети, 2020.
3. Абдуллина А. А. Казахстанская детская литература как средство духовно-нравственного воспитания младших школьников. — Кокшетау, 2019.

«ХАНТАЛАПАЙ» ҰЛТТЫҚ ОЙЫНЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ҰҒЫМЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Саурыкова Шырын Муратхановна,
бастауыш сынып мұғалімі,

«Ақмола облысы білім басқармасының Целиноград ауданы бойынша білім бөлімінің
Талапкер ауылының it мектеп-лицейі» КММ.

Аңдатпа

Бұл мақалада қазақтың ұлттық ойыны «Ханталапай» арқылы бастауыш сынып оқушыларының математикалық ұғымдарын қалыптастыру мәселесі қарастырылады. Action Research әдісін қолдана отырып, ойынның балалардың логикалық ойлауын, математикалық амалдарды меңгеруін дамытудағы рөлі зерттелді. «Ханталапай» ойыны арқылы балалардың сандық түсініктерін дамыту жолдары мен оның артықшылықтары көрсетіледі. Ұлттық ойындарды қолдану арқылы білім берудің тиімділігі жан-жақты сипатталады.

Түйінді сөздер: ұлттық ойындар, ханталапай, математикалық ұғымдар, сандық түсінік, ойын арқылы оқыту, математикалық дағдылар.

Аннотация

В данной статье рассматривается вопрос формирования математических понятий у младших школьников через казахскую национальную игру «Ханталапай». С использованием метода Action Research исследована роль игры в развитии логического мышления детей и освоении математических действий. Показаны способы развития числовых представлений у детей через игру «Ханталапай» и ее преимущества. Детально описана эффективность использования национальных игр в образовательном процессе.

Ключевые слова: национальные игры, ханталапай, математические понятия, числовое представление, обучение через игру, математические навыки.

Annotation

This article examines the formation of mathematical concepts among primary school students through the Kazakh national game "Khantalaqai." Using the Action Research method, the study explores the role of the game in developing children's logical thinking and mastering mathematical operations. The article highlights ways to enhance children's numerical understanding through "Khantalaqai" and its advantages. The effectiveness of using national games in education is comprehensively described.

Keywords: national games, khantalaqai, mathematical concepts, numerical understanding, learning through play, mathematical skills.

Кіріспе.

«Ханталапай» – асықпен ойналатын ұлттық ойындардың бірі. Бұл ойында асықтар ортаға шашылып, ойыншылар оларды белгілі бір шарттар бойынша жинайды. Ойын барысында балалар белгілі бір түсті асықтарды таңдап алып, оны санау, топтау, салыстыру сияқты математикалық операцияларды орындайды. Ойынның негізгі ережелері:

Ойынға бірнеше бала қатысады.
Барлық асықтар ортаға шашылады.

Әр бала белгілі бір түсті асықтарды жинауы керек.
Жинаған асықтарын санау арқылы кім көп немесе аз жинағанын анықтайды.

Шарт бойынша ең көп асық жинаған немесе белгілі бір шарттарды орындаған бала жеңімпаз атанады. Бұл процестер математикалық түсініктердің қалыптасуына ықпал етеді: санау, салыстыру, топтау, арифметикалық амалдарды меңгеру (Қайдар, 2020).[1]

Ұлттық ойындарды математика сабағында қолдану – оқушылардың танымдық белсенділігін арттыратын, мазмұнды білімді өмірлік тәжірибемен байланыстыратын тиімді әдіс.

Ойындық әрекет оқушыны еркін ойлауға, жылдам шешім қабылдауға, сандық қатынастарды байқауға және логикалық операцияларды қолдануға жетелейді.

Ұлттық ойындарды оқу процесіне енгізу — Қазақстан педагогикасындағы этнопедагогикалық бағыттың маңызды құрамдас бөлігі. Соның ішінде «Ханталапай» ойыны бастауыш сынып оқушыларының математикалық ұғымдарды меңгеруіне тікелей ықпал ететін құнды педагогикалық ресурс болып табылады. «Ханталапай» ойынының педагогикалық құндылығы:

Қозғалыс пен қол еңбегі арқылы назар, зейін, реакция жылдамдығы күшейеді.

Санақ, топтау, салыстыру, жіктеу, қарапайым арифметикалық амалдар табиғи түрде орындалады.

Командалық қарым-қатынас математикалық ұғымдарды тілдік тұрғыдан тереңдетеді.

Тұлғалық құзыреттер: өзгені тыңдау, ережеге бағыну, жауапкершілік, әділдік.

Ойынның артықшылықтары мен тиімділігі

«Ханталапай» ойынын математика сабақтарында қолданудың бірнеше тиімділігі бар:

- Ойын арқылы оқыту – оқушылар ойын барысында еркін әрекет етеді, сондықтан олар білімді тез қабылдайды.
- Қызығушылықтың артуы – ойын түрінде берілген есептер балалардың мотивациясын жоғарылатады.
- Қолдың моторикасын дамыту – асықтарды алу және орналастыру арқылы ұсақ моторика дамиды, бұл кейін жазу дағдысына оң әсер етеді.
- Шапшаңдық пен дәлдік – балалар асықтарды тез жинап, математикалық амалдарды шапшаң орындайды.
- Топта жұмыс істеу – бірлесе ойнау арқылы балалар қарым-қатынас дағдыларын дамытады.

«Ханталапай» ойыны математикалық ойлауды дамытатын бірнеше негізгі когнитивтік процестерді күшейтеді:

- Зейін мен реакция жылдамдығы: бір мезетте бірнеше объектіні бақылау, тез әрекет ету оқушылардың ойлау шапшаңдығын дамытады.
- Сан ұғымын бекіту: асықтарды санау, топтау, салыстыру сияқты әрекеттер нақты математикалық операцияларға ұқсас.
- Логикалық ойлау: ойын барысында «көп—аз», «жақын—алыс», «тең—тең емес», «үлес» сияқты ұғымдар табиғи түрде қолданылады.

Тұлғалық және әлеуметтік құзыреттерді дамыту: Ойын топпен жүзеге асады, бұл:

- бір-бірімен тілдік қарым-қатынасты күшейтеді;
- ережені сақтау дағдыларын дамытады;
- әділдік, тәртіп, өздігінен шешім қабылдау сияқты қасиеттерді қалыптастырады.

Бастауыш сынып үшін бұл дағдылардың қалыптасуы — білім алудың әрі қарайғы сапасына негіз болады.

Қазіргі бастауыш білім берудің басты мақсаттарының бірі – оқушылардың математикалық сауаттылығын қалыптастыру. Дәстүрлі оқыту әдістері кейде балалардың пәнге деген қызығушылығын төмендетуі мүмкін. Сондықтан, ойын технологияларын пайдалану – математикалық ұғымдарды түсіндіруде тиімді әдістердің бірі. «Ханталапай» ойыны сандық түсініктерді меңгертуге, логикалық ойлауды дамытуға ықпал етеді.

Бұл зерттеу мақаламызда Action Research әдісіне негізделіп, бастауыш сынып оқушыларына «Ханталапай» ойынының математика пәніндегі ұғымдарды меңгерудегі әсерін анықтауға бағытталды. Мақалада «Ханталапай» ойынының бастауыш сынып, әсіресе 1-сынып оқушылары үшін математикалық ұғымдарды қалыптастырудағы маңыздылығы қарастырылады. Ұлттық құндылықтар мен білімнің сабақтастығы, математикалық дағдыларды ойын арқылы меңгерудің тиімділігі ғылыми тұрғыда талданады.

«Ханталапай» – асықпен ойналатын ұлттық ойындардың бірі. Бұл ойында асықтар ортаға шашылып, ойыншылар оларды белгілі бір шарттар бойынша жинайды. Ойын барысында балалар белгілі бір түсті асықтарды тандап алып, оны санау, топтау, салыстыру сияқты математикалық операцияларды орындайды [1]. Зерттеудің мақсаты: «хантаалапай» ойынын қолдану арқылы бастауыш сынып оқушыларының математикалық ұғымдарын қалыптастыру жолдарын зерттеу. Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру, оқу үдерісін тиімді ету басты міндеттердің бірі. Дәстүрлі оқыту әдістерінен гөрі ойын арқылы оқыту балалардың білімді жеңіл меңгеруіне, есте сақтау қабілетін жақсартуға және шығармашылық дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Зерттеудің міндеттері:

- «Ханталапай» ойынының мазмұны мен құрылымын талдау;
- Ойын технологиясын математика сабақтарында қолданудың әсерін бағалау;
- Action Research әдісі арқылы оқушылардың математикалық ұғымдарды меңгеру деңгейін бақылау;
- Мұғалімдер мен оқушылардың ойын технологиясына қатысты пікірлерін зерттеу.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру, оқу үдерісін тиімді ету басты міндеттердің бірі. Дәстүрлі оқыту әдістерінен гөрі ойын арқылы оқыту балалардың білімді жеңіл меңгеруіне, есте сақтау қабілетін жақсартуға және шығармашылық дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Әдебиеттерге шолу. Ұлттық ойындар – халықтың мәдени мұрасы ғана емес, сонымен қатар баланың ойлау қабілетін, танымдық дағдыларын дамытатын құнды құрал. Ойын арқылы оқыту әдісі бастауыш сынып оқушыларының қызығушылығын арттырып, оқу материалын жеңіл әрі қызықты меңгеруге мүмкіндік береді. Педагогика ғылымында ойынның оқытудағы рөлі кеңінен зерттеліп, оның тиімділігі дәлелденген. Л.С. Выготский, Ж. Пиаже, В.В. Давыдов және басқа ғалымдар баланың когнитивті дамуы мен логикалық ойлауын жетілдіруде ойынның маңызды екенін атап көрсеткен.

А. Сәтімбекова: «ұлттық ойындардың, оның ішінде «хантаалапай» ойынының, бастауыш сынып оқушыларының ойлау қабілетін дамытудағы маңыздылығын атап өтеді. Автор ойындардың балалардың зейінін, есте сақтау қабілетін және логикалық ойлауын жетілдіруге ықпал ететінін көрсетеді [2]. Қазіргі білім

беру жүйесінде бастауыш сынып оқушыларының математикалық сауаттылығын қалыптастыру маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Математика – логикалық ойлау мен талдау қабілеттерін дамытатын негізгі пәндердің бірі.

Ал Б. Қайдар: «ұлттық ойындардың, оның ішінде «Ханталапай» ойынының, балалардың зияткерлік дамуына қосатын үлесін қарастырады. Автор ойындардың балалардың есептеу, салыстыру және талдау қабілеттерін дамытуға ықпал ететінін көрсетеді [1].

Дегенмен, дәстүрлі оқыту әдістері кейде оқушылардың пәнге деген қызығушылығын төмендетуі мүмкін. Осыған байланысты, ойын технологияларын пайдалану – математикалық ұғымдарды түсіндірудің тиімді әдістерінің бірі болып саналады. Жұмаділова Н. «Математика сабағында ұлттық ойындарды қолдану» атты еңбегінде ұлттық ойындардың, соның ішінде «Ханталапай» ойынының, математикалық ұғымдарды меңгертудегі тиімділігін талдайды. Автор ойындардың балалардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, математикалық ойлау қабілеттерін дамытуға көмектесетінін атап өтеді [4].

Жоғарыда талданған еңбектерде оқушыларға математикалық ұғымдарды қалыптастыруда ұлттық ойынның маңызы зор екенін атап өтіп, тиімді тұстарын көрсетті.

Қазіргі білім беру жүйесінде бастауыш сынып оқушыларының математикалық сауаттылығын қалыптастыру маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Математика – логикалық ойлау мен талдау қабілеттерін дамытатын негізгі пәндердің бірі. Дегенмен, дәстүрлі оқыту әдістері кейде оқушылардың пәнге деген қызығушылығын төмендетуі мүмкін. Осыған байланысты, ойын технологияларын пайдалану – математикалық ұғымдарды түсіндірудің тиімді әдістерінің бірі болып саналады.

Бұл зерттеу қазақтың ұлттық ойыны «Ханталапайды» бастауыш сынып оқушыларының математикалық ұғымдарды меңгеруіне ықпал ететін құрал ретінде қарастырады. Ойын арқылы оқыту оқушылардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың ойлау қабілеттерін дамытуға, сандарды санап, арифметикалық амалдарды орындау дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік береді.

«Ханталапай» — қазақ халқының дәстүрлі ұлттық мұрасы. Оны сабаққа енгізу:

- оқушылардың мәдени-рухани дүниетанымын кеңейтеді;
- тарихи-ұлттық ойындарға деген қызығушылықты арттырады;
- ұлттық құндылықтарды оқу мазмұнымен байланыстырады.

Бұл — оқушы тұлғасының ұлттық идентификациясын қолдаудың маңызды жолы.

Зерттеу әдістемесі. Зерттеу барысында Action Research әдісі қолданылды. Бұл әдіс оқушылардың математикалық білім деңгейін арттыруға бағытталған практикалық тәсілдерді зерттеуге мүмкіндік береді.

5 бастауыш сынып мұғалімі және 20 оқушыдан сауалнама алынды.

Мұғалімдерден ұлттық ойындарды сабақта қолдану тәжірибесі туралы ақпарат жиналды.

1-сынып оқушылары екі топқа бөлінді: бақылау тобы (дәстүрлі оқыту) және эксперименттік топ («Ханталапай» ойынын пайдалану).

Абстрактілі ұғымдарды меңгеру оқушыға қиын болуы мүмкін, ал ұлттық ойын:

- математикалық түсініктерді нақты қол әрекеттері арқылы бекітеді;
- заттық-кеңістіктік ойлауды арттырады;
- амалдарды автоматтандыруға жағдай жасайды (қосу, азайту, топтау, салыстыру т.б.)

Оқушылардың арифметикалық амалдарды меңгеру деңгейі зерттеліп, екі топтың нәтижелері салыстырылды. Оқушылардың ойын барысында қаншалықты тез арифметикалық амалдарды орындайтыны бақылауға алынды. Математикалық есептерді шешу жылдамдығы мен дәлдігі есептелді. Эксперимент нәтижелері «Ханталапай» ойынының оқушылардың математикалық ұғымдарды меңгеруіне оң әсер еткенін көрсетті:

- эксперименттік топтағы оқушылар арифметикалық амалдарды 20%-ға тез орындады.
- бақылау тобымен салыстырғанда, эксперименттік топтағы оқушылардың қателік пайызы 15%-ға төмендеді.
- сауалнама нәтижелері бойынша, оқушылардың 85%-ы ойын арқылы математиканы оқудың қызықты әрі тиімді екенін атап өтті.

Нәтижелер. «Ханталапай» ойыны – асықтарды пайдаланып ойнайтын қазақтың ұлттық ойыны, ал асықтарды есептеу арқылы балалар сан ұғымдарын нақты түсінеді. Сабақ барысында оқушылар қарапайым арифметикалық амалдарды (қосу, азайту) нақты заттармен – асықтармен жұмыс жасау арқылы үйренеді.

Мысалы: 1-деңгейлі есеп: «5 асықтың 3-еуін жинап алды. Қалғаны қанша?»

- Бұл тапсырма азайтуды түсінуге көмектеседі ($5-3=2$).
 - Балалар асықтарды нақты қолданып, қалғанын көзбен көріп есептей алады.
- 2-деңгейлі есеп: «10 асық бар. Оның 4-еуін басқа топқа берсеңдер, сендерде қанша қалады?»
- Бұл тапсырма азайту амалын нақты жағдайда қолдануға мүмкіндік береді ($10 - 4 = 6$).

Оқушылар асықтарды тарату арқылы математикалық ойлауын дамытады.

3-деңгейлі есеп: «Топта барлығы 15 асық бар еді. Әр бала 3 асықтан алғанда, қанша бала ойнаған?»

- Бұл есеп бөлуді түсінуге көмектеседі ($15 \div 3 = 5$).
- Балалар асықтарды теңдей бөліп, логикалық ойлау қабілеттерін жетілдіреді.

3-деңгейлі есеп: «Топта барлығы 15 асық бар еді. Әр бала 3 асықтан алғанда, қанша бала ойнаған?»

- Бұл есеп бөлуді түсінуге көмектеседі ($15 \div 3 = 5$).
- Балалар асықтарды теңдей бөліп, логикалық ойлау қабілеттерін жетілдіреді.

Талқылау. «Ханталапай» ойыны тек математикалық білімді қалыптастырып қана қоймай, топпен жұмыс істеуге, есептерді бірге шешуге, шешім қабылдауға үйретеді. Сабақ барысында оқушылар бір-бірімен қарым-қатынас жасап, командалық дағдыларын дамытады. Есептерді шығару барысында логикалық ойлау қабілеттерін арттырады. Ойын барысында бір-біріне көмектесіп, өзара қолдау көрсетуге үйренеді. Балаларға абстрактілі сандар мен амалдарды түсіндіруден гөрі, нақты заттарды (асықтарды) пайдаланып көрсету әлдеқайда тиімді. Асықтарды қолмен ұстап, олармен әрекет жасау – балалардың есте сақтау қабілетін арттырып, математикалық ұғымдарды жақсы меңгеруге ықпал етеді. «Ханталапай» ұлттық ойыны бастауыш сынып оқушылары үшін математикалық ұғымдарды түсіндіруде өте тиімді құрал.

Ойын арқылы дамытылатын математикалық компоненттер:

Санау дағдылары – асық санын анықтау, нәтижені салыстыру.

Арифметикалық амалдар – жиналған асықтарды қосу, бір бөлігін алып тастау арқылы азайту.

Топтау және жіктеу – асық түрлерін бөлу; мөлшері, түсі, орналасуы бойынша топтау.

Кеңістіктік түсініктер – орта, шет, жақын, алыс, бағыт ұғымдары.

Математикалық тіл – «тең», «үлес», «көп», «аз», «бөлу», «бірге көбейту» сияқты терминдер ойын барысында табиғи қолданылады.

Оқушы іс-әрекеті контенті:

- тез санау;
- асықты белгі бойынша топтау;
- әрекетті жоспарлау;
- шешім қабылдау;
- нәтижені сөзбен түсіндіру.

Қорытынды. «Ханталапай» ойынының бастауыш сынып оқушыларының математикалық дағдыларын дамытуда тиімді әдіс екенін дәлелдейді. Ойын арқылы балалар арифметикалық амалдарды оңай меңгереді, логикалық ойлау қабілеттерін дамытады және пәнге деген қызығушылықтары артады. Сондықтан ұлттық ойындарды, оның ішінде «Ханталапайды», математика сабақтарында жүйелі түрде қолдану маңызды. Бұл тәсіл бастауыш сынып оқушылары үшін математиканы меңгерудің тиімділігін арттырып қана қоймай, олардың пәнге деген қызығушылығын арттырады. Сондықтан ұлттық ойындарды, соның ішінде «Ханталапай» ойынын, бастауыш сыныптағы математика сабақтарында жүйелі түрде қолдану маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қайдар Б. Ұлттық ойындар және олардың тәрбиелік маңызы // Ұлттық тәрбие журналы. – 2020. – № 2(14). – Б. 34-41.
2. Сәтімбекова А. Қазақтың ұлттық ойындары арқылы бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеу // Қазақ білім академиясының хабаршысы. – 2019. – № 3 (25). – Б. 56-62.
3. Жарықбаев Қ. Қазақтың ұлттық ойындары. – Алматы: Санат, 1994.
4. Жұмаділова, Н. Математика сабағында ұлттық ойындарды қолдану // Бастауыш білім беру мәселелері – 2021. – № 5 (10). – Б. 78-85.

ФОРМИРОВАНИЕ ПОЛОЖИТЕЛЬНОЙ МОТИВАЦИИ УЧЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Бабич Надежда Ивановна,

учитель начальных классов,

КГУ «Общеобразовательная школа №2 села Егиндыколь отдела образования
по Егиндыкольскому району управления образования Акмолинской области»

Введение

Современная начальная школа (НШ) работает в условиях противоречия: требования к качеству образования растут, а устойчивая учебная мотивация у части детей снижается. Многие младшие школьники воспринимают учёбу прежде всего как обязанность, связанную с оценками и контролем, а не как внутреннюю потребность и источник интереса [1; 3].

Многолетние наблюдения за учащимися начальных классов показывают: при сходном уровне способностей дети демонстрируют разную включённость в учебную деятельность. Существенную роль здесь играет не только индивидуальность ребёнка, но и организация урока, стиль общения учителя, участие семьи.

Цель статьи – описать и обосновать модель формирования положительной мотивации учения младших школьников, представить систему педагогических приёмов и результаты их апробации в практике начального класса.

Задачи:

- уточнить содержание понятия «положительная мотивация учения» применительно к младшему школьному возрасту;
- выделить психолого-педагогические условия, обеспечивающие её формирование;
- реализовать комплекс методов и приёмов в учебном процессе НШ;
- диагностировать уровень учебной мотивации и проанализировать динамику её изменений.

1. Теоретические основы формирования положительной мотивации учения младших школьников

Проблема мотивации учения традиционно занимает одно из центральных мест в психолого-педагогических исследованиях, поскольку именно мотивационная сфера определяет включённость учащегося в учебный процесс, устойчивость его познавательной активности и отношение к школе в целом [1; 3]. В условиях реализации требований современного образования формирование положительной мотивации учения младших школьников рассматривается как необходимое условие успешного освоения образовательных программ и развития личности ребёнка.

Под мотивацией учения понимается совокупность внутренних и внешних побуждений, определяющих направленность и регуляцию учебной деятельности, её эмоциональную окрашенность и степень устойчивости [3]. В структуру учебной мотивации входят, с одной стороны, познавательные интересы, потребность в освоении нового опыта, стремление к интеллектуальному росту, а с другой стороны — социальные и оценочные мотивы, связанные с ожиданиями значимых взрослых, системой поощрений и санкций [2; 6].

Для младшего школьного возраста характерно сочетание внешних и внутренних мотивов учения. На начальном этапе большинство детей ориентируется преимущественно на внешние мотивы: получение одобрения и высокой отметки, соответствие образу «хорошего ученика» в глазах родителей и учителя [3]. Познавательные мотивы, связанные с интересом к содержанию учебного материала, формируются постепенно и находятся в значительной зависимости от организации педагогического процесса.

Положительная мотивация учения младших школьников в контексте настоящего исследования понимается как такое состояние мотивационной сферы, при котором:

- учебная деятельность обладает для ребёнка личностным смыслом;
- преобладают внутренние и социально значимые мотивы (интерес к знаниям, стремление к компетентности, желание приносить пользу другим);
- внешние стимулы (оценка, похвала, контроль) выполняют поддерживающую, а не определяющую функцию;
- эмоциональный фон учения в целом является благоприятным, а учебные трудности воспринимаются как посильные и преодолимые [3; 6].

Исходной методологической позицией является культурно-историческая теория развития Л.С. Выготского, согласно которой начальная школа выступает этапом качественного изменения социальной ситуации развития ребёнка: ведущей становится учебная деятельность, опосредованная системой отношений «ребёнок учитель - учебная задача» [1].

В рамках теории деятельности А.Н. Леонтьева подчёркивается, что устойчивое развитие мотивации возможно лишь при таком построении учебной деятельности, когда её объект и содержание приобретают для ребёнка личностный смысл, а сами учебные действия становятся источником новых мотивов [2].

С позиции концепции учебной деятельности Д.Б. Эльконина — В.В. Давыдова младший школьник осваивает обобщённые способы действий при решении учебных задач, а мотивом выступает не только результат, но и характер самой деятельности [5]. Однако переход от игровой к учебной деятельности не происходит автоматически; он требует специально организованных педагогических условий, обеспечивающих для ребёнка субъективную значимость учебных задач.

Л.И. Божович отмечает, что в структуре мотивации учения младшего школьника можно выделить несколько основных групп мотивов: широкие социальные мотивы (желание занять определённое положение в системе отношений, соответствовать ожиданиям взрослых), мотивы самоутверждения (получить признание, высокую оценку) и собственно познавательные мотивы (интерес к знаниям, стремление к пониманию причин и закономерностей) [6].

На основе работ А.К. Марковой выделяются три взаимосвязанных компонента учебной мотивации: когнитивный, эмоциональный и волевой [3].

– Когнитивный компонент отражает осознание цели и смысла учения, понимание учащимся того, «зачем» он учится и какие знания и умения приобретает. Недостаточная выраженность этого компонента приводит к формальному отношению к учебным заданиям

– Эмоциональный компонент характеризует переживания, сопровождающие учебную деятельность: интерес, удовлетворение от успеха, тревогу, страх неуспеха и др. Устойчиво отрицательный эмоциональный фон (постоянное чувство напряжения, ожидание наказания, переживание неуспеха) препятствует формированию положительной мотивации.

– Волевой компонент связан со способностью ребёнка ставить учебную цель, планировать действия, прикладывать усилия для её достижения, преодолевать посильные трудности, доводить начатую работу до конца.

Положительная мотивация учения предполагает согласованное развитие всех трёх компонентов: понимание смысла учения, переживание положительных эмоций в процессе учебной деятельности и сформированность элементарных волевых усилий [3; 4].

Существенное значение для формирования мотивации имеют возрастные психолого-педагогические особенности младшего школьника. Во-первых, на данном этапе преобладает наглядно-образное мышление, что требует опоры на наглядность, доступные ребёнку жизненные ситуации, игровые и практические формы работы [4; 5]. Во-вторых, младший школьник отличается высокой чувствительностью к оценке со стороны взрослого: для него словесное одобрение или порицание учителя и родителей чаще воспринимается как характеристика личности в целом, а не отдельного действия [1]. В-третьих, значимой является потребность в успехе и признании. Систематическое переживание неуспеха формирует у ребёнка мотивацию избегания, снижает инициативу и способствует формированию устойчивого негативного отношения к учению [6].

С учётом указанных положений формирование положительной мотивации учения младших школьников может быть определено как целенаправленный педагогический процесс, направленный на:

- придание учебной деятельности личностного смысла;
- постепенный переход от доминирования внешних мотивов к преобладанию познавательных и социально значимых мотивов;
- обеспечение в учебном процессе положительного эмоционального опыта;
- развитие элементарной произвольной регуляции и готовности прилагать усилия для достижения учебных целей.

Важно подчеркнуть, что мотивация учения не является статичным устойчивым качеством, а выступает динамической характеристикой, зависящей от содержания учебного материала, формы организации деятельности, особенностей взаимодействия с учителем и семьёй [3; 4]. Это задаёт необходимость рассматривать формирование положительной мотивации не как разовое воздействие, а как системную работу учителя начальных классов, реализуемую на уровне содержания, методов и приёмов обучения, стиля педагогического общения и организации школьной среды.

Именно данные теоретические положения послужили основой для разработки и реализации в практике начальной школы модели педагогических условий, направленной на формирование положительной мотивации учения младших школьников, которая раскрывается в последующих разделах статьи.

2. Модель педагогических условий формирования мотивации

На основе анализа литературы и практического опыта была разработана модель педагогических условий формирования положительной мотивации учения младших школьников (Рис. 1).

В модель входят три взаимосвязанных блока:

1. образовательная среда;
2. организация учебной деятельности;
3. оценка и рефлексия.

В блок «образовательная среда» входят: эмоциональная безопасность, принятие ребёнка, уважительное отношение, сотрудничество, опора на сильные стороны.

Блок «организация учебной деятельности» включает:

- создание ситуации успеха и посильной трудности;
- использование игровых, проблемных и деятельностных методов;
- предоставление ребёнку возможности выбора (уровня задания, формы представления результата, партнёра по работе);
- постепенное расширение самостоятельной учебной деятельности (мини-проекты, исследования, творческие задания).

Блок «оценка и рефлексия» ориентирован на осознание ребёнком своих достижений и зон роста:

- формирующая оценка с акцентом на прогресс;
- краткая рефлексия на уроке и в конце недели;
- портфолио индивидуальных достижений.

Схематично модель педагогических условий формирования положительной мотивации представлена на Рис. 1.

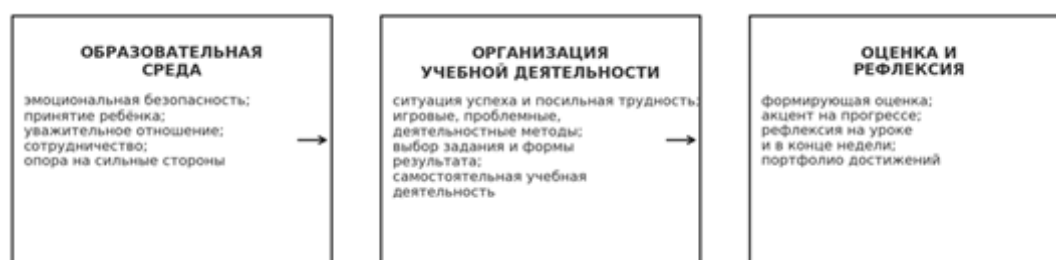

Рис. 1. Модель педагогических условий формирования положительной мотивации учения младших школьников

3. Организация исследования

Опытно-экспериментальная работа проводилась на базе общеобразовательной школы во 2 «А» и 2 «Б» классах (всего 48 учащихся). Один класс (2 «А») выступал как экспериментальный, второй (2 «Б») – как контрольный.

Исследование включало три этапа:

1. констатирующий – диагностика исходного уровня учебной мотивации;
2. формирующий – внедрение модели в экспериментальном классе;
3. контрольный – повторная диагностика и сравнение результатов.

Для диагностики использовались:

- наблюдение за учебной активностью;
- беседа «Почему ты ходишь в школу?»;
- рисуночный тест «Школа глазами ребёнка»;
- модифицированный опросник учебной мотивации Н.Г. Лускановой [3].

По результатам диагностики выделялись три уровня мотивации: высокий, средний, низкий. Обобщённые данные представлены в Таблице 1.

Класс / этап	Высокий уровень	Средний уровень	Низкий уровень
2 «А» (эксп., начало)	25	46	29
2 «Б» (контр., начало)	29	50	21
2 «А» (эксп., конец)	54	38	8
2 «Б» (контр., конец)	33	50	17

Таблица 1. Уровни учебной мотивации учащихся экспериментального и контрольного классов (в % от числа учащихся)

Как видно из Таблицы 1, в экспериментальном классе доля учащихся с высоким уровнем мотивации выросла с 25 % до 54 %, а количество детей с низким уровнем мотивации снизилось до 8 %. В контрольном классе изменения менее выражены и, скорее, связаны с естественным развитием.

4. Реализация модели в практике работы начальной школы

4.1. Образовательная среда и стиль общения

В экспериментальном классе особое внимание уделялось построению доверительных отношений.

Были приняты следующие подходы:

- отказ от публичного сравнения детей между собой;
- акцент на личном прогрессе («ты стал внимательнее», «сегодня написал аккуратнее, чем вчера»);

- использование «я-высказываний» вместо ярлыков («я вижу, что тебе трудно сосредоточиться», а не «ты невнимательный»);
 - обязательная позитивная обратная связь при ответе ребёнка, даже если ответ оказался неправильным.
- Через несколько месяцев дети стали активнее поднимать руку, снизился страх ошибки, увеличилось количество добровольных ответов.

4.2. Ситуация успеха и посильная трудность

Задача учителя – обеспечить регулярное переживание успеха каждым учеником, в том числе с исходно низкой учебной мотивацией. Для этого:

- систематически применялись дифференцированные задания (минимальный, базовый, повышенный уровни);
- задания минимального уровня гарантировали базовый успех, а повышенной сложности стимулировали сильных учащихся;
- инструкция к заданию формулировалась кратко и понятно;
- заранее проговаривались критерии успешного выполнения.

На уроках русского языка и математики использовались «шаговые» алгоритмы («Сделай шаг 1 – прочитай условие. Шаг 2 – подчеркни главное...»), что облегчало включение детей с неустойчивым вниманием.

4.3. Игровые и проблемные методы обучения

Поскольку игра остаётся ведущим видом деятельности младшего школьника, на уроках регулярно использовались дидактические игры и игровые ситуации [5]:

- «Учитель по ошибке»: один ученик решает задачу с намеренной ошибкой, класс ищет и объясняет её;
- «Шифровщики»: математические задания подаются в виде «шифра», а верные ответы открывают часть рисунка или пословицы;
- «Живые орфограммы»: на уроке русского языка дети «становятся буквами», выстраиваются в «слово» и обсуждают, где и почему возникает орфограмма.

Проблемные задания побуждали детей искать способ действия. Например, на уроке окружающего мира обсуждался вопрос: «Почему в лесу нельзя оставлять пластиковые бутылки?» Дети выдвигали гипотезы, искали подтверждения в тексте, наблюдениях, иллюстрациях.

Распределение предпочитаемых форм работы по результатам анкетирования учащихся экспериментального класса показано в Таблице 2.

Таблица 2

Форма работы	Доля учащихся
Игровые задания	71
Работа в парах и группах	58
Индивидуальные творческие задания	42
Фронтальная работа по учебнику	29

Предпочитаемые формы работы на уроке (экспериментальный класс, конец года, в %)

Данные Таблицы 2 подтверждают, что большинство детей отдают предпочтение активным и взаимодействующим формам работы, что требует их регулярного включения в урок.

4.4. Выбор и самостоятельная деятельность

Для формирования субъектной позиции учащихся им предоставлялся выбор:

- уровня задания (минимальный, базовый, повышенный);
 - формы представления результата (устное сообщение, рисунок-схема, мини-плакат, рассказ от лица героя и др.);
 - партнёра или группы для выполнения задания в рамках общих правил.
- Во втором полугодии были введены короткие учебные мини-проекты:
- «Моя семейная пословица» (русский язык);
 - «Математика вокруг нас» (математика);
 - «Мой домашний мини-гербарий» (окружающий мир).

Результаты оформлялись в виде рисунков, сообщений, коллажей и включались в портфолио достижений.

4.5. Оценка и рефлексия

Формирующая оценка и рефлексия стали важной частью урока:

- приём «светофор» (зелёная, жёлтая, красная карточки для самодиагностики понимания);
- «лестница успеха» (самооценка степени освоения темы);
- короткие рефлексивные вопросы в конце урока («что у меня получилось лучше всего», «что было труднее всего»).

В конце четверти ученики вместе с учителем просматривали своё портфолио, выделяли достижения и намечали цели. Это помогало переводить акцент с внешней оценки (отметки) на внутреннюю (осознание собственного роста).

4.6. Взаимодействие с семьёй

Мотивация ребёнка во многом определяется семейными установками [6]. Поэтому работа с родителями была включена в модель:

- тематические родительские собрания («Как поддержать интерес к учёбе», «Ошибка – не приговор»);
- индивидуальные консультации по вопросам мотивации;
- совместные проекты и мероприятия (семейные задания, выставки, участие в подготовке классных праздников).

Родителям предлагались конкретные рекомендации:

- хвалить ребёнка за усилия, а не только за отметку;
- избегать угроз и сравнения с другими детьми;
- ежедневно обсуждать с ребёнком его маленькие успехи;
- показывать собственный интерес к чтению и познанию нового.

5. Результаты и их обсуждение

Сопоставление данных констатирующего и контрольного этапов (Таблица 1) показывает:

- значительный рост доли учащихся с высоким уровнем мотивации в экспериментальном классе;
- сокращение числа детей с низкой мотивацией почти в четыре раза;
- более выраженную динамику по сравнению с контрольным классом.

Качественный анализ детских высказываний и рисунков выявил:

- увеличение числа ответов, в которых школа связывается с интересом и возможностью узнать новое;
- уменьшение высказываний, где учёба описывается только через отметку и контроль;
- появление учебной инициативы у детей, ранее избегавших публичных ответов.

Это позволяет сделать вывод о положительном влиянии разработанной модели и комплекса методов на отношение детей к учению и их включённость в учебный процесс.

Заключение

Формирование положительной мотивации учения младших школьников – это целенаправленный и непрерывный процесс, требующий от учителя системного подхода и педагогического такта.

Результаты проведённой работы позволяют сформулировать следующие выводы:

1. Положительная мотивация учения формируется при сочетании эмоционально безопасной образовательной среды, продуманной организации учебной деятельности и рефлексивно-оценочного компонента.
2. Эффективными оказались: дифференциация заданий и создание ситуации успеха; регулярное использование игровых и проблемных методов; предоставление ребёнку права выбора; включение в мини-проекты; формирующая оценка и систематическая рефлексия достижений.
3. Комплексное внедрение модели в условиях обычного общеобразовательного класса привело к увеличению доли детей с высоким уровнем учебной мотивации и существенному снижению доли детей с низкой мотивацией.
4. Важным условием устойчивости положительных изменений является сотрудничество с семьёй и поддержка учебных усилий ребёнка дома.

Материалы статьи могут быть использованы учителями начальных классов при планировании уроков и внеурочной деятельности, методическими объединениями – при разработке рекомендаций по повышению учебной мотивации, а также школьными психологами при сопровождении детей с низкой мотивацией.

Перспективным направлением дальнейшей работы является изучение влияния цифровых образовательных ресурсов и проектной деятельности на мотивацию учения, а также разработка простых диагностических инструментов, адаптированных для практики НШ.

Использованная литература:

1. Выготский Л.С. Психология развития ребёнка. Учебное пособие. Москва: Смысл, 2004. 512 с.
2. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. Учебное пособие. Москва: Смысл, 2005. 352 с.
3. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте. Монография. Москва: Просвещение, 1990. 192 с.
4. Подласый И.П. Педагогика начальной школы. Учебник для вузов. Москва: Владос, 2010. 368 с.
5. Эльконин Д.Б. Психология обучения младшего школьника. Учебное пособие. Москва: Институт практической психологии, 1995. 240 с.
6. Божович Л.И. Личность и её формирование в детском возрасте. Монография. Москва: Просвещение, 1968. 464 с.

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТІН ДАМУЫҒА АРНАЛҒАН ӘДІС ТҮРЛЕРІ

Кайсарбекова Жанна Сериковна,

Қазақ тілі мен әдебиет мұғалімі,

«Ақмола облысы білім басқармасының Есіл ауданы бойынша білім бөлімі Есіл қаласының Сайлау Серіков атындағы жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

**Егер біз осы ғаламшарда жетекші
түр болып қалғымыз келсе,
біздің үмітіміз –эмоционалды интеллект.**

Аңдатпа

Бұл жұмыста қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында оқушылардың эмоционалды интеллектісін дамытуға бағытталған тиімді әдіс-тәсілдер қарастырылады. Эмоционалды интеллект – адамның өз сезімін түсінуі, басқара алуы, өзгелердің эмоциясын сезінуі және тұлғааралық қарым-қатынасты дұрыс құра білу қабілеті.

Жұмыстың негізгі мақсаты – оқу үдерісінде эмоционалды интеллектті дамытуға мүмкіндік беретін әдістерді анықтау және оларды қолдану арқылы оқушылардың сезімді түсіну, эмоцияны дұрыс жеткізу, кейіпкерлердің эмоционалдық жағдайын талдау, сондай-ақ әлеуметтік ортада үйлесімді әрекет ету дағдыларын қалыптастыру. Жалпы, ұсынылған әдістер тұлғаның жан-жақты дамуына, сезімді реттеу дағдыларын қалыптастыруға және оқушылардың оқу мотивациясын күшейтуге бағытталған.

Түйінді сөздер: эмоционалды интеллект, әдіс-тәсілдер, оқушының эмоциялық қабылдауы, эмпатия.

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың тек академиялық білімін ғана емес, сонымен қатар эмоционалды интеллектісін дамыту маңызды бағыттардың біріне айналды. Эмоционалды интеллект – өз сезімін түсіну, басқара білу, өзгелердің эмоциясын сезіну және дұрыс қарым-қатынас орната алу қабілеті. Қазақ тілі мен әдебиеті сабағы – осы дағдыларды қалыптастыруға ең қолайлы пәндердің бірі, себебі мәтіндер, көркем шығармалар, кейіпкерлердің әрекеті мен сезімі оқушыны терең ойлануға, эмоцияны түсінуге және сезім арқылы қабылдауға үйретеді. Сабақ барысында қолданылатын әдіс-тәсілдер оқушылардың сезімін оятып, эмоционалды тәжірибесін байытып, тұлғалық дамуына оң әсер етеді.

Негізгі бөлім

Эмоционалды интеллект ұғымы (Emotional Intelligence, EI) алғаш рет ғылыми термин ретінде Нью-Гэмпшир университетінің оқытушысы Джон Майер мен Йель университетінің оқытушысы Питер Саловей тарапынан енгізілді. 1990 жылы олар бірлесіп эмоционалды интеллектті әлеуметтік интеллекттің бір түрі ретінде сипаттайтын мақала жариялап, эмоциялар мен сезімдердің өзіміздің және басқалардың бақылауына әсер ететіні туралы тұжырым жасаған.

Эмоционалды интеллект (ЭИ) — бұл адамның өз эмоцияларын және басқалардың эмоцияларын түсіну, сезіну, бақылау және дұрыс басқару қабілеті. Эмоционалды интеллектің жоғары деңгейі, мысалы, күйіп қалмауға, стрессті жеңуге және жанжалдарды тиімді шешуге көмектеседі. Эмоционалды интеллекттің төрт құрамдас бөлігі бар: өз эмоцияларыңызды білу, эмоцияларыңызды басқару, эмпатия және басқалардың эмоцияларын басқару.

«Эмоциялар күнтізбесі» әдісі

Мақсаты: Сапалы білім беруде жаңа тәсілдерді, қолдану, ой бөлісу.

Күтілетін нәтиже: Оқу үрдісінде әдістің маңыздылығын түсіну.

Бұл әдісті күнделікті өмірде де қолдануға болады. Адамдар өздерінің эмоциялық жағдайларын және көңіл-күйлерін бақылау мақсатында күнтізбелерді пайдаланады. Әсіресе ата-аналар балалардың әр түрлі күндердегі эмоционалды күйін жазып отыру үшін осындай күнтізбелерді қолданады. Сол сияқты, оқушылар кітап кейіпкерлерінің эмоциялық өзгерістерін бақылап, талдай алады. Елестетілген кейіпкердің сезімін түсіне білетін бала өз ортасындағы адамдардың да көңіл-күйлерін жақсы түсінуге үйренеді.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабағында қолданылатын күнтізбенің жоғарғы жағында апта күндері орнына тараулар немесе эпизодтардың нөмірлері көрсетіледі. Ал сол жақ бағанда әртүрлі эмоциялар тізімі беріледі: қуаныш, қайғы, мақтаныш, мазасыздық, бақыт, өкіну, ұят, қызығушылық, қорқыныш, ашу, үмітсіздік, тыныштық, үміт, сабырлық, сенім және т.б.

Кітапты оқу кезінде балалар, белгілі бір кейіпкердің, белгілі бір жағдайларда бастан кешкен эмоцияларын белгілейді. Сіз мұндай күнтізбені басқаша пайдалана да аласыз: оған оқырманның шығарманы оқу кезіндегі эмоционалдық күйін белгілеуге де болады. [1] Мысалы, 7-сыныпта Д. Дефо «Робинзон Крузо» шығармасынан

үзінді оқытылады. Осы тапсырма аясында аталған әдісті тиімді қолдануға болады. Оқушылар өз эсерлерін арнайы кестеге белгілеп отырады.

4 -тапсырма.
Суретке қарап, мәтін құра.

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

ТЫҢДАЛЫМ. ОҚЫЛЫМ

5 -тапсырма.
Тыңда. Мәтінді оқы.

Тағдыр мені көз көріп, құлақ естімеген, адам жүрмеген түңпіздегі бір аралға әкеліп тастады. Құтыламын деген сенімім жоқ.
Мен дүниеден қол үзіп, айдалада қалдым. Арылмас қайғыға ұшырадым.
Мен бүкіл адамзат баласынан алыс қалдым. Мен қоғамнан қуылған жәндікпін.
Менің киім-кешегім аз. Біраз уақыт өткен соң киетін киімім де қалмайды.
Мен аңнан, адамнан қалай сақтанамын? Менде сақтанатын қару жоқ.
Менімен сөйлесетін және маған ақыл айтатын, жұбататын ешкім жоқ.
Бірақ барлық жолдастарым бәрі суға кетіп, апат болғанда, мен тірі қалдым.
Тек мен ғана кемедегі бүкіл адамнан бөлініп жалғыз қалдым. Аңал тек мені есіркеді. Мені аңалдан құтқарған нәрсе, мүмкін, бұдан да құтқарар.
Бірақ мен аштан өлген жоқпын. Адам баласы тамақ таба алмайтын, ел жоқ, күн жоқ жапан далада өмір сүріп отырмын.
Бірақ мен киімсіз өмір сүретін жерде тұрамын.
Мен тұрған аралда Африканың аралдарындағыдай адам жоқ. Әлі күнге дейін жыртқыш аңдар кездескен жоқ. Егер Африканың аралдарының бірінде қалсам қайтер едім?
Бірақ құдайдың құдіреті шектен кемең жиекке жақындатып әкелді.
Кемеден өзіме күнделікті керекті заттарды алып үлгердім. Өле-өлгенше тамақ тауып ішуіме болатындай мүмкіндік берді.
Дүние жүзінде адам баласының мұнан артық ауыр жағдайға тап болуы еңіспейді. Бірақ мұнда тұрмыстың жаман жағы ғана емес, жақсы жағы да бар.
Аралдағы тұрмысыма үйрене бастадым. Бұрын мен минут сайын кеме көріне ме деп теңізге қарайтынмын. Енді үмітімнен күдер үздім. Өз тіршілігімді жеңілдетуге жағдай туғыздым.

Кесте 1 «Эмоциялар күнтізбесі» әдісі

«Бақыт қорабы» әдісі

Мақсаты: Оқушының алған білімін, өз ойын айтуға дағдыланады.

№	Әр-түрлі эмоциялар	Тағдырдың аралға тастап кетуі	Тамақ пен судың жоқтығын түсінуі	Тірі қалғанын түсінуі	Кемелің қалдықтарын көруі	Жаңа өмірге біртіндеп бейімделуі
1	Қуаныш			+		
2	Қайғы					
3	Мақтаныш					
4	Мазасыздық		+			
5	Бақыт					
6	Өкініш					
7	Ұят					
8	Қызығушылық					
9	Қорқыныш		+			
10	Ашу					
11	Үмітсіздік	+				
12	Тыныштық					
13	Үміт				+	
14	Сабырлық, сенім					+

Күтілетін нәтиже: Өзіндік дәлелдеулерін нанымды жеткізе білетін, ынталы, сенімді болу.

Оны бірнеше сабақ барысында оқушылармен негізгі бір шығарманы оқығанда қолданған тиімді. Алғашқы сабақта сыныпқа әдемі қорап орнатамыз. Әр сабақта шығарманың бір тарауы (бөлігі) оқылғаннан кейін және үйде оқыған соң, балаларға өз бастарынан өткен оң эмоцияларын қағазға жазуға ұсыныс жасаймыз: қуаныш, таңдану, шаттық, мақұлдау, тыныштық, жеңілдік және тағы басқа. Әрбір жағдайды бір сөйлеммен және бір сөзбен – эмоцияны білдіретін сөзбен сипаттаулары қажет. Оқушылардың сөз таңдауында қиындық көрмеуі үшін эмоциялар тізімі қораптың жанында ілулі тұруы мүмкін. Жұмыстың соңында барлық жазбаларды шығарып алып, оларды бірге дауыстап оқимыз, осылайша шығармадан алған жағымды сезімдерді күшейтеміз. 8-сыныптағы М. Әуезовтің «Көксерек» шығармасын талдау кезінде бұл әдісті пайдалануға болады, ол оқушылардың эмоциялық қабылдауын дамытуға ықпал етеді.[2]

Күшік көзін ауылға келгесін екі күннен соң ашты. Жұрт асырауға көнеді десті. Кішкене Құрмаш Көксерек деп ат қойып алды. Ертеңді-кеш айналасынан шықпайды. Өзіне жеке асқұйғыш – итаяқ әзір болды. Бауырын көтеріп, тырбанып жүруге айналған соң, мойнына жіп тағылды.

Үй ішінен шықпайды. Түн баласында Құрмаш қасына алып жатады. Сол үшін кәрі әжесінің қойнынан да шығып кетті. Бөлек жатады. Қасында, не аяқ жағында, көрпенің астында Көксерек жатады.

Жаз ортасына жакындаған кез болды. Көксерек үлкейді. Семіріп жонданғандай да болды. Бірақ үлкейісі даладағыдай емес, бәсеңдеу. Ауылдағы өзі құрбы күшіктерден сонша үлкен емес.

Бұл уақытқа шейін Көксерек ауыл итінен көресіні көрді. Бірде-бір ит мұны дос көрмейді, маңына жакындатпайды. Қасқырға шабатын батыл төбеттер бұны талап та тастайды. Өзге көп ит те ырылдап үріп, кейде тап беріп, әр жерінен тістеп тартып кетеді...

М. Әуезов. «Көксерек» әңгімесінен

Кесте 2 «Көксерек» әңгімесіндегі кейіпкерлердің эмоциялары

№	Кейіпкер	Эпизод	Эмоция
1.	Құрмаш	Көксерекке ат қойып, қамқорлық жасайды	Мейірім, қуаныш, махаббат, қамқорлық
2.	Көксерек	Үйден шықпайды, жалғыз жүреді	Жалғыздық, қорқыныш, жатсыну
3.	Көксерек	Басқа иттермен кездесіп, шабуылға ұшырайды	Қорқыныш, реніш, мазасыздық
4.	Ауыл иттері	Көксеректі қабылдамайды, қуып жібереді	Өшпенділік, қызғаныш,
5.	Көксерек	Тістеліп, қашып кетеді	Ашулану, әлсіздік, шарасыздық

«Эмоциялық - экспрессивті оқу» әдісі

Сөйлемдерді эмоциямен оқу: қуанышты, ашулы, қорқынышты.

Мақсаты: Оқушыларға мәтіндегі кейіпкер Жанардың сипаттамасын түсінуге, оның мінез-құлық қасиеттерін ажырата білуге, эмоцияны оқу арқылы мәтінді өміршең етуге үйрету.

Күтілетін нәтиже:

Оқушы мәтінді эмоциямен оқи алады: қуанышты, таңданған, ашулы, қорқынышты реңктерді ажырата біледі. Оқушылар мәтінге эмоционалды қатынас жасап, сөздерді интонациямен жеткізудің маңызды екенін сезінеді.

Қуанышты:

«Жанар! Атың қандай әдемі!»

«Сендердің бұл қызбен танысып қоюларың керек.» [3]

Қорқынышты / таңғаласқан реңкпен:

«Осы повестің бас кейіпкерінің бірі болуға Жанар-танитын қыз.»

Таңдану эмоциясы /қызық пен таңғалудан/

«Екеуіміз бірге оқимыз.»

«Жанар-біріншіден, кластағы ең ақылды қыз.»

«Екіншіден, сұлу. Әсіресе қызыл береткасын киіп жүргенде, сондай құлпырып, жайнап кетеді.»

«Дуысы қандай шіркіннің! Ән салғанда тыңдасаң!»

«Басына үкілі тақия киіп, мың бұралып "Қамажайға" билегенін көрсең!»

«Барып тұрған өнерлі қыз!»

«Кластағы бірінші үздік оқушы.»

«Эмоционалды белгілер» әдісі

Ерте, ерте, ертеде бүркіт: "Кім күшті?" деген қазақша күрестен сайыс өткіземін", -деп жан-жануаларға хабар салыпты.

Аю, жолбарыс, қоян, барыс, арқар мен борсық сайысқа қатысуға дайындала бастайды. [4]

Атасы барысты сайысқа дайындайды: Бұл жарыста жеңіске жету оңай емес, балам!

Сізге күшті эмоция тудыратын сөздер мен сөйлемдердің астын сызыңыз.

Әр астын сызған жердің жанында қандай эмоция туындағанын жазыңыз. Мысалы: **қуаныш, қорқыныш, қызығушылық..**

Кесте 3 Эмоция тудыратын сөздер мен сөйлемдер»

Мәтіндегі сөз/сөйлем	Қандай эмоция тудырады
«Кім күшті?»	Қызығушылық
«қатысуға дайындала бастайды»	Қуаныш, ынта
«жеңіске жету оңай емес»	Қорқыныш, қобалжу

Қорытынды

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында оқушылардың эмоционалды интеллектісін дамытуға арналған әдіс-тәсілдерді қолдану олардың тұлғалық дамуына, эмоцияларды түсіну және дұрыс жеткізу дағдыларының қалыптасуына ықпал етеді. «Эмоциялар күнтізбесі», «Бақыт қорабы» және «Эмоциялық-экспрессивті оқу» сияқты әдістер оқушыларға мәтінді тереңірек түсінуге, кейіпкерлердің эмоциялық жағдайларын бағалауға және өз сезімдерін білдіре білуді үйретеді. Осы әдістерді жүйелі түрде қолдану арқылы оқушылардың эмоциялық қабылдауы, эмпатиясы артып, олардың оқу мотивациясы күшейеді. Сонымен қатар, эмоцияларды басқару және әлеуметтік ортада үйлесімді әрекет ету дағдылары дамиды. Қорыта айтқанда, Эмоционалды интеллект — бұл басқа адамның сезімін түсіне білу қабілеті, ал қазіргі заманғы қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында оқушыларға "басқалардың" сезімдері мен тәжірибелерін, олардың әлем бейнесін, іс-әрекеттерін түсінуге мүмкіндік беруі керек, нәтижесінде жасөспірімдердің моральдық-адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға ықпал етуі керек. Ендеше, бүгінгі таңда жанды, икемді, жарқын, эмоционалды, көрнекі, тартымды болуы керек. Тек осы жағдайда ғана балалардың жан дүниесінен жауап күт.

Пайдаланған әдебиет:

1. Ф.Ш. Оразбаева, Ж.Т.Дәулетбекова, Р.С.Рахметова, А.Қ.Рауандина, Б.К.Мукеева
Қазақ тілі мен әдебиеті оқулық 7-сынып.-Алматы: «Көкжиек-Горизонт», 2017. -78 б.
2. Г.Косымова, А.Сатбекова, Е.Арын, К.Рахимжанов
Қазақ тілі мен әдебиеті оқулық 8-сынып.-Алматы: «Мектеп», 2018.- 123-124 б.
3. Ф.Ш. Оразбаева, Ж.Т.Дәулетбекова, Р.С.Рахметова, А.Қ.Рауандина, Қ.С.Жайлаубаева
Қазақ тілі мен әдебиеті оқулық 5-сынып.-Алматы: «Көкжиек-Горизонт», 2017.-42б.,-63б.

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫ АЯСЫНДА СӨЙЛЕУ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Нурмухаметов Арман Нурланович,

қазақ тілі және әдебиеті мұғалімі,

«Ақмола облысы Білім басқармасының Ерейментау ауданы бойынша білім бөлімінің
Ерейментау қаласы Насыр Смағұлов атындағы мектеп-лицейі» КММ

Бүгінгі таңда қарастырып жатқан тақырыбымыз заманауи қоғам мен еліміздегі білім беру саласында орын алып жатқан реформалармен тығыз байланысты. Адамның коммуникацияға түсу процесі аса маңызды. Әлемдік жаһандану уақытында адамның болмысы мен психологиялық, физиологиялық дамуы мен жан-жақты жетілуіне үлкен мән берілуде. Бүгінгі таңда ең басты капитал – адам капиталы. Тұлғаның дұрыс өсіп-жетілуі – оның тек физиологиялық дамуымен ғана емес, сонымен қатар оның коммуникативтік құзыреттілігінің қалыптасуымен де тығыз байланысты. Жаңа технологиялар мен наномедицина, ғарыш салаларының жылдам дамуы заманында адамның тез коммуникацияға түсіп, ақпаратты жедел қабылдауы мен оның сөйлеу деңгейінің жоғары болуы маңызды. Сондықтан коммуникативтік құзыреттілік пен оқушының сөйлеу мәдениетін дамыту аса күрделі процесс.

Осыған орай, қазақ тілі сабағында оқушылардың сөйлеу деңгейін арттыру, сөйлеу мәдениетін қалыптастыру, сөздік қорларын байыту мен олардың лингвистикалық, коммуникативтік, танымдық құзыреттілігін қалыптастыру бірінші кезектегі мәселе.

Ғалам жөніндегі барлық білім мен дерек, соның ішінде мектепте оқытылатын пәндер де, тіл арқылы ұғынылып, коммуникация арқылы беріледі. Тіл — тек ойды шындайтын жаттығу не қарым-қатынастың басты тетігі ғана емес, ол сондай-ақ ұлттық дүниетаным мен сананы қалыптастыратын негізгі құрал болып табылады.

Қазіргі әлемде білімді тарату және тұтыну дамыған елдердің көпшілігі үшін табыс өлшемі болып табылады, ал әлеуметтік стратификация білімге, оны жасауға және пайдалануға деген көзқараспен анықталады. Сондықтан білім сапасын арттыру – Қазақстан үшін және бүкіл әлемдік қоғамдастық үшін өзекті мәселе. Қазақстандағы мемлекеттік білім беру стандарттарының жаңа форматы білім беру үдерісінің құрылымына, мазмұнына және ұйымдастырылуына елеулі өзгерістер енгізуді, білім берудің мақсаттарын, міндеттерін және нәтижелерін қайта қарауды талап етеді. Білім беру мақсаты негізгі құзыреттіліктерді дамытумен байланысты болды. Осы орайда оқу-тәрбие үрдісін жүзеге асыру қарым-қатынас, сөйлеу мәдениетіне байланысты екенін айта кеткен жөн.

Сөйлеу мәдениетінің дамуына айрықша үлес қосқан зерттеушілер қатарында Н. Хомский, Е. Х. Леннеберг, А.В. Хуторской, В.А. Болотов, В.В. Серіков, В.В. Гузеев, Ю.Н. Емельянов, Ю.М. Жуков, Л.А. Петровский, С.Л. Братченко, Н.Б. Буртова, Е.М. Кузьмина сияқты шетелдік және қазақстандық ғалымдарды атап өтуге болады. Қазақ тіл білімінде сөйлеу мәдениетінің қалыптасуы шешендік дәстүрден бастау алып, XVIII–XX ғасырларда дербес ғылыми сала ретінде жедел дамыды.

Белгілі зерттеуші А.В. Хуторской құзыреттілікті белгілі бір объектілер мен үдерістер аясында жоғары деңгейде әрекет етуге қажет тұлғалық қасиеттердің (білім, қабілет, дағды, іс-әрекет тәсілдері) өзара байланысқан жүйесі ретінде түсіндіреді. Ал құзыреттілік пен сөйлеу мәдениетінің өзара сабақтастығын Ю.М. Жуков өз еңбектерінде жан-жақты қарастырған.

XX ғасырдың ортасында американдық лингвист Н. Хомский ғылымға енгізген «лингвистикалық құзыреттілік» ұғымы – тілдік бірліктер мен олардың байланысу заңдылықтарын меңгеру арқылы шексіз саны бар грамматикалық тұрғыдан дұрыс сөйлемдерді түсіну және құрастыру қабілетін білдіреді. Бұл – адамның ана тілінде еркін сөйлеуіне және негізгі тілдік әрекеттерді орындауына мүмкіндік беретін іргелі біліктілік.

Отандық және шетелдік психологтардың еңбектерінде сабақ үдерісінде коммуникативтік құзыреттілікті дамыту қажеттілігі жиі атап өтіледі. Бұл бағыттағы зерттеулер әсіресе кеңес дәуірінде қарқын алып, 90-жылдардың басында да өз жалғасын тапты. «Коммуникация» ұғымын психологиялық тұрғыдан алғаш жүйелі түрде қарастырған ғалымдардың бірі – кеңес психологы, ғылым докторы А.А. Бодалев. Ол адамның ішкі әлеуеті, яғни білімі мен дағдылары жеткілікті болған жағдайда, ол өзге адамдармен тиімді қарым-қатынас құрып, оны тәжірибеде қолдана алатынын алға тартқан. Ал әлеуметтанулық энциклопедияда коммуникативтік құзыреттілік «индивидтің түрлі әлеуметтік жағдаяттарда психологиялық тұрғыдан икемделе отырып, қарым-қатынас жасай алу қабілеті» ретінде сипатталады.^{5]} Бұл тұжырым келесідей қабілеттерге негізделеді:

1. жеке тұлғаның білімі мен сенсорлық тәжірибесі;
2. басқалармен тиімді әрекеттесу қабілеті,

3. өзін және басқаларды түсінудің арқасында, психикалық күйлердің, тұлғааралық қарым-қатынастардың және әлеуметтік орта жағдайларының тұрақты түрленуімен коммуникацияға түсу кезінде. . 5]

Заманауи қоғамда адамның сөйлеу мәдениетіне қойылған талаптар жоғары. Әдемі, әуезді, дұрыс сөйлеу күнделікті тұрмыста да, кәсіби де, жеке өмірдегі жетістіктің маңызды шартына айналды. Сондықтан мектептің басты міндеттерінің бірі – сөйлеу мәдениетін жалпы мәдениеттің құрамдас бөлігі ретінде оқушылар бойында қалыптастыру. Бұл үдерісте «орыс тілі» пәні ерекше рөл атқарады, себебі ол ауызша ойлау, тілдік сауаттылық, тілдік және коммуникативтік құзыреттерді дамытуға қолайлы орта жасайды.

Тіл сабақтарында сөйлеу мәдениетін қалыптастыру ең алдымен мәтіндермен жұмыс кезінде, мәтіннен кейінгі талдау кезеңінде, сұрақ-жауап, диалогке түсу, жағдаяттық тапсырмалар кезеңінде іске асырылады. Өсіресе, оқушыларға жағдаяттық тапсырма ұйымдастырып, өзара диалогке түсу арқылы оқушының сөйлеу мәнері мен деңгейін анықтауға, білім алушылардың коммуникативтік деңгейін жетілдіруге, сөйлеу мәдениетін дамытып, публика алдында ойын еркін білдіруіне жол ашады. Сонымен қатар, қазақ тілі сабағында сөйлеу мәдениетін қалыптастыру мақсатында жұмыстың келесі формалары мен әдістері қолданылады:

1. Мәтіндермен жұмыс

- көркем, журналистік және танымал ғылым мәтіндерін талдау сізге экспрессивті, нақты, логикалық сөйлеудің мысалдарын көруге мүмкіндік береді.

- дұрыс және дұрыс емес мәлімдемелерді салыстырмалы талдау лингвистикалық дәмді қалыптастыруға ықпал етеді.

2. Оқу жаттығулары

- синонимдерді таңдау, сөйлеу қателіктерін түзету, сөйлемдер мен мәтіндерді өңдеу.

- мәтінді стильдеу: Әр түрлі коммуникативті жағдайлар мен сөйлеу мәнерлеріне мәтінді өңдеу.

3. жазбаша тапсырмалар

- эссе, бизнес және жеке хаттар, жазбалар мен шолулар сөйлеудің жазбаша мәдениетін қалыптастырады.

4. Ауызша өтініш

- диалогтарға қатысу, шағын пікірсайыс және сөз сөйлеулер жүргізу, ауызша сөйлеу жұмыстарын жүргізуге арналған монологтар дайындау.

5. Тақырыптық диктант

- емле және тыныс белгілері диктанттары стилистикалық редакциялау және сөйлеу қателіктерін талдау үшін тапсырмалармен толықтырылуы мүмкін.

6. Жобалық қызмет

- сөйлеу жобаларын іске асыру: мектеп газетін құру, подкасттарды дайындау, оқытушылармен сұхбат, іс-шаралар сценарийлері.

Жоғарыда берілген жұмыс формалары оқушы тілін дамытып қана қоймай, білім мен білік дағдалырын тәжірибеде қолдануға, мәтінді түсінуге септігін тигізеді. Тапсырмаларды орындау кезінде келесі қиындықтар туындауы мүмкін: оқушылардың лексикасы, жаргон мен Интернет байланысының әсері, балалардың сөйлеу қабілетін жетілдіруге ынталандырудың жоқтығы және көркем әдебиетті аз көлемде оқулары. Осы аталған мәселелерді шешу жолдары кестеде берілді.

Оқушылардың сөйлеу мәдениетін қалыптастырудағы мүмкін болатын қиындықтар тізімі		Шешу жолдары
1	Оқушы лексикасының төмен деңгейі. Сөздік қор.	А) Көркем фильмдер мен қазақ тілінде әндерді тыңдау. Ә) Көркем шығармаларды оқу, талдау тапсырмаларын орындату. Б) Жағдаяттық тапсырмаларды топпен орындау арқылы коммуникация жасауға орта құру.
2	Оқушылардың сөйлеу қабілетін жетілдіруге ынталандырудың жоқтығы	А) Заманауи тақырыптарға әңгімелесу. Ә) Қызықты тақырыптарға пікірсайыс өткізу.
3	Жаргон сөздерді көп қолдануы.	А) Көркем сөйлеу әдістері мен «Тіл тазалығы» акцияларын өткізу.

Ғалымдардың зерттеуі бойынша аталған қиындықтарды жүйелі жұмыс, ата-аналармен ынтымақтастық және оқушыларды өздерінің мүдделеріне жақын білім алушыларға тарту арқылы жеңуге болады. Сонымен қатар оқушы тілін дамытудың заманауи әдіс-тәсілдерді, формаларды қолдануға ұсынылады. Білім алушылардың коммуникативтік дағдыларын дамытудың заманауи түрлері оқу процесін жанды, ынталандыру және тиімді етеді. Олар мектеп байланысын шынайы өмірге жақындатады, сыни тұрғыдан ойлау, шығармашылық және эмоционалды интеллектпен айналысады. ҚР білім беру стандарттарын іске асыру және құзыреттілікке негізделген тәсілге көшу аясында коммуникативті құзыреттіліктің дамуы оқушылардың оқу процесіне белсенді, саналы және шығармашылық қатысуы арқылы шешілуі мүмкін басымдыққа ие болады. Неліктен коммуникация мен сөйлеу мәдениетін қалыптастыруда жаңа формалар мен әдістер маңызды?

Репродуктивті қызметке негізделген дәстүрлі оқыту әдістері белсенді, саналы сөйлеу тәжірибесінің дамуына толық ықпал етпейді. Қазіргі заманғы білім беру формалары, керісінше, мектеп оқушыларын ауызша өзара әрекеттестікке, ынтымақтастыққа және жобалық қызметке белсенді қосуға бағытталған. Олар оқушылар бір-бірімен нақты қарым-қатынас жағдайына мүмкіндігінше жақын жағдайларда коммуникативті тәжірибе жинауға мүмкіндік береді.

Оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамытудың заманауи түрлері.

1. Жобалық қызмет

Жобалар оқушыларды мақсаттар қоюды, рөлдерді тағайындауды, ақпаратты іздеуді, ақпаратты іздеуді, бірге талқылауға және нәтижелерді ұсынуды талап етеді. Бұл табиғи түрде коммуникативті өзара әрекеттесуді қамтиды.

Мысалдар:

- тақырып бойынша презентация немесе бейне жасау;
- сыныптастар арасында сауалнама жүргізу;
- мектеп газетін немесе подкасттың дамуы.

2. Талқылаулар мен пікірсайыстар

Олар басқа адамдардың пікірлерін тыңдау, бір-бірін сыйлау, құрметтеу қабілеттерін дамытады. Сонымен бірге, оқушылар сөйлеудің логикалық құрылымын құруды, сөйлеушілерді қолдануды және дәлелдерді бағалауды үйренеді.

Пішімдері:

- «мамандар және жеңіс»;
- «тегін микрофон»;
- «ашық алаң».

3. Интерактивті технологиялар

Сандық құралдарды пайдалану - лезде хабар алмасушылар, форумдар, білім беру платформалары, интерактивті тақталар - мектеп оқушыларына олар үшін жақын және түсінікті ортада сөйлесуге мүмкіндік береді.

Мысалдар:

- онлайн-чатта сабақ тақырыбын талқылау;
- бірлескен құжаттарды құру (Google Docs);
- Бейне хабарламаларды жазу.

4. Ойын технологиялары және рөлдік ойындар

Оқыту формасы ретінде ойнау білім алушыларды эмоционалды түрде тартады, сөйлеу кедергілерін жояды және өздігінен сөйлеуді дамытады.

Опциялар:

- аралау, театрландыру;
- іскери ойындар (мысалы, «Пресс-конференция», «Сот тыңдау»);
- сөздік және реакция жылдамдығын дамыту үшін ойындар.

5. Шағын топтарда жұмыс жасау.

Топтық форма әр қатысушыға талқылауға қосылуға, пікір білдіруге және ымыраға келуге мүмкіндік береді. Бұл қарым-қатынаста және қарым-қатынаста құрметке қатысты.

6. Медиа жобалар және блог жүргізу

Қазіргі балалар сандық байланыс арналарын белсенді қолданады. Мектеп блогын, подкастты немесе бейнеканалды құру жазбаша және ауызша сөйлеуді ғана емес, сонымен қатар ақпарат, стиль және мәтінді құрылымдауды үйретпейді.

Қазақ тілі сабағында сөйлеу мәдениетін қалыптастыру — жүйелі әрі мақсатты жұмыс. Оқушыларға күнделікті қолданбалы жағдаяттар, тілдік жаттығулар, пікірталас, рөлдік ойындар арқылы практикалық мүмкіндік беру олардың тілдік құзыреттілігін нығайтып қана қоймай, мәдениетті, сауатты сөйлейтін тұлға болып қалыптасуына жол ашады. Қазақ тілі сабағында оқушылардың сөйлеу мәдениетін қалыптастыру — тілдік құзыреттілікті арттырудың, тұлғаның коммуникативтік қабілетін дамытудың маңызды бөлігі. Қазіргі білім беру үдерісінде теориялық біліммен қатар, оны өмірлік жағдаяттарда қолдана білу басты талапқа айналып отыр. Сондықтан сабақ барысында сөйлеу мәдениетін дамытуға бағытталған практикалық әдістерді тиімді қолдану ерекше мәнге ие.

Мектеп оқушыларының қазақ тілі сабағы аясында сөйлеу мәдениетін қалыптастырудың практикалық жолдарын қарастырып кетсем:

1. Коммуникативтік жағдаяттар арқылы сөйлеуді дамыту

Сабақта күнделікті өмірге жақын жағдаяттар құру оқушылардың еркін сөйлеуіне, тілдік нормаларды сақтап, ойды жүйелі жеткізуіне ықпал етеді. Мысалы, дүкенде, мектепте, қоғамдық орындарда болатын диалогтарды рөлдік ойын арқылы ұйымдастыру оқушылардың сөз мәдениетін қалыптастырады.

2. Диалог және монологтық сөйлеуді жетілдіру

Мұғалім оқушыларға пікірталас, сұхбат, шағын баяндама жасау тапсырмаларын беру арқылы олардың ауызша сөйлеу дағдысын шыңдайды. Әсіресе, монолог айту барысында сөйлем құрылымының дұрыс қалыптасуы, сөздердің орынды қолданылуы, дауыс ырғағы мен сөз мәнері назарда болады.

3. Мәдени сөйлеуге бағытталған тілдік жаттығулар

Синоним, антоним, омонимдерді қолдану, мақал-мәтелдермен сөйлем құрау, тілдік нормаларды сақтауға арналған жаттығулар баланың сөздік қорын молайтып, сөйлеу мәдениетін жетілдіреді. Мұндай жұмыстар дұрыс әрі әсерлі сөйлеуге дағдыландырады.

4. Тыңдау және жауап беру дағдысын қалыптастыру

Сөйлеу мәдениетінің маңызды бөлігі — тыңдай білу. Оқушыларға қысқа мәтін немесе әңгіме тыңдатып, мазмұнын өз сөздерімен жеткізуді тапсыру олардың тыңдалым және айтылым қабілетін қатар дамытады. Сонымен қатар, сұрақтарға нақты, қысқа әрі дәл жауап беру әдебі қалыптасады.

5. Топтық және жұптық жұмыс ұйымдастыру

Оқушылардың бірлесе жұмыс жасауы оларды өзара сыйластыққа, бірін-бірі тыңдауға, пікірін дұрыс жеткізіп, мәдени қарым-қатынас орнатуға үйретеді. Топтық талқылаулар барысында сыныпта ынтымақтастық орта қалыптасып, сөйлеу белсенділігі артады.

Қорыта айтқанда, мектеп оқушыларының сабақ барысында өз ойын емін-еркін жеткізудегі, тіл мәдениетінің жоғары дәрежеде қалыптасуындағы, білім, білік дағдыларының дамуындағы жетекші фактор-коммуникация. Адамның коммуникацияға түсе алу қабілеті-оның болашақтағы өмірінің сапасы мен деңгейіне, басқа адамдармен қарым-қатынасқа түсу әдебіне тікелей әсер етіп, «индивид» қалыптасуындағы басты рөл атқаратыны анық. Сөйлеу мәдениетін қалыптастыру оқу процесінің ажырамас бөлігі болып табылады. Қазақ тілі сабақтары - бұл бағыттағы ең маңызды құрал. Оқушылардан сөйлеу мәдениетін дамыту сәтті оқуға ғана емес, сонымен қатар өздерінің ойларын нақты, дәл және басқалармен қарым-қатынас жасауға қабілетті, дәл және мәнерлеп, жеке тұлғаның үйлесімді қалыптасуына ықпал етеді деген ойдамын.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1.Божович Е.Д. Развитие языковой компетенции младших школьников: проблемы и подходы. Вопросы психологии. Москва- 2010. С. 33-44.
- 2.Божович Е.Д. Учителю о языковой компетенции школьников. Психолого-педагогические аспекты языкового образования. - М.: Издательство НПО «МОДЭК». - 2012. - 288 с.
- 3.Бочарникова М.А. Компетентностный подход: история, проблемы реализации Начальная школа. Полиграф - 2009. - №3. - С. 6-92.
- 4.И.И. Политова. Развитие речи учащихся начальных классов. Москва, Просвещение 1984 г.
- 5.Бодалева А.А. Психологическое общение. – М.: Изд-во “Институт практической психологии”, Воронеж: Н.П.О, “Модек”, 2002
6. Дәулетбекова Ж.Т..Тіл және интеллект: оқу құралы. – Алматы: Ғылым ордасы, 2013. - 227 б.
7. Балақаев М., Серғалиев М. Қазіргі қазақ тілі. -Алматы: Ғылым, 2004.- 120-122 б.
- 8.Жүнісбек Ә. Сөйлесім әрекеті және қатысым әдістемесі. -Алматы: Ана тілі, 2010. – 18-35 бет.
- 9.Әбдікәрімов Т., Қосымова Г. Қазақ тілі оқыту әдістемесі. -Алматы: Қазақ университеті, 2019. 3-5 б.
10. Жетпісбаева Б. Коммуникативтік құзыреттілік және оны қалыптастыру жолдары. -Астана: ЕҰУ баспасы, 2018. 23 б.

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК ИНСТРУМЕНТ КОМПЛЕКСНОГО РАЗВИТИЯ ЯЗЫКОВЫХ НАВЫКОВ: СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ИНТЕГРАЦИИ ИИ В ПРЕПОДАВАНИЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Дуйсенбаева Анэль Сериковна,
преподаватель английского языка
ГККП «Высший технический колледж, город Кокшетау»

Аннотация

В данной статье рассматривается роль искусственного интеллекта в современном образовательном процессе, особенно в контексте изучения английского языка. Исследуются возможности интеграции ИИ-технологий в учебный процесс, анализируются преимущества и потенциальные риски их применения. Представлены конкретные инструменты и приложения для использования в учебной деятельности, а также инновационные методические подходы, основанные на технологиях машинного обучения. Статья предназначена для преподавателей, методистов и исследователей в области лингводидактики, стремящихся эффективно внедрять современные технологии в образовательный процесс.

Ключевые слова: искусственный интеллект, изучение английского языка, образовательные технологии, персонализированное обучение, цифровая педагогика

Современный образовательный ландшафт претерпевает кардинальные изменения под влиянием технологической революции. Искусственный интеллект, который ещё недавно казался фантастикой, сегодня становится неотъемлемой частью педагогического процесса [1]. Особенно значительные изменения происходят в сфере изучения иностранных языков, где ИИ открывает беспрецедентные возможности для персонализации обучения и создания интерактивной языковой среды [2]. Традиционные методы преподавания английского языка, основанные на групповой работе и унифицированных учебных программах, всё чаще сталкиваются с вызовами современного мира: необходимостью индивидуального подхода, потребность в постоянной практике и мгновенной обратной связи [3]. Именно здесь на помощь приходит искусственный интеллект, предлагающий революционные решения, способные изменить процесс языкового образования.

Интеграция искусственного интеллекта в процесс изучения английского языка основана на нескольких ключевых концепциях современной педагогики [4]. Персонализированное обучение становится центральным элементом, позволяющим адаптировать учебный процесс к индивидуальным особенностям каждого учащегося. ИИ анализирует модели обучения, выявляет сильные и слабые стороны студента и предлагает оптимальный образовательный маршрут [5].

Адаптивное обучение представляет собой динамическую систему, которая в режиме реального времени корректирует сложность и содержание учебного материала в зависимости от успехов учащегося [6]. Это позволяет поддерживать оптимальный уровень когнитивной нагрузки, обеспечивая эффективное усвоение материала без переутомления или недостаточной стимуляции.

Геймификация образовательного процесса с помощью ИИ-технологий создает мотивирующую среду обучения, в которой элементы игры органично интегрированы в языковую практику [7]. Интеллектуальные системы могут создавать персонализированные квесты, адаптировать игровые механики под предпочтения учащихся и поддерживать долгосрочную мотивацию к изучению языка.

Применение ИИ в языковом обучении учитывает современные достижения психолингвистики и когнитивной психологии [8]. Системы машинного обучения способны моделировать процессы естественного усвоения языка, создавая условия для имплицитного обучения - неосознанного усвоения языковых структур через практику и повторение в естественном контексте.

Главное преимущество ИИ заключается в способности создавать уникальные образовательные траектории для каждого учащегося [9]. Интеллектуальные системы анализируют множество параметров: скорость усвоения материала, предпочтительные каналы восприятия информации, время максимальной концентрации, типичные ошибки и паттерны обучения.

ИИ-системы способны обеспечивать мгновенную обратную связь, что крайне важно для эффективного изучения языка [10]. Традиционные методы оценки часто ограничены временными рамками урока и зависят от субъективного мнения преподавателя. Искусственный интеллект может анализировать каждое выполненное упражнение, выявлять типы ошибок и предлагать целенаправленные упражнения для их исправления.

Системы распознавания речи позволяют оценивать произношение в режиме реального времени, предоставляя подробную информацию о фонетических ошибках и рекомендации по их исправлению [11]. Это особенно ценно при самостоятельном изучении языка, когда нет возможности постоянно получать корректировку от преподавателя.

ИИ-технологий может привести к атрофии естественных языковых навыков и критического мышления

[12]. Учащиеся могут стать зависимыми от автоматических подсказок и исправлений, теряя способность самостоятельно анализировать и исправлять ошибки.

Искусственный интеллект, несмотря на значительные достижения, всё еще испытывает трудности с пониманием культурного контекста, иронии, сарказма и других сложных аспектов человеческого общения [13]. Это может привести к формированию механистического понимания языка, лишённого культурного богатства и эмоциональной глубины.

Использование ИИ-систем требует сбора и анализа больших объёмов персональных данных об учащихся, включая образцы речи, письменные работы, модели поведения и успеваемости [14]. Это создаёт серьёзные проблемы с конфиденциальностью и безопасностью, особенно актуальные в образовательной среде, где учатся несовершеннолетние.

Практические инструменты и приложения для преподавателей.

DreamBox и Knewton - это платформы адаптивного обучения, которые в режиме реального времени анализируют прогресс учащихся и корректируют их образовательные траектории. Эти системы особенно эффективны для развития грамматических навыков и расширения словарного запаса, предлагая персонализированные упражнения на основе выявленных пробелов в знаниях.

Replika и Andy English Bot предлагают возможности для практики разговорного английского с ИИ-собеседниками. Эти приложения используют продвинутые языковые модели для поддержания естественных диалогов, адаптируясь к уровню и интересам пользователя.

Grammarly и ProWritingAid используют искусственный интеллект для анализа письменных работ, выявляя не только грамматические и орфографические ошибки, но и предлагая улучшить стиль, ясность изложения и структуру текста. Эти инструменты особенно полезны для развития навыков академического письма.

ELSA Speak и Sounds - приложения для тренировки произношения используют технологии распознавания речи для оценки и коррекции произношения. Эти приложения предоставляют подробную визуализацию речевых паттернов и персонализированные упражнения для улучшения фонетических навыков.

Таблица 2

Категория	Инструменты/ Приложения	Основные функции
Адаптивное обучение	DreamBox, Knewton, MATHia	Персонализация траектории, анализ прогресса
Разговорная практика	Replika, Andy English Bot, Mondly VR	Диалоги с ИИ, VR-иммерсия
Проверка письма	Grammarly, ProWritingAid, Turnitin	Анализ стиля, проверка грамматики
Произношение	ELSA Speak, Sounds, Speechling	Распознавание речи, фонетическая коррекция

Искусственный интеллект- инструменты для изучения английского языка

Анализ международного опыта внедрения ИИ-технологий в языковое образование демонстрирует значительное разнообразие подходов и стратегий [15]. В Китае масштабное исследование, охватившее более 180 миллионов студентов в период пандемии COVID-19, показало, что адаптивные ИИ-системы позволили сохранить качество образования и даже улучшить некоторые показатели успеваемости на 15-20% по сравнению с традиционным очным обучением.

Образовательные учреждения Южной Кореи интегрировали ИИ-ассистентов в программы изучения английского языка, что привело к сокращению времени достижения целевого уровня владения языком на 30%. Особенно эффективными оказались системы распознавания речи и автоматической коррекции произношения, которые позволили учащимся практиковать разговорные навыки вне класса без страха совершить ошибку перед одноклассниками или преподавателем.

В европейских странах, особенно в Финляндии и Нидерландах, акцент делается на комбинированном подходе, где ИИ используется как дополнительный инструмент, усиливающий работу преподавателя. Финские исследователи отмечают, что такой гибридный подход позволяет увеличить индивидуальное время практики каждого студента в 3-4 раза при сохранении качества педагогического взаимодействия.

Казахстанский опыт внедрения ИИ-технологий в языковое образование пока находится на начальной стадии, однако пилотные проекты в ведущих университетах демонстрируют обнадеживающие результаты. В рамках программы цифровизации образования несколько высших учебных заведений Алматы и Нур-Султана начали использовать адаптивные платформы для обучения английскому языку. Предварительные данные показывают повышение мотивации студентов на 25% и улучшение результатов промежуточных тестирований на 18%.

Критическим фактором успешного внедрения является готовность преподавателей работать с новыми технологиями. Опыт показывает, что без адекватной подготовки педагогического состава даже самые передовые ИИ-системы не дают ожидаемого эффекта. Программы повышения квалификации должны включать не только технические аспекты использования ИИ-инструментов, но методические подходы к их

интеграции в учебный процесс.

Экономический анализ внедрения ИИ-технологий показывает, что начальные инвестиции окупаются в течение 2-3 лет за счёт повышения эффективности обучения, снижения необходимости в дополнительных репетиторах и улучшения общих образовательных результатов. Однако важно учитывать, что эффективность инвестиций сильно зависит от масштаба внедрения и качества технической поддержки.

Концепция микро-обучения предполагает разделение образовательного контента на короткие, легко усваиваемые модули. ИИ оптимизирует этот процесс, определяя оптимальную продолжительность и частоту микро-уроков для каждого учащегося на основе анализа кривых забывания и паттернов запоминания. Системы интервального повторения автоматически планируют повторение изученного материала в оптимальные моменты времени.

Искусственный интеллект может генерировать персонализированные истории, адаптированные к интересам и уровню учащегося. Эти истории становятся основой для комплексного развития языковых навыков: чтения, аудирования, говорения и письма. Интерактивные истории с разветвленным сюжетом позволяют учащимся принимать решения, влияющие на развитие повествования.

ИИ может выступать в роли интеллектуального модератора групповых проектов, анализируя вклад каждого участника, выявляя потенциальные конфликты и предлагая стратегии их разрешения. Это особенно ценно в многонациональных группах, где языковые барьеры могут препятствовать эффективному сотрудничеству.

Успешная интеграция ИИ требует постепенного и продуманного подхода. Рекомендуется начинать с простых инструментов автоматической проверки грамматики и постепенно переходить к более сложным адаптивным системам. Первый этап должен включать в себя обучение преподавателей основам работы с ИИ-технологиями и повышение цифровой грамотности.

Наиболее эффективным является сочетание ИИ-технологий с традиционными методами обучения. ИИ должен дополнять, а не заменять человеческое взаимодействие. Преподаватель остаётся центральной фигурой образовательного процесса, а используется как инструмент для расширения его педагогических возможностей.

При использовании ИИ в сфере образования необходимо придерживаться строгих этических стандартов: обеспечивать конфиденциальность данных, прозрачность алгоритмов, предотвращать дискриминацию и поддерживать человеческое достоинство в образовательном процессе.

Проектно-ориентированное обучение, усиленное возможностями искусственного интеллекта, представляет собой мощный инструмент для комплексного развития языковых навыков. ИИ может ассистировать на всех этапах проекта: от планирования и исследования до реализации и презентации результатов.

На этапе планирования ИИ-помощники могут помогать студентам в структурировании идей, предлагая релевантные источники информации и помогая формулировать исследовательские вопросы на английском языке. Интеллектуальные системы анализируют предложения студентов и дают рекомендации по улучшению формулировок, расширению словарного запаса и использованию более сложных грамматических конструкций.

Во время исследовательской фазы студенты могут использовать ИИ-инструменты для анализа больших объёмов англоязычной информации, автоматического реферирования текстов и выявления ключевых тем. Это не только развивает навыки работы с информацией, но и предоставляет богатый языковой материал для практики.

Примером эффективного проекта может служить создание подкаста на английском языке о культурных особенностях родной страны студента. ИИ-инструменты помогают в написании сценария, проверке грамматики и стиля, оценке произношения при записи аудио. Студенты получают мгновенную обратную связь и могут итеративно улучшать свой продукт.

Понимание культурного контекста критически важно для эффективной коммуникации на английском языке. ИИ-системы могут помогать студентам распознавать культурные нюансы, идиомы и контекстно-зависимые выражения, которые часто вызывают трудности у изучающих язык.

Виртуальные симуляции межкультурного общения позволяют студентам практиковать коммуникацию в различных культурных контекстах. ИИ-собеседники могут имитировать коммуникативные стили представителей разных англоговорящих культур, помогая студентам развивать культурную чувствительность и адаптивность.

Интеллектуальные системы могут анализировать коммуникативные ситуации и предупреждать о потенциально неуместных или культурно нечувствительных высказываниях, объясняя культурные причины таких рекомендаций. Это помогает студентам не только избегать коммуникативных неудач, но и глубже понимать культурные основы языка.

Искусственный интеллект - это мощный инструмент для трансформации языкового образования, предлагающий беспрецедентные возможности для персонализации, интерактивности и повышения эффективности обучения. Однако успешная интеграция ИИ требует вдумчивого подхода, учитывающего как потенциальные преимущества, так и возможные риски.

Будущее изучения английского языка заключается не в замене традиционных методов технологиями искусственного интеллекта, а в их гармоничном сочетании. Преподаватели, обладающие как педагогическими компетенциями, так и навыками работы с ИИ, смогут создавать более эффективную и мотивирующую образовательную среду. Ключевым фактором успеха является готовность к непрерывному обучению и адаптации. Технологии стремительно развиваются, и образовательные подходы должны эволюционировать вместе с ними, сохраняя при этом акцент на человеческом факторе в языковом образовании.

Список ИИ-инструментов для изучения английского языка

Платформы адаптивного обучения:

- DreamBox – адаптивная платформа для развития математических и языковых навыков
- Knewton – интеллектуальная система персонализации образовательного контента

Разговорные ИИ-боты и виртуальные собеседники:

- Replika – ИИ-компаньон для практики разговорного английского
- Andy English Bot – чат-бот для изучения грамматики и лексики
- Mondly VR – виртуальная реальность для языковой иммерсии
- ELSA Speak – ИИ-тренер произношения

Инструменты анализа и проверки письма:

- Grammarly – проверка грамматики, орфографии и стиля
- ProWritingAid – комплексный анализ текста
- Turnitin – проверка оригинальности и качества работ
- QuillBot – перефразирование и улучшение текстов

Платформы для создания интерактивного контента:

- H5P – создание интерактивных учебных материалов
- Articulate Rise – разработка адаптивных курсов
- Chatfuel – конструктор образовательных чат-ботов
- ManyChat – создание ИИ-ботов для Telegram и Facebook
- Teachable Machine – обучение собственных моделей ИИ

Использованная литература:

1. Божкова Г.Н. Искусственный интеллект в образовании: возможности и перспективы. Педагогические науки, 2023, 15(2), 45-52.
2. Ворожцова И.Б. Цифровая трансформация языкового образования: методологические основы. Вестник Московского университета. Серия 19: Лингвистика и межкультурная коммуникация, 2024, 78-89 б.
3. Гальскова Н.Д., Гез Н.И. Теория обучения иностранным языкам: лингводидактика и методика. Москва: Академия, 2023. 336 б.
4. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Современный словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). Москва: Русский язык, 2024. 496 б.
5. Чен Л., Чен П. Лин 3. Искусственный интеллект в образовании: комплексный обзор. Исследования и разработки в области образовательных технологий, 2023, 71(4), 1203- 1245.
6. Кромптон Х., Берк Д. Искусственный интеллект в сфере высшего образования: текущее состояние. Международный журнал образовательных технологий в сфере высшего образования, 2023, 20, 22-41.
7. Холмс У., Бялик М., Фадель К. Искусственный интеллект в образовании: перспективы и последствия для преподавания и обучения. Бостон Центр пересмотра учебных программ, 2023. 176 б.
8. Дакин Р., Холмс У., Гриффитс М., Форсье Л.Б. Раскрытый потенциал интеллекта: аргументы в пользу ИИ в образовании. Лондон: Pearson Education, 2024. 224 б.
9. Попеничи С.А.Д., Керр С. Исследование влияния искусственного интеллекта на преподавание и обучение в высших учебных заведениях. Исследования и практика в области обучения с использованием технологий, 2023, 12(1), 22-38.
10. Ролл И., Уайли Р. Эволюция и революция в области искусственного интеллекта в образовании. Международный журнал об искусственном интеллекте в образовании, 2024, 26(2), 582-599 .
11. Рассел С., Норвиг П. Искусственный интеллект: современный подход (4-е изд.). Лондон: Пирсон, 2023. 1136 б.
12. Тиммс М.Дж. Внедрение искусственного интеллекта в образование: образовательные коботы и «умные» классы. Международный журнал об искусственном интеллекте в образовании, 2023, 26(2), 701-712 .
13. Чжай С., Чу С., Чай К.С., Джонг М.С.И., Истеник А., Спектор М., Ли Ю. Обзор применения искусственного интеллекта (ИИ) в образовании с 2000 по 2020 год. Исследования и разработки в области образовательных технологий, 2024, 69(4), 1045-1080.
14. Завацки-Рихтер О., Марин В.И., Бонд М., Гувернёр Ф. Систематический обзор исследований применения

искусственного интеллекта в сфере высшего образования - где же преподаватели? Международный журнал образовательных технологий в сфере высшего образования, 2023, 16(1), 39-57.

15. Чжоу Л., Ли Ф., Ву С., Чжоу М. «Школа закрыта, но занятия продолжаются». Крупнейшая в мире система онлайн-образования на сегодняшний день: на примере практического исследования Китая в период профилактики и борьбы с эпидемией COVID- 19. Лучшее доказательство эффективности китайского образования, 2024, 4(2), 501-519.

ОТ ИДЕИ К УСПЕХУ: ИСПОЛЬЗОВАНИЕ GPT-БОТОВ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ПИСЬМЕННОЙ РЕЧИ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Ержанова Гульнур Сарсенбаевна,

учитель английского языка, педагог-исследователь,

КГУ «Общеобразовательная школа № 2 города Щучинска отдела образования
Бурабайского района управления образования Акмолинской области»

Аннотация:

В этой статье я хочу поделиться успешным опытом реализации своей педагогической идеи, которая была отмечена дипломом I степени на региональном этапе конкурса «Панорама педагогических идей». Речь пойдет о том, как я использую GPT-боты на уроках английского языка для развития письменной речи и грамматических навыков. Это не теоретические рассуждения, а практический метод, который уже доказал свою эффективность в реальном школьном классе и помог моим ученикам достичь заметных результатов.

Ключевые слова: GPT-боты, английский язык, письменная речь, грамматика, цифровая грамотность, искусственный интеллект в образовании, инновационные методы обучения.

Введение.

Современная школа быстро меняется, и цифровые технологии становятся ее неотъемлемой частью. Инструменты на основе искусственного интеллекта (ИИ), такие как GPT-боты, перестали быть диковинкой и открывают новые возможности для учителей и учеников. Перед педагогами сейчас стоит важная задача: не просто освоить новые технологии, но и научиться грамотно встраивать их в учебный процесс, чтобы решать конкретные педагогические проблемы.

Одна из таких проблем в преподавании английского языка – развитие навыков письменной речи. Многие ученики боятся писать, не знают, с чего начать, делают много грамматических ошибок, а индивидуально работать с каждым над текстом в большом классе практически невозможно. Именно эту задачу я решила с помощью GPT-ботов. В данной статье я подробно опишу, как выстроила систему работы, какие задания использую и каких результатов удалось достичь.

Почему я выбрала именно GPT-боты?

Мой выбор был основан на нескольких веских причинах, которые подтвердились на практике:

Персонализация обучения. В классе 25-30 человек, и у каждого свой уровень знаний и темп работы. GPT-бот может одновременно дать одним ученикам более простое задание, а другим – усложненное, с продвинутой лексикой. Он выступает в роли личного репетитора для каждого, объясняя правила столько раз и так подробно, как это нужно конкретному ребенку.

Психологический комфорт. Ученики часто стесняются задавать вопросы учителю, боятся показать свои ошибки. Бот – это беспристрастный «слушатель». С ним не страшно ошибаться, можно пробовать, экспериментировать с языком, не боясь осуждения. Это радикально снижает языковой барьер.

Развитие навыков будущего. Взаимодействуя с ИИ, ученик не просто получает готовый ответ. Он учится критически мыслить: «Правильно ли бот меня понял?», «Хороший ли совет он дал?», «Как переформулировать вопрос, чтобы получить лучший результат?». Это развивает критическое мышление, креативность и коммуникацию.

Неограниченная практика. Для того чтобы научиться писать, нужно много писать. Бот предоставляет бесконечную возможность для практики. Ученик может в любое время написать текст, получить моментальную обратную связь, исправить его и отправить снова.

Какова теоретическая основа этого метода?

Моя работа опирается на проверенные педагогические теории:

Коммуникативный подход: Грамматика и лексика изучаются не сами по себе, а в контексте реальной

коммуникативной задачи – написания эссе, диалога, письма.

Теория Выготского о «зоне ближайшего развития»: GPT-бот выступает в роли «более знающего партнера», который помогает ученику выполнить задачу, пока тот не может сделать это самостоятельно. Учитель же направляет это взаимодействие.

Деятельностный подход: Ученик становится активным участником процесса: он не пассивно слушает, а сам пишет, анализирует, редактирует, ставит задачи ИИ.

Практическая система работы: как это выглядит на уроке

Я выстроила работу по трем основным этапам, через которые проходит ученик при создании любого письменного текста.

Этап 1: «Генерация идей» – Преодолеваем страх чистого листа

Часто самая большая проблема – начать. Ученики не знают, о чем писать.

Что делают ученики: Обращаются к боту с запросами:

«Suggest 5 interesting discussion points about healthy lifestyle» (Предложи 5 интересных тем для обсуждения о здоровом образе жизни).

«Provide 3 arguments for and against using social media» (Приведи 3 аргумента за и против использования соцсетей).

Результат: Бот помогает сгенерировать первые идеи, «запускает» мыслительный процесс. Ученик не копирует готовое, а выбирает из предложенного то, что ему ближе, и развивает свою мысль.

Этап 2: «Структурирование» – Учимся строить текст логично

Идеи есть, но как их организовать в связный текст?

Что делают ученики: Используют промпты для создания плана:

«Create a clear outline for an essay on «Environmental problems». Include introduction, 3 main points with examples, and a conclusion.» (Создай четкий план для эссе на тему «Проблемы окружающей среды». Включи введение, 3 основных пункта с примерами и заключение).

Важный момент: После этого мы всем классом обсуждаем, почему бот предложил именно такую структуру. Это учит детей понимать логику построения текста.

Этап 3: «Совершенствование» – Работаем над качеством текста

Черновик готов, теперь его нужно улучшить.

Что делают ученики: Отправляют свой текст боту на «рецензию»:

«Check this paragraph for grammar and vocabulary mistakes. Point out 3 most common errors and explain them.» (Проверь этот абзац на грамматические и лексические ошибки. Укажи на 3 самые частые ошибки и объясни их).

«Analyze the coherence of this text. Suggest how to improve transition words.» (Проанализируй связность этого текста. Предложи, как улучшить переходные слова).

Изучаем грамматику в контексте

Вместо скучных упражнений из учебника мы практикуем грамматику через живое общение с ботом.

«Перепиши это предложение в формальном и неформальном стиле. Объясни разницу.» – Ученик видит, как одна и та же мысль выражается по-разному.

«Найди и объясни 3 самые серьезные грамматические ошибки в моем тексте.» – Работа ведется не с абстрактными примерами, а с собственными ошибками, что гораздо эффективнее.

«Напиши короткую историю, используя 5 примеров времени Present Perfect.» – Грамматика становится инструментом для творчества.

Какие задания я использую чаще всего? (Примеры из практики)

«Умный корректор».

Ученики пишут черновик эссе и отправляют его боту с промптом: «Act as an English teacher. Check my text for grammar, vocabulary, and structure. Point out my 3 most common mistakes and explain them. Don't rewrite the text for me.» (Выступи в роли учителя английского. Проверь мой текст на грамматику, лексику и структуру. Укажи на мои 3 самые частые ошибки и объясни их. Не переписывай текст за меня). Это ключевой момент – бот не делает работу за ученика, а лишь указывает направление для исправлений.

« Генератор идей и плана».

Перед написанием большого эссе ученики сначала создают план с помощью бота, а затем просят его проанализировать: «Does this outline for an essay on "The Internet" look logical? Suggest improvements.» (Выглядит ли этот план для эссе об Интернете логичным? Предложи улучшения).

«Персональный тренер по грамматике».

После контрольной работы каждый ученик получает задание проработать свои слабые места. Например, если он путает времена, он пишет боту: «I always confuse Past Simple and Present Perfect. Explain the difference in simple terms and give me 5 practice sentences to complete.» (Я всегда путаю Past Simple и Present Perfect. Объясни разницу простыми словами и дай 5 предложений для тренировки).

Важные правила и этические принципы

Чтобы работа была честной и продуктивной, мы сразу установили строгие правила:

Акцент на объяснения, а не на готовые ответы. Мы учимся формулировать запросы так, чтобы бот

объяснял, а не делал за нас.

Обязательная проверка. Все финальные работы сдаются мне вместе со скриншотами диалога с ботом. Я вижу весь процесс: как ученик работал, какие ошибки нашел бот, как ученик их исправил.

Обсуждение и критическое мышление. Мы часто обсуждаем: «А почему бот дал такой ответ?», «Все ли в его совете правильно?». Это учит детей не доверять слепо технологии.

Какие результаты мы получили?

После года работы по этой методике я зафиксировала:

Рост мотивации. Интерес к урокам английского языка и к письменным заданиям вырос более чем на 40%. Дети видят реальный результат своей работы и быстрый прогресс.

Улучшение академических показателей. Результаты грамматических тестов улучшились в среднем на 35%. Ученики стали делать меньше однотипных ошибок.

Развитие метапредметных навыков. Ученики стали более самостоятельными, научились лучше планировать свою работу, анализировать информацию и критически оценивать советы, даже от «умного» ИИ.

Советы учителям, которые хотят попробовать

Если вы решились интегрировать GPT-боты в свои уроки, вот несколько практических советов:

Начните с малого. Не пытайтесь сразу перестроить весь учебный процесс. Проведите один-два ознакомительных урока, покажите детям, что это такое, как это работает. Начните с групповой работы, где вы всем классом анализируете ответы бота.

Учите детей «разговаривать» с ИИ. Проведите отдельный урок по промпт-инженерии. Объясните, что запрос «Напиши за меня эссе» – плохой, а запрос «Объясни, как правильно построить введение для эссе-мнения» – хороший. Покажите, как важно уточнять: «Can you give a simpler example?» (Можешь привести пример проще?).

Соблюдайте цифровой баланс. GPT-бот – это мощный инструмент, но не единственный. Чередуйте традиционные методы с работой с ИИ. Важно сохранить живое общение и сотрудничество между учениками.

Не забывайте про этику. С первого дня говорите с учениками об академической честности. Объясните, что бот – это помощник, как репетитор или словарь, а не способ обмануть учителя. Ответственность за конечный текст всегда лежит на ученике.

Выводы

Использование GPT-ботов на уроках английского языка – это не просто следование моде, а эффективный и современный метод решения старых педагогических проблем. Он позволяет:

Персонализировать обучение для каждого ученика.

Создать безопасную среду для практики.

Развить не только языковые, но и критические мышление и цифровые навыки.

GPT-бот не заменяет учителя. Наоборот, он освобождает учителя от рутинной проверки черновиков и позволяет уделить больше времени творчеству, индивидуальным консультациям и живому общению с классом. Это инструмент, который делает работу учителя более эффективной и осмысленной, а учебу для детей – более интересной и продуктивной.

Опыт реализации этой идеи и ее признание на профессиональном конкурсе подтверждают, что мы движемся в правильном направлении, готовя детей к жизни в цифровом мире.

Перспективы развития и интеграции метода

Дальнейшее развитие методики

Полученные результаты и положительный опыт позволяют говорить о перспективных направлениях развития данного метода:

Создание дифференцированных банков заданий

На основе накопленного опыта планируется создание систематизированного банка промптов и заданий, разделенных по:

Уровням сложности (A1-C1)

Возрастным группам

Лексическим темам

Грамматическим явлениям

Это позволит новым педагогам быстрее адаптировать метод в своей практике.

Межпредметная интеграция

Методика работы с GPT-ботами успешно апробирована в преподавании английского языка, однако ее базовые принципы могут быть эффективно перенесены и на другие предметы:

На уроках русского языка для развития письменной речи

На истории для анализа исторических документов

На литературе для сопоставительного анализа текстов

На естественнонаучных дисциплинах для написания исследовательских работ

Разработка системы оценки прогресса

Планируется создание более детализированной системы мониторинга образовательных результатов, включающей:

Электронные портфолио учеников

Журналы наблюдений учителя

Регулярные срезы знаний

Анкетирование по динамике мотивации

Преодоление возможных трудностей

В процессе внедрения метода были выявлены и успешно решены некоторые организационные challenges:

Техническое оснащение: Для школ с ограниченным доступом к интернету были разработаны офлайн-аналоги заданий с использованием других цифровых инструментов.

Обучение педагогов: Проведены мастер-классы и созданы методические рекомендации для коллег, желающих освоить технологию.

Родительское сообщество: Организованы родительские собрания с демонстрацией возможностей и ограничений метода, разъяснением принципов академической честности.

Отзывы участников образовательного процесса

В ходе реализации проекта были собраны отзывы от различных участников:

Ученики: «Стало легче начинать писать тексты», «Перестал бояться делать ошибки», «Понимаю грамматику лучше, потому что бот объясняет именно мои ошибки». Родители: «Вижу, как ребенок стал увереннее в английском», «Ценит возможность заниматься в своем темпе».

Коллеги-педагоги: «Методика имеет четкую структуру и может быть адаптирована под разные условия», «Виден реальный прогресс учеников».

Заключительные выводы и призыв к действию

Представленный метод работы с GPT-ботами доказал свою эффективность и жизнеспособность в условиях современной казахстанской школы. Он не требует значительных финансовых затрат, но при этом дает ощутимые образовательные результаты.

Коллегам, которые только начинают этот путь, хочу сказать: главное - начать. Не бойтесь технологий, изучайте их вместе с учениками, будьте открыты новому. Именно такой подход позволяет нам, педагогам, оставаться актуальными и эффективными в быстро меняющемся мире.

Искусственный интеллект - это не угроза профессии учителя, а возможность поднять ее на качественно новый уровень, где мы можем уделять больше внимания самому ценному - человеческому общению, творчеству и развитию личности наших учеников.

Использованная литература:

1. Brown, H. D. (2007). Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. Pearson Longman.
2. Harmer, J. (2015). The Practice of English Language Teaching. Pearson Education Ltd.
3. Warschauer, M., & Healey, D. (1998). Computers and language learning: An overview. Language Teaching, 31(2), 57-71.
4. OpenAI. (2023). ChatGPT (Version 3.5) [Large language model]. <https://openai.com/chatgpt>
5. Панов, В. И. (2022). Искусственный интеллект в образовании: возможности и риски. Цифровая гуманитаристика и технологии в образовании (DHTE 2022), 15-24.
6. Фрумин, И. Д., & Добрякова, М. С. (2019). Четвертая промышленная революция и образование. Вопросы образования, (1), 8-38.
7. Выготский, Л. С. (1999). Мышление и речь. Лабиринт.
8. Клименко, М. В. (2021). Цифровая дидактика: теоретические основы и практическая реализация. Современные проблемы науки и образования, (4).
9. Ausubel, D. P. (1968). Educational Psychology: A Cognitive View. Holt, Rinehart and Winston
10. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам: руководство для учителя. – М.: АСТ, 2020.
11. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному общению. – М.: Просвещение, 2018.1
12. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М.: Слово, 2021.
13. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – М.: Академия, 2019.
14. Бершадская Л.М. Цифровая дидактика. – СПб.: Питер, 2020.
15. Емельянов Ю.Н. Образование в эпоху цифровой трансформации. – М.: Юрайт, 2021.
16. Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам: базовый курс. – М.: Просвещение, 2022.
17. Пристли М. ИИ и обучение: как технологии меняют школу. – М.: Альпина, 2023.
18. Бим И.Л. Теория и практика обучения английскому языку. – М.: Просвещение, 2020.
19. Хуторской А.В. Компетентностный подход в образовании. – М.: Народное образование, 2021.
20. Пиаже Ж. Психология интеллекта. – М.: Педагогика, 2020.
21. Назарбаев Н.А. Стратегия «Казахстан-2050». – Астана, 2012.

22. Министерство образования и науки РК. Государственная программа развития образования и науки РК на 2020–2025 годы.
23. OECD. PISA: Методология и результаты. – Пер. с англ. – Астана: НЦЭО, 2020.
24. Anderson, J. AI in Education: Applications and Promise. - Harvard Education Press, 2023
25. Zhao, Y. Research on AI in Education. - Springer, 2022

АҒЫЛШЫН ТІЛІ ПӘНІ САБАҚТАРЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІҢ (AI) КӨМЕГІ

Смаилов Кыдыргали Оспанғалиевич,
ағылшын тілі пәні мұғалімі,

«Ақмола облысы білім басқармасының
Қосшы қаласы бойынша білім бөлімі №3 мектеп - лицей» КММ

Аннотация

Мақаланың тақырыбы: Ағылшын тілі сабақтарында жасанды интеллект технологияларын қолданудың тиімділігі мен мүмкіндіктері.

Негізгі мазмұны: Мақалада қазіргі білім беру жүйесіндегі жасанды интеллект (AI) технологияларының рөлі мен олардың ағылшын тілін оқыту әдістемесіне тигізетін әсері қарастырылады. Автор білім беруді жекелендіру, оқушылардың үлгерімін талдау және интерактивті контент жасау мәселелеріне тоқталады. Атап айтқанда, Kahoot, Quizizz, Curipod AI, Diffit сияқты платформалардың педагогикалық мүмкіндіктеріне ғылыми-тәжірибелік талдау жасалған. AI арқылы жедел кері байланыс орнату және виртуалды нұсқаушылардың оқушы мотивациясын арттырудағы маңызы дәлелденеді.

Түйін сөздер: жасанды интеллект, ағылшын тілін оқыту, цифрлық платформалар, жекелендірілген оқыту, кері байланыс, интерактивті әдістер.

I. Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінде жасанды интеллект (Artificial Intelligence – AI) технологиялары оқытудың жаңа моделін қалыптастырып, дәстүрлі әдістерді тиімді цифрлық құралдармен толықтыруда. Соңғы жылдары AI ағылшын тілін оқыту үдерісінің әр кезеңіне еніп, мұғалімге сабақ жоспарын дайындауда, материал әзірлеуде, оқушының үлгерімін талдауда, оқыту мазмұнын бейімдеуде үлкен қолдау көрсетеді.

Оқушы уақыты мен қызығушылығына сай контент жасау, оқу тапсырмаларын жекелендіру, оқу нәтижелерін талдау, интерактивті ойындар дайындау – мұның барлығын қазіргі AI платформалары жылдам орындайды. Бүгінде ағылшын тілі мұғалімдері жиі қолданатын және жоғары тиімділігі дәлелденген платформалар қатарында Kahoot, Quizizz, Socrative, AhaSlides, Gynzy, Curipod AI, Diffit, Viggie AI, Sora AI бар.

Ағылшын тілінде білім беру жүйесіне AI технологиясын енгізудің басты артықшылығы - әр оқушы үшін оқу саяхатын реттеу мүмкіндігі. Жасанды интеллектке негізделген ресурстар студенттердің грамматика, сөздік және айтылудағы күшті және әлсіз жақтары сияқты тілдік құзыреттіліктерін бағалай алады. Тиісінше, сабақтарды жақсартуды қажет ететін салаларға шоғырландыруға бейімдеуге болады. Бұл дербестендірілген әдіс оқушыларға белгілі бір қиындықтарды өз жылдамдығымен шешуге мүмкіндік беретін оқудағы нәтижелерді жақсартады.

Сонымен қатар, AI-да тіл үйрену үшін өте маңызды болып табылатын оқушыларға дереу кері байланыс орнату мүмкіндігі бар. Сөйлеуді тану және тілді табиғи өңдеу технологияларын пайдалана отырып,

AI ресурстары студенттердің ауызша және жазбаша жауаптарын бағалай алады және жақсарту үшін жедел ұсыныстар ұсына алады. Бұл интенсивті кері байланыс студенттерге қателерді тиімді түрде түзетуге және болашақта олардың оқуын жақсартуға мүмкіндік береді."

Осыған қоса, көркем интеллект виртуалды нұсқаушыларды, чат-боттарды және білім беру ойындарын пайдалана отырып, интерактивті және қызықты ағылшын сабақтарын жақсартып алады. Көркем нұсқаушылар студенттерді сөйлесу жаттығуларына тарта алады, ал чатботтар студенттерге қауіпсіз ортада тілдерін жақсартуға көмектесу үшін шынайы әлемдегі қарым-қатынас жағдайларын қайталай алады. Жасанды интеллект негізіндегі білім беру ойындары қызықтырақ оқуға, тәжірибе жасауға және студенттерді тұрақты негізде ағылшын тілін үйренуге шабыттандырады."

Бұл мақалада ағылшын тілі сабақтарында қолдануға болатын AI негізіндегі Kahoot, Quizizz, Socrative, AhaSlides, Gynzy, Curipod AI, Diffit, Viggle AI, Sora AI платформалары жан-жақты талданып, олардың оқыту тиімділігі, педагогикалық мүмкіндіктері, қолдану әдістері, зерттеу нәтижелері мен практикада іске асыру жолдары қарастырылады. Мақаланың өзектілігі — ағылшын тілін оқыту сапасын арттырудың заманауи тәсілдерін ғылыми-тәжірибелік тұрғыда көрсету.

II. Негізгі бөлім

1. Kahoot платформасының ағылшын тілі сабақтарындағы қолданылуы

Kahoot – геймификация элементтерін пайдаланатын интерактивті викторина платформасы.

Ағылшын тілі пәнінде лексика, грамматика, тыңдау және оқу дағдыларын нығайтуға арналған. Мұғалім платформада сұрақтарды мәтін, сурет, аудио немесе видео форматында қоса алады.

Нақты қолдану мысалы: 8-сыныпта "Present Perfect Tense" тақырыбын қайталау үшін мұғалім Kahoot-та 15 сұрақтан тұратын ойын құрады:

- "Have you ever ___ (visit) London?" (Жауап: visited).
- Суретті сұрақ: "What has happened in this picture?" (Оқушылар суреттегі өзгерісті сипаттайды). Оқушылар PIN код арқылы қосылып, смартфондарында жарысады. Лидерборд және музыка мотивацияны арттырады

Сурет 1.

Сурет 1. Kahoot платформасының ағылшын тілі сабақтарындағы қолданылуы

AI интеграциясы: Kahoot-тың "AI-Generated Questions" функциясы мәтін енгізгенде (мысалы, әңгіме үзіндісі) автоматты түрде multiple-choice сұрақтар шығарады. Бұл мұғалімнің уақытын 50%-ға үнемдейді.

Нәтижелері: Қазақстандық мектептерде (мысалы, Нұр-Сұлтан қаласындағы №85 мектеп) Kahoot қолданған сыныптарда оқушылардың қатысу деңгейі 92%-ға жеткен (мұғалім сауалнамасы, 2024). Грамматикалық қателер 30%-ға азайған.

Ұсыныстар: Сабақтың басында "warm-up" ретінде 5 минут, ортасында – білімді бекіту, соңында – қайталау үшін пайдалану.

2. Quizizz платформасының мүмкіндіктері

Quizizz – өзін-өзі тексеру және үй тапсырмасы режимдері бар платформа. Ағылшын тілі үшін reading comprehension, idioms, phrasal verbs сияқты тақырыптарға өте ыңғайлы.

Қолдану әдістері:

- Live режим: Барлық оқушы бір уақытта қатысады.
- Homework режим: Әр оқушы өз қарқынында орындайды. Мысал: "Phrasal Verbs Quiz" – "Turn ___ the music, it's too loud!" (down). Мемдер, эмодзилер қосылады.

AI элементі: "Quizizz AI" мәтіннен (мысалы, BBC мақаласы) сұрақтар, жауаптар және түсініктемелерді автоматты генерациялайды. Мұғалім тек тақырыпты енгізеді.

Сурет 2. Оқушылар PIN код арқылы қосылып, смартфондарында жарысады.

Дифференциация: Платформа әлсіз оқушыларға қосымша уақыт береді, күштілерге – бонустық сұрақтар. Есептеулерде әр оқушының әлсіз тұстары көрсетіледі.

Зерттеу деректері: Quizizz қолданған АҚШ мектептерінде reading speed 18%-ға, vocabulary retention 27%-ға өскен (Journal of Educational Technology, 2023).

3. Socrative – нақты уақыттағы бағалау құралы

Socrative мұғалімге оқушылардың білімін тез тексеруге мүмкіндік береді. Формативті бағалау (formative assessment) үшін қолайлы.

Қолдану мысалдары:

- Exit Ticket: "What was the main idea of the text?" (3 сөйлеммен).
- Short Answer: "Describe your dream holiday in English."
- True/False: "The UK is an island. (True)".

AI функциялары: Автоматты бағалау (multiple-choice), есеп беру, қателерді топтастыру.

Артықшылығы: Мұғалім сабақ барысында түзету енгізе алады. Мысалы, 70% оқушы "comparatives" қатесін жіберсе – қосымша түсіндіру.

Қолдану статистикасы: Socrative қолданған сыныптарда мұғалімнің кері байланыс уақыты 40%-ға қысқарған (Teacher Report, 2024).

4. AhaSlides – интерактивті презентациялар

AhaSlides – слайдтарға poll, word cloud, Q&A, spinner қосатын құрал. Speaking және writing сабақтарына өте тиімді.

Мысалдар:

Word Cloud: "What words do you associate with 'environment'?" – оқушылар жауап жазады, сөздер үлкейеді.

Open-Ended: "What would you do if you won \$1 million?" – speaking practice.

Ranking: "Rank these hobbies by popularity."

AI қолдауы: "Smart Slides" – тақырып енгізсеңіз, слайдтар автоматты құрылады.

Нәтиже: Shy оқушылардың сөйлеуі 45%-ға өскен (Қазақстан, Алматы, NIS зерттеуі, 2025).

5. Gynzy – интерактивті тақта құралы

Gynzy – бастауыш сыныптарға арналған визуалды құрал. Ағылшын тілі үшін drag-and-drop, matching, labeling ойындары.

Мысалдар:

- "Label the parts of the body."
- "Match the picture with the word: apple – [сурет]."
- AI: Мәтінді оқығанда дұрыс/қате дыбыстайды.

Артықшылығы: 5-10 жас аралығындағы балалардың зейінін ұстап тұрады.

6. Curipod AI – толық сабақ жоспарлау

Curipod AI – мұғалімнің "Create a lesson on Conditionals" деп жазса, 10 слайд, quiz, discussion, video ұсынады.

Мысалы:

тақырып: "Second Conditional."

AI шығарады:

Слайд: "If I were rich, I would..."

Quiz: 5 сұрақ.

Pair discussion prompt.

Уақыт үнемдеу: Сабақ жоспарлау 10 минутқа дейін қысқарады.

Сурет 3. Curipod AI – мұғалімнің "Create a lesson " деп жазса, 10 слайд, quiz, discussion, video ұсынады.

7. Diffit – мәтінді деңгейге бейімдеу

Diffit мәтінді beginner, intermediate, advanced деңгейге өзгертеді.

Мысал: Оригинал: "Climate change is a global issue."

• Beginner: "The weather is changing. It is a big problem."

• AI қосады: Vocabulary list, comprehension questions, summary.

Инклюзивтілік: Әртүрлі деңгейдегі оқушылар бір мәтінмен жұмыс істейді

8. Voggle AI – анимация және видео

Voggle AI мәтіннен қысқа анимация жасайды.

Мысал: "Create a dialogue: Student asks teacher about homework."

• AI 30 секундтық анимация шығарады.

• Оқушылар дубляждайды (speaking practice).

9. Sora AI – реалистік видео генерациясы

Sora AI (OpenAI) мәтіннен 1 минуттық видео жасайды.

Мысал: "Generate a video: A tourist walks in London and describes Big Ben in English."

• Оқушылар видео көріп, сипаттайды, қайталайды.

Қолдану: Listening + describing skills.

Интеграцияланған сабақ жоспары (45 минут)

Нәтиже: Оқушылардың 4 дағдысы (listening, speaking, reading, writing) бір сабақта қамтылады.

Жалпы артықшылықтар:

1. мотивация: Геймификация + визуал = қатысу

2. персонализация: Diffit, Curipod AI

3. деректер: Нақты статистика, қателерді талдау

4. уақыт үнемдеу: AI автоматтандыру

AI платформалары ағылшын тілі сабақтарын интерактивті етеді. Grammarly құралы грамматикалық қателерді түзетіп, жазу дағдысын жақсартады. Duolingo AI-ға негізделген адаптивті оқу жүйесі оқушының деңгейіне сәйкес тапсырмалар ұсынады. ChatGPT немесе Grok сияқты модельдер диалог құруға көмектеседі: оқушылар AI-мен ағылшынша сөйлесіп, сөздік қорын кеңейтеді. Бұл әдіс дәстүрлі сабақтардан гөрі тиімді, өйткені AI жеке қарқынмен оқуға мүмкіндік береді. Зерттеулерге сәйкес, AI қолданған оқушылардың тілдік прогресі 30%-ға артады.

Ағылшын тілі сабақтарында AI-ды қолданудың бірнеше мысалы бар. Біріншіден, Quizlet AI-мен Kahoot AI, флеш-карталар жасайды: мұғалім тақырып енгізсе, AI сөздер мен аудармаларды автоматты түрде генерациялайды. Екіншіден, Google Translate-тің AI нұсқасы мәтінді талдауға көмектеседі, бірақ оны тексеруге үйретеді. Үшіншіден, ELSA Speak дыбыстық AI оқушылардың айтылымын талдап, интонацияны түзетеді. Практикалық сабақта: "Daily life" тақырыбында ChatGPT-ке "Describe your morning routine" сұрағын қойып, оқушылар жауапты талқылайды. Бұл әдіс оқушылардың мотивациясын арттырады. AI суреттерін қолдану үшін Midjourney-де "A busy London street" суретін генерациялап, сипаттау тапсырмасын береді.

Ағылшын тілі сабағында AI қолданудың көптеген артықшылықтары бар болса да, ойлануға болатын ерекше кедергілер де бар. Ең басты мәселе - AI сыныпта мұғалімді ығыстырып жіберуі мүмкін деген қорқыныш. Жасанды интеллект оқуды жақсарта алады, бірақ мен адам мұғалімдері ұсынатын көмек пен жігерлендіруді толығымен алмастыра алмайды. Студенттердің жан-жақты білім алуына кепілдік беру үшін интеллект арқылы берілетін оқыту мен мұғалім жүргізетін білім арасындағы орта жолды табу өте маңызды». Әр оқушының деңгейіне сай тапсырмалар мен мәтіндерді автоматты түрде ұсыну арқылы жасанды интеллект жеке оқу траекториясын қалыптастырады. Мысалы, Duolingo немесе Quizlet, Quizziz, Kahoot.com, Curipod AI секілді қосымшалар оқушының әлсіз тұстарын анықтап, сол бағытта жаттығулар береді.

AI негізіндегі дыбыстық көмекшілер (мысалы, Siri, Alexa, Google Assistant) оқушылардың дұрыс айтылымын дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар, Voice recognition, Randalls.com, elllo.org level жүйелері сөйлеуді автоматты түрде талдап, қателерді көрсетеді.

Мұғалімдер үшін жасанды интеллект сабақ жоспарын жасау, тест құрастыру, мәтіндерді бейімдеу және бағалау процесін автоматтандыруда үлкен көмек береді. Мысалы, Twee.com платформасы ағылшын тілі

мұғалімдеріне оқу материалдарын автоматты түрде дайындауға мүмкіндік береді.

AI суреттері (DALL-E, Stable Diffusion) ағылшын тілі сабақтарында визуалды құрал ретінде маңызды. Олар мәтінді суретке айналдырып, сөздік қорды есте сақтауды жеңілдетеді. Мысалы, "Environment" тақырыбында AI-ға "Polluted city vs clean forest" суретін жасатса, оқушылар салыстыру эссе жазады.

Артықшылықтары: 1) Қызығушылықты арттырады – суреттер ойын элементін қосады; 2) Абстрактты ұғымдарды нақтылайды (мысалы, idioms: "Raining cats and dogs" суреті);

3) Инклюзивті – мүмкіндігі шектеулі оқушыларға көмектеседі. Зерттеу бойынша, визуалды AI қолданған сабақтарда оқушылардың есте сақтау қабілеті 40%-ға жоғары (Harvard study, 2024). Дегенмен, авторлық құқық мәселесін ескеру керек.

AI қолданудың қиындықтары бар: интернетке тәуелділік, дұрыс емес ақпарат беру мүмкіндігі. Шешу: мұғалім AI жауаптарын тексеріп, критикалық ойлауды дамыту керек. Қазақстандық мектептерде AI этикасын енгізу ұсынылады. Сондай-ақ, тегін платформаларды (ChatGPT free) пайдалану бюджетті үнемдейді.

Ағылшын тілі сабағында AI қолданудың көптеген артықшылықтары бар болса да, ойлануға болатын ерекше кедергілер де бар. Ең басты мәселе - AI сыныпта мұғалімді ығыстырып жіберуі мүмкін деген қорқыныш. Жасанды интеллект оқуды жақсарта алады, бірақ мен адам мұғалімдері ұсынатын көмек пен жігерлендіруді толығымен алмастыра алмайды. Студенттердің жан-жақты білім алуына кепілдік беру үшін интеллект арқылы берілетін оқыту мен мұғалім жүргізетін білім арасындағы орта жолды табу өте маңызды». Оның тағы бір қиындығы – AI-ді оқыту тәжірибесіне тиімді енгізу үшін педагогтар үшін барабар оқыту және көмекші талап. Оқытушылар AI құралдарын тиімді пайдалану және осы технологиялар ұсынған ақпаратты түсіну үшін маңызды қабілеттерге ие болуы керек. Үздіксіз кәсіби өсу, бастамалар мен үздіксіз көмек мұғалімдерге ағылшын тілі сабақтарында AI-ны тиімді пайдалануға мүмкіндік беруде шешуші рөл атқарады.

III. Қорытындылай келе

AI ағылшын тілінде білім алуда лезде кері байланыс пен студенттерді қызықтыратын іс-әрекеттер арқылы тәжірибе жинау арқылы төңкеріс жасай алады. Ағылшын тілі пәндеріне AI-ны енгізу оқыту тәсілдерін арттырып, студенттерге өз тілдерін меңгеру деңгейін тиімдірек арттыруға көмектеседі. Кейбір кедергілерге қарамастан, ағылшын тілінде білім беруде AI қолданудың артықшылықтары кемшіліктерден асып түседі. Технологиялық прогресстің арқасында AI ағылшын тілін үйренудің эволюциясын қалыптастыруда шешуші рөл атқарады».

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. UNESCO. (2023). AI and education: Guidance for policy-makers. Paris: UNESCO.
2. Harvard University. (2024). The Impact of AI-Generated Visuals on Language Learning. Cambridge: Harvard Press.
3. Zawacki-Richter, O., et al. (2019). "Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education". International Journal of Educational Technology in Higher Education, 16(1), 1-27.
4. Midjourney. (2024). User Guide for Educators. Retrieved from <https://midjourney.com>
5. Ello.com (https://ello.org/english/levels/index.htm#google_vignette)
6. Randall's ESL Cyber Listening Lab - English Listening (<https://www.esl-lab.com/>)
7. K. Anderson. Artificial Intelligence in Language Education. – London: Routledge, 2021. – 185 p.
8. Brown, H.D. Teaching by Principles. – New York: Pearson, 2020. – 312 p.
9. Richards, J., Rodgers, T. Approaches and Methods in Language Teaching. – Cambridge: CUP, 2019. – 285 p.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЭЛЕМЕНТОВ ГЕЙМИФИКАЦИИ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИЗУЧЕНИЯ ЯЗЫКА

Бутьковец Светлана Ивановна,
учитель английского языка,

КГУ «Общеобразовательная школа №2 села Егиндыколь отдела образования
по Егиндыкольскому району управления образования Акмолинской области»

Аннотация

В статье рассматриваются особенности применения элементов геймификации в процессе обучения английскому языку учащихся. Представлены результаты педагогического эксперимента, проведённого в двух параллельных 6-х классах, где сравнивались эффективность традиционного обучения и обучения с использованием игровых механик. Показано, что внедрение системы баллов, уровней, значков, командных соревнований и цифровых платформ существенно повышает учебную мотивацию, вовлечённость учащихся, снижает тревожность и способствует улучшению результатов СОР и СОЧ. Описаны практические формы игровых заданий, доказавшие свою эффективность на уроках. Сделан вывод о высокой педагогической ценности геймификации как инструмента повышения качества обучения иностранному языку и формирования внутренней мотивации школьников.

Ключевые слова: геймификация, игровые технологии, мотивация, английский язык, образовательный процесс, интерактивные методы, вовлечённость учащихся, функциональная грамотность, цифровые платформы, учебная активность.

Введение

Современная система образования Казахстана ориентирована на внедрение технологий, обеспечивающих высокую степень вовлечённости, индивидуализацию обучения и развитие функциональной грамотности.

В этой связи особую актуальность приобретает геймификация — использование игровых механик в образовательном процессе.

При изучении иностранных языков элементы игры позволяют преодолеть такие барьеры, как неуверенность учащихся, страх ошибиться, низкая мотивация. Особенно это важно для подростков, которые лучше воспринимают динамичные, эмоционально насыщенные задания. Геймификация помогает сделать обучение личностно значимым, повышает уровень активности и формирует внутреннюю мотивацию к изучению языка. [1]

Цель статьи — представить результаты исследования по внедрению игровых элементов на уроках английского языка, показать их влияние на учебную мотивацию, эмоциональное состояние учащихся и качество освоения учебного материала, а также описать практические методики и инструменты, которые может использовать каждый учитель.

Методы и организация исследования

Исследование проводилось в двух параллельных 6-х классах (по 20 учащихся).

- 6 «А» класс — обучение проводилось с применением геймификации;
- 6 «Б» класс — обучение велось традиционными методами.

Исследование проводилось в течение всего учебного года, что позволило проследить динамику мотивации, вовлечённости и успеваемости учащихся при систематическом использовании элементов геймификации. В рамках годовой работы наблюдалось применение игровых механик как на отдельных уроках, так и в ходе тематических недель, творческих проектов, контрольных модулей и домашних заданий.

Особое внимание уделялось нескольким ключевым учебным модулям, включая модуль по теме бытовых ситуаций общения, который длился 4 недели и включал темы, связанные с описанием распорядка дня, покупок, хобби, общения в магазине и повседневных диалогов. Этот модуль стал одним из этапов исследования, позволившим глубже проанализировать влияние геймификации на конкретные языковые навыки — лексику, грамматику, диалогическую и монологическую речь.

В течение учебного года учитель фиксировал изменения в активности учащихся, их эмоциональном отклике, мотивации, регулярности выполнения домашних заданий, результатах СОР и СОЧ. Такой длительный период наблюдений позволил сделать выводы не только об эффективности отдельных игровых приёмов, но и о том, как систематическое применение геймификации влияет на учебный процесс в целом.

Используемые элементы геймификации

1. Система баллов за выполнение заданий разного уровня сложности.
2. Уровни развития: «Beginner», «Explorer», «Master». Повышение уровня зависело от качества выполнения

заданий.

3. Значки и награды (badges) за креативность, активность, правильное произношение, работу в команде.

4. Командные игры и квесты: ролевые ситуации, квесты по станциям, карточные задания.

5. Лидерборд с обновлением результатов каждую неделю. [2]

Методы исследования

- наблюдение за вовлечённостью;
- анкетирование до и после модуля;
- сравнительный анализ СОР и СОЧ;
- фиксация динамики посещаемости и активности.

Результаты исследования

По итогам эксперимента выявлены следующие данные:

Таблица 1. Сравнение результатов двух классов

Показатель	6А (геймификация)	6Б (традиционное обучение)
Средний балл по итогам СОР	87%	72%
Средний балл по СОЧ	84%	70%
Уровень вовлечённости (по наблюдению)	высокий (90%)	средний (65%)
Процент активных участников	88%	60%
Положительное отношение к предмету (по анкете)	92%	68%

Учащиеся 6А демонстрировали более высокую учебную мотивацию, стремление к сотрудничеству и уверенность в устной речи. В классе с геймификацией отмечено снижение тревожности: учащиеся охотнее вступали в диалог, активнее участвовали в обсуждениях и с большим желанием выполняли творческие задания.

Примечательно, что улучшилась не только успеваемость сильных учеников, но и активность детей с низким уровнем подготовки: они стали чаще выполнять домашние задания, участвовать в командных играх и проявлять инициативу на занятиях. Такая положительная динамика свидетельствует о том, что игровые механики создают ситуацию успеха для всех категорий учащихся, независимо от их исходных учебных возможностей.

Кроме того, в течение учебного года отмечено:

- **повышение среднего уровня самостоятельности обучающихся** — дети чаще брали на себя ответственность за достижение целей урока и выбирали задания согласно своим возможностям;
- **развитие навыков саморегуляции**, поскольку система баллов, уровней и личного прогресса побуждала учеников контролировать свои достижения и стремиться к улучшению результата;
- рост интереса к внеурочной активности**, связанной с английским языком: увеличилось количество участников олимпиад, кружков и творческих проектов;
- улучшение коммуникативной атмосферы в классе** — дети стали более охотно помогать друг другу, поддерживать одноклассников во время выступлений и работать в парах;
- снижение количества пропусков уроков и невыполненных домашних заданий**, что свидетельствует об общем росте вовлечённости;
- формирование позитивного отношения к ошибкам**: учащиеся воспринимали ошибку как часть игры и возможность улучшить результат, а не как повод для тревоги;
- повышение устойчивости интереса** — даже после завершения исследовательского модуля ученики продолжали проявлять желание использовать игровые ресурсы на уроках.

Таким образом, результаты исследования показывают, что геймификация не только способствует улучшению академических показателей, но и оказывает значительное влияние на личностное развитие учащихся, повышает их уверенность, инициативность и готовность к сотрудничеству. Игровые элементы помогают создать комфортную образовательную среду, где каждый ученик чувствует себя успешным и мотивированным участником процесса обучения.

Практическая реализация геймификации

Ниже приведены наиболее эффективные игровые методики, применённые в ходе эксперимента.

1. VocabularyQuest

Ученики перемещаются по станциям (карточки, QR-коды), выполняя задания на поиск, подстановку и перевод слов. Каждая станция имеет «стоимость» — чем сложнее задание, тем больше баллов.

2. Grammar Race

Командное соревнование на скорость и точность выполнения грамматических трансформаций. Побеждает команда, набравшая максимальное количество правильных ответов за ограниченное время.

3. Speaking Stars

Индивидуальные мини-выступления с последующим присвоением «звёзд»:

- — за произношение;
- — за аргументацию;
- — за использование новой лексики.

В результате ученики стали более уверенно выступать и улучшили качество речи.

4. Word Builder

Команды получают набор слов и создают предложения. Дополнительные баллы присуждаются за оригинальность, использование сложной грамматики и логичность.

5. Использование цифровых платформ

Сделало уроки динамичнее:

- Quizizz — соревновательные викторины;
- Wordwall — тренажёры для лексики;
- Educaplay — интерактивные задания (кроссворды, сопоставления). [4]

Дополнительные практические рекомендации учителю

На основе анализа проведённой работы можно предложить следующие методические советы:

1. **Не перегружать урок игрой** — игровая механика должна усиливать, а не заменять учебный процесс.
2. **Изменять типы наград**: иногда ученикам важнее похвала или сертификат, чем баллы.
3. **Привлекать учеников к созданию игр** — они могут сами придумывать задания, карточки, мини-квесты.
4. **Использовать «мягкую конкуренцию»**: акцент делается на личный прогресс, а не сравнение с другими.
5. **Интегрировать игру в домашние задания, например мини-квест в Quizizz или диалог в аудиоформате.**
6. **Проводить рефлексию**: обсуждать, что ученикам понравилось, что было сложно, какую стратегию они выбрали.

Применение этих механизмов помогает сформировать навыки самооценки, самостоятельности, коллаборации и критического мышления, что соответствует требованиям обновлённого содержания образования Республики Казахстан.

Обсуждение и анализ

Результаты исследования подтверждают, что геймификация оказывает комплексное воздействие на учебный процесс, влияя как на когнитивную, так и на эмоционально-мотивационную сферу учащихся.

Во-первых, систематическое использование игровых элементов **значительно повышает уровень вовлечённости и мотивации**. Учащиеся охотно включались в выполнение заданий, проявляли интерес к соревнованиям, стремились улучшить собственные результаты и достигать новых уровней. Положительная динамика наблюдалась на протяжении всего учебного года, что свидетельствует о стабильности эффекта.

Во-вторых, геймификация **развивает коммуникативные навыки**. Игровые задания, ролевые ситуации, командные квесты создавали условия, в которых учащиеся были вынуждены активно взаимодействовать, использовать английский язык в практических и почти реальных ситуациях общения. Это способствовало развитию не только речевых навыков, но и умений сотрудничать, договариваться, распределять роли.

В-третьих, использование игровых механик **существенно снижало страх перед ошибкой**. Учащиеся воспринимали ошибку как часть процесса игры и обучения, а не как неудачу. Это уменьшало тревожность, делало устную речь более свободной и естественной, расширяло диапазон используемой лексики и грамматики. Особенно ярко это проявилось у учащихся с низкой уверенностью в себе.

В-четвёртых, геймификация **стимулировала инициативность и самостоятельность**. Учащиеся проявляли желание участвовать в дополнительных заданиях, выполнять творческие проекты, предлагали собственные варианты игр, карточек и квестов. Личностная заинтересованность усиливала внутреннюю мотивацию и повышала ответственность за результат.

В-пятых, игровые элементы **способствовали системному закреплению знаний**. Повторение и тренировка проходили незаметно для учеников, так как были встроены в интересные и динамичные задания. Благодаря этому учащиеся демонстрировали более высокие результаты в СОР и СОЧ, а также в устных выступлениях и письменных мини-проектах.

Показатель выполнения домашних заданий также подтверждает эффективность метода: в 6А — **82%**, в 6Б — **64%**. Регулярность выполнения ДЗ указывает на повышение интереса к самостоятельному изучению языка и готовность тратить время на дополнительные задания, связанные с игровыми платформами (Quizizz, Wordwall, Educaplay).

Также выявлен ряд дополнительных положительных эффектов:

- улучшение дисциплины и организованности за счёт прозрачной системы баллов и правил;
- повышение эмоционального комфорта в классе — атмосфера сотрудничества и поддержки;
- рост конкурентоспособности и стремления к результату, но в мягкой, безопасной форме;
- формирование навыков самоконтроля, так как учащиеся отслеживали свой прогресс в лидерборде;
- повышение интереса к английскому языку вне уроков, что проявилось в самостоятельном выполнении интерактивных заданий дома.

Таким образом, анализ данных подтверждает, что геймификация не является разовым инструментом повышения интереса, а представляет собой эффективную педагогическую технологию, влияющую на весь учебный процесс. Она позволяет повысить результаты, укрепить мотивацию, создать благоприятную психологическую атмосферу и обеспечить устойчивые позитивные изменения в учебной деятельности.

Заключение

Внедрение геймификации в процесс обучения английскому языку показало значительное повышение мотивации, активности и результатов учащихся. Игровые элементы делают урок эмоционально насыщенным, повышают уровень самостоятельности и ответственности школьников. [3]

Эффективность геймификации подтверждается динамикой успеваемости: повышение средней результативности более чем на 15%.

Использование игровых механизмов — это не развлечение, а полноценная педагогическая технология, способная стать мощным инструментом повышения качества образования. Для успешного применения учителю необходимо продуманное планирование, методическая подготовка и гибкое сочетание игровых элементов с традиционными методами.

Использованная литература:

1. Власова, И. П. Геймификация в обучении: теория и практика. — М., 2020.
2. Левин, С. А. Игровые элементы в обучении иностранным языкам. — Педагогика, 2018.
3. Johnson, D. W., Johnson, R. T. Cooperation and Competition: Theory and Research. — Edina, MN: Interaction Book Company, 2009.
4. Жунусова, Г. К. Интерактивные технологии в обучении иностранным языкам. — Астана: Фолиант, 2021

АҒЫЛШЫН ТІЛІ ПӘНІ САБАҚТАРЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІҢ (AI) КӨМЕГІ

Нурмаканова Айым Ескендировна,

Тарих мұғалімі,

"Ақмола облысы білім басқармасының Көкшетау қаласы бойынша білім бөлімінің
Көкшетау қаласының № 20 мектеп-гимназиясы" КММ

Аннотация

Мақалада Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Ж.Тоқаевтың 2025 жылы ұсынған «Адал азамат» тұжырымдамасының мәні мен маңызы жан-жақты қарастырылған. Жаңа бағдарлама жас ұрпақтың бойына адалдық, әділдік, еңбекқорлық, отансүйгіштік, рухани тазалық сияқты құндылықтарды сіңіруді мақсат етеді. Бұл қасиеттер тек жеке тұлғаның мінез-құлқын қалыптастырып қана қоймай, жалпы қоғамның тұрақты дамуына, әлеуметтік әділеттіліктің орнығуына ықпал ететіні айқындалады. «Адал азамат» бағдарламасының негізгі басымдықтары, «отбасы – мектеп – мемлекет» үштігінің үйлесімді қызметі, бағдарламаның қоғамдық және рухани маңызы кеңінен ашып көрсетілген.

Түйін сөздер: адалдық, тәрбие, ұлттық құндылықтар, азаматтық болмыс, жас ұрпақ.

Аннотация

В статье всесторонне рассматриваются суть и значение концепции «Адал азамат», предложенной Президентом Республики Казахстан Касым-Жомартом Токаевым в 2025 году. Новая программа направлена на привитие молодому поколению таких ценностей, как честность, справедливость, трудолюбие, патриотизм и духовная чистота. Отмечается, что эти качества формируют не только поведение личности, но и способствуют устойчивому развитию общества и укреплению социальной справедливости. В статье подробно раскрываются ключевые приоритеты программы «Адал азамат», согласованное взаимодействие триады «семья – школа – государство», а также общественная и духовная значимость данной инициативы.

Ключевые слова: честность, воспитание, национальные ценности, гражданская идентичность, молодое поколение.

Abstract

The article comprehensively explores the essence and significance of the «Adal Azamat» («Honest Citizen») concept proposed by the President of the Republic of Kazakhstan, Kassym-Jomart Tokayev, in 2025. The new program aims to instill core values in the younger generation such as honesty, justice, diligence, patriotism, and spiritual purity. These qualities are shown to not only shape individual character but also contribute to the sustainable development of society and the establishment of social justice. The article highlights the key priorities of the «Adal Azamat» program, the harmonious cooperation within the “family – school – state” triad, and the overall social and spiritual importance of the initiative.

Keywords: honesty, education, national values, civic identity, younger generation.

Қазіргі Қазақстан қоғамы жаһандану үдерістерінің әсерінен елеулі өзгерістерді бастан кешуде. Осындай кезеңде ұлт болашағын айқындайтын басты құндылықтар қатарында – адалдық. Жаңа дәуірде сенімділік тек жеке тұлғаның мінез-құлқымен ғана шектелмей, ол тұтас қоғамның тұрақтылығы мен өркендеуінің кепіліне айналды. Ел көшбасшысы Тоқаевтың 2025 жылы жариялаған «Адал азамат» бастамасы — жас ұрпақтың рухани-адамгершілік болмысын қалыптастырудағы стратегиялық бағдар ретінде қарастырылуы тиіс. Бұл бағдарлама білім мен тәрбие үйлесімін күшейтіп, мектептен бастап жоғары оқу орындарына дейінгі барлық білім беру мекемелерінде кезең-кезеңімен енгізіледі.

1. «Адал азамат» тұжырымдамасының мәні мен маңызы.

Президент Тоқаев ұсынған жауапты азамат қалыптастыру концепциясы — білім беру жүйесін жаңғыртудағы жаңа стратегиялық бағыт әрі қоғамдағы адамгершілік қағидаларды жаңғыртудың маңызды құралы. Қазіргі заманда оқу тек ақпарат берумен ғана шектелмей, тұлғаның рухани және моральдық қалпын қалыптастырудың басты факторы ретінде қарастырылады. Бұл тұрғыдан алғанда, өнегелі ұрпақты тәрбиелеу тұжырымдамасы жас ұрпақтың азаматтық санасын қалыптастырып, олардың өмірлік ұстанымын айқындаушы бағдар болмақ. Ел Президенті атап өткендей, жас буынды саналы, еңбекқор, әділ әрі адал тәлімгер ету Қазақстанның болашағы үшін шешуші міндеттердің бірі. Бұл бастама білім беру және тәрбие үрдісін толық қамтитындығымен ерекшеленеді — теориялық біліммен шектелмей, оны өмірде қолдана білетін, қоғамға пайдалы тұлға қалыптастыруға бағытталған.

Адалдық — қазақ халқының ежелден қадір тұтқан қасиеті. «Адал достық – арымыз, адал еңбек – нанымыз» деген халық даналығы мен ұлы Абайдың «Адал еңбек, мінсіз ақыл, таза жүрек – адамгершіліктің негізі» деген ойлары бүгінгі заманның талаптарымен үндес. Осы құндылықтарды жаңа мазмұнмен қайта жаңғырту арқылы ел қазіргі жаһандану дәуірінде адаспайтын, ұлттық болмысына берік тұлға тәрбиелеуді көздейді. Сонымен қатар, бағдарлама қоғамдағы сенім мен әділеттілікті күшейту құралы ретінде қызмет етеді. Принциптилік негізінде өмір сүретін жастар өз құқықтары мен міндеттерін біледі, заңға бағынады, қоғамдық әділеттікті қорғауға дайын болады [1]. Мұндай азаматтар саны артқан сайын елдегі тұрақтылық нығаяды, әлеуметтік қарым-қатынастарда сенім орнайды. Жалпы алғанда, бағдарлама миссиясы — ұлттық құндылықтарға сүйене отырып, әлемдік өркениетпен қатар жүретін, рухани бай әрі жауапты тұлға қалыптастыру.

2. Бағдарламаның басты бағыттары

«Адал азамат» бағдарламасы – жас ұрпақты жан-жақты дамытуды көздейтін кешенді тәрбие жүйесі. Бағдарлама бағыттарының әрқайсысы оқушының жеке қасиеттерін қалыптастырып қана қоймай, оны қоғамда жауапкершілігі бар тұлға ретінде орнықтыруға ықпал етеді. Бұл бағыттар бір-бірімен өзара сабақтасып, қазіргі заман талаптарына сай тәрбиенің мазмұнын толықтырады.

Адал еңбекке баулу

Еңбек – адам дамуының табиғи және негізгі құралы. Еңбек арқылы бала өзін-өзі таниды, өзінің қабілеті мен мүмкіндігін бағамдайды. Қазіргі білім беру процесінде практикалық әрекеттерді, жобалық жұмыстарды, шығармашылық тапсырмаларды орындау оқушының еңбекке деген қызығушылығын арттырады. Адал еңбекке тәрбиелеу жасөспірімнің бойында табандылық, мақсаткерлік, төзімділік сияқты қасиеттерді дамытады. Сонымен қатар еңбек ету барысында бала қоғамдық ортаға пайдалы болуды үйренеді. Бұл бағыт жас буынның «жеңіл табыс» психологиясынан аулақ болуына, еңбектің құнын түсінуіне септігін тигізеді.

Отансүйгіштік

Патриоттық сезім — елдің болашағын айқындайтын ең маңызды рухани құндылық. Қазақстан тарихын, мәдениетін, әдебиетін және ұлттық дәстүрлерін оқып-білу арқылы оқушылар туған жерге деген құрмет пен жауапкершілік сезімін қалыптастырады. Бүгінгі таңда отансүйгіштік тек теориялық біліммен шектелмей, волонтерлік қызмет, экологиялық бастамалар, әлеуметтік жобалар арқылы да көрініс табады. Өз елінің болашағына бейжай қарамайтын, қоғамға өз үлесін қоса алатын белсенді азаматтар — мемлекеттің тұрақтылығы мен дамуының негізі.

Әділдік пен жауапкершілік

Жастарды әділдікке тәрбиелеу – өркениетті қоғам қалыптастырудың маңызды тетігі. Құқықтық мәдениеті қалыптасқан жасөспірім өз әрекетін бағалай біледі, заң талаптарын құрметтейді және өзіне жүктелген міндетке жауапкершілікпен қарайды. Әділдік сезімі ерте жастан қалыптасқан тұлға болашақта сыбайлас жемқорлыққа қарсы тұра алады, қоғамдық ережелерді бұзбайды, әрбір әрекетін моральдық тұрғыдан таразылай біледі. Сонымен бірге әділ азамат даулы жағдайларда дұрыс шешім қабылдап, өзгелердің пікірін құрметтеп, қоғамдағы әділеттілік қағидаларын нығайтуға атсалысады.

Ынтымақтастық пен бірлік

Қазіргі көпмәдениетті қоғамда әртүрлі көзқарастарды қабылдау, адамдармен тиімді қарым-қатынас орнату өте маңызды. Оқушылардың топпен жұмыс істеу дағдыларын дамыту — бірлік пен өзара түсіністікті нығайтудың басты шарты. Ынтымақтастыққа бейім тұлға түрлі пікірлерді тыңдай біледі, келісімге келуге дайын болады және қиын жағдайларды бірлесе шешуге ынталы. Мектепте қалыптасқан достық атмосфера кейін қоғамдағы бейбітшілік пен тұрақтылықтың нығаюына ықпал етеді.

Рухани тазалық

Рухани тәрбиенің мақсаты — адамның ішкі жан дүниесін байыту, адамгершілік қағидаларға сүйену және теріс ықпалдарға қарсы тұра алу қабілетін қалыптастыру. Қазіргі ақпараттық кеңістікте жастар түрлі жағымсыз әсерлерге жиі ұшырайды. Қазақ халқының тәрбиелік дәстүрінде имандылық, ар-ұят, үлкенді сыйлау, ізгілік секілді құндылықтар басты орында болған. Жан тазалығы мен ой тазалығы бар жас — қоғамға қай кезде де пайдалы, мейірімді, адамгершілігі жоғары азамат. Рухани тазалық тұлғаның өзіне деген сенімін арттырып, өмірлік ұстанымдарын қалыптастыруда ерекше рөл атқарады. Рухани тазалық. Жастарды теріс ықпалдардан қорғау, ұлттық рухани құндылықтарға сүйену олардың ой-пікірін дамытады. Қазақ халқында имандылық пен тазалық — тәрбиенің негізгі іргетасы болған [2].

Бұл бағыттар өзара тығыз байланысты және жас ұрпақтың жан-жақты тәрбие алуына ықпал етеді. Ақмола облысы, Көкшетау қаласындағы №20 мектеп-гимназияда бұл бағдарлама белсенді түрде жүзеге асуда. Ұйымдастырылған жобалар, сынып сағаттары мен семинарлар арқылы оқушыларға адалдық, әділдік, еңбекқорлық, патриотизм мен рухани тазалық құндылықтары сіңдірілуде. Мысалы, «Мен адал еңбек етемін» жобасы оқушыларға еңбекке құрметті және қоғамға қызмет ете білуге деген қатынасты қалыптастырады. Сондай-ақ сынып сағаттарында әділет пен ынтымақтастық мәселелері кеңінен талқыланып, жастар арасында сенім мен сыйластық нығаюда. Мұғалімдерге арналған семинарлық шаралар арқылы тәрбие әдістері жетілдіріліп, бағдарлама тиімділігі арттыруда.

3. «Отбасы – мектеп – мемлекет» үштігінің рөлі

Тәрбие нәтижелілігі үшін отбасы, білім беру мекемесі және мемлекет бірлесе жұмыс істеуі қажет. Бұл үштік — жас буынның адалдыққа тәрбиеленуінің сенімді негізі:

Отбасы — баланың алғашқы тәрбие мектебі. Ата-ананың адалдық пен еңбекқорлығы, қарапайым тұрмыс қағидалары балаларға үлгі болады. «Ұяда не көрсен, ұшқанда соны ілерсің» деген халық даналығы осыны меңзейді.

Мектеп — баланы әлеуметке бейімдейтін орта. Мұғалімдер біліммен қатар адамгершілік қасиеттерді, елжандылық сезімді, әділдік ұғынуды үйретеді. «Адалдық сағаты», «Жас адал азамат» секілді сыныптан тыс шаралар оқушылардың ішкі сенімін және жауапкершілігін дамытуға бағытталған.

Мемлекет — тәрбие жүйесін қолдаушы негізгі институт. Заңдар, ұлттық бағдарламалар, мемлекеттік жобалар арқылы мемлекет жастардың дамуына жағдай жасайды. Мысалы, «Адал азамат» тұжырымдамасының қабылдануы — билік тарапынан білім мен тәрбиеге ерекше мән берудің белгісі [3].

4. Бағдарламаның қоғамдық және рухани рөлі

Бұл бастаманың жүзеге асуы білім беру саласымен шектелмейді - ол қоғамның тұтастығына бағытталған стратегиялық бағдар:

Қоғамдық тұрақтылықты қамтамасыз ету. Принципті тұлға өз құқықтары мен міндеттерін білетін, заңға бағынып, қоғамдық тәртіпті сақтайтын азамат. Мұндай адамдар саны артқан сайын қоғамда сенім артады, жемқорлық азаяды, әділеттілік үстемдік етеді.

Рухани жаңғыру. Адалдық, әділеттілік, уәде сақтау - қазақтың қалыптасқан дәстүрлі адамгершілік түсініктерінің негізі. Бұл бағдарлама арқылы рухани мұра жаңа мазмұнмен жаңғырады, жас ұрпақтың күнделікті өмірлік ұстанымына айналады.

Ұлттық иммунитетті нығайту. Жаһандану жағдайында жастардың ұлттық тамырына жабысып қалуы маңызды. Шетелдік мәдени ықпалдар мен ақпарат тасқынында адаспай, өзінің ұлттық құндылықтары негізінде өсетін тұлға ғана тұрақты болуы мүмкін [4].

Адамгершілік қағидаларды жаңғырту. Әділеттілік, жауапкершілік пен адалдықты дәріптеу арқылы бастама Қазақстанның әлеуметтік идеясын қалыптастыратын маңызды факторға айналады. Биыл Алтынсарин

академиясының 2025–2026 оқу жылына арналған нұсқаулығына енгізілген өзгерістер аясында «Адал азамат» бағдарламасы жаңартылған форматта енгізілген. Нұсқаулықта тәрбие бағдарламаларын қайта қарау, арнайы сынып-сағаттар мен жобалар ұйымдастыру, жастардың әлеуметтік белсенділігін арттыруға арналған іс-шаралар саны көбейтілген. Мысалы, «Адалдық сағаты», «Жас отансүйгіш» жобалары оқушылардың адамгершілік қағидаларын нығайтуға және елге деген сүйіспеншілікті оятуға бағытталған.

Мектебімізде бұл бағыт ерекше назарда болып, оқыту мен тәрбие жұмысының барлық кезеңінде жүйелі түрде жүзеге асырылуда. «Адал азамат» бағдарламасының қағидаларын күнделікті білім беру тәжірибесіне енгізіп, оқушыларды еңбекке, әділдікке, жауапкершілікке тәрбиелеуді басты міндеттердің бірі ретінде қарастырады. Білім ордасында жүргізілетін тәрбиелік іс-шаралар – оқушылардың бойында адал еңбекке деген құрметті, әділ шешім қабылдай білу дағдысын, қоғамдық ортада дұрыс әрекет ету қабілетін дамытуға бағытталған. Сабақтан тыс ұйымдастырылатын үйірмелер, еріктілер қозғалысы, шығармашылық жобалар мен мектепішілік форумдар балалардың азаматтық көзқарасын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Осындай жұмыстар оқушылардың бойында «еңбек- құндылық» екенін терең түсіндіреді. Сонымен қатар, педагогтар үшін арнайы біліктілікті арттыру курстары, тренингтер, семинар-кеңестер өткізіліп отырады. Мұндай іс-шаралар мұғалімдердің кәсіби шеберлігін арттырып қана қоймай, олардың тәрбиелік үдерісте дұрыс әдіс-тәсіл қолдануына ықпал етеді. Ұжым ішіндегі кәсіби бірлік пен ынтымақтастық – тәрбиенің нәтижелі болуындағы негізгі шарттардың бірі.

Ата-аналармен де тығыз байланыс орнатылып, «мектеп – отбасы – қоғам» негізінде бірлескен жұмыс жүргізілуде. Ата-аналар жиналысы, психологиялық кеңестер, отбасылық құндылықтарды насихаттайтын кездесулер – баланың дамуына оң ықпал етіп, тәрбие жұмысының тиімділігін арттырады. Әрбір ата-ана тәрбиелік процестің белсенді қатысушысына айналғанда, оқушының мінезі мен дүниетанымындағы оң өзгерістер айқын көрінеді.

Мектебімізде осы бағыттағы тәжірибесі бірізділігімен және тиімді ұйымдастыруымен ерекшеленеді. Оқушылардың бойынан байқалатын белсенділік, еңбекқорлық, әділдікке ұмтылыс, бір-біріне құрметпен қарау-жүргізілген жұмыстардың нәтижелі екенін көрсетеді. Мұндай тәжірибені еліміздің басқа білім беру ұйымдарында да қолдануға толық негіз бар, себебі ол жас ұрпақты рухани бай, жауапты әрі саналы азамат ретінде қалыптастыруға нақты үлес қосады.

Қорытындылай келе, Президент Тоқаев ұсынған жауапты азамат қалыптастыру тұжырымдамасы -Қазақстанның білім жүйесін жетілдіруге, ұлттық тәрбиені нығайтуға және қоғамда әділеттілік пен адалдық принципін орнықтыруға бағытталған стратегиялық бастама. Оның мәні -білім беру саласымен ғана шектелмей, бүкіл қоғамның тұрақтылығы мен рухани дамуын қамтамасыз ету. Жас ұрпақ бойына адалдық, әділдік, еңбекқорлық, отансүйгіштік және рухани тазалық құндылықтарын сіңіру-ел болашағы үшін маңызды міндет. Өйткені өнегелі тұлға-өз құқықтары мен міндетін білетін, заңға бағынып, қоғамды дамытуда белсенді рөл атқаратын азамат. Мұндай тұлғалар көп болған сайын елдегі сенім арта түседі, жемқорлық төмендейді, әділеттік пен ынтымақтастық орнайды. Бағдарламаның табысты жүзеге асуы үшін отбасы, мектеп және мемлекет бірігіп жұмыс істеуі керек. Отбасы - алғашқы тәрбие мектебі, мектеп-тұлғаны қалыптастыратын орта, ал мемлекет -тәрбие жүйесін қолдап, бағыт-бағдар беруші институт. Осы үштік үйлесімі жүзеге асқанда ғана жас ұрпақта адалдық қасиеттері орнығып, олар қоғамның сенімді тірегіне айналады.

Сонымен қатар, «Адал азамат» бастамасының рухани рөлі ерекше. Қазақтың ғасырлар бойы қалыптасқан ұлттық болмысында адалдық пен әділет әрдайым жоғары бағаланған. Бүгінде сол асыл қасиеттерді заманға лайық қолданыс табатын, жастардың күнделікті ұстанымына айналатын қағидалар ету-ұлттық рухты сақтап, жаһандану заманына өз жолымызды айқындаудың сенімді кепілі. Осылайша, «Адал азамат» тұжырымдамасы — жай ғана тәрбие бағдарламасы емес, Қазақстанның болашағын анықтайтын ұзақ мерзімді стратегиялық бастама. Әрбір ата-ана, мұғалім және жас буын үшін адалдық үлгісін көрсете алса, елдің болашағы жарқын, қоғамы әділетті әрі тұрақты болмақ.

Осы тұрғыдан алғанда, «Адал азамат» тұжырымдамасы қоғамның барлық саласында позитивті өзгерістер жасауға бағытталған әмбебап құндылықтар жүйесін қалыптастырады.

Жалпыұлттық деңгейде адалдық пен жауапкершілік идеяларын кеңінен насихаттау-еліміздің

стратегиялық мақсаттарына қол жеткізуге ықпал ететін маңызды қадам. Себебі дамыған мемлекеттердің тәжірибесінде этика, тәртіп, еңбекке адал көзқарас — экономикалық өсудің, технологиялық жаңарудың және қоғамдық тұрақтылықтың басты факторлары ретінде қарастырылады. Қазақстан да осы бағытқа бет бұра отырып, бәсекеге қабілетті ұлт қалыптастырудың жаңа деңгейіне көтеріледі.

Ұрпақ тәрбиесіне осындай кешенді көзқарастың енгізілуі болашақта жауапты, саналы, жан-жақты дамыған азаматтар буынын тәрбиелеуге негіз болады. Бұл — Тәуелсіз Қазақстанның мызғымас тірегін қалыптастыруға бағытталған маңызды қадам. Сондықтан әрбір азамат аталған құндылықтарды өз өмірінде жүзеге асырып, қоғамның дамуына үлес қосса, еліміз өркениетті, әділетті және табысты мемлекетке айналары сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Тоқаев Қ.Ж. Ұлттық құрылтайдың «Әділетті Қазақстан – Адал азамат» атты екінші отырысында сөйлеген сөзі. – Ақорда ресми сайты. <https://www.akorda.kz> (Қаралған күні: 25.08.2025).
2. Тоқаев Қ.Ж. Ұлттық құрылтайдың «Адал адам – адал еңбек – адал табыс» атты үшінші отырысында сөйлеген сөзі. – Ақорда ресми сайты. <https://www.akorda.kz> (Қаралған күні: 25.08.2025).
3. Биылдан бастап «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасы жүзеге асырылады – Тоқаев. – [Zakon.kz](https://zakon.kz), 15 тамыз 2025. <https://kaz.zakon.kz> (Қаралған күні: 25.08.2025).
4. Жолдасбеков М. Ұлттық тәрбие – рухани жаңғырудың өзегі. – Алматы: Қазақ университеті, 2021.

КРОСС-ДИСЦИПЛИНАРНЫЙ ПОДХОД В ПРЕПОДАВАНИИ ХИМИИ В ОРГАНИЗАЦИЯХ ТЕХНИЧЕСКОГО И ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ СФЕРЫ ИСКУССТВА И КУЛЬТУРЫ

Актаева Акмарал Ермековна,
заместитель директора по учебно- методическому объединению,
преподаватель химии и биологии
ГККП «Высший колледж культуры им. Акана Серэ, г.Кокшетау»
при управлении образования Акмолинской области.

Введение

Современный этап трансформации системы технического и профессионального образования в Казахстане связан с необходимостью подготовки гибких, квалифицированных специалистов, соответствующих требованиям рынка труда, в связи с чем в содержании образования произведены существенные изменения. Дополнения, внесенные в Государственный общеобязательный стандарт технического и профессионального образования, отражают переход к практикоориентированной подготовке студентов с первых дней обучения в колледже [1]. Это позволяет преподавателям общеобразовательных дисциплин строить процесс преподавания с учётом будущей профессиональной деятельности студентов.

В ГККП «Высший колледж культуры имени Акана серэ, г. Кокшетау» изучение дисциплин общеобразовательного цикла осуществляется в соответствии с типовыми учебными программами художественно-технологического направления. Отсюда возникает необходимость интеграции учебного материала по дисциплинам с профессиональными модулями специальностей «Дизайн интерьера», «Дизайн одежды», «Социально-культурная деятельность (по видам)», «Народное художественное творчество (по видам)», «Актерское искусство».

Одной из современных и эффективных технологий, способствующих интеграции различных дисциплин в единый учебный процесс, является кросс-дисциплинарное обучение.

Исследования данной методики показывают, что в системе технического и профессионального образования (ТиПО) такое обучение строится на пересечении дисциплин общеобразовательного цикла и профессиональных модулей, что способствует развитию универсальных компетенций студентов.

В своей статье я представляю систему практической работы, основанную на многолетнем опыте преподавания химии в Высшем колледже культуры и деятельности в качестве заместителя директора по республиканскому учебно-методическому объединению профиля «Искусство и гуманитарные науки». Данная методика направлена на создание условий для развития кросс-дисциплинарного мышления у студентов творческих специальностей и способности видеть свою будущую профессию в контексте химии.

В условиях технического и профессионального образования интеграция химических знаний с профессиональными модулями делает учебный процесс более насыщенным, прикладным и осмысленным. Как подчёркивает М.В. Шаталов: «Если изучение химии спроектировать и реализовать как целостную методическую систему на основе межпредметной интеграции, то в результате будет обеспечено повышение не только качества знаний учащихся (системности, мобильности и функциональности), но и уровня их интеллектуального и творческого развития» [2]. Эти выводы находят подтверждение и в работах отечественных исследователей, таких как Ж.Ж. Капенова, А.М. Ахметбекова, Ж.Х. Ташмухамбетова, А.К. Оспанова, Е.А. Аубакиров, подчёркивающих значимость кросс-дисциплинарного подхода в образовательном процессе [3,4]. Цель данной статьи заключается в исследовании возможностей кросс-дисциплинарного подхода в преподавании химии для формирования универсальных компетенций, необходимых современным специалистам в сфере искусства и культуры.

Исходя из поставленной цели можно выделить следующие задачи:

1. показать примеры успешного применения кросс-дисциплинарного обучения в учебной практике, чтобы продемонстрировать его эффективность;
2. оценить влияние кросс-дисциплинарных методик на качество усвоения материала и мотивацию студентов, а также на их профессиональные навыки и компетенции;
3. сформулировать рекомендации по внедрению кросс-дисциплинарного обучения в учебные заведения ТиПО Казахстана.

Гипотеза: развитие у студентов способности видеть свою специальность в контексте других дисциплин способствует улучшению их творческого мышления и аналитических навыков, что в свою очередь повышает их профессиональную компетентность и адаптивность на рынке труда.

Основная часть

Внедрение кросс-дисциплинарного подхода в обучение требует определения соответствия содержания курса химии требованиям профессиональных модулей. Для этого необходимо провести детальный анализ типовых учебных программ по химии и образовательных программ, материалов учебников по специальностям, а также организовать анкетирование преподавателей специальных дисциплин. Это позволяет выявить межпредметные связи между разделами курса «Химия» и результатами обучения профессиональных модулей, а также составить таблицу взаимосвязей между темами дисциплины «Химия» и профессиональными компетенциями будущих специалистов. Например, общие и специфические задачи курса химии, связанные с профилем и спецификой специальности «Дизайн интерьера», создают базу знаний, необходимых для успешного освоения студентами профессиональных модулей: «Владение подбором необходимых материалов для конструирования, моделирования и художественного оформления проектов», «Выбор и применение материалов, техники и технологии для решения художественно-изобразительных задач», «Применение теории дизайна и цветоведения в художественно-оформительских работах», «Выполнение в материале авторского проекта». Фрагмент перечня разделов, тем и вопросов, имеющих приоритетное значение для будущих специалистов дизайна приведен в таблице 1 [5].

Отражение профессиональной направленности в отдельных темах дисциплины «Химия» при подготовке обучающихся по специальности «Дизайн интерьера» (фрагмент)

Таблица 1

Раздел и тема дисциплины «Химия»	Компонент	Наименование профессионального модуля	Результаты обучения
1	2	3	4
<u>Неорганическая химия</u> Раздел 4. Химия вокруг нас. Химия Земли. Тема: Элементы 2 (II A) группы	Соединения кальция в природе. Известняк. Гипс. Мрамор.	ПМ 7. Владение подбором необходимых материалов для конструирования, моделирования и художественного оформления проектов	РО 1. Знать особенности природных материалов (основные свойства строительных материалов)
Раздел 4. Химия вокруг нас. Химия Земли. Тема: Производство чугуна и стали	Стальные и чугунные конструкции в архитектуре	ПМ 7. Владение подбором необходимых материалов для конструирования, моделирования и художественного оформления проектов	РО 2. Знать основные конструкционные материалы и их свойства, применяемые в проектировании интерьера
<u>Органическая химия</u> Раздел 4. Химия вокруг нас. Углерод и его соединения. Тема: Жиры. Мыла.	Масла, применяемые в живописи	ПМ 3. Выбор и применение материалов, техники и технологии для решения художественно-изобразительных задач	РО1. Применять различные техники живописи
Раздел 4. Химия вокруг нас. Углерод и его соединения. Тема:	Полимеры. Пластмассы	ПМ 7. Владение подбором необходимых материалов для конструирования, моделирования и художественного оформления проектов	РО 3. Знать особенности искусственных материалов (полимеры, пластмасса)

Такой подход обеспечивает:

- устранение дублирования учебного материала;
- акцентирование профессиональной направленности дисциплины «Химия»;
- преодоление мозаичности и фрагментарности знаний, формируя целостное научно-образовательное мировоззрение;
- освоение студентами не только предметных, но и универсальных компетенций [5].

Работа по осуществлению межпредметных связей должна проводиться систематически, целенаправленно. Благодаря целенаправленности у студентов формируется устойчивый интерес к предмету, тесно связанному с приобретаемой профессией, повышается сознательность усвоения учебного материала.

Несмотря на очевидную важность кросс-дисциплинарного обучения, его реализация сталкивается с определенными трудностями, поскольку химия, искусство и культура кажутся на первый взгляд разными по своей природе. Поэтому важным элементом для успешного внедрения межпредметных связей становится использование креативных подходов в обучении: практических экспериментов с элементами искусства,

визуализации химических процессов через художественные средства, решение профессионально-ориентированных, контекстных задач и создания творческих проектов, интегрирующих химию, искусство и культуру. Среди эффективных педагогических инструментов, направленных на интеграцию общеобразовательных дисциплин и профессиональных модулей, можно выделить использование таких интерактивных методов, как «Интеллект-карта», «Мозговой штурм», «Генерация идей», «Визуальное мышление», «Активизация пассивных знаний» и других.

В качестве одного из примеров реализации кросс-дисциплинарного обучения можно продемонстрировать интеграцию химии и профессиональных модулей специальности «Дизайн интерьера» при изучении темы «Элементы 2 (II A) группы». К элементам данной подгруппы относятся бериллий, кальций, барий, магний, стронций, радий, а их важнейшими соединениями являются мрамор, известняк, гипс, гашеная известь, доломит, барит и другие. При подготовке к учебному занятию по данной теме используется таблица 1, где указан результат обучения профессионального модуля PO1. Знать особенности природных материалов (основные свойства строительных материалов). Исходя из данного результата обучения, предлагаю студентам выполнить творческие проекты: «Мрамор как элемент декора и стиля», «Известняк в архитектуре», «Гипс и алебастр. Гипсовые отливки с художественных произведений», «Сульфат бария: секрет яркости и долговечности красок», «Коррозия металлов и городская скульптура: методы реставрации и защиты». Работа над проектами способствует более глубокому пониманию основных свойств природных строительных материалов, позволяет овладеть способами деятельности, необходимыми в будущей профессиональной деятельности.

При изучении химических свойств соединений кальция предлагаю контекстную задачу: «Двум соревнующимся бригадам, незадолго до окончания рабочего дня было поручено приготовить штукатурный раствор на основе негашеной извести и выполнить оштукатуривание помещения. Для получения рабочей смеси нужна, как известно, гашеная известь. Процесс приготовления гашеной извести требует некоторого времени, поэтому первая бригада решила перед окончанием рабочего дня приготовить раствор, чтобы на следующий день сразу приступить к оштукатуриванию. Вторая бригада отложила приготовление гашеной извести на утро. Вопросы: 1. Какой бригаде не удалось осуществить оштукатуривание стен. Почему? 2. Составьте уравнение химической реакции, благодаря которой осуществляется «схватывание» штукатурки. 3. Опытные мастера определяют окончание «схватывания» штукатурки по внешним признакам. Можно ли определить это химическим путем – с помощью индикатора (фенолфталеина)?» [6]. Контекст такой задачи обеспечивает условия для применения и развития знаний при решении проблем, способных возникать в реальной жизни.

При изучении темы также можно предложить студентам профессионально-ориентированную задачу: «Античные сооружения Акрополя в Афинах за период времени с 1960 по 1980 гг. пострадали от загрязнения воздуха больше, чем за два с половиной предыдущих тысячелетия. Чем это объясняется?» Ответ: основная причина — высокая степень загрязнения атмосферы выбросами промышленных предприятий и транспорта, что приводит к образованию кислотных дождей.

В атмосфере оксид серы (IV) окисляется до оксида серы (VI): $\text{SO}_2 + \text{O}_2 = 2\text{SO}_3$

Образующийся оксид серы (VI) реагирует с влагой воздуха, и поэтому появляются облака, которые несут кислотные дожди: $\text{SO}_3 + \text{H}_2\text{O} = \text{H}_2\text{SO}_4$

Кислотные осадки воздействуют на мрамор древних статуй и колонн, усиленно их разрушая: $\text{CaCO}_3 + \text{H}_2\text{SO}_4 = \text{CaSO}_4 + \text{CO}_2 + \text{H}_2\text{O}$

По этой же причине из Летнего сада в Санкт-Петербурге все подлинные статуи, являющиеся произведениями искусства, были убраны и заменены копиями [7]. Решение профессионально ориентированных задач способствует формированию междисциплинарных связей и развитию способности к комплексному мышлению.

На практических занятиях можно использовать метод «Мозговой штурм», например, студентам предлагается решить проблему: «На западе Франции, в Бретани, улитки стали обгрызать краску с наружных стен домов, заполняя на высоту до четырех метров. Попробуйте объяснить этот факт и предложить варианты решения проблемы». Ответ: улиткам требуется кальций, идущий на построение раковины. Если заменить меловую краску краской на масляной основе, то проблема, по-видимому, будет решена [7]. Такой подход помогает студентам применять химические знания в нестандартных ситуациях, развивать критическое мышление и учиться искать решения реальных проблем.

Аналогично, использование метода «Генерация идей» способствует формированию системного понимания материала и закреплению знаний через творческую деятельность. Например, студентам можно предложить задание: «Придумайте как можно больше вариантов, как использовать соединения элементов II A группы в дизайне интерьера?» В качестве помощи при размышлениях предлагаю вопросы-катализаторы, которые помогают развивать креативное мышление и находить нестандартные решения:

- есть ли другое применение соединениям металлов? (например, соединения кальция можно применить для создания декоративных покрытий);
- есть ли новые пути использования? (соединения металлов II A группы можно использовать для изготовления украшений, ваз, скульптур);

- можно ли адаптировать? (можно создать элементы интерьера, искусно имитирующие природные материалы и др.);
- как изменить? (можно изменить цвет, форму и др.);
- чем заменить? (можно использовать легкие современные материалы на основе соединений магния, кальция и др. элементов);
- можно ли совместить? (можно создать сплавы металлов II А группы с другими материалами для создания антибактериальных покрытий и др.).

Использование дополнительно «Интеллект-карты», «Визуального мышления» способствуют более глубокому пониманию материала через визуализацию сложных понятий. Студентам предлагается найти объяснение названиям металлов II А группы и отразить это в рисунке, созданном по типу опорного конспекта. В центре листа помещается непосредственно рисунок, отражающий название элемента, а вокруг – даты, цифры, фамилии, говорящие о том, кто и когда открыл данный химический элемент, какова его плотность, температура плавления и кипения, процентное содержание в земной коре и организме человека, способы получения, применение и т.д

Учитывая важность кросс-дисциплинарного подхода в обучении студентов специальностей «Социально-культурная деятельность (по видам)», «Народное художественное творчество (по видам)», «Актерское искусство» при изучении темы «Элементы IIА группы» применяю стратегию «Активизация пассивных знаний». Этот подход предполагает творческое переосмысление полученных знаний: студенты, будущие режиссеры, актеры, организаторы культурно-массовых мероприятий, с интересом и вдохновением пишут рассказы, сказки, стихотворения, посвященные химическим элементам данной группы. Например, можно предложить написать рассказ на тему «Праздничные огни на театральном фестивале» или сказку «Приключения кальция и магния в королевстве «Искусство». Студенты могут написать сценарий своих произведений и сделать театрализованную постановку, что позволит им не только закрепить знания, но и развить творческие навыки. Вариантом более сложного задания является разработка интегрированного творческого проекта «Химия праздничного фейерверка». Участие в проекте помогает будущим специалистам сферы искусства и культуры подходить к своей творческой деятельности более комплексно, учитывая роль металлов IIА группы в организации культурно-массовых и театрализованных представлений и требования по соблюдению мер безопасности для участников мероприятий.

Будущие руководители творческих коллективов могут участвовать в разработке проекта «Роль кальция и магния в формировании и поддержании правильной осанки». Такое исследование позволит изучить влияние данных химических элементов на костную и мышечную системы человека, а также оценить их значение для здоровья будущих хореографов, дирижеров и музыкантов ансамбля народных инструментов. Работая над проектом, студенты смогут глубже понять важность сбалансированного питания и значение микроэлементов для сохранения здоровья и профессионального развития.

Разработку творческих проектов, решение профессионально-ориентированных задач и другие методы кросс-дисциплинарного обучения, можно применить и при изучении других тем. Например, по теме «Углеводы» - выполнение краткосрочных исследовательских проектов: «Применение углеводов в росписи тканей. Свободная роспись по загустке», «Энергия творчества: значение углеводов в профессии режиссеров и актеров», «Целлюлоза и экологичный дизайн интерьера» и другие.

Заключение

Использование кросс-дисциплинарного подхода в организации обучения общеобразовательной дисциплины «Химия» в Высшем колледже культуры имени Акана серэ, показывает, что такой подход делает процесс обучения более интересным и живым, формирует у обучающихся комплексное восприятие мира и профессиональную гибкость. Кросс-дисциплинарное обучение способствует не только усвоению химических знаний, но и развитию у студентов навыков анализа, поиска нестандартных решений и творческого мышления - качеств, необходимых для успешной профессиональной деятельности в сфере искусства и культуры.

При практическом применении кросс-дисциплинарного подхода в обучении в системе технического и профессионального образования нужно придерживаться следующих рекомендаций:

- преподавателям общеобразовательных дисциплин организаций ТиПО следует четко определить цели интеграции своего предмета с профессиональными модулями, что позволит создать ясную основу для дальнейшей работы;
- необходимо провести тщательный анализ типовой учебной программы по дисциплине и образовательных программ по специальностям, чтобы выявить межпредметные связи и возможности для интеграции, при этом знания из разных дисциплин должны работать как единый механизм;
- необходимо мотивировать обучающихся через применение полученных знаний на практике, в связи с чем, нужно включать их в практические задания, отражающие реальные производственные ситуации;
- методы обучения должны становиться более адаптивными, предлагая возможности для саморазвития и углубления знаний студентов;
- для улучшения качества обучения и корректирования кросс-дисциплинарных подходов нужна регулярная обратная связь от студентов и рефлексия

Таким образом, кросс-дисциплинарное обучение может стать важным инструментом образования в условиях быстро меняющегося мира, где традиционные границы между профессиями стираются, и основной акцент ставится на развитии компетенций, необходимых для конкурентоспособности современного специалиста. При таком обучении студенты учатся рассматривать профессиональные задачи с разных точек зрения, что приводит к более глубокому пониманию проблем и нахождению инновационных решений. Для педагогов кросс-дисциплинарный подход открывает возможность посмотреть на свою дисциплину с новой перспективы, освоить инструменты междисциплинарного взаимодействия и развивать метапредметные компетенции. Это является залогом формирования образовательной среды, в которой обучение выходит за рамки отдельных дисциплин и становится основой для решения комплексных задач.

Использованная литература:

1. Об утверждении государственных общеобязательных стандартов дошкольного воспитания и обучения, начального, основного среднего и общего среднего, технического и профессионального, послесреднего образования. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года №348. [Электронный ресурс]. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031#z959> (дата обращения 01.10.2025).
2. Шаталов М.А. Система методической подготовки учителя химии на основе проблемно-интегративного подхода. Автореферат: диссертация доктора педагогических наук.-Санкт-Петербург.-2004.
3. Капенова Ж.Ж., Ахметбекова А.М. Особенности кросс-дисциплинарного подхода в подготовке полиязычных специалистов.- // Наука и жизнь Казахстана.-2018.-№4(62).
4. Ташмухамбетова Ж. Х, Оспанова А. К., Аубакиров Е. А. Решение вопросов интеграции образования, науки и бизнеса в современных условиях вузовской подготовки в Казахстане.- Научная статья Евразийский Союз Ученых (ЕСУ) # 2 (23) // - Педагогические науки.- 2016.
5. Соколова М.Г. Интеграция химии и спецдисциплин в ССУЗе: журнал «Инновационное развитие профессионального образования», 2013.
6. Мартыненко О.С. Из опыта применения контекстных задач на уроках химии. Инновации в преподавании химии: сборник научных и научно-методических трудов V Международной научно-практической конференции.-Казань.- 2014.
7. Необычные задания обычной химии. [Электронный ресурс] // Сайт «Учительский портал». <https://www.uchportal.ru/publ/23-1-0-4095> (дата обращения 02.10.2025).

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ОБУЧЕНИЮ ЧЕРЕЗ РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ ЕСТЕСТВОЗНАНИЯ.

Кахабаева Айжан Асылбеккызы,

учитель биологии и естествознания,

КГУ «Школа-гимназия №17» города Кокшетау отдела образования по городу Кокшетау
управления образования Акмолинской области

Введение

Современное образование направлено не только на передачу знаний, но и на формирование у обучающихся умений применять эти знания в реальной жизни. В этом контексте ключевым понятием становится функциональная грамотность — способность человека использовать полученные знания для решения практических задач, принятия обоснованных решений и успешной адаптации в постоянно меняющемся мире.

Особую роль в её формировании играют уроки естественно-научного цикла, где учащиеся учатся наблюдать, анализировать, делать выводы и выстраивать причинно-следственные связи.

Новизна представленной работы заключается в разработке и внедрении методической модели, которая объединяет проблемно - ориентированное обучение, проектную деятельность, исследовательские методы в единую систему формирования функциональной грамотности на уроках естествознания.

Целью данной работы является рассмотрение и обоснование современных подходов к организации образовательного процесса на уроках естествознания, направленные на развитие функциональной грамотности учащихся, а также выявление эффективных методов и технологий, способствующие формированию умений применять научные знания в практических и жизненных ситуациях.

Функциональная грамотность включает в себя несколько основных компетенций, которые используются при составлении заданий на функциональную грамотность:

- Познавательная компетенция;
- Информационная компетенция;
- Практическая компетенция;
- Коммуникативная компетенция.

Таким образом, анализируя вышеперечисленные навыки в рамках курса естествознания ключевым направлением становится развитие естественно-научной грамотности, которая включает в себя следующие компетенции (таблица 1). [1,2]

Познавательная компетенция	Понимание основных научных понятий и закономерностей.
Информационная компетенция	способность применять научные знания для объяснения явлений окружающего мира.
Практическая компетенция	умение использовать методы научного познания (наблюдение, эксперимент, анализ данных).
Коммуникативная компетенция	критическое мышление и аргументированное принятие решений на основе доказательств.

Таблица 1. Ключевые компетенции в естествознании.

Развитие функциональной грамотности требует обновления традиционных методик и внедрения современных педагогических технологий. Наиболее эффективными являются следующие подходы : (рис.1) [3,4].

Рисунок 1. Современные педагогические подходы

1. Проблемно - ориентированное обучения (Problem - Based Learning).

Данный подход строится на решении приближенных к реальности задач из жизни. Ученики сталкиваются с проблемной ситуацией, анализируют ее, выдвигают гипотезы и ищут способы решения. Например, при изучении темы «Загрязнение воды» учащиеся могут исследовать качество воды из разных источников, анализировать результаты и предлагать меры по ее очистке.

Проектная деятельность.

2. Проекты позволяют интегрировать знания из различных областей, развивают исследовательские и коммуникативные навыки. В рамках уроков естествознания проектная деятельность может быть связана с изучением экологических проблем региона Акимовской области, энергосбережением региона, изменением климата внутри региона и т.д.

3. Исследовательский метод.

Одним из ключевых элементов развития естественно - научной грамотности является организация исследований на уроках естествознания, где учащиеся самостоятельно формулируют вопрос исследования, планируют эксперимент, осуществляют сбор и анализ данных, а также делают выводы проделанной работы. Такой подход способствует формированию умений научного мышления и самостоятельности учащихся.

Интерактивные технологии и цифровые инструменты.

4. Использование цифровых технологий на уроках естествознания (цифровые лаборатории Mozaveb и других, онлайн - симуляторов и интерактивных карт) делает обучение более наглядным и доступным, что способствует лучшему усвоению материала. Цифровые платформы : PhET или LearningApps позволяют учащимся моделировать эксперименты, осуществлять работу с полученными данными и производить собственные открытия. [5]

5. Межпредметные связи.

Формирование функциональной грамотности требует интеграции знаний, связанных с разными предметами. Например, изучая тему «Энергия» в пятом и шестом классах можно объединить следующие предметы: физику, химию, биологию и географию. Интеграция и взаимосвязь нескольких предметов помогает ученикам видеть целостную картину мира и понимать взаимосвязь природных процессов.

Таким образом, перечисленные подходы интегрируются в процесс преподавания естествознания и обеспечивает развитие всех компонентов функциональной грамотности.

Практическое применение функциональных заданий на уроках естествознания.

При изучении темы по естествознанию в пятом классе «Фотосинтез. Необходимые условия для фотосинтеза» предлагается следующий пример задания на развитие функциональной грамотности.

Кейс : Учёные обнаружили старый заброшенный сад в центре города. Растения там почти засохли, и жители жалуются на плохой воздух. Ваша группа — команда юных исследователей, которым поручено понять, почему растения в саду ослабли и как их можно спасти.

Задание 1. Анализ ситуации.

- Ответить на вопрос : «Какие условия нужны растениям для фотосинтеза»

- Посмотреть на фотографию сада (у каждой группы разные картинки сада) и определить чего не хватает растениям в этом саду?

Ученики глядя на изображения сада определяют недостающие факторы для фотосинтеза, например, если почва на картинке сухая и потрескавшаяся, растениям не хватает воды.

Задание 2. Экспериментальная часть.

- Каждая группа получает 3 «растения» (картонки с изображением листьев).

Учащиеся заполняют таблицу, где отмечают наличие или отсутствие условий фотосинтеза. (рис.2)

Рисунок 2. Задание на экспериментальную часть

Таким образом, определяют значимость условий для протекания фотосинтеза в растениях.

Задание 3. Презентация группы. (где применяется коммуникативный подход) . В виде мини сценки где каждый ученик группы является каким либо условием (солнце, вода и т.д.), показывают, что происходит, если одного «участника» не хватает.

Предлагаемый образец разработанного урока по теме «Фотосинтез» содержат приемы активизации познавательной деятельности обучающихся, формирования способности к креативному решению проблем, умения сравнивать, выявлять наиболее эффективные пути достижения результатов.

Влияние функциональных заданий на динамику роста качества знаний учащихся на уроках естествознания.

Использование функциональных заданий на уроках естествознания способствует повышению качества знаний учащихся и развитию их познавательной активности. Динамика роста качества знаний указана на диаграмме 1.

Диаграмма 1. Динамика роста качества знаний по четвертям

Диаграмма «Динамика роста качества знаний по четвертям» отображает следующие данные:

- 1 четверть - 85 %
- 2 четверть - 85,7 %
- 3 четверть - 86 %
- 4 четверть - 86,2 %

Анализ результатов успеваемости учащихся по предмету за 2024–2025 учебный год показывает положительную динамику качества знаний. В сравнении с показателями первой четверти, по итогам четвертой четверти наблюдается небольшой, но устойчивый рост уровня усвоения учебного материала. Это свидетельствует о постепенном повышении учебной мотивации, активности на уроках с применением заданий на функциональную грамотность.

Заключение.

Таким образом, разработанная методическая система не просто обобщает современные подходы, но предлагает практическую модель их интеграции, проверенную в условиях реального учебного процесса и демонстрирующую устойчивый положительный эффект. В ходе проведенного исследования была реализована цель работы - рассмотрены и обоснованы современные подходы к организации образовательного процесса.

Анализ педагогической практики и современных образовательных технологий позволил выявить наиболее эффективные методы и формы работы, способствующие формированию у школьников умений применять научные знания в практических и жизненных ситуациях.

Результаты работы подтверждают, что использование проблемно - ориентированного, проектного и исследовательского обучения, а также интеграция цифровых инструментов и межпредметных связей значительно повышают уровень функциональной грамотности и качество знаний учащихся. Такие методы делают процесс обучения естествознанию более осмысленным, деятельностным и практико- ориентированным.

Использованная литература:

1. Андреева, Н. В. Формирование функциональной грамотности учащихся в процессе обучения естественно-научным предметам // Педагогическое образование и наука. — 2021. — № 3. — С. 85–89.
2. Гордеева, И. А. Современные педагогические технологии в обучении естествознанию. — М.: Академия, 2020. — 176 с.
3. Зимняя, И. А. Ключевые компетенции — новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. — 2019. — № 5. — С. 34–42.
4. Методы развития функциональной грамотности на уроках биологии // Вестник Кокшетауского университета имени Ш. Уалиханова. Серия «Педагогические науки». 2024. DOI:10.59102/pedagogical/2024/iss4pp29-37.
5. Повышение качества образования через формирование функциональной грамотности учащихся на уроках биологии // Научно-педагогический журнал «Білім-Образование». 2024. DOI:10.59941/2960-0642.2024-2-33-42.

ХИМИЯ ПӘНІН АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕ ОҚЫТУДА ДАРЫНДЫ БАЛАЛАРДЫ ҚОЛДАУ

Сағатай Айдана Асқарқызы,
учитель биологии и химии,

КГУ «Областная специализированная школа-интернат для одаренных детей № 3 имени
Абая, города Кокшетау»

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінде ғылым мен тілдің интеграциясына негізделген оқыту тәсілдері ерекше өзектілікке ие. Қазақстанда көптілді білім беру саясатының дамуы химия пәнін ағылшын тілінде оқытудың маңызын арттырып отыр, себебі ғылыми тіл ретіндегі ағылшын тілі оқушылардың жаһандық коммуникацияға қосылуына және ғылыми ақпаратты еркін меңгеруіне мүмкіндік береді [1]. Әсіресе, дарынды оқушылардың химияны ағылшын тілінде тереңдетіп меңгеруі олардың зерттеушілік қабілеттерін, функционалдық сауаттылығын және халықаралық білім кеңістігіне шығу мүмкіндігін кеңейтеді.

Дарынды оқушылар күрделі тапсырмаларды орындауға құштар, логикалық ойлау деңгейі жоғары, жаңа ақпаратты тез игеретіндігімен ерекшеленеді. Сондықтан олар үшін сараланған, тілдік және пәндік мақсаттарды үйлестіруші әдістемелік орта қалыптастыру аса маңызды. CLIL (Content and Language Integrated Learning) технологиясы химиялық білімді ағылшын тілінде меңгертуге және дарынды оқушының академиялық дамуын қолдауға тиімді құрал болып табылады [2].

Мақаланың мақсаты – химияны ағылшын тілінде оқытуда дарынды оқушыларды қолдау әдістерін талдау және олардың тиімділігін тәжірибеде көрсету.

Міндеттері:

- химияны ағылшын тілінде оқытудың әдістемелік негізін сипаттау;
- дарынды оқушылардың оқу ерекшеліктерін анықтау;
- CLIL әдісі негізінде зерттеу жүргізу;
- алынған нәтижелерді талдап, практикалық ұсыныстар беру.

Негізгі бөлім.

Ағылшын тілінде химияны оқу процесінде дарынды балаларды қолдау пәндік тереңдетуді, академиялық ағылшын тілін дамытуды және зерттеу дағдыларын қалыптастыруды қажет етеді. Мұндай интеграция оқу материалын сапалы игеруді қамтамасыз етіп қана қоймай, оқушылардың олимпиадаларға, ғылыми жобаларға және халықаралық білім беру бағдарламаларына қатысу үшін қажетті дағдыларын қалыптастырады.

Зерттеу барысында төмендегі әдістер қолданылды:

Педагогикалық талдау – химияны ағылшын тілінде оқыту мен дарынды оқушыларды қолдауға арналған ғалымдардың еңбектерін қарастыру;

Бақылау әдісі – химия сабақтарында дарынды оқушылардың белсенділігі мен тапсырмаларды орындау ерекшеліктерін бақылау;

Анкеталық сауалнама – 7-8 сынып оқушыларының пәнді ағылшын тілінде оқуға қызығушылығын анықтау;

Тәжірибелік эксперимент – CLIL әдісімен сабақ өткізу арқылы оқушылардың пәндік және тілдік дағдыларындағы өзгерістерді анықтау;

Сандық өңдеу – жиналған нәтижелерді пайыздық және салыстырмалы көрсеткіштермен талдау.

Сабақ құрылымы 4C моделіне негізделді:

Content – химиялық мазмұн;

Communication – тілдік мақсаттар;

Cognition – ойлау дағдылары;

Culture – ғылыми және экологиялық мәдениет.

Зерттеу Көкшетау қаласы, Абай атындағы (қазақ тілінде оқытылатын) дарынды балаларға арналған №3 облыстық мамандандырылған мектеп-интернатының 8-сыныбында жүргізілді. Алғашқы сауалнама нәтижесі 1-кестеде көрсетілген.

Кесте 1. 7-сынып оқушыларынан алынған сауалнама нәтижесі

Көрсеткіш	Жоғары деңгей	Орташа деңгей	Төмен деңгей
Ағылшын тілінде химияны меңгеру қызығушылығы	45%	40%	15%

Көрсеткіш	Жоғары деңгей	Орташа деңгей	Төмен деңгей
Химиялық терминдерді түсіну	30%	50%	20%
Зертханалық жұмысқа ынта	70%	25%	5%

Дарынды оқушылардың 83%-ы пәнді ағылшын тілінде меңгеруге жоғары қызығушылық танытты. Тәжірибе 6 апта бойы өткізілді. Әр сабақта тілдік мақсаттар зертханалық тапсырмалармен біріктірілді. Мазмұн мен тапсырмаларды саралау маңызды бағыт болып табылады. Дарынды оқушыларға химиялық құбылыстарды талдауды, стандартты емес есептерді шешуді және түпнұсқа ағылшын тіліндегі дереккөздермен жұмыс істеуді қамтитын күрделілігі жоғары тапсырмалар қажет. CLIL әдістемесін қолдану ағылшын тіліндегі ғылыми мәтіндерді, мақалаларды, инфографиканы және зертханалық сипаттамаларды қосу арқылы курстың мазмұнын кеңейтуге мүмкіндік береді. Бұл академиялық лексиканың дамуына және халықаралық ғылыми материалдармен жұмыс істеу қабілетіне ықпал етеді.

Дарынды оқушыларға күрделі тапсырмалар ұсынылды:

- ғылыми гипотеза құру;
 - нәтижені ағылшын тілінде қорғау;
 - инфографика жасау;
 - терминологиялық сөздік құрастыру.
- Тапсырмалардың үлгілері 1-суретте көрсетілген.

Task 1. Read an excerpt from a popular science article and answer the questions:

Clean water is vital for humans. However, in nature it is rarely found in its pure form, as it contains various impurities such as salts, gaseous substances, and microorganisms. Filtration, sedimentation, boiling, and distillation are used to purify water and make it drinkable. In industrial conditions, the reverse osmosis method is used to remove even the smallest particles of pollutants.

Questions:

1. What type of substance is water in nature – a pure substance or a mixture? Explain it.
2. What methods of separation of mixtures are mentioned in the text? Which ones can be used at home?
3. Why doesn't boiling remove all impurities from the water?

Task 2. Read the statements and determine if they are true. If the statement is incorrect, correct it.

1. Elements can be divided into simpler substances using physical methods.
2. Pure substances always consist of the same type of atoms.
3. All mixtures can be separated by filtration.
4. Milk is a homogeneous mixture because its components cannot be separated manually.
5. Air is a compound because it contains different gases.

Task 3. Why does water belong to compounds, and air to mixtures? Explain your answer.

Сурет 1. Сабақта қолданылған тапсырмалардың үлгілері

Эксперимент соңындағы оқушылардан қайтадан сауалнама алынды. Сауалнаманың нәтижесі 2-кестеде берілген.

Кесте 2. Екінші сауалнаманың нәтижесі

Көрсеткіш	Бастапқы деңгей	Қорытынды деңгей
Химиялық терминдерді ағылшын тілінде қолдану	30%	75%
Зертханалық жұмысты өз бетінше орындау	55%	85%

Көрсеткіш	Бастапқы деңгей	Қорытынды деңгей
Логикалық дәлелдеу	40%	80%
Ағылшын тілінде презентация жасау	25%	70%

Дарынды оқушыларда метатану, академиялық дағды, зерттеушілік белсенділік айтарлықтай жақсарды. Химияны ағылшын тілінде оқыту барысында төмендегі әдістер тиімді екенін практика дәлелдеді. Сондай-ақ оқушылардың химия пәнінен олимпиадалар мен конкурстарға қатысу құлшынысы артты. Нәтижесінде мектеп оқушыларының білім сапасы мен қалалық және облыстық деңгейдегі олимпиадаларға қатысуы артты. 3-кестеде сынып оқушыларының I және III тоқсан бойынша білім сапасы көрсетілген.

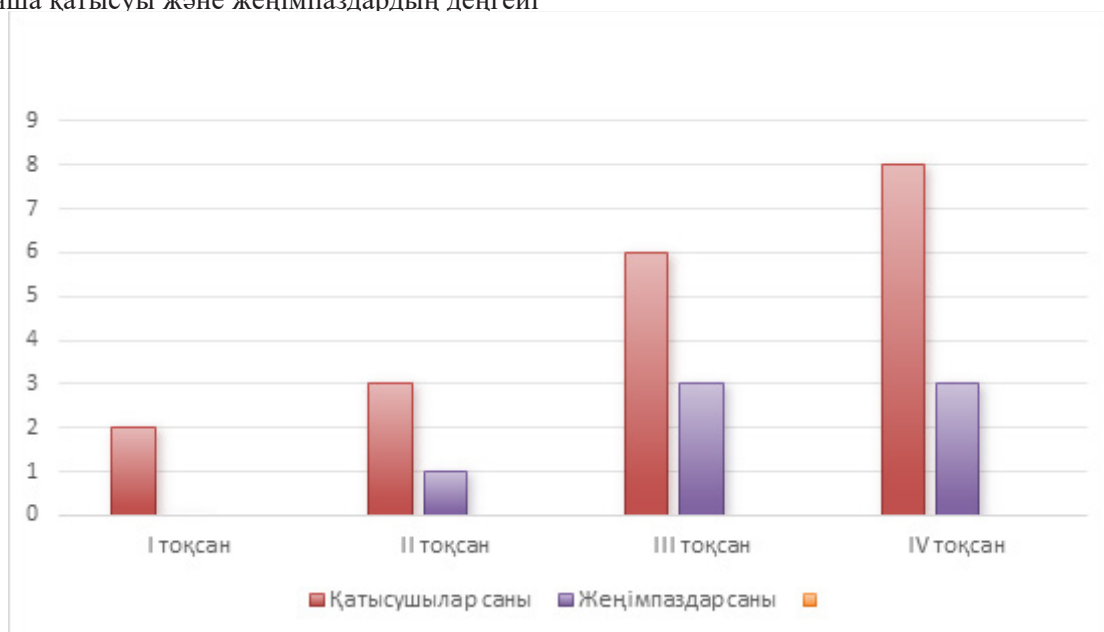
Кесте 3. 8Б сыныбының I және III тоқсан бойынша білім сапасының мониторингісі

8Б сыныбы	Мерзімі	Оқушы саны	Білім сапасы	Үздіктер саны	Екпінділер саны	Өзгеріс
	I тоқсан	16	75%	2	10	
	III тоқсан	16	88%	4	10	+2 үздік, +2 екпінді, +13%

Тәжірибе соңында оқушылардың білім деңгейі 13%-ға өсті, екпінділер қатарына 2 оқушы және үздіктер қатарына 2 оқушы қосылды.

Екіншіден, химияны ағылшын тілінде оқытуда зерттеу және жобалау қызметін ұйымдастыру ерекше рөл атқарады. Дарынды оқушылар жоғары танымдық мотивацияны көрсетеді, сондықтан оларға өз бетінше шағын зерттеулер, эксперименттік жұмыстар және ағылшын тіліндегі ғылыми жобалар конкурстарына қатысу үшін мүмкіндіктер беру қажет. Мұғалім мұндай оқушыларды аналитикалық шолулар жасауға, салыстырмалы зерттеулер жүргізуге, қарапайым, бірақ ғылыми маңызды эксперименттер жүргізуге, содан кейін нәтижелерді ағылшын тілінде ұсынуға бағыттай алады. Бұл сыни ойлауды, ғылыми ақпаратты ұсыну қабілетін дамытады және ғылыми коммуникация дағдыларын қалыптастырады.

Оқушылар «Chemical safety in daily life», «Water purification technologies», «Green chemistry» тақырыптарында жобалар қорғады. Жобалардың 80%-ы жоғары деңгейде бағаланды. Үздік жобалар ғылыми жобалар конкурсының обыстық кезеңіне жіберілді және жоғары нәтижеге жетті. I-диаграммада оқушылардың мектепшілік TEDx форматында өткізілетін ғылыми жобаларды қорғау конкурсының сараптамасы көрсетілген. Диаграмма 1. Мектепшілік TEDx форматында өткізілетін ғылыми жобаларды қорғау конкурсының химия пәні бойынша қатысуы және жеңімпаздардың деңгейі

Үшіншіден, қолдаудың тиімді нысаны цифрлық білім беру ресурстары мен халықаралық платформаларды пайдалану болып табылады. Химиялық процесс тренажерларымен жұмыс істеу, бейне эксперименттерді көру, вебинарлар мен виртуалды зертханаларға ағылшын тілінде қатысу білімді тереңдетуге және ой-өрісті кеңейтуге мүмкіндік береді. Онлайн-ресурстар оқушыларға химияның заманауи жетістіктерімен танысуға, олимпиадалық тапсырмаларды шешуге және ағылшын тіліндегі оқыту жобаларына қатысуға мүмкіндік береді. Тәжірибе барысында Khan Academy, Chemguide, Royal Society of Chemistry сияқты ресурстар пайдаланылды.

Сонымен қатар, дарынды оқушылардың әлеуетін толық ашу үшін мотивация жүйесін, бастамаларды қолдауды және шығармашылықты ынталандыруды қамтитын дамушы білім беру ортасын құру ерекше

маңызды. Мұндай ортада мұғалім тек білім беруші емес, бағыт-бағдар көрсетуші коуч рөлін атқарады. Сондықтан коучинг әдістерін қолдану, оқушыларды пікірталастарға, ғылыми клубтарға, жобалық және зерттеу жұмыстарына тарту өте тиімді болып табылады.

Оқушыларға оқу үшін тақырыптарды өз бетінше таңдауға мүмкіндік беру, олардың жеке қызығушылықтарын ескеріп бағыттау — өзіндік білім алу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Бұдан бөлек, ынтымақтастыққа негізделген, қолдау мен сенімге толы атмосфера құру дарынды балалардың өзін ашуына, бастамашылдығын арттыруға және өздігінен дамуға деген ұмтылысын күшейтуге мүмкіндік береді.

Мұндай қолайлы психологиялық-педагогикалық жағдайлар дарынды оқушылардың ойлауын, шығармашылық белсенділігін және ғылыми-зерттеу қабілеттерін жүйелі түрде жетілдіруге ықпал етеді.

Табыстың негізгі факторы — үздіксіз кері байланыс пен жеке сүйемелдеу жүйесін тиімді ұйымдастыру. Мұғалім әрбір оқушының оқу ілгерілеуін тұрақты түрде бақылап, алынған нәтижелерге сүйене отырып, жеке білім беру траекторияларын дер кезінде түзетіп отыруы тиіс. Сонымен қатар, оқушының қызығушылық бағытына сәйкес қосымша білім беру ресурстарын ұсыну, болашақ зерттеу тақырыптарына қатысты жеке кеңес беру және ұсыныстар дайындау дарынды балалардың танымдық белсенділігін арттыруға ықпал етеді. Бұл тәсіл химия пәніне деген қызығушылықты тереңдетумен қатар, ағылшын тіліндегі академиялық дағдыларды дамытуға, пәндік-тілдік интеграцияны күшейтуге және оқушылардың оқу мен ғылыми-зерттеу жұмысында жоғары нәтижелерге қол жеткізуіне мүмкіндік береді. Сабақ барысында оқушылардың рефлексиясын, белсенді қатысуын және өзара әрекеттесуін қамтамасыз ету мақсатында «Сабақтың индикаторы», Padlet онлайн-тақтасы, «Ашық микрофон» сияқты әдістер жүйелі түрде қолданылды.

Қолдану нұсқаулығы:

1. Индикаторды ашып, аты-жөніңізді жазыңыз
2. Өзіңіздің сабақтағы жұмысыңызды талдаңыз: барлығы түсінікті болды ма, алынған білімді ары қарай қолдануға болады ма?
3. pH шкаласын қолданып, тақырып бойынша өзіңіздің біліміңізді бағалаңыз: қышқылдық орта - ақпарат түсініксіз, сілтілік орта - барлық ақпарат меңгерілді.
4. Егер сұрақтарыңыз болса, арнайы ұяшыққа жазыңыз.

Сабақтың әмбебап индикаторы

Оқушының аты-жөні:

Сыныбы:

Менің сұрағым бар...

Сабақтың тақырыбы:

acidic neutral alkaline

Сурет 2. «Сабақтың индикаторы» кері байланысы

Бесіншіден, дарынды оқушыларды қолдау жүйесінде олимпиадалық дайындықты ағылшын тіліндегі ресурстармен ұштастыру ерекше тиімді болды. Халықаралық форматтағы тапсырмалар логикалық ойлауды дамытып, химиялық білімді кеңейтуге мүмкіндік береді. Эксперимент барысында оқушылармен бірге Cambridge IGCSE, SAT Chemistry, IB Chemistry (SL/HL) деңгейіндегі есептердің бейімделген үлгілері орындалды. Бұл тапсырмалар күрделілігі мен құрылымы бойынша оқушыларды жоғары деңгейде ойлауға ынталандырып, ғылыми ағылшын тілін қолдану аясын кеңейтті. Мектеп оқушыларының соңғы үш жылдағы облыстық олимпиада нәтижелері төмендегі кестеде берілген.

Кесте 4. 2022 - 2025 жылдар аралығында 7-8 сынып оқушыларының облыстық олимпиада нәтижелері

Жыл	2022-2023 оқу жылы	2023-2024 оқу жылы	2024-2025 оқу жылы
Нәтижесі (орын саны)	1 (3-орын)	1 (3-орын)	2 (2-орын, 3-орын)

Кестедегі мәліметті қорытындылай келе, оқушылардың олимпиадаға дайындығын ағылшын тіліндегі ресурстармен ұштастыру ерекше тиімді болды. Жыл сайын нәтиженің өсімі байқалды.

Тәжірибе нәтижесінде мектеп оқушыларының химияға қызығушылығы артты, ағылшын тілін меңгеру деңгейі өсті, олимпиадалар мен ғылыми жобалар конкурсына қатысушылар саны көбейді, ең бастысы,

сыныптан жалпы білім деңгейі артты. Жалпы зерттеу химияны ағылшын тілінде оқыту дарынды оқушылардың жан-жақты дамуына, ғылыми көзқарасының қалыптасуына және жаһандық білім беру кеңістігімен байланыс орнатуына ықпал ететінін айқын дәлелдеді. Мұндай интегративті тәсіл олардың болашақта халықаралық олимпиадаларға, ғылыми-ағартушылық жобаларға және көптілді ортада оқуына мүмкіндік береді.

Ұсыныстар:

1. Химиялық терминологияны жүйелі енгізу: әр бөлімнің басында ағылшын терминдерінің шағын глоссарийін ұсыну.
2. Саралап оқыту моделін қолдану: дарынды оқушылар үшін күрделендірілген тапсырмалар пакетіне ерекше көңіл бөлу.
3. Зерттеушілік ортаны қалыптастыру: жобалық зерттеулер, мини-зертханалар, ғылыми эксперименттер санын арттыру.
4. Ағылшын тіліндегі оқулықтар мен онлайн платформаларды қолдану: Khan Academy, Chemguide, Royal Society of Chemistry ресурстарын пайдалану.
5. Формативті бағалау тәсілдерін енгізу: Rubrics, peer-assessment, self-assessment әдістерін қолдану дарынды оқушыларға өте тиімді.
6. STEM және CLIL интеграциясын кеңейту: Химияны физика, биология, экология пәндерімен байланыстыра оқыту.

Қорытынды.

Зерттеу нәтижелері химияны ағылшын тілінде оқыту дарынды оқушылардың пәндік және тілдік құзыреттерін кешенді түрде дамытуға ықпал ететінін көрсетті. CLIL әдісін жүйелі қолдану оқушылардың зерттеушілік дағдыларын, логикалық ойлауын, академиялық тілін және ғылыми қызығушылығын айтарлықтай арттырады. Тәжірибелік эксперимент барысында ағылшын тіліндегі сабақтардың оқушылардың оқу мотивациясын күшейтіп қана қоймай, олардың аналитикалық, коммуникативтік және проблеманы шешу дағдыларын жақсартатыны дәлелденді.

Дарынды оқушыларды қолдау процесінде саралап оқыту, зертханалық тәжірибелерді ұйымдастыру, жобалық жұмыстарға баулу және терминологиялық қорды мақсатты түрде дамыту негізгі рөл атқарады. Бұл тәсілдер оқушылардың теориялық білімін тереңдетіп қана қоймай, нақты ғылыми міндеттерді шешу қабілетін қалыптастырады.

Жалпы алғанда, зерттеу нәтижелері ұсынылған әдістердің оқу үдерісінде жоғары тиімділік көрсететінін және көптілді білім беру жағдайында дарынды оқушылардың әлеуетін барынша ашуға мүмкіндік беретінін айғақтайды. Мұндай интеграциялық амалдар оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырып, олардың болашақ ғылыми-зерттеу және академиялық жетістіктеріне берік негіз қалайды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. ҚР БҒМ. Көптілді білім беру тұжырымдамасы. – Астана, 2020
2. Coyle D., Hood P., Marsh D. CLIL: Content and Language Integrated Learning. – Cambridge, 2010.
3. Әбілқасымова А.Е. Дарынды балаларды оқыту әдістемесі. – Алматы: Білім, 2019.
4. Жұмабекова Ф. Пән тілін оқытудағы CLIL технологиясы. – Алматы, 2021.
5. Назарбаев Зияткерлік мектептері. CLIL әдістемелік нұсқаулығы. – Астана, 2019.
6. Құсайынов А. Химияны оқыту әдістемесі. – Алматы: Мектеп, 2018.
7. Zhumagulov N., Kaliyev D., Samatov A., Baikenov K., Khassen T., Meiramov M. Химия 7 сынып, қостілді оқулық. – Астана-кітап, 2022

ДЕЖУРНЫЙ ЗВУК В ЛОГОПЕДИИ, ОТ АВТОМАТИЗАЦИИ ДО КОММУНИКАЦИИ

Тажибаева Зияш Каирбековна,

учитель биологии и химии,

КГУ «Областная специализированная школа-интернат № 3 для одаренных детей
имени Абая, город Кокшетау» управления образования Акмолинской области

Введение

Проблема недостаточной автоматизации поставленного звука занимает важное место в логопедической практике: часто ребёнок правильно воспроизводит звук в упражнениях или изолированных словах, но не использует его в спонтанной речи, что ограничивает его коммуникативную активность и снижает эффективность коррекционной работы. Такая «кабинетная» точность произношения не всегда отражается в живых речевых взаимодействиях, и навык остаётся неустойчивым. В современных коррекционных подходах усиливается акцент именно на перенос звука в контекст общения — в диалоги, рассказы и бытовые ситуации, что повышает значимость этапной модели работы. Мотивом для написания этой статьи стало наблюдение: даже после длительной автоматизации дети испытывают трудности при общении, особенно в ситуациях, где требуется спонтанность и выражение собственных мыслей. Это указывает на необходимость целостного подхода, который не просто закрепляет звук, а интегрирует его в речевую деятельность. Цель статьи — предложить этапную, практико-ориентированную модель работы с «дежурным звуком», обеспечивающую переход от автоматизации в слогах и словах к активному использованию звука в фразах, ситуативной и свободной коммуникации, а также представить конкретные методические приёмы, диагностические рекомендации и коррекционные задачи для детей с различными речевыми особенностями. [3:54]

Основная часть

Под «дежурным звуком» понимается звук, выбранный логопедом для регулярной целенаправленной тренировки (речевые зарядки, игровые модули, бытовые ситуации) с целью закрепления артикуляционного навыка, поддержания фонематической дифференциации и обеспечения устойчивого употребления звука в разных позициях слова и речи; такая практика предполагает краткие регулярные упражнения, разнообразие форм и системный мониторинг результатов. Алгоритм работы - постепенное введение звука от изолированной постановки к использованию в слогах, словах, фразах и далее в спонтанной речи - отражает классическую и современную методику автоматизации звукопроизношения. Работа над дежурным звуком – одна из форм организации работы над произношением. Содержанием работы над дежурным звуком может быть любая сторона устной речи: работа над звуками, словом, фразой, голосом, дыханием, словесным и логическим ударениями, нормами орфоэпии, темпом речи. Дежурный звук – это заменитель других звуков, который ребенок использует в речи, так как не может произнести правильный вариант. Работа с дежурным звуком у детей с нарушением слуха требует комплексного подхода, учитывающего особенности слухового восприятия, уровень речевого развития и когнитивные возможности ребенка. Важно не просто исправить замену звуков, но и помочь ребенку осознать разницу, научить его правильно воспринимать, произносить и закреплять новый навык в речи.

Работа с дежурным звуком для всего класса, где обучаются дети с нарушением слуха, должна быть максимально наглядной, доступной и многоканальной (слух, зрение, тактильность, движение).

У детей с нарушением слуха это происходит по нескольким причинам:

Недостаточный слуховой контроль, что мешает различать близкие звуки;

Нарушение слухового восприятия;

Дефицит слухо - речевой памяти;

Особенности артикуляторной моторики. Работа над дежурным звуком – одна из форм организации работы над произношением. Содержанием работы над дежурным звуком может быть любая сторона устной речи: работа над звуками, словом, фразой, голосом, дыханием, словесным и логическим ударениями, нормами орфоэпии, темпом речи. Дежурный звук – это заменитель других звуков, который ребенок использует в речи, так как не может произнести правильный вариант. У детей с нарушением слуха это происходит по нескольким причинам:

Новизна и методические положения, рекомендованные для включения в программу работы:

- 1) Комплексный подход — объединение пути от постановки звука до включения его в спонтанную речь с акцентом на коммуникативную компетенцию, а не только на изолированную артикуляцию;
- 2) Включение коммуникативно-деятельностного подхода — задания, где звук вводится в игровые, творческие

и социальные ситуации;

3) Интеграция современных технологий — использование интерактивных приложений и платформ на разных этапах;

4) Учёт индивидуальных особенностей — планирование с учётом речевых, когнитивных и эмоциональных особенностей ребёнка и нозологий (ЗПР, нарушения слуха, ФФН);

5) Связь с социально-эмоциональным развитием — работа над звуком одновременно формирует уверенность в общении и умение удерживать внимание собеседника. Практики и методические обзоры подтверждают эффективность таких комбинированных подходов.

Работа с дежурным звуком у детей с нарушением слуха требует дополнительного многоканального обеспечения: необходимо учитывать уровень слухового восприятия, возможности слухового аппарата или кохлеарного импланта, а также когнитивный уровень; помимо артикуляционной работы важны визуальные, тактильные и моторные опоры. Для группы детей с нарушением слуха занятия должны быть предельно наглядными и многоканальными (слух, зрение, тактильность, движение), а фонетическая (речевая) зарядка — обязательным ежедневным элементом обучения. Дежурные звуки могут заменять целые группы звуков (например, ребёнок вместо [Ш, Ж, Ч] использует [С] или вместо [Р, Л] произносит [Д]); в таких случаях особенно важна диагностика и подбор опорного (переходного) звука, который будет использоваться как «трамплин» к целевому звуку.

Диагностика дежурных звуков. Прежде чем приступать к целенаправленной работе, проводятся: анализ спонтанной речи — выявление позиций и закономерностей замен; экспериментальные задания — повторы слов, слогов, дифференциация на слух; изучение слухового восприятия — различает ли ребёнок звуки и может ли воспроизвести их под контролем слухового аппарата. Для оценки используют диагностические пакеты и краткие срезы, а также аудиофиксацию для последующего анализа динамики. [7:36]

Основные направления коррекции:

1) Развитие слухового восприятия — игры на различение звуков («Поймай звук», «Хлопни, если слышишь») и работа с шумовыми и контрастными парами (Ш–С, Л–Р);

2) Развитие артикуляции — артикуляционная гимнастика, пальчиковая гимнастика для общей моторики, вибрационные и тактильные приёмы;

3) Поиск опорного звука — использование близкого фонетического аналога и переходных сочетаний ([ДР], [ТР] и т. п.) для перехода к целевому звуку;

4) Автоматизация через различные каналы восприятия — визуальная опора (зеркало, видео), тактильный контроль (рука на горле), логопедический массаж. Эти направления описаны в современных методических материалах и практиках логопедов. [8:67]

Этапы работы с дежурным звуком для всего класса (практическая реализация):

1) Ознакомление с дежурным звуком — демонстрация артикуляции, тактильные ощущения, ассоциации (Л — «ласточка» и т. п.), фонетическая ритмика;

2) Автоматизация в слогах и словах — хоровое повторение, сложение слогов, игры с мячом и «лестница звуков» (переходы от дежурного звука к целевому);

3) Включение в речь — словесные игры, ролевые практики, музыкальное сопровождение;

4) Контроль и закрепление — самоконтроль в зеркале, запись на диктофон, дифференциация близких звуков, игровые практики («Магазин», «Телефон»). Для массовой работы важно обеспечить доступность материалов и единообразие опорных сигналов.

Контроль эффективности и рекомендации по ведению документации: вести диагностические карты с отметками по этапам (процент правильных произношений в слове/фразе, наблюдения за переносом в спонтанную речь), использовать аудиозаписи для объективного анализа и планирования корректирующих действий; рекомендовано также разработать месячный план речевых зарядок и картотеку упражнений по дежурным звукам для оперативного использования. [9:56]

Заключение

Дежурный звук действительно является высоко практико-ориентированным инструментом, который позволяет не просто закрепить правильное произношение, но и поддерживать его системно за счёт этапной модели — от автоматизации в слогах и словах до интеграции в ситуативную и свободную речь. Частые, короткие тренировки, игровые и коммуникативные сценарии, учёт индивидуальных особенностей ребёнка и регулярный мониторинг динамики — это ключевые факторы успеха такой модели. Помимо этого, внедрение дежурного звука способствует формированию долгосрочной устойчивости навыка: навык не «простаивает» после прекращения интенсивной работы, если он закреплён в речевых взаимодействиях. Важно также интегрировать междисциплинарные подходы — использование логопедической ритмики, двигательных упражнений и музыкальных элементов усиливает связь артикуляции и коммуникации и повышает мотивацию ребёнка. Для детей с нарушением слуха или моторики особенно показаны многоканальные опоры: визуальные, тактильные, моторные средства обеспечивают более устойчивое усвоение звука и дают возможность учесть особенности восприятия. Семья, педагоги и близкое окружение должны стать активными участниками процесса — родителям и воспитателям целесообразно предложить простые речевые и игровые сценарии с дежурным звуком, а логопедам — планировать домашние задания и вовлекать преподавателей. Также стоит использовать современные технологии: приложения, онлайн-игры и интерактивные платформы могут

Работа с дежурным звуком для всего класса, где обучаются дети с нарушением слуха, должна быть максимально наглядной, доступной и многоканальной (слух, зрение, тактильность, движение).

У детей с нарушением слуха это происходит по нескольким причинам:

Недостаточный слуховой контроль, что мешает различать близкие звуки;

Нарушение слухового восприятия;

Дефицит слухо - речевой памяти;

Особенности артикуляторной моторики
Работа над дежурным звуком – одна из форм организации работы над произношением. Содержанием работы над дежурным звуком может быть любая сторона устной речи: работа над звуками, словом, фразой, голосом, дыханием, словесным и логическим ударениями, нормами орфоэпии, темпом речи. Дежурный звук – это заменитель других звуков, который ребенок использует в речи, так как не может произнести правильный вариант. У детей с нарушением слуха это происходит по нескольким причинам:

Недостаточный слуховой контроль, что мешает различать близкие звуки;

Нарушение слухового восприятия;

Дефицит слухо - речевой памяти;

Особенности артикуляторной моторики

Этапы работы: от автоматизации к коммуникации.

(см. Таблица 1)

Этап	Цель	Примеры приёмов / заданий
Автоматизация слогов и слов	Закрепление звука в слоговой и словесной форме	Игры «Назови быстро», «Кто спрятался?», «Хлопни, если слышишь»
Фразы и предложения	Введение звука в фразу / предложение	«Продолжи фразу», «Составь предложение по картинке», «Волшебная коробочка»
Ситуативная речь	Использование дежурного звука в диалогах	Мини-диалоги («В магазине», «У врача», «На прогулке») с минимум 3 целевыми словами
Свободная коммуникация	Перенос звука в спонтанную речь	Рассказ дня, придумывание истории, интервью

Этап 1. Автоматизация в слогах и словах. Используем короткие игры: «Назови быстро» — цепочки слов с дежурным звуком. «Кто спрятался?» — выбор картинок со звуком. «Хлопни, если слышишь звук».

Этап 2. Фразы и предложения. «Продолжи фразу» — «У меня есть...», «Я вижу...». «Составь предложение по картинке». «Волшебная коробочка» — ребёнок вытягивает предмет, составляет фразу с дежурным звуком.

Этап 3. Ситуативная речь. Мини-диалоги: «В магазине». «В школе». «У врача». «На прогулке». Задание: в каждой ситуации нужно использовать хотя бы 3 слова с дежурным звуком.

Этап 4. Свободная коммуникация. «Расскажи свой день». «Придумай историю». «Интервью». Эти этапы соответствуют распространённой практике автоматизации звуков через постепенное усложнение речевых заданий и перевод задачи в коммуникативный контекст.

Примеры дежурных заданий. Для звука [С]. Слова: сок, сытый, санки, сумка. Фразы: «Санки едут быстро», «Саша несёт сумку». Диалог: — Что ты сегодня делал? — Катался на санках. Принцип успеха: частое повторение; игровые ситуации; перенос в общение; положительное подкрепление; опора на интерес ребёнка. Такие простые, мотивирующие задания широко используются в карточках логопедических игр и речевых зарядок. [5:34]

Уровень	Упражнение	Цель	Материалы / реквизит
Фонетический	Артикуляционная гимнастика, чистоговорки	Формирование правильного артикуляционного образа	Зеркало, карточки артикуляции
Слоговый	Быстро назвать слоги, дорожка со слогами	Автоматизация звука в слогах	Карточки со слогами, маршрут-игра
Словесный	«Кто больше?» — называть слова со звуком	Расширение словаря со звуком	Картинки, лото
Фразовый	Продолжи фразу, составь предложение	Формирование устойчивых фраз с дежурным звуком	Карточки с фразами или картинками
Коммуникативный	Рольевые игры («магазин», «телефон»), интервью	Включение звука в диалогическую и спонтанную речь	Игровой реквизит, игрушечный телефон

существенно расширить практику проверок и упражнений за пределами кабинета, а аудиозаписи и контроль прогресса через ИКТ обеспечивают объективную обратную связь. В качестве практических рекомендаций логопедам целесообразно составить картотеку дежурного звука, разработать месячный план речевых зарядок, формировать диагностические срезы для оценки прогресса и планировать работу с родителями — включая домашние игровые задания. Кроме того, имеет смысл масштабировать модель: использовать её в групповых занятиях (детские сады, школы), а также в логопедических центрах для детей с разной степенью нарушений речи. С точки зрения дальнейших исследований, описанная модель может стать основой для эмпирических проверок: целесообразны лонгитюдные исследования стабильности звука в спонтанной речи после завершения курса коррекции, сравнительные исследования эффективности разных моделей дежурного звука (традиционных и инновационных), а также анализ влияния мультисенсорных подходов (включение ритмики, движения, ИКТ). Таким образом, представленная модель работы с дежурным звуком может и должна быть использована в практике логопедической коррекции как эффективный инструмент, способствующий не только артикуляционной, но и коммуникативной компетенции ребёнка, а её применение может быть расширено, адаптировано и исследовано в дальнейших научных и практических проектах. [10:66]

Использованная литература:

- 1.Хватцев М. Е. Логопедия. В 2 кн. Кн. 2. - М.: Владос-Пресс, 2018. (Разделы по диагностике и методике автоматизации звуков). – 236 с.
- 2.Волкова Л. С. Шаховская С. А. Логопедия: учеб.-метод. пособие / под ред. Л. С. Волковой. - М. : ВЛАДОС, 1999. (Методика постановки и коррекции звукопроизношения). – 345с.
- 3.Лежнина Н. П. Автоматизация звуков на логопедических занятиях посредством активизации трёх видов анализаторов в сочетании с приёмом... - статья (обзор приёмов автоматизации). 2015. – 256с.
- 4.Методические материалы «Речевая зарядка. Дежурный звук»-Infourok (практические конспекты и планы речевых зарядок). (Онлайн-ресурс). – 286с.
- 5.Методические разработки и тематические картотеки «Работа с дежурным звуком» - NSPortal (раздаточные материалы, недельные планы). - 392с
- 6.Методические рекомендации по организации образовательной деятельности детей с нарушением слуха / ИРО (пособия и пакеты для специалистов, рекомендации по многоканальной подаче материала). - 345с.
- 7.«Фонетическая (речевая) зарядка на уроках и самоподготовке в школе для глухих» - материалы и статьи (примеры планов и приёмов). – 186с.
- 8.Методические и практические обзоры по автоматизации звуков и игровым методам: статьи и публикации на порталах Logolife, Defectologiya.pro (игровые методики, «лестница звуков», картотеки).- 239с.
- 9.Методические рекомендации/пособия по коррекционно-развивающей работе для детей с нарушением слуха (региональные сборники, реабилитационные центры - примеры и практики). – 324с.
- 10.Практические сборники и примеры конспектов занятий по дежурным звукам (школьные / дошкольные материалы, «Работа с дежурным звуком» - примеры картотек и упражнений). – 397с

УКРЕПЛЕНИЕ ДЕТСКО-РОДИТЕЛЬСКИХ ОТНОШЕНИЙ КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ПРОФИЛАКТИКИ БУЛЛИНГА У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Овчарова Ольга Юрьевна,

педагог-психолог,

КГУ «Основная средняя школа села Зерноград отдела образования по
Жаркаинскому району управления образования Акмолинской области»

В условиях современных социальных вызовов особую значимость приобретает задача формирования эмоционального интеллекта у детей младшего школьного возраста. Этот возрастной период (6–10 лет) является сенситивным для развития личности: ребёнок начинает активно познавать себя и окружающий мир, формирует представления о социальных нормах и правилах поведения, осваивает новые виды деятельности.

В это время закладываются основы учебной мотивации, формируются навыки саморегуляции, базовые коммуникативные умения, первые социальные роли в коллективе.

Недостаток эмоциональной грамотности в младшем школьном возрасте нередко приводит к трудностям адаптации в школьной среде, возникновению межличностных конфликтов, повышенной тревожности и агрессивности. Всё это существенно увеличивает риск проявлений буллинга как со стороны ребёнка-агрессора, так и в роли жертвы или свидетеля. Развитие эмоционального интеллекта позволяет младшему школьнику лучше осознавать свои чувства, управлять эмоциями, понимать переживания других людей, строить конструктивные отношения со сверстниками и взрослыми.

Исследования показывают, что уровень развития эмоциональной сферы напрямую зависит от качества детско-родительских отношений. Семья является первым и наиболее значимым институтом социализации, где ребёнок получает первоначальный опыт эмоционального взаимодействия, осваивает способы выражения чувств, учится доверять, сопереживать и сотрудничать. Тёплый, доверительный климат в семье формирует у ребёнка чувство безопасности и уверенности, способствует развитию эмпатии, толерантности и способности к конструктивному разрешению конфликтов. Напротив, дефицит внимания, эмоциональная холодность или авторитарный стиль общения в семье могут стать источником эмоциональной нестабильности, неуверенности, замкнутости или агрессивного поведения.

Казахстанские учёные (С. Қалиев, Ә. Бейсенова, Қ. Жарықбаев, Т. Тәжібаев, А. Темірбеков и др.) подчёркивают, что именно семья является первой школой социализации, где формируются базовые навыки общения, ценностные ориентиры и моральные качества личности. В работах Қ. Жарықбаева и Т. Тәжібаева отмечается, что гармоничные детско-родительские отношения способствуют развитию у ребёнка способности к эмпатии, формированию навыков саморегуляции, доверия и сотрудничества, что особенно важно для предупреждения деструктивных форм поведения, включая агрессию и буллинг.

Современные отечественные исследователи в области психологии и педагогики (Г. М. Коджаспирова, Ш. Таубаева, Ж. Аймауытов) акцентируют внимание на необходимости воспитания у детей эмоциональной грамотности как важнейшего условия профилактики девиантного поведения и конфликтов в школьной среде. Эмоциональный интеллект ими рассматривается как интегративное качество личности, включающее самопознание, управление эмоциями, эмпатию и умение строить конструктивное взаимодействие. Развитие этих навыков позволяет ребёнку успешно адаптироваться в обществе, справляться с трудностями и выстраивать безопасные формы общения.

Актуальность данной статьи подтверждается задачами, поставленными в стратегических документах Республики Казахстан, таких как «Государственная программа развития образования и науки РК», «Концепция воспитания в системе образования РК», где подчёркивается приоритет духовно-нравственного воспитания, укрепления института семьи, формирования здоровой, толерантной и безопасной школьной среды.

Кроме того, соответствует актуальным задачам, обозначенным в:

1. Протокольном решении отчётного совещания Министерства просвещения РК для руководителей управлений образования областей и гг. Астаны, Алматы, Шымкент от 04 сентября 2023 г. № 28, пункт 2.4;
2. Инструктивно-методическом письме «Об особенностях учебно-воспитательного процесса в организациях среднего образования Республики Казахстан в 2025–2026 учебном году», в котором особый акцент делается на взаимодействии школы и семьи, профилактике травли, развитии эмоциональной компетентности учащихся.
3. Приказе Министра просвещения Республики Казахстан от 21 декабря 2022 года № 506 «Об утверждении Правил профилактики травли (буллинга) ребёнка», который определяет механизм организации системной работы по предупреждению травли и созданию безопасной образовательной среды.
4. Единой воспитательной программе «Адал азамат», направленной на формирование духовно-нравственных

качеств, гражданственности, толерантности и культуры безопасного поведения среди обучающихся.

Данная работа имеет не только научное обоснование, но и нормативную поддержку, так как опирается на идеи отечественных учёных и согласуется с приоритетами государственной образовательной политики. Её реализация позволит укрепить эмоциональное здоровье детей, повысить уровень психологической культуры родителей, снизить риски проявления буллинга и создать условия для гармоничного развития личности школьников.

Укрепление детско-родительских отношений выступает основой для формирования у младших школьников эмоционального интеллекта и является важнейшим фактором профилактики буллинга. Гармоничная семейная атмосфера и поддержка родителей создают условия для успешной адаптации ребёнка к школьной жизни, развития устойчивости к стрессам, формирования позитивного отношения к себе и другим людям, что обеспечивает благополучное вхождение в социум и снижает риски деструктивных форм поведения.

Все перечисленные факторы обуславливают актуальность выбранной темы. В условиях современных вызовов, с которыми сталкиваются младшие школьники, требуется целенаправленная и комплексная работа по укреплению детско-родительских отношений, развитию эмоциональной грамотности детей и созданию безопасной школьной среды. Эта работа должна носить не эпизодический, а системный характер, включающий как просветительскую деятельность с родителями, так и внедрение в образовательный процесс специальных программ и методик, направленных на формирование у детей навыков саморегуляции, эмпатии, конструктивного общения и сопротивляемости негативным социальным влияниям.

Особое значение приобретает взаимодействие школы и семьи как партнёров в воспитательном процессе. Именно согласованные усилия педагогов и родителей позволяют сформировать у ребёнка устойчивые ценностные ориентиры, позитивное отношение к себе и другим, что становится основой успешной социализации и профилактики буллинга. В данном контексте создание Центров педагогической поддержки родителей, предусмотренное государственными нормативными документами, выступает важным механизмом повышения психолого-педагогической культуры семьи и укрепления детско-родительских связей.

В статье представлен опыт реализации авторской, разработанной и апробированной программы, включающей комплекс мероприятий по развитию эмоционального интеллекта и профилактике буллинга у младших школьников. Психолого-педагогическая целесообразность выбранного направления работы заключается в том, что укрепление детско-родительских отношений непосредственно влияет на эмоциональное и личностное развитие младших школьников. Именно в этом возрасте ребёнок особенно нуждается в поддержке семьи, так как происходит активное становление его эмоциональной сферы, формируются базовые навыки общения, саморегуляции и сотрудничества.

Развитие эмоционального интеллекта невозможно без доверительных и гармоничных взаимоотношений с близкими взрослыми. Тёплые отношения в семье формируют чувство безопасности и уверенности, способствуют развитию эмпатии, толерантности и навыков конструктивного взаимодействия. Это, в свою очередь, снижает вероятность проявления агрессивного поведения, способствует профилактике буллинга и формированию благоприятного психологического климата в школьном коллективе.

С педагогической точки зрения программа укрепления детско-родительских отношений обеспечивает: Создание условий для эмоциональной поддержки ребёнка в процессе обучения;

Повышение педагогической культуры родителей и их включённость в воспитательно-образовательный процесс;

Развитие у детей навыков позитивного взаимодействия, что напрямую влияет на сплочённость детского коллектива;

Профилактику школьной дезадаптации, тревожности и агрессии.

Необходимость разработки и реализации программ, ориентированных на гармонизацию семейного воспитания, развитие эмоционального интеллекта и формирование толерантной школьной среды, является одной из приоритетных задач современного образования и отвечает стратегическим направлениям образовательной политики Республики Казахстан.

Цель программы: создание условий для конструктивного взаимодействия семьи и школы в целях гармонизации семейного воспитания, развития эмоционального интеллекта у детей и родителей, укрепления детско-родительских отношений, а также формирования безопасной и толерантной школьной среды, способствующей профилактике буллинга и успешной социализации обучающихся.

В соответствии с целью программы обозначены следующие задачи:

1. Провести научный анализ современной психологической, педагогической литературы по теме исследования;
2. Подобрать диагностический инструментарий для формирующего этапа исследования;
3. Разработать и экспериментально проверить разработанную программу, направленную на укрепление детско-родительских отношений как основа формирования эмоционального интеллекта и профилактики буллинга у младших школьников;
4. Проанализировать и интерпретировать полученные данные об эффективности программы;
5. Сделать выводы об эффективности разработанной программы и ее значимости для младших школьников;
6. Разработать рекомендации для использования программы в образовательных организациях и семьях по

формированию эмоционального интеллекта и профилактики буллинга у младших школьников.

7.Подготовить научную публикацию о результатах исследования;

8.Провести дальнейшие исследования для расширения и углубления знаний в данной области.

В соответствии с целью и задачами были использованы следующие методы исследования:

-Обобщение и анализ данных по проблеме исследования в научной психолого-педагогической литературе и нормативных актов:

Данный метод был применён для выявления теоретических основ и современных тенденций в организации взаимодействия школы и семьи, профилактике буллинга, развитии эмоционального интеллекта обучающихся и повышении психолого-педагогической культуры родителей.

Анализ включал изучение:

-фундаментальных и прикладных исследований казахстанских и зарубежных учёных в области психологии и педагогики, посвящённых проблемам социализации, межличностного взаимодействия, детско-родительских отношений;

-научных публикаций, отражающих специфику инклюзивного образования и формирования толерантной школьной среды;

-нормативно-правовой базы Республики Казахстан, в том числе:

1.Государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан;

2.Закона РК «Об образовании»;

3.Программных документов Министерства просвещения РК, касающихся профилактики буллинга и обеспечения детской безопасности;

4.Методические рекомендаций и инструктивные писема, регламентирующих работу с родителями и школьным сообществом.

Обобщение полученных данных позволило определить ключевые направления работы с семьёй, уточнить задачи программы, а также сформулировать практические рекомендации по гармонизации воспитательного процесса и профилактике девиантного поведения в школьной среде.

-Беседа с родителями.

Метод использовался для выявления особенностей воспитательных установок, отношения родителей к школе, их представлений о трудностях развития младших школьников и способах их преодоления. Беседы проводились как в индивидуальной форме, так и в малых группах. Полученные данные способствовали пониманию уровня психолого-педагогической компетентности родителей и позволили выявить ключевые запросы, на которые должна отвечать программа.

Метод наблюдения применялся с целью выявления особенностей поведения, эмоциональных проявлений и межличностного взаимодействия детей младшего школьного возраста.

1.Определить характер взаимоотношений между детьми и педагогами.

2.Зафиксировать формы взаимодействия младших школьников со сверстниками (сотрудничество, соперничество, поддержка, изоляция).

3.Оценить эмоциональные реакции детей в различных педагогических ситуациях (успех, неудача, похвала, замечание).

-Формирующий эксперимент.

На данном этапе были апробированы разработанные мероприятия программы, включающие тренинговые упражнения, занятия с родителями и детьми, а также совместные школьно-семейные проекты. Целью эксперимента стало выявление динамики изменений в сфере детско-родительских отношений, уровня эмоционального интеллекта детей, способности родителей конструктивно взаимодействовать со школой. Сравнение исходных и итоговых показателей позволило оценить эффективность программы и подтвердить её практическую значимость.

-Диагностические методики:

1.Методика «Волшебная страна чувств»(Т. Зинкевич-Евстигнеева, Т. Грабенко, Д. Фролов)

Цель: Развитие у детей способности осознавать и адекватно выражать собственные эмоции, понимать эмоциональные состояния других людей, формировать основы эмоционального интеллекта и гармонизировать межличностные отношения.

2.Проективная методика «Семья в образе цветов»

Цель: Выявить особенности восприятия ребёнком своей семьи, степень эмоциональной близости с членами семьи, отношение к ним, а также уровень сплочённости и гармонии в семейных отношениях.

3. Методика «Социограмма» Дж.Морено

Цель: Изучение межличностных отношений в группе (классе), выявление структуры межличностных связей, уровня сплоченности, лидеров, изолированных детей, подгрупп и характерных социальных ролей.

Новизна программы:

1.Комплексный подход – программа объединяет развитие эмоционального интеллекта младших школьников с укреплением детско-родительских отношений, что позволяет одновременно решать образовательные, воспитательные и профилактические задачи.

2.Интеграция профилактики буллинга и эмоционального воспитания – в отличие от традиционных анкетных или дисциплинарных мер, программа акцентирует внимание на развитии эмпатии, навыков саморегуляции и

конструктивного взаимодействия в детско-родительской и школьной среде.

3. Вовлечение семьи – родители рассматриваются не как внешние наблюдатели, а как активные участники воспитательного процесса, вовлечённые в тренинговые и практические занятия вместе с детьми.

4. Практическая направленность – программа включает авторские упражнения, игровые методики и совместные проекты, которые позволяют закреплять навыки эмоциональной грамотности и позитивного общения не только в школе, но и в семье.

5. Адаптация к возрастным особенностям – задания и методики учитывают психологические и познавательные возможности младших школьников, что делает работу доступной, интересной и эффективной.

6. Создание безопасной образовательной среды – новизна заключается в том, что программа не только работает с последствиями буллинга, но и формирует условия, предотвращающие его возникновение через развитие доверия, уважения и взаимопонимания в системе «ребёнок–родитель–школа».

Теоретические основы программы:

- Социально-культурный подход в казахстанской психолого-педагогической науке. Программа опирается на идеи Л. С. Выготского о социальном характере развития личности, которые нашли отражение в трудах казахстанских исследователей (А. Темирбекова, С. Б. Жиенбаева, Б. Айтмухамбетова и др.), подчеркивающих важность культурных и семейных традиций в воспитании младших школьников.

- Значение семьи в казахстанском обществе. Согласно концепциям К. Жарыкбаева, Ж. Намазбаева и их последователей, детско-родительские отношения рассматриваются как ключевой фактор становления личности ребенка. Семья выполняет функцию транслятора духовно-нравственных ценностей, формируя у детей основы эмоциональной устойчивости, эмпатии и коммуникативных навыков.

- Развитие эмоционального интеллекта в образовательной среде.

В рамках национальных стратегий («Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан», «Концепция воспитания до 2030 года») подчеркивается необходимость формирования эмоциональной грамотности у детей. Исследования казахстанских психологов (К. Утебаева, А. Абдуллина и др.) подтверждают, что развитие эмоционального интеллекта способствует снижению уровня школьной тревожности и конфликтности.

Программа учитывает результаты исследований в Казахстане (А. Кусаинова, Ж. Калдыбаева и др.), которые показывают, что буллинг наиболее часто проявляется в младшем и среднем школьном возрасте, а эффективная профилактика связана с вовлечением семьи, учителей и школьных психологов в совместную работу.

Разработанная программа обладает высокой практической значимостью, так как отвечает современным вызовам системы образования и воспитания, а также учитывает специфику психологических и социальных проблем, возникающих у младших школьников. Программа учитывает результаты исследований в Казахстане (А. Кусаинова, Ж. Калдыбаева и др.), которые показывают, что буллинг наиболее часто проявляется в младшем и среднем школьном возрасте, а эффективная профилактика связана с вовлечением семьи, учителей и школьных психологов в совместную работу.

Разработанная программа обладает высокой практической значимостью, так как отвечает современным вызовам системы образования и воспитания, а также учитывает специфику психологических и социальных проблем, возникающих у младших школьников.

Для педагогов-психологов и социальных педагогов – программа предоставляет готовый комплекс диагностических и коррекционно-развивающих методик, направленных на формирование эмоционального интеллекта у детей младшего школьного возраста, профилактику буллинга и укрепление взаимодействия семьи и школы. Это позволит специалистам эффективно планировать психолого-педагогическое сопровождение учеников и их родителей, а также использовать современные технологии в работе с коллективами.

Для родителей младших школьников – программа представляет собой практическое руководство по развитию эмоциональной культуры в семье. Через упражнения, тренинги и совместные задания родители получают возможность глубже понять эмоциональные потребности своих детей, развить навыки эмпатии и ненасильственного общения, что способствует укреплению доверительных и поддерживающих отношений. Для учителей начальной школы – материалы программы могут стать частью воспитательной работы класса, интегрируясь в систему классных часов, кружковых и внеурочных мероприятий. Они помогают формировать у детей навыки конструктивного взаимодействия, что напрямую влияет на снижение уровня конфликтности в коллективе.

Для студентов педагогических институтов – программа является методическим пособием, включающим как теоретическую базу, так и практические упражнения. Это позволяет будущим педагогам-психологам овладеть современными технологиями формирования эмоциональной грамотности, что делает их подготовку более прикладной и практико-ориентированной.

Для системы повышения квалификации педагогических кадров – программа может быть использована в рамках курсов и семинаров, посвящённых профилактике буллинга, развитию эмоциональной компетентности и укреплению взаимодействия семьи и школы. Она даёт возможность педагогам обмениваться опытом, осваивать новые подходы и адаптировать их под конкретные образовательные условия.

Практическая значимость работы заключается в том, что программа ориентирована не только на развитие

эмоционального интеллекта и профилактику буллинга среди младших школьников, но и на формирование устойчивой системы взаимодействия «ребёнок – родитель – педагог», что делает её применимой в разных уровнях образовательной практики.

Реализация программы предполагает получение следующих основных и специфических результатов:

1. Развитие когнитивных и эмоциональных навыков у младших школьников
- Осознанное отношение к собственным эмоциям, понимание их влияния на поведение и взаимодействие с другими.
- Развитие навыков эмоциональной регуляции: управление гневом, снижение тревожности, формирование устойчивости к стрессовым ситуациям.
- Формирование позитивного образа «Я», повышение самооценки и уверенности в себе.
- Развитие способности воспринимать и учитывать эмоции других людей, формирование эмпатии.
- Приобретение опыта конструктивного разрешения конфликтов без применения агрессии.
2. Укрепление детско-родительских отношений
- Повышение уровня доверия и взаимопонимания в системе «родитель – ребёнок».
- Развитие у родителей навыков эмоционально поддерживающего общения с детьми.
- Осознание родителями значимости эмоционального воспитания как средства профилактики буллинга.
- Создание условий для совместной деятельности родителей и детей, способствующей укреплению семейных ценностей.
3. Развитие социальной компетентности у младших школьников
- Приобретение навыков эффективного взаимодействия со сверстниками и взрослыми.
- Повышение уровня толерантности, развитие уважения к различиям и индивидуальным особенностям.
- Снижение числа межличностных конфликтов и проявлений агрессии в детском коллективе.
- Формирование культуры поддержки, взаимопомощи и доверия среди детей
4. Профилактика буллинга и формирование безопасной образовательной среды
- Снижение числа случаев агрессивного поведения и проявлений буллинга в школьной среде.
- Повышение уровня психологической безопасности у детей.
- Создание атмосферы принятия, взаимного уважения и доверия в классном коллективе.
- Формирование у школьников навыков конструктивного разрешения споров и сотрудничества.
5. Повышение педагогической компетентности
- Рост профессиональной готовности педагогов и школьных психологов к работе с эмоциональным интеллектом детей.
- Усвоение практических технологий взаимодействия с родителями, направленных на профилактику буллинга.
- Расширение методического арсенала педагогов за счёт внедрения авторских упражнений и тренинговых методик.

Проведённый анализ показывает, что эмоциональное развитие ребёнка напрямую зависит от качества детско-родительских отношений. Семья является первым и наиболее значимым институтом социализации, где ребёнок получает первичный опыт эмоционального взаимодействия и усваивает базовые модели поведения. Именно в семье ребёнок учится различать свои эмоции и эмоции других людей, осваивает способы их выражения, формирует навыки саморегуляции, доверия, сопереживания и сотрудничества. Эти первые эмоциональные и социальные навыки закладывают основу для дальнейшей успешной адаптации ребёнка в образовательном и социальном пространстве, влияют на его способность строить межличностные отношения и справляться с конфликтными ситуациями.

Гармоничные, тёплые и доверительные отношения в семье создают у ребёнка чувство безопасности и уверенности, что является необходимым условием для полноценного развития личности. Ребёнок, растущий в эмоционально поддерживающей среде, чаще демонстрирует высокий уровень эмпатии, умеет понимать и учитывать чувства других, проявляет толерантность и уважение к окружающим. Такие дети обладают более развитыми навыками конструктивного разрешения конфликтов, умеют договариваться со сверстниками, распределять роли в совместной деятельности и поддерживать социальные связи. Например, ребёнок, получающий позитивный эмоциональный отклик от родителей, в конфликтной ситуации в школе чаще пытается договориться со сверстником словами, а не проявляет агрессию или замыкается в себе.

Напротив, дефицит внимания, эмоциональная холодность, строгость или авторитарный стиль воспитания могут провоцировать развитие эмоциональной нестабильности, неуверенности в себе, замкнутости или агрессивного поведения. Дети, испытывающие недостаток поддержки и понимания со стороны родителей, чаще сталкиваются с трудностями в социальной адаптации, проявляют тревожность, неспособность адекватно выражать эмоции и склонность к конфликтам. Например, ребёнок, который в семье не получает достаточного внимания или переживает постоянную критику, может демонстрировать агрессивное поведение в коллективе или замыкаться в себе, что затрудняет формирование дружеских отношений и ведёт к социальной изоляции.

Казахстанские исследователи подчёркивают, что семья является первой школой социализации, где формируются базовые навыки общения, ценностные ориентиры и моральные качества личности. Эти навыки играют ключевую роль в предупреждении деструктивного поведения, включая проявления агрессии и буллинга, что особенно актуально в условиях современных образовательных и социальных реалий.

Таким образом, эмоциональный климат в семье оказывает комплексное влияние на формирование личности ребёнка. Системная поддержка, внимание и доверие со стороны родителей создают прочную основу для развития эмоциональной зрелости, социальных навыков и устойчивой самооценки. В свою очередь, отсутствие таких условий может стать фактором риска для психологического благополучия ребёнка, способствовать развитию тревожности, агрессивности или социальной изоляции.

Следовательно, укрепление эмоциональной сферы ребёнка невозможно без комплексного подхода, включающего формирование благоприятного семейного климата, активное вовлечение родителей в воспитательный процесс и координацию действий семьи и образовательного учреждения. Только при системной совместной работе «школа — семья — ребёнок» возможно создание условий для гармоничного развития личности, формирования эмоционального интеллекта, социальной адаптации и профилактики негативных форм поведения в раннем возрасте.

Использованная литература:

1. Жарыкбаев Қ. Социализация ребёнка в семье и образовательном пространстве. – Астана: Институт психологии, 2020. – 142 с.
2. Тәжібаев Т. Эмоциональная компетентность и детско-родительские отношения. – Алматы: Образование и психология, 2019. – 96 с.
3. Бейсенова Ә. Эмоциональная компетентность младших школьников: теория и практика. – Алматы: КазПедуниверситет, 2020. – 130 с.
4. Утебаева К. А. Развитие эмоционального интеллекта школьников в современной образовательной среде. – Нур-Султан: Педагогика, 2021. – 118 с.
5. Аймауытов Ж. Психология детского возраста в условиях модернизации образования. – Алматы: Даму, 2023. – 160 с.
6. Кусаинова А. М. Профилактика буллинга среди обучающихся: методические рекомендации. – Астана: Национальный центр развития образования, 2024. – 84 с.
7. Берденов К. Н. Программа укрепления детско-родительских отношений как фактор развития эмоционального интеллекта младших школьников: автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Костанай, 2025. – 28 с.
8. Ирғебаева Н. М. Психология родительских и детских отношений // Вестник психологии. – 2020. – № 1(1). – С. 45–58.
9. Зинкевич-Евстигнеева Т., Грабенко Т. Волшебная страна чувств: развитие эмоциональной компетентности детей. – СПб.: Психология детства, 2020. – 120 с.
10. Инструктивно-методическое письмо Министерства просвещения Республики Казахстан «Об особенностях учебно-воспитательного процесса в организациях среднего образования в 2025–2026 учебном году». – Астана: МП РК, 2025. – 68 с.
11. Министерство просвещения РК. Единая воспитательная программа «Адал азамат» на 2024–2030 годы. – Астана: МП РК, 2024. – 120 с.
12. Темірбеков А. Социокультурные факторы развития личности ребёнка в современной школе. – Астана: Фонд научных исследований, 2022. – 144 с.
13. Коджаспирова Г. М. Эмоциональная грамотность детей в образовательной среде: современные подходы. – Алматы: Образование, 2021. – 112 с.
14. Айдарбекова А. Семейные отношения и эмоциональное развитие детей младшего школьного возраста. – Алматы: Педагогика, 2023. – 98 с.

ПЕДАГОГТЕРДІҢ КӘСІБИ ДАМУЫН БАСҚАРУ: БІРЫҢҒАЙ ПЕДАГОГТЕР ДЕРЕКТЕР БАЗАСЫНЫҢ (БПДБ) ТАЛДАУЫ НЕГІЗІНДЕГІ МАҚСАТТЫ БІЛІКТІЛІКТІ АРТТЫРУ

Гельманова Алина Еркиновна,

педагогика ғылымдарының магистрі,

«Өрлеу» БАҰО АҚ филиалы «Ақмола облысы бойынша кәсіби даму институты»

Ташманова Жұлдыз Думановна,

Оқу жұмысын ұйымдастыру бөлімінің бас маманы,

«Өрлеу» БАҰО АҚ филиалы «Ақмола облысы бойынша кәсіби даму институты»

Иовашвили Татьяна Валерьевна,

Оқу жұмысын ұйымдастыру бөлімінің бас маманы,

«Өрлеу» БАҰО АҚ филиалы «Ақмола облысы бойынша кәсіби даму институты»

Аңдатпа.

Мақалада заманауи білім беру жүйесіндегі педагогтердің кәсіби дамуын басқарудың жаңа тәсілдері қарастырылады. Авторлар Бірыңғай педагогтер деректер базасының (БПДБ) мүмкіндіктерін пайдалана отырып, мұғалімдердің құзыреттілік деңгейін талдау және соның негізінде біліктілікті арттыру курстарын мақсатты (адрестік) ұйымдастырудың маңыздылығын негіздейді.

Түйін сөздер: педагог мәртебесі, кәсіби даму, БПДБ, цифрландыру, біліктілікті арттыру, деректер талдауы, мақсатты оқыту.

Кіріспе

Қазіргі таңда білім беру сапасын арттырудың басты шарты – жоғары білікті педагог кадрлардың болуы. Мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаев атап өткендей, «Мұғалім – қоғамның ең басты тұлғасы». Сондықтан мұғалімдердің кәсіби өсуін басқару жүйесін жетілдіру кезек күттірмейтін мәселе. Бұрын біліктілікті арттыру курстары жалпылама сипатта болса, бүгінде цифрлық шешімдер – Бірыңғай педагогтер деректер базасы (БПДБ) арқылы әр мұғалімнің жеке қажеттілігіне бағытталған «мақсатты оқытуға» көшу басталды. Әлем елдері арасындағы бәсекелестікте олардың шығарған өнімдері мен көрсеткен қызметтері ғана сараланып қоймай, сонымен қатар қоғамдық құндылықтар мен білім экономикада басты назар материалды тауарлар мен қызметтерге емес, елдің интеллектуалды білім беру жүйелерінің даму барысы да додаға салынады. Осыдан барып заманауи және тиімді білім беру жүйесін қолдап оқыту арқылы жұмыс күшінің интеллектуалды компонентін арттыру – бәсекеге қабілеттіліктің негізгі шарттары болып айқындалады. Әрбір мемлекеттің өсіп өркендеуінің, бәсекеге қабілетті болуының ең басты ошағы ұстаз берген біліммен бағаланады. Сондықтан дамудың ең биік көкжиегінен көрінгісі келетін кез келген мемлекет, ең алдымен, білім беру саласын дұрыс жолға қойып, сапасын көтеруді мақсат етеді. Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңында: «Қазіргі мектептердің, біріншіден, практикалық қызметінде жинақталған барлық игіліктердің сақталуы, екіншіден, қоғамның интеллектуалдық қуатын жетілдіру, еліміздің материалдық- қаржылық ресурстарын әрі қарай дамытатын адам тәрбиелеу, орта білім жүйесін одан әрі дамытып жұмылдыру міндеттерін көздейді.

Қызметтің кез келген саласында жиі деректердің үлкен көлемдерімен жұмыс жасау қажет. Бұл кездегі негізгі операциялар – бұл ақпаратты жинау, оны өңдеу (қажет деректерді іздеу, сұрыптау және т.б.), деректерді қарап шығуға және баспаға шығаруға арналған формаларды құрастыру болып табылады. Деректер базасы – бұл ақпарат, яғни деректер арнайы форматта сақталынатын файл (күжат). Деректер базасын басқару жүйесі – бұл программа. Ол арқылы ақпарат деректер базасына енгізілінеді, сұрыпталынады, сүзбеу жүргізілінеді, қажет ақпарат ізделінеді, қажет ақпарат басқа программаларға көшірілінеді. Деректер базасының қазіргі заманғы технологиясында деректер базасынан жасау, оны толықтыру және деректерді пайдаланушылардың оған қатынас құруын жасақтау арнайы программалық аспаптар арқылы, яғни деректер базасынан басқару жүйесі арқылы орталықтандырылған түрде жүзеге асырылады. Бірыңғай педагогтер деректер базасы – бұл тек статистикалық мәліметтер жиынтығы емес, ол педагогтің кәсіби портфолиосы, оның жетістіктері, аттестациядан өту деңгейі және біліміндегі олқылықтар көрінетін ауқымды платформа [1].

Қазіргі білім беру жүйесіндегі басты міндет – оқытудың сапасын үздіксіз арттыру және оқытушылар құрамының құзыреттілігін заманауи талаптарға сәйкестендіру. Дәстүрлі тәсілдер бойынша біліктілікті арттыру көбінесе формальды түрде (белгілі бір мерзім ішінде сертификаттар жинау) жүзеге асады және оқу процесінің нақты қажеттіліктерін ескермейді.

Бірыңғай педагогтер деректер базасы (БПДБ) сияқты цифрлық құралдарды енгізу бұл тәсілді түбегейлі өзгертуге мүмкіндік береді. Оқу процесін ұйымдастыру бөлімі (ОПҰБ) ретінде, біз бұл жүйені жай ғана есеп беру құралы емес, кадрлардың дамуын басқарудың стратегиялық құралы ретінде қолдануды мақсат

еттік. Мақаланың мақсаты – БПДБ деректерін пайдалану арқылы біліктілікті арттыруды қалай мақсатты және басқарылатын етуге болатынын көрсету.

БПДБ-ның ең басты артықшылығы — ол тек «кім, қайда жұмыс істейді» деген ақпаратты ғана емес, мұғалімнің кәсіби «портретін» сызуға мүмкіндік береді. БПДБ негізінде әр мұғалімнің жеке құзыреттілік картасы жасалады. Егер мұғалім Ұлттық біліктілік тестілеуінде (ҰБТ) әдістемелік сұрақтардан төмен балл алса, жүйе оған автоматты түрде осы бағыттағы курстарды ұсынуы тиіс. Мұғалімнің барлық жетістіктері, өткен курстары мен сабақ беру көрсеткіштері базада жинақталғандықтан, кезекті біліктілік санатын алу кезінде ондаған құжат жинаудың қажеті болмайды. Бұл басқарудың ашықтығын (транспаренттілігін) қамтамасыз етеді және сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін жояды [2].

БПДБ негізіндегі талдау келесі мәселелерді шешуге мүмкіндік береді:

1. Қажеттіліктерді анықтау: Педагогтің пәндік білімі, әдістемелік дайындығы немесе цифрлық сауаттылығы бойынша қай бағытта дамуы керектігін нақты деректермен көруге болады.

2. Олқылықтарды жою: Ұлттық біліктілік тестілеуінің (ҰБТ) нәтижелерін талдай отырып, мұғалімдер қиналған тақырыптар бойынша арнайы қысқа мерзімді курстар ұйымдастыру.

3. Мониторинг: Біліктілікті арттырудан өткеннен кейін педагогтің кәсіби өсу динамикасын бақылау.

Деректер талдауына негізделген біліктілікті арттыру жүйесі дәстүрлі жүйеден бірнеше ерекшелігімен тиімді:

- Жеке траектория: Әрбір педагог өзіне қажетті бағытты таңдайды. Мысалы, жас маманға сыныпты басқару әдістері қажет болса, тәжірибелі мұғалімге ғылыми-зерттеу дағдылары немесе инклюзивті білім беруді меңгеру қажет болуы мүмкін.

- Ресурстарды үнемдеу: Мемлекеттік қаражат пен уақытты барлық мұғалімді жаппай оқытуға емес, нақты қолдауды қажет ететін топтарға жұмсау.

- Сапалы нәтиже: Мақсатты оқытудан өткен мұғалімнің сабақ беру сапасы бірден жақсарады, өйткені ол өзінің нақты проблемалық аймағын жабады.

Білім беру мекемесінің басшысы мен білім бөлімдері БПДБ талдауын қолдана отырып, кадрлық саясатты тиімді жоспарлай алады.

- Кадрлық резерв: Үздік көрсеткіштері бар педагогтерді «педагог-шебер» немесе «педагог-зерттеуші» ретінде анықтап, оларды менторлыққа тарту.

- Әдістемелік қолдау: Төмен көрсеткіш көрсеткен мұғалімдерге әкімшілік қысым жасамай, керісінше, оларға қолдау көрсететін курстар мен семинарлар кестесін құру [3].

Қорытынды

Бірыңғай педагогтер деректер базасының аналитикалық мүмкіндіктерін пайдалану – педагогтердің кәсіби дамуын басқарудың жаңа белесі. Бұл жүйе «мұғалімнің өмір бойы білім алуы» қағидасын формальды түрден нақты іс-әрекетке айналдырады. Мақсатты біліктілікті арттыру арқылы біз мұғалімнің құзыреттілігін ғана емес, сайып келгенде, оқушының білім сапасын жақсартамыз. Цифрлық деректерге негізделген басқару – заманауи мектептің табыс кепілі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Педагог мәртебесі туралы» Заңы.

2. «Білімді ұлт» сапалы білім беру ұлттық жобасы.

3. Педагогтердің біліктілігін арттыру курстарын ұйымдастыру жөніндегі нұсқаулықтар.

Ресімдеуге қойылатын талаптар жариялауға арналған мақалалар "Мұғалімдер журналы"

АВТОРҒА АРНАЛҒАН АҚПАРАТ

Мақала нақты, анық, ешбір қайталаусыз және жазылғаннан кейін автордың өзімен мұқият тексерілуі қажет. Мақалаға ұсынған материалдардың мазмұны төмендегі жүйені сақтауды қажетсінеді:

- Кіріспе.
- Негізгі бөлім.
- Қорытынды.

Әдетте кіріспеде мәселелер мен толғандыратын сұрақтар, олардың өзектілігі қойылады. Автордың мақаланы жазуға мүмкіндік жасайтын нақты дәлелдемелері мен мақсаттары тұжырымдалады.

Негізгі бөлімде автордың негізгі мәселелер бойынша қажетті таблицаларды, суреттерді түпнұсқадан алған сілтемелерді жалғастыра отырып, жан-жақты мазмұндаған ойлары енгізілген. Демек, зерттеу нәтижесі, әдісі, шешімі, түйіні және олардың мазмұны ашылады. Тақырыпты нақты ашу сақталу қажет. Негізгі бөлімнің мәтіні кіріспемен тығыз байланыста және оқырманға жаңашыл әрі қызықты болуы шарт. Сөйлемдер бірнеше сөйлемді құрамай, қысқа болғаны абзал. Авторлар дәлелсіз жаңа терминдерден және көп қолданылмайтын тыс сөздерден сақтануы шарт. Негізгі бөлімнің педагогикалық ғылымдағы жаңашылық зерттеулерді практикада ашқаны шартты болады.

Сөздерді қысқарту тек қана мәтінде қайталанатын қанатты сөздерге немесе терминдерге рұқсат етіледі. Мұнымен барлық қысқартылғандар алдыңғы мәтінде толық берілуі керек. Қысқартулар көп болмауы қажет (5-6).

Кестелер (2-3) мен суреттер (3-4-тен аспау керек) көрікті және атаулары берілуі қажет, олардың атаулары бағана мазмұнына сәйкес келу керек. Барлық сандар автордың өзімен тексеріліп және мақаланың мәтінімен қабысу қажет. Барлық безендірулер (сызбалар, кестелер, диаграммалар, суреттер) мақала мәтінінде қысқартылған түрінде беріледі. Суреттер мақаланың мәтінінде сілтеуден кейін қойылады. Қолтаңбалар суреттердің астына қойылады. Барлық кестелерді араб сандарымен белгілейді (Мысалы: «№1 Кесте», оң жақта көрсетіледі), атаумен жабдықталып, кішкентай әріптермен басылады (бірінші әріптен басқасы) және орта кезінде, кестенің үстінде орналасады. Егер де кесте бірнеше беттерге созылса, онда кесте сөзі бір-ақ рет жазылады. Кестенің басқа бөліктеріне кестенің реттік санымен: «Кестенің жалғасы» деп жазады. Кесте атауының соңынан немесе алдынан нүкте қойылмайды. Мәтіндегі әрбір кестеге сілтеме болу керек.

Мақаланың қорытындысында түйінді тұжырымдар, қолданылған материалдарды тәжірибеде қолдану үшін бағытталған пікірлер болу қажет.

Мақала мәтініндегі әдебиеттердің сілтемесі төртбұрышты жақшаға алынады. Мақаланың соңында қолданылған әдебиеттер дерекнамалары алфавиттік тәртіпте «Пайдаланған әдебиеттер» деген атауынан кейін қойылады.

Пайдаланған әдебиеттердің тізімі бөлек парақта және әрбір дерекнама жаңа реттік санмен белгіленеді. Тізімге мәтіннің ішінде сілтеме жасалған әдебиеттер ғана ене алады. Элементтер тізімін суреттегенде міндетті түрде төмендегі ережеге жүгіну керек: әрбір кітапнамалық элементтерді

суреттеу өзінен кейін қандай белгі келсе де бас әріппен беріледі, яғни келесі кесте бойынша: Автордың тегі, аты-жөні, негізгі атаулары. Атауға қатысты мәліметтер. Басылым қайталамасы туралы мәліметтер: Басылым, басылып шыққан күні. Көлемі. (ГОСТ 7.1. 2003 «Құжаттың кітапнамалық суреттемесі»).

Мысалы: М.Р.Көпжасарова, Н.Н.Нұрахметов, Г.Д.Әуелбекова. Оқу жүйесінің технологизациясы: қазақстандық тәжірибе. - Алматы: Баспа «Зият-Пресс», 2005. - 224 б.

Тізімде үш автордың тізімі көрсетіледі. Одан артық болғанда үшінші текстен кейін, т.т. деп көрсетіледі. Шетелдік авторлардың тегі түпнұсқалық транскрипциясында беріледі. Журналдан мақалаларды жазғанда келесі тәртіпте мынадай мәліметтер көрсетіледі: тегі, аты-жөні немесе алғашқы үшеуінің, жинақтың атауы, басылған мекен-жайы, жылы, саны, беттері. Тізімде келтірілген әдебиеттер мәліметтерінің дұрыстығына жауапты. Автор сөйлемнің құрылысына, ойдың аяқталуына, мазмұнының сауаттылығына өзі жауапты болады.

Мақала толық парақ беттерде және көлемі 5 - 8 бетке дейін болу қажет.

Қолжазба электрондық нұсқада материал қосымша беріледі. Мәтін А4 форматы қағазында бір жақ бетінде басылуы керек. Мәтін бір файлда, MS Word форматында теріледі. Параметрдің стилі «дағдылы», қарпі Times New Roman, Times New Roman Kaz (қазақ тілінде), көлемі 12, жолдың көлемі жан-жақтан 20 мм, жоларалық интервал біркелкі, азат жол 1 см.

Мақаланың атауы бас әріппен, жолдың ортасында, 14 кегіл көлемінде болу керек. Мақаланың атауынан кейін нүкте қойылмайды.

Жеке парақта міндетті түрде автор жайлы мәліметті ұсыну қажет.

- 1) тегі, аты-жөні (толық);
- 2) қызметі мен жұмыс орны;
- 3) ғылыми атағы;
- 4) тұрғылықты мекені (мемлекет, аймақ (облыс/аудан/қала/елді мекен);
- 5) телефон номері (жұмыс, ұялы)

Маңызды біліңіз! Біздің басылымға жіберген барлық материалдар авторлық редакциямен жарияланады.

«Мұғалім журналының» редакциясы

Требования к оформлению статей для публикации в «Учительском журнале»

ИНФОРМАЦИЯ ДЛЯ АВТОРА

Статья должна быть написана четко, ясно, без длинного введения и повторений, тщательно выверена автором. Порядок изложения материала в статье должен быть следующим:

- Введение
- Основная часть
- Заключение

Во введении обозначается проблема, вопрос, доказываются их актуальность. Приводятся мотивы, побудившие автора к написанию статьи, формулируются цели.

В основной части содержится подробное изложение мыслей автора по основному вопросу, раскрывается содержание, задачи и их решение, используемые приемы и методы, результаты исследования. Четко прослеживается идея, отраженная в названии, взаимосвязь вводной и основной части статьи. Содержание основной части должно отражать новизну исследования для педагогической науки и практики. В тексте статьи возможно использование необходимых таблиц, рисунков.

Таблицы (не более 2-3) и рисунки (не более 3-4) должны быть построены наглядно, иметь названия, заголовки точно соответствовать содержанию граф. Таблицы нумеруются арабскими цифрами (например «Таблица 1», выравнивание по правому краю), заголовок размещается над таблицей без выставления точек в конце заголовков и подзаголовков. На каждую таблицу в тексте должна быть ссылка. Иллюстрации (чертежи, схемы, графики, диаграммы, рисунки) в тексте статьи обозначают сокращением Рис. Рисунки размещаются в тексте статьи после ссылки на них, подписи размещаются под рисунком.

В тексте допускается сокращение слов (аббревиатуры) для повторяющихся ключевых выражений или терминов, при этом все сокращения должны быть сначала приведены в статье полностью. Допустимо не более 5-6 сокращений.

В заключении статьи сформулированы выводы, рекомендации о возможности дальнейшего использования изложенных материалов.

Список литературы. Ссылки на литературу в тексте статьи даются в квадратных скобках. Перечень источников приводится по порядку использования под заголовком «Литература» в конце статьи. В списке перечисляются только те источники литературы, ссылки на которые приведены в тексте. Каждый источник с новой строки под порядковым номером.

При описании элементов списка необходимо придерживаться правила: каждый элемент библиографического описания приводится с заглавной буквы, независимо от того, какой знак ему предшествует, по следующей схеме:

При описании статей из журнала указывают в следующем порядке такие выходные данные: фамилия, инициалы автора или первых трех, название сборника, место издания, год издания, номера страниц. За правильность приведенных в списке данных литературы ответственность несут авторы.

Общий объем статьи 5 - 8 страниц.

В редакцию журнала представляется электронный вариант материала к публикации. Текст должен быть набран в формате MS Word, в одном файле, параметры стиля «обычный», шрифт Times New Roman, Times New Roman Kaz, размер кегль 12, поля по 20 мм со всех сторон, межстрочный интервал одинарный, абзац 1,25, выравнивание по ширине. Название статьи пишется заглавными буквами, выровнено по центру, размер кегля 14. После названия статьи точка не ставится.

Фамилии авторов. Основное заглавие. Сведения, относящиеся к заглавию. Сведения о повторности издания: Издательство, Дата издания. Объем. (ГОСТ 7.1.2003 «Библиографическое описание документа»).

В отдельном файле необходимо привести сведения об авторах:

- 1) фамилия, имя, отчество (полностью);
- 2) должность и место работы;
- 3) ученое звание;
- 4) место проживания (страна, регион (область/район/город/населенный пункт);
- 5) номера телефонов (рабочий, мобильный).

Важно! Все материалы, присылаемые для размещения в нашем издании, публикуются в авторской редакции.

Редакция «Учительского журнала»

Мұғалім журналы Учительский журнал

Подписывайтесь на «Учительский журнал»
«Мұғалім журналы»- издание для педагогических
работников Акмолинской области!